

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ОДЕСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ І.І. МЕЧНИКОВА
ФАКУЛЬТЕТ РОМАНО-ГЕРМАНСЬКОЇ ФІЛОЛОГІЇ

ЗАПИСКИ
З РОМАНО-ГЕРМАНСЬКОЇ
ФІЛОЛОГІЇ

Writings in Romance-Germanic Philology

Збірник засновано в 1997 р.

Виходить 2 рази на рік

Випуск 1 (46) 2021

Одеса
2021

УДК 811.11:13(067)

3 32

Засновник та видавець: Одеський національний університет імені І.І. Мечникова

Головний редактор:

Бистров Я.В. – доктор філологічних наук, професор, завідувач кафедри англійської філології Прикарпатського Національного університету імені Василя Стефаника

Заступник Головного редактора

Колегаєва І.М. – доктор філологічних наук, професор, завідувач кафедри лексикології і стилістики англійської мови Одеського національного університету імені І.І. Мечникова

Редакційна колегія:

Бабелюк О. А. – доктор філологічних наук, професор, професор кафедри технічного перекладу навчально-наукового інституту психології та соціального захисту Львівського державного університету безпеки життєдіяльності

Бігунова Н.О. – доктор філологічних наук, професор, завідувач кафедри іноземних мов гуманітарних факультетів Одеського національного університету імені І.І. Мечникова

Голубенко Л. М. – кандидат філологічних наук, професор, декан факультету романо-германської філології Одеського національного університету імені І.І. Мечникова

Домброван Т. І. – доктор філологічних наук, професор, завідувач кафедри англійської філології та перекладу Одеського національного політехнічного університету

Карпенко О. Ю. – доктор філологічних наук, професор, завідувач кафедри граматики англійської мови Одеського національного університету імені І.І. Мечникова

Кобякова І.К. – кандидат філологічних наук, професор, завідувач кафедри германської філології Сумського державного університету

Кравченко Н.О. – доктор філологічних наук, професор, завідувач кафедри теоретичної та прикладної фонетики англійської мови Одеського національного університету імені І.І. Мечникова

Краснобаєва-Чорна Ж.В. – доктор філологічних наук, професор кафедри загального та прикладного мовознавства і слов'янської філології Донецького національного університету імені Василя Стуса

Крамер Ш. – професор Інституту германістики Віденського університету (Австрія)

Матузкова О. П. – доктор філологічних наук, професор, завідувач кафедри теорії та практики перекладу Одеського національного університету імені І.І. Мечникова

Мартинюк А.П. – доктор філологічних наук, професор, професор кафедри перекладознавства імені Миколи Лукаша Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна

Петлюченко Н. В. – доктор філологічних наук, професор, завідувач кафедри іноземних мов Одеської національної музичної академії імені А. В. Нежданової

Приходько Г. І. – доктор філологічних наук, професор, професор кафедри англійської філології Запорізького національного університету

Приходченко О. О. – кандидат філологічних наук, доцент кафедри іноземних мов професійного спрямування Запорізького національного університету

Сиваченко Г.М. – доктор філологічних наук, професор, завідувач сектором компаративістики Інституту літератури імені Т.Г. Шевченка НАН України

Силантьєва В. І. – доктор філологічних наук, професор, завідувач кафедри зарубіжної літератури Одеського національного університету імені І.І. Мечникова

Скрібнер К. – професор, Університет штату Орегон (США)

Смаглій В.М. – доктор філологічних наук, доцент, завідувач кафедри філології Одеського національного морського університету

Степанова Г.А. – доктор філологічних наук, професор кафедри англійської філології та перекладу Дніпропетровського університету імені Альфреда Нобеля

Томчаковська Ю.О. – кандидат філологічних наук, доцент, в.о. завідувача кафедри іноземних мов №2 Національного університету «Одеська юридична академія»

Харитончик З. А. – доктор філологічних наук, професор, професор кафедри загального мовознавства Мінського державного лінгвістичного університету (Республіка Білорусь)

Швачко С.О. – доктор філологічних наук, професор кафедри германської філології Сумського державного університету, академік Академії Наук Вищої школи України

Відповідальний секретар: Строченко Л.В. – кандидат філологічних наук, доцент, доцент кафедри лексикології і стилістики англійської мови Одеського національного університету імені І.І. Мечникова

Технічний секретар: Єрмоменко С.В. – кандидат філологічних наук, доцент, доцент кафедри теорії та практики перекладу Одеського національного університету імені І.І. Мечникова

Відповідальний за випуск: Строченко Л.В.

Збірник містить статті з питань романо-германської філології, перекладу, викладання іноземних мов та літературознавства.

Рекомендовано до друку та поширення через мережу Internet Вченою радою Одеського національного університету імені І.І. Мечникова (Протокол № 12 від 31.05.2021).

Свідоцтво про державну реєстрацію друкованого засобу масової інформації:

Серія КВ № 16374-4846ПР від 17.12.2009 р.

Журнал внесено до Переліку наукових фахових видань України (Категорія "Б"): Наказ МОН України № 627 від 14.05.2020 р. (Додаток 2), філологічні спеціальності – 035.

Одеський національний університет
імені І.І. Мечникова, 2021

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ СУЧАСНОГО МОВОЗНАВСТВА

УДК 81'27

DOI: [https://doi.org/10.18524/2307-4604.2021.1\(46\).234392](https://doi.org/10.18524/2307-4604.2021.1(46).234392)

АНГЛІЙСЬКІ ЗАПОЗИЧЕННЯ У ФРАНЦУЗЬКІЙ МОВІ В АСПЕКТІ КАНАДСЬКОГО БІЛІНГВІЗМУ

Алексєєва О.Б.

старший викладач, ДЗ «Південноукраїнський національний педагогічний університет
імені К.Д.Ушинського»

<https://orcid.org/0000-0001-8491-1714>

ResearcherID AAC-4567-2021

У статті розглянуто питання англійських запозичень у французьку мову в умовах канадського білінгвізму у зв'язку із мовною політикою Канади, яка поєднує декілька централізованих мовних політик, що реалізуються федеральним урядом і регіональною політикою, яку проводять уряди провінцій, зокрема Квебеку. Для розуміння та аналізу такого мовного феномену у статті стисло розглянуто історичні причини виникнення канадського білінгвізму. Дослідження зосереджено на лексичних, граматичних та фонетичних особливостях канадської французької мови та свідчить про те, що запозичення як з британського, так і з американського варіантів англійської мови до французької мови призвели до унікального поєднання, яке неможливо не ідентифікувати як самостійне явище. Характеристики канадської французької лексики, орфографії та граматики, які розглянуто в статті, ілюструють, що канадська французька мова не може бути повністю ототожнена з жодним іншим різновидом французької мови. Канадський різновид французької мови є виразним, автентичним у тому числі завдяки запозиченням з англійської мови. Дослідження підкреслює, що канадський різновид французької мови, за умови постійної взаємодії з англійською мовою, засвоюється природним шляхом, а правила природним чином. Носії – білінгви домовляються про універсальні правила, не знаючи цього, поділяють та використовують ці правила, але ніколи їх чітко не вивчають, оскільки здається неможливим, навчити тому, як змінити код і підтримувати структурну цілісність висловлювання. Зроблені висновки суперечать очікуванню, що запозичені слова завдають шкоди мові, яка їх запозичує, отже встановлено, що двомовні носії, які говорять водночас англійською та французькою мовами, неявно розуміють правила обох мов та використовують їх, а запозичення та перемикавання кодів не призводять до ерозії мови.

Ключові слова: білінгвізм, французька мова, англійська мова, запозичення.

ENGLISH BORROWINGS IN FRENCH IN THE ASPECT OF CANADIAN BILLINGVISM

Alekseeva O.

senior lecturer, South Ukrainian National Pedagogical University
named after K.D. Ushinsky

The article examines English borrowings into French in the context of Canadian bilingualism in connection with Canadian language policy, which combines several centralized language policies implemented by the federal government and regional policies pursued by provincial governments, including Quebec. To understand and analyze such a linguistic phenomenon, the article briefly discusses the historical causes of Canadian bilingualism. The study focuses on the lexical, grammatical and phonetic features of Canadian French and suggests that borrowing from both British and American versions of English into French has led to a unique combination that can only be identified as an independent phenomenon. The characteristics of Canadian French vocabulary,

spelling, and grammar discussed in this article illustrate that Canadian French cannot be fully identified with any other type of French. The Canadian version of the French language is expressive, authentic, including through borrowings from the English language. The study emphasizes that the Canadian version of the French language, provided constant interaction with the English language, is learned naturally, and the rules naturally. Bilingual speakers agree on universal rules without knowing them, share and use these rules, but never clearly study them, because it seems impossible to teach how to change the code and maintain the structural integrity of the statement. The findings contradict the expectation that borrowed words harm the language that borrows them, so it was found that bilingual speakers who speak both English and French implicitly understand and use the rules of both languages, and borrowing and switching codes do not lead to language erosion.

Key words: *bilingualism, the French language, the English language, borrowing.*

Вступ. Мова – це відкрита система з постійною динамікою і мобільністю. У процесі розвитку всього людства розвиток мови та її словниковий запас існують паралельно і весь цей час лінгвісти мають різні погляди на оновлення словникового запасу. Процес запозичення іншомовної лексики характерний для більшості мов. Англійська та французька мови історично впливають одна на одну, але саме у 21 столітті явище міжмовних запозичень отримало справді гігантські масштаби. Запозичення, як правило, виникають як засіб позначення нових явищ та виразів, які не мають аналогів у мові-реципієнті до певного моменту. Також запозичені слова можуть бути накладені на існуючі лексичні одиниці, що позначають певні явища.

Англійські запозичення у французькій мові неоднорідні і становлять собою явища різного мовного рівня: лексичні запозичення, запозичення окремих словоформуючих елементів або вплив навичок англійської вимови на звучання французької мови.

Мета даної статті полягає у дослідженні явища англійських запозичень у французьку мову в умовах канадського білінгвізму. Матеріалом дослідження слугували англійські запозичення у мовленні канадських білінгвів.

Результати та обговорення. Величезний внесок у дослідження явища білінгвізму зробили такі вчені, як: У. Вайнрайх, Е. Хауген, Л. Щерба, О. Швейцер, В. Аврорін, Ю. Дешерієв, Т. Бертагаєв, В. Виноградов, Є. Верещагін, О. Супрун, А. Карлінський, М. Михайлов, К. Ханазаров, Н. Імеладзе, С. Семчинський та ін. Безпосередньо проблемою типології соціального білінгвізму займалися Т. Бертагаєв, Х. Багіроков. Різним аспектам цієї проблеми присвячена низка публікацій (А. Залевська, О. Істоміна, Г. Вусик, О. Валігура та ін.).

Довгий час головним критерієм двомовності вважалося вільне володіння мовами. Такої точки зору дотримувалися не тільки звичайні люди, а й фахівці. Американський мовознавець Леонард Блумфілд заявив у 1933 році, що двомовним- "істинним", "справжнім", "правильним" - слід називати тільки того, хто вчиться спілкуватися двома мовами з народження.

Один з перших дослідників феномену двомовності Уріель Вайнрайх взяв це до уваги і разом зі своїм канадським колегою Вільямом Маккеєм розширив межі концепції, запропонувавши визначення двомовності як чергування використання двох і більше мов.

Таким чином, білінгвами були визнані як професійні перекладачі, які вільно спілкувалися двома мовами, так і іммігранти, які розмовляли мовою іншої країни, але не могли читати або писати нею. Також до білінгвів за таким визначенням можливо віднести вчених, які пишуть та читають статті не рідною мовою, але мало говорять нею, або людей з вадами слуху, які спілкуються мовою жестів, але пишуть звичайною мовою. Цих людей об'єднує те, що всі вони використовують другу мову на регулярній основі - а тому їх можна вважати двомовними. Коли білінгви входять у контакт один з одним, вони можуть змішувати мови.

Особливістю мовної політики Канади є те, що вона є поєднанням кількох централізованих мовних політик, що реалізуються федеральним урядом і регіональною політикою, яку проводять уряди провінцій, зокрема Квебеку. Для розуміння причин такого мовного феномену необхідно розглянути історичні причини виникнення канадського білінгвізму.

Питання одночасного використання англійської та французької мов у Канаді виникло в 1960-х роках після Тихоокеанської революції в Квебеку. Саме тоді Комісія з двомовності та бікультуралізму розпочала свою роботу разом з урядом, що призвело до підписання Закону про офіційні мови, який визнав двомовність Канади на федеральному рівні та одночасного використання французької та англійської мов у всіх федеральних установах. На провінційному рівні, однак, єдиною двомовною провінцією залишається Нью-Брансвік. Французька мова є єдиною офіційною мовою Квебеку, в той час як інші провінції є виключно англійськими. Політика канадського уряду полягала у необхідності збереження двомовності серед населення, щоб не допустити утворення двох анклавів: франкомовних і англійськомовних, і, як наслідок, не допустити поглиблення відмінностей між англофонами і франкофонами в їх компактному поселенні, що в довгостроковій перспективі могло призвести до розподілу решти Канади. Підтримка двомовності як такої не покликана спонукати канадців однаково спілкуватися обома мовами або створювати якийсь новий франко-англійський суржик. Фактично федеральний уряд намагався забезпечити рівні можливості для використання англійської мови на території Квебеку і навпаки, французької мови в іншій частині Канади. Для цього в англійських провінціях були створені школи з поглибленим вивченням французької мови, діє громадське французькомовне телебачення (Radio Canada), а в федеральних установах працюють державні службовці, які розуміють французьку мову і можуть спілкуватися з громадянами, які розмовляють з ними обома офіційними мовами. Аналогічні заходи вживаються для захисту мовних прав англійськомовних громадян на федеральному рівні. Така політика вже має результати, оскільки, згідно з дослідженням канадського політолога Джея Макаренка, сьогодні 74% англійськомовних і 93% франкомовних канадців хотіли б, щоб їхні діти вивчали другу державну мову в школі. Причина проста - знання двох офіційних мов відкриває значні перспективи для молодих канадців з точки зору працевлаштування в сфері державного управління та ЗМІ, а також підвищує їх конкурентоспроможність на ринку праці в цілому.

Однак є й інша точка зору на питання двомовності в Канаді, діаметрально протилежна позиції федерального уряду. Деякі жителі провінцій, де частка франкофонів є незначними (на два-три відсотки або менше) виступають проти того, щоб десятки мільйонів доларів з федерального бюджету (тобто з кишень платників податків) щорічно використовувалися для забезпечення формальної рівності між двома мовами в областях, де мало хто спілкується французькою мовою.

З іншого боку, ідеї двомовності протистоять сепаратистські політичні сили в межах провінції Квебек (до речі, вони колись очолювали провінційний уряд і в 1990-х навіть ініціювали референдум про сецесію, але не змогли отримати необхідну більшість). Головний аргумент сепаратистів у цьому плані – підкреслити виняткову роль Квебеку як єдиного форпосту використання французької мови в Північній Америці. Характерно, що такі заяви вкрай болісно сприймаються французами, що проживають за межами Квебеку, оскільки сецесія провінції означала б неминучу культурну і мовну асиміляцію під тиском англомовної більшості.

З огляду на вищезазначену ситуацію, весь пласт запозичень, що існує в національній версії французької мови Канади, неоднорідний. Однак проблема типологічних особливостей англійських запозичень наразі не повністю відображена в роботах вчених, які вивчали цю версію французької мови. Деякими дослідниками в різний час, були зроблені спроби класифікувати лексичні одиниці, запозичені французькою мовою Канади, однак, такі класифікації не були всеосяжними і повними. У дослідженні Н. В. Трещевої, заснованому на аналізі відібраного лексичного матеріалу і з кількістю нових підходів до проблеми запозичень в умовах двомовності, наводиться наступна класифікація різних видів запозичених лексичних одиниць:

- незмінні англіцизми (*anglicisme intact*),
- адаптовані англіцизми (*anglicisme francisé*),
- гібридні англіцизми (*anglicisme hybride*),
- усічені англіцизми (*anglicisme tronqué*),
- кальки (*calque*),
- семантичні англіцизми (*anglicisme sémantique*).

Білінгви Оттави, які використовують запозичені англійські слова та фрази, роблять це таким чином, що можливо зробити висновок - вони послідовно розуміють і поважають лінгвістичні закономірності обох мов. Вивчаючи тему вживання запозичень, виявляється, що вимова англійських запозичених слів дуже різноманітна навіть у таких слів, як "хокей" та "бар", що широко використовуються французькими носіями вже більше століття. Якщо покладатися на вимову як на показник рівня володіння мовою, можливо невірно оцінити, наскільки добре інша людина насправді володіє мовою (як приклад наведемо англійську мову співачки Селін Діон та колишнього прем'єр-міністра Жана Кретьєна).

Так, можливо стверджувати, що змішування англіцизмів з французькою мовою не руйнує французької мови. Дослідження канадських філологів та

соціологів, а саме Шани Поплак, директора соціолінгвістичного центру Оттави, свідчить про те, що змішання мов не має причини у неграмотності, неволодінні жодною з мов, натомість інстинктивне розуміння білінгвами граматики та синтаксису обох мов дуже сильне. Постійний контакт з англійською мовою не руйнує французьку. Таке ствердження базується на десятках тисяч систематично досліджених зразків того, як білінгви дотримуються правил обох мов, якими вони користуються.

Дослідження базується на описі спонтанної мови випадкової вибірки зі 120 французько-англійських білінгвів з п'яти районів: Ваньє, Лоутаун та Вестборо з Онтаріо та Мон Блю та В'є Хал з Квебеку, було проаналізовано 3,5 мільйони слів та основна увага була зосереджена на носіях, які найбільше схильні до змішування мов. Носії вивчали англійську мову в рамках регулярних соціальних обмінів, а не за допомогою формальної освіти. Використовуючи антропологічні та етнографічні методи, щоб змусити людей говорити якомога природнішим способом, не усвідомлюючи граматики, було знайдено 43 000 речень, у яких показано змішане використання французької та англійської мов. Вивчаючи цей досвід, стало можливим зробити висновок, що змішування мов у двомовних спільнотах здійснюється трьома різними способами:

- «нульове» запозичення (англ., *nonce borrowing*) - слово, або словосполучення, яке одноразово вживається одним носієм. Це запозичення, які зберігаються у французькій мові недостатньо довго, щоб змінити її структуру. Наприклад: *Si les motards seraient partais ça serait un vrai petit haven* - Якби байкери поїхали, тут було б справжнє маленьке затишне містечко.

- фіксоване запозичення - слово, або словосполучення, яке настільки широко використовується у французькій мові, що воно офіційно визнане у французько-англійських словниках. Як приклади можна навести такі слова, як **gang** - банда (визнане у 1837 році); **snob** - сноб (1857); **bar** - бар (1860); **match** - матч (1869); **budget** - бюджет (1764); **clown** - клоуна (1823) та інші. *On est allés à un bar.* - Ми пішли в бар.

- «перемикання кодів», при якому носій, активно володіючий двома мовами, перемикає їх у ході спілкування. Наприклад: *Parce que I was there and la seule raison c'était parce que je voulais oublier tout* - Тому що я був там, і єдина причина була в тому, що я хотів забути все.

Наведені приклади можуть здаватися змішанням обох мов, але двомовні носії продемонстрували чітко структуроване розуміння закономірностей обох мов, того, як саме слово чи словосполучення інтегруються у речення. Якщо дієслово було запозичене з англійської мови, воно відмінюється у суворій відповідності з правилами відмінювання французьких дієслів. Як приклад демонструється використання англійського дієслова **to polish**: *On lavait les planchers à la main tu sais, puis après ça on les polishait.* - Мили підлогу вручну, ти знаєш, а після цього ми полірували її. У випадку запозичення англійських іменників, їм надається категорія роду французькою мовою, але існують відмінності у кожній конкретній спільності. Так, у французькій Канаді робота - **la job**, банда - **la gang**, а у Франції - **le job**, **le gang**.

Таким чином стає очевидним, що мова засвоюється природним шляхом, а правила природним чином. Носії – білінгви домовляються про універсальні правила, не знаючи цього, поділяють та використовують ці правила, але ніколи їх чітко не вивчають, оскільки здається неможливим, навчити тому, як змінити код і підтримувати структурну цілісність висловлювання. Оскільки в дослідження були включені лише носії, здатні вимовляти звуки обома мовами, припускається, що вони також дотримуватимуться правил вимови слів по-французьки, розмовляючи французькою, але будуть вимовляти їх англійською у разі перемикання кодів. Фактично виявляється, що у такому випадку слова рідко вимовляються англійською.

Також треба звернути увагу на те, що носії, які вимовляли певні приголосні, які існують в англійській, але не у французькій мовах, не мали проблем із вимовою цих приголосних. Наприклад, звук **th** у словах **though** – хоч, **thanks** – спасибі та **h** у **horn** – ріг. Однак існують великі розбіжності в тому, як вимовляються приголосні **h** і **ck**, а також голосні **o** і **e**, у слові **hockey** – хокей.

Висновки. Метою статті було сучасне дослідження явища англійських запозичень у французьку мову в умовах канадського білінгвізму. Зосереджуючись на особливостях канадської французької мови, було зазначено, що запозичення як з британського, так і з американського варіантів англійської мови до французької мови призвели до унікального поєднання, яке неможливо не ідентифікувати як самостійне явище.

Характеристики канадської французької лексики, орфографії та граматики, які розглянуто в статті, ілюструють, що канадська французька мова не може бути повністю ототожнена з жодним іншим різновидом французької мови. Канадський різновид французької мови є виразним, у тому числі завдяки запозиченням з англійської мови.

У використанні білінгвів було виявлено понад 20 000 англійських слів, але англіцизми становили менше одного відсотка з них. Зроблені висновки суперечать очікуванню, що запозичені слова завдають шкоди мові, яка їх запозичує. Виявляється, що двомовні носії, які говорять водночас англійською та французькою мовами неявно розуміють правила обох мов та використовують їх, а запозичення та перемикання кодів не призводять до ерозії мови.

Список літератури

- Вайнрайх, У. Языковые контакты: состояние и проблемы исследования. Киев. Вища школа. 1979. 246 с.
- Трещева Н В Англо-американизмы во французском языке Канады. Вестник Российского университета дружбы народов. 2007. С 72-75
- A Look at Bilingualism. http://www.ocol-clo.gc.ca/html/statsbil_e.php.
- Bilingualism in Canada. http://www.ocol-clo.gc.ca/html/biling_e.php.
- History of Bilingualism in Canada. <http://www.pch.gc.ca/pgm/lo-ol/bllng/hist-eng.cfm>.
- Official language Act R.C, 1985 c. 31. <http://laws.justice.gc.ca/en/O-3.01/>
- On dit what? Bilinguals who borrow English words follow the language rules, says linguist <https://ottawacitizen.com/news/local-news/dit-quoi>
- Population by knowledge of official language, by province and territory. <http://www40.statcan.gc.ca/l01/cst01/demo15-eng.htm>.

References

Vainraikh, U. Yazykovye kontakty: sostoianye y problemy yssledovaniya. Kyev. Vyshcha shkola. 1979. 246 s.

Treshheva N.V. (2007) Anghlo-amerykanizmy francuzjkoju movoju Kanady. Visnyk Rosijskogo universytetu druzhby narodiv. 72-75.

A Look at Bilingualism. http://www.ocol-clo.gc.ca/html/statsbil_e.php.

Bilingualism in Canada. http://www.ocol-clo.gc.ca/html/biling_e.php.

History of Bilingualism in Canada. <http://www.pch.gc.ca/pgm/lo-ol/bllng/hist-eng.cfm>.

Official language Act R.C, 1985 c. 31. <http://laws.justice.gc.ca/en/O-3.01/>

On dit what? Bilinguals who borrow English words follow the language rules, says linguist <https://ottawacitizen.com/news/local-news/dit-quoi>

Population by knowledge of official language, by province and territory. <http://www40.statcan.gc.ca/l01/cst01/demo15-eng.htm>.

Стаття надійшла до редакції 15.01.2021 р.

РЕПРЕЗЕНТАЦІЯ ОБРАЗ-СХЕМИ КОНТЕЙНЕР З ОРІЄНТАЦІЄЮ ВСЕРЕДИНИ-ЗОВНІ В АНГЛОМОВНОМУ ХУДОЖНЬОМУ ТЕКСТІ

Бистров Я.В.

доктор філологічних наук, професор,
Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника
ORCID 0000-0002-6549-8474

Теслюк Л.В.

студентка, Прикарпатський національний університет
імені Василя Стефаника

У статті висвітлено параметри образної концептуалізації сукупності знань про світ і розкрито лінгвокогнітивну специфіку метафоричної концептуалізації образ-схеми КОНТЕЙНЕР з орієнтацією ВСЕРЕДИНИ-ЗОВНІ в англomовному художньому тексті. У статті доведено, що в основі процесу концептуалізації в межах образ-схеми КОНТЕЙНЕР лежить поняття "viewing metaphor", запропоноване Р. Ленекером, що пов'язане з досвідом людини, який виходить із її здатності бачити і сприймати об'єкти в полі свого зору. Метафоричні розширення образ-схеми КОНТЕЙНЕР дозволяють концептуалізувати різні сфери дійсності, адже встановлюють відношення між доменом-джерелом (концептом, що виходить з фізичного досвіду людини) та доменом-ціллю (абстрактним поняттям). В ході аналізу новели Доріс Лессінг "To Room Nineteen" вдалося виявити концептуальні метафори, структуровані образ-схемою КОНТЕЙНЕР з відповідними доменами, які вербалізуються прийменниками in, inside, into, out, прикметниками inner, filled, full тощо. Були виділені домінуючі поняттєві домени: ДІМ, КІМНАТА, САД, ШЛЮБ, ТІЛО, КІМНАТА В ГОТЕЛІ. Методом інтерпретаційного аналізу визначено, що концептуальні метафори ДІМ є В'ЯЗНИЦЯ, ШЛЮБ є В'ЯЗНИЦЯ та ТІЛО є В'ЯЗНИЦЯ беруть участь в утворенні метафор ЖИТТЯ є В'ЯЗНИЦЯ, СМЕРТЬ є ЗВІЛЬНЕННЯ, які також структуруються образ-схемою КОНТЕЙНЕР. На співвідношення цільових доменів ДІМ, ШЛЮБ, ТІЛО та домену-джерела В'ЯЗНИЦЯ вказують такі лексеми та вислови: "freedom", "living out prison sentence", "prisoner", "never being free", "she felt even more caged", "forbade", "barred". Крім того, смерть головної героїні твору описана як процес занурення в темну річку. Як наслідок, згідно з метафорою СМЕРТЬ є ЗВІЛЬНЕННЯ, образ річки у творі стає символом свободи. Таким чином, вищезгадані концептуальні метафори розкривають проблему жертвування жінкою власної ідентичності заради сімейного життя. На прикладі головної героїні новели бачимо, що така проблема призводить до самогубства.

Ключові слова: образ-схема, концептуальна метафора, концептуалізація, контейнер.

REPRESENTATION OF IMAGE-SCHEME CONTAINER WITH IN-OUT ORIENTATION IN THE ENGLISH-LANGUAGE FICTIONAL TEXT

Yakiv Bystrov

Doctor of Philology, Professor
Vasyl Stefanyk Precarpathian National University

Lidia Teslyuk

Student, Vasyl Stefanyk Precarpathian National University

This article highlights the parameters of figurative conceptualization of the set of knowledge about the world and reveals cognitive specifics of metaphorical conceptualization of the CONTAINER image-schema with IN-OUT orientation in the English literary text. The article proves that the conceptualization process within the CONTAINER image-schema is based on Langacker's "viewing metaphor", which is associated with human experience, based on our ability to see and perceive

objects in our field of view. Metaphorical extensions of the CONTAINER image-schema conceptualize different spheres of reality, because they establish the relationship between the source domain (the concept based on human physical experience) and the target domain (abstract concept). In Doris Lessing's short story "To Room Nineteen", the authors found conceptual metaphors structured by the CONTAINER image-schema with the corresponding domains, which are verbalized by prepositions in, inside, into, out, adjectives inner, filled, full, etc. Dominant conceptual domains were selected: HOUSE, ROOM, GARDEN, MARRIAGE, BODY, HOTEL ROOM. The method of interpretive analysis was used to determine that the conceptual metaphors HOUSE is PRISON, MARRIAGE is PRISON and BODY is PRISON are involved in the formation of metaphors LIFE is PRISON, DEATH is LIBERATION, which are also structured by the CONTAINER image-schema. The relationships between the target domains HOUSE, MARRIAGE, BODY and the source domain PRISON are established by the following words and phrases: "freedom", "living out prison sentence", "prisoner", "never being free", "she felt even more caged", "forbade", "barred". In addition, the death of the main character of the short story is described as a process of drifting into a dark river. As a result, according to the metaphor DEATH is LIBERATION, the image of the river in the story becomes a symbol of freedom. Thus, the conceptual metaphors reveal the problem of a woman sacrificing her own identity for the sake of family life. On the example of the main character of the short story, we can see that such a problem leads to suicide.

Key words: image-schema, conceptual metaphor, conceptualization, container.

Вступ. Розвиток когнітивної лінгвістики дозволив по-новому поглянути на проблему значення, як не лише відношення між словом і реальністю, а як результат мислення людини, яке виходить з її емпіричного досвіду (соціального, особистого, тілесного). Як наслідок, значення, яке людина вкладає у слова, залежить від різноманітних моделей її досвіду, а саме: фреймів, концептуальних метафор, чи концептів. Такі повторювані моделі можуть втілюватися в різного роду абстрактних доменах повсякденного людського досвіду: "попередупозаду", "ліворуч-праворуч", "частина-ціле", "центр-периферія", "внутрішнє-зовнішнє", "вгорі-внизу" та ін. Проте ці моделі не є усталеними, а радше навпаки – людина видозмінює їх, зіштовхуючись з ними у кожній новій ситуації, і намагається впорядкувати дійсність, вписуючи її в них. Відповідно, людський розум осмислює побачене та відчуте, віднаходячи для цього ту модель, яка зможе найповніше виразити зміст поняття.

Актуальність обраної теми зумовлена її відповідністю антропоцентричному спрямуванню і належністю до когнітивного вектора сучасних лінгвістичних студій, зокрема в контексті висвітлення параметрів образної концептуалізації сукупності знань про світ і специфіки мовного втілення процесів людського мислення на матеріалі художнього тексту.

Проблема осмислення варіацій дійсності, відображених і відтворених у мові, призвела до виникнення когнітивістики, яка вивчає те, як організоване людське мислення, адже мовне вираження інформації можливе лише після представлення її у свідомості людини та вибору способу її передачі. Одним із таких способів вираження інформації слугують когнітивні моделі. Когнітивні моделі присутні в усіх процесах категоризації, сприйняття, розуміння та впізнавання інформації. Вони є абстракціями, які структурують усе наше знання у процесі концептуалізації.

Потреба у застосуванні когнітивної моделі для аналізу оповідного тексту зумовлена осмисленням механізму, згідно з яким слова вибудовують смисли. Необхідно враховувати те, наскільки певні мовні засоби вписуються у структуру когнітивної схеми як когерентної нелінгвістичної структури знання (Evans, 2007: 23). Когнітивна модель у дослідженні реальності допомагає вивчати співвідношення функцій і систем аналізованого явища і явища більш загального.

Людській свідомості властивий процес концептуалізації світу, як і саме явище концептуалізації дійсності в тексті. Термін «концептуалізація» тлумачать як процес систематизації та структуризації накопичених знань людини про навколишній світ і вербалізовану інтерпретацію образів та асоціацій (Бистров, 2016: 66). У своїй знаменитій праці «Women, fire and dangerous things» Дж. Лакофф (Lakoff, 1990: 281) тлумачить процес концептуалізації, який характеризується такими параметрами людського пізнання:

1. Здатністю створювати символічні структури (базові та образ-схематичні концепти) у відношенні до концептуальних структур, які мають місце в повсякденному досвіді людини;

2. Здатністю до метафоричного проектування структур різних сфер людського життя;

3. Здатністю утворювати когнітивні схеми: складні концепти (чи структури складних подій) й образ-схематичні структури.

Одним із видів когнітивних моделей є образ-схема. Вона, разом із фреймами, метафоричними й метонімічними репрезентаціями, згідно з теорією Дж. Лакоффа (Lakoff, 1990: 68), належить до ідеалізованих когнітивних моделей (idealized cognitive models) і має відношення до певного аспекту дійсності (схеми про предмети, події, людей або ситуації), що є одним з інтегральних складників нашої концептуальної системи, і знань людини про неї.

Образ-схеми як динамічні структури, які є “результатом нашого тілесного досвіду” (Johnson, Lakoff, 2002: 250), упорядковують повсякденний (фізичний, ментальний) досвід людини і становлять підґрунтя для його образної (вторинної) концептуалізації, неодноразово ставали предметом сучасних когнітологічних розвідок (Бистров, 2016; Потапенко, 2019; Goshylyk, 2017; Johnson, Lakoff, 2002 ; Langacker, 2000 ; Sinha, 2002). Попри те, що образ-схеми належать до вроджених здібностей людини (Langacker, 2000: 387), вони можуть “одночасно бути нейтральними, когнітивними та інтерсуб’єктивними сутностями” (Sinha, 2002: 250).

Пропоноване дослідження має на меті розкрити лінгвокогнітивну специфіку метафоричної концептуалізації орієнтаційної образ-схеми КОНТЕЙНЕР в англomовному художньому тексті. Досягнення мети передбачає вирішення таких завдань: обґрунтування теоретичних засад дослідження образ-схем; окреслення процесу концептуалізації дійсності на основі образ-схеми КОНТЕЙНЕР; визначення конститuentів образ-схеми КОНТЕЙНЕР та способів її метафоричного втілення, які відбивають ідею жіночої ідентифікації у суспільстві на матеріалі новели Доріс Лессінг “To Room Nineteen”.

Об'єктом дослідження є образ-схема КОНТЕЙНЕР як засіб утворення концептуальних метафор. **Предметом** дослідження є концептуальні метафори, структуровані образ-схемою КОНТЕЙНЕР. **Матеріалом** дослідження слугує новела британської письменниці Доріс Лессінг “To Room Nineteen”. **Методи дослідження.** Вибір методики дослідження зумовлений специфікою його об'єкта та обраним мовним матеріалом. Окрім загальнонаукових методів (аналіз / синтез, індукція / дедукція, узагальнення), у роботі використано спеціальні лінгвістичні методи: інтерпретаційний аналіз, метод концептуального аналізу, інструментарій теорії концептуальної метафори.

Результати та обговорення. Найпоширенішими образ-схемами, як правило, вважають такі поняття як CYCLE, CONTAINER, PATH, LINK, BALANCE, CENTRE/PERIPHERY, адже їхня структура може переосмислюватися безліч разів на базі різного емпіричного досвіду.

Структура образ-схеми КОНТЕЙНЕР є базою для нашого розуміння того, ЩО можна побачити ДЕ з точки зору споглядача. У своїй фундаментальній праці “Metaphors We Live by” Дж. Лакофф та М. Джонсон стверджують, що ми концептуалізуємо наше поле зору у вигляді контейнера і концептуалізуємо речі, які бачимо, як ті, що знаходяться всередині нього (Lakoff, Johnson, 1980: 30). Крім того, основна образ-схема слугує основою для системи мапування концептуальних метафор, де сфера-ціль концептуалізується у термінах сфери джерела (Bystrov, 2014: 2), а самі образ-схеми являють собою “неомовлені патерни, які стосуються простору, часу, руху, контролю та інших важливих елементів утіленого людського досвіду” (Bilyk, Pyliachuk, 2018: 119). Такий спосіб мислення закорінений у нашому емпіричному досвіді, який є результатом особливостей функціонування і будови людського тіла, адже воно теж є контейнером, який взаємодіє з іншими контейнерами: людьми і предметами.

Як уже було згадано, схема КОНТЕЙНЕР застосовується з метою концептуалізування певного кута зору. В основі цієї схеми лежить поняття “viewing metaphor”, запропоноване Р. Ленекером, яке пояснює складні взаємозв'язки між баченням, когніцією та граматиною. Це поняття може бути проілюстроване у такий спосіб: дивлячись в конкретному напрямку, споглядач окреслює максимальне поле зору, яке охоплює все, що можна побачити з певної точки спостереження. В межах цього поля споглядач зосереджується на меншій області, яку Р. Ленекер називає *сценою* (the onstage region) (Langacker, 2008: 260); у ній споглядач виділяє свою ціль – конкретний об'єкт, на якому сфокусоване його сприйняття. Взаємовідношення споглядача та об'єкта може будуватися на основі їх різноманітних конфігурацій в межах сцени. Ця ілюстрація, яка пов'язана зі здатністю людини бачити та сприймати об'єкти в полі свого зору, відповідає процесу концептуалізації у межах образ-схеми КОНТЕЙНЕР та має концептуальні відповідники: концептуалізатор (споглядач), профіль (об'єкт) і сцена – усі вони формують конструальне відношення.

Оскільки когнітивні моделі, а саме образ-схеми, використовуються як каркас для позначення різних понять, то на окрему увагу заслуговує їхнє метафоричне розширення. У контексті когнітивної лінгвістики метафора як

концептуальний конструкт і метафора як мовний вираз мають принципові відмінності. Найперше, концептуальна метафора встановлює відповідності між доменом-джерелом та доменом-ціллю. Оскільки предметом дослідження є образ-схема КОНТЕЙНЕР з орієнтацією IN-OUT, варто зазначити, що метафори, утворені на її основі є орієнтаційними, у них відповідності між доменом-джерелом та доменом-ціллю наділені ознаками просторової орієнтації. Так, в уривку “*Yes, that is just so,» said Susan, a bit dry, despite herself, thinking in secret fear how easy it was, how much nearer to the end she was than she thought*” (Lessing, 2010: 38), реконструюється концептуальна метафора ЕМОЦІЯ є МІСЦЕЗНАХОДЖЕННЯ (де ЕМОЦІЯ – домен-ціль, а МІСЦЕЗНАХОДЖЕННЯ – домен-джерело) у відповідності з орієнтаційною метафорою ЕМОЦІЯ є КОНТЕЙНЕР, структурованою мапуванням ВСЕРЕДИНІ-ЗОВНІ та образ-схемою КОНТЕЙНЕР.

Отже, концептуалізація дійсності у межах образ-схеми КОНТЕЙНЕР відбувається за аналогією бачення та сприймання людиною об’єктів у полі свого зору. До структурних елементів КОНТЕЙНЕРА належать: ВНУТРІШНЯ ЧАСТИНА/ВМІСТ, МЕЖА, ЗОВНІШНЯ ЧАСТИНА. МЕЖА КОНТЕЙНЕРА надає йому певної форми (Рис. 1).

Рис. 1 Конституенти образ-схеми КОНТЕЙНЕР

Основна логіка цієї образ-схеми така: щось знаходиться або всередині, або зовні контейнера. Одним зі способів вираження образ-схеми КОНТЕЙНЕР є використання прийменників in/out, які концептуалізуються у вигляді IN/OUT.

Концептуальні уявлення про людське тіло стали підвалинами для побудови багатьох образ-схем, зокрема й схеми КОНТЕЙНЕР, адже ми сприймаємо своє тіло як контейнер, як межу між внутрішнім та зовнішнім світами, самі знаходимося в різного роду контейнерах: фізичних (дім, кімната, місто, країна), і метафоричних (емоції, почуття, стани); крім того, ми можемо знаходитися і поза межами певного контейнера. Отже, людське тіло може виконувати функції кожного зі структурних елементів образ-схеми КОНТЕЙНЕР. У нижче наведених фрагментах можна простежити

концептуальну репрезентацію тіла людини у вигляді МЕЖИ КОНТЕЙНЕРА, ВМІСТУ КОНТЕЙНЕРА та ЗОВНІШНЬОЇ ЧАСТИНИ КОНТЕЙНЕРА.

Наприклад, у поданому нижче фрагменті тіло людини може слугувати вмістилищем для почуття – напруги, наближеної до паніки. Як результат, тіло концептуалізується у вигляді метафори ТІЛО – МЕЖА КОНТЕЙНЕРА: “*But she was filled with tension, like a panic...*” (Lessing, 2010: 15).

З іншого боку, людина може знаходитися у контейнері, тобто будівлі готелю, тому є ВМІСТОМ КОНТЕЙНЕРА: “*Suppose she said instead: Miss Townsend, I'm here in your hotel because I need to be alone for a few hours, above all alone and with no one knowing where I am*” (Lessing, 2010: 30).

І, нарешті, знаходження людини може бути поза межами контейнера. У цьому випадку людина є його ЗОВНІШНЬОЮ ЧАСТИНОЮ, на що вказує прийменник *out*: “*It was a sensation that should have been frightening: to sit at her own bedroom window, listening to Sophie's rich young voice sing German nursery songs to her child, listening to Mrs. Parkes clatter and move below, and to know that all this had nothing to do with her: she was already out of it*” (Lessing, 2010: 50).

Наступний етап дослідження став результатом метафоричного осмислення різних сфер дійсності, структурованих образ-схемою КОНТЕЙНЕР, що дало змогу виокремити домінантні поняттєві домени і дійти висновків про особливості репрезентації метафоричного концептуального простору у мовній свідомості письменниці. Найбільш помітними метафоричними втіленнями в новелі є домени ДІМ, КІМНАТА, САД, ШЛЮБ, ТІЛО, КІМНАТА В ГОТЕЛІ.

Домени ДІМ, КІМНАТА, САД

Вже на початку твору стає зрозуміло, що для молодої сім'ї, коли у ній з'являються діти, необхідно мати великий будинок у передмісті, оточений садом, тому що так було прийнято у тодішньому суспільстві. Оскільки подружжя у новелі – Метью та Сьюзен Роулінгс вважалися людьми “розважливими” та “розумними” (“reasonable”, “sensible”), що стало наступним етапом у житті їхньої сім'ї: “*And so they lived with their four children in their gardened house in Richmond and were happy*” (Lessing, 2010: 5). Для них цей будинок став осередком псевдоідилічного життя, куди і повернувся Метью після того, як вперше зрадив Сьюзен, щоб і надалі виконувати роль “зразкового” чоловіка. Ця зрада стала переломним моментом у сприйнятті Сьюзен їхнього спільного життя та змусила її згодом почуватися некомфортно у власному домі. “*And the next day Susan took them, dropped them, came back and found herself reluctant to enter her big and beautiful home because it was as if something was waiting for her there that she did not wish to confront*” (Lessing, 2010: 15). Для опису дому, кімнат і саду Лессінг використовує прикметники, зокрема *big, beautiful, large, white*, що свідчить про намір показати ці складники сімейного укладу стереотипними, такими, що нічим не вирізняються і обмежують індивідуальність Сьюзен, якою вона й заплатила за існування в ролі матері, дружини і домогосподарки. “*A high price has to be paid for the happy marriage with the four healthy children in the large white gardened house*” (Lessing, 2010: 13).

У цьому будинку мешкала сім'я, за яку Сьюзен несла відповідальність і яка вимагала величезної кількості зобов'язань, що стали тягарем для жінки і висмоктували з неї всю енергію, вона стала ніби “поживою” для людей у домі, які ростуть, наче рослини у воді. *“She was breaking her part of the bargain and there was no way of forcing her to keep it: **that her spirit, her soul, should live in this house, so that people in it could grow like plants in water**”* (Lessing, 2010: 36). Сьюзен шукала свободи – місця, де вона могла б забути на певний час про свої турботи, звільнитися від постійних переслідувань своєї помічниці по дому та дітей. Саме іменник *freedom* вказує на те, що дім, як закритий простір – контейнер та сім'я, що жила у ньому були свого роду в'язницею для Сьюзен. *“She was already looking back at those hours of sewing, cooking (but by herself) as a lost **freedom** which would not be hers. And the two months of term which would succeed the five weeks stretched alluringly open to her – **freedom**”* (Lessing, 2010: 16). Для Сьюзен щоденні обов'язки стали аналогом відбування тюремного строку – *“it was like **living out a prison sentence**”* (Lessing, 2010: 22), *“She was a **prisoner**”* (Lessing, 2010: 21). Ця метафора теж є контейнерного типу, адже у в'язницях люди перебувають у камерах – замкнута приміщення, звідки не можуть вийти. Метафора ДІМ є В'ЯЗНИЦЯ разом з іншими метафорами у новелі, які ми опишемо нижче, утворює метафору ЖИТТЯ є В'ЯЗНИЦЯ.

Примітно, що у сценах у будинку Сьюзен часто зображена біля вікна, виглядаючи назовні, дивлячись на річку, що текла попри дім. В таких сценах героїня нагадує ув'язнену, що бачить свободу лише через віконце в камері. Тут варто зосередитися на річці як символі свободи, адже в кінці твору смерть Сьюзен, що стала для неї визволенням, метафорично зображена як процес занурення в темну річку: *“She looked at herself, Susan Rawlings, **sitting in a big chair by the window in the bedroom, sewing shirts or dresses, which she might just as well have bought**”* (Lessing, 2010: 16); *“One day she had gone up there after a lunch for ten children she had cooked and served because Mrs. Parkes was not there, **and she sat alone for a while looking into the garden**”* (Lessing, 2010: 25); *“When they lay side by side or breast to breast in the big civilised bedroom **overlooking the wild sullied river, they laughed, often, for no particular reason...**”* (Lessing, 2010: 13).

Відкривши чоловікові власні хвилювання, Сьюзен не отримує бажаної підтримки, а вислуховує його припущення про те, що єдиним шляхом до свободи для неї може стати хіба що смерть. Так, таке припущення стає своєрідним пророцтвом і також доповнює метафори ЖИТТЯ є В'ЯЗНИЦЯ, СМЕРТЬ є ЗВІЛЬНЕННЯ: *“She tried to tell him, about her **never being free**. And he listened and said: **“But Susan, what sort of freedom can you possibly want – short of being dead!”**”* (Lessing, 2010: 23).

Сад, яким оточений дім у Ричмонді став для Сьюзен першим місцем, де вона могла бути на самоті, подалі від решти мешканців дому. Проте тут вона зіштовхується із невидимим «ворогом», своїм внутрішнім демоном, який метафорично позначає нервові розлади жінки, спричинені втому від повсякденного життя і неможливості змінити його. *“And she did not like being **in the garden at all, because of the closeness of the enemy – irritation, restlessness,**”*

emptiness, whatever it was – which keeping her hands occupied made less dangerous for some reasons” (Lessing, 2010: 17); *“So she left the house and went to sit in the garden where she was screened from the house by trees. She waited for the demon to appear and claim her, but he did not”* (Lessing, 2010: 20).

Іншим типом контейнера у новелі виступають кімнати. Кімнати будинку в Ричмонді для Сьюзен є наче камерами у в'язниці, у яких за нею безперестанку «наглядають» діти, чоловік та місіс Паркс, що потребують уваги, де вона не може бути сама собою, адже, перебуваючи в домі, постійно повинна виконувати роль зразкової матері, дружини й господині дому, на що не мала достатньо сил. Навіть окрема кімнатка (“Mother’s Room”), в якій Сьюзен, за попередньою домовленістю, ніхто не мав права турбувати і вона могла бути там на самоті, не стала потрібним місцем, де жінка могла вгамувати свою тривогу. Ця кімната стала ще однією «кліткою» у домі, Сьюзен тут також почувалася, наче за ґратами. *“But now there was a room, and she could go there when she liked, she used it seldom: she felt even more caged there than in her bedroom”* (Lessing, 2010: 25); *“Then she took sewing up there, and the children and Mrs. Parkes came in and out, it had become another family room”* (Lessing, 2010: 26).

Домен ШЛЮБ

Шлюб між Метью та Сьюзен у творі також метафорично набуває контейнерного вигляду. Це подружжя твердо вирішило зберегти свій шлюб і спочатку називає його «човником, повним безпомічних людей у бурхливому морі». Прикметник *full* вказує на метафору ШЛЮБ є КОНТЕЙНЕР. *“So here was this couple, testing their marriage, looking after it, treating it like a small boat full of helpless people in a very stormy sea”* (Lessing, 2010: 8). Між ними, як і в будь-якій подружній парі виникають сварки та непорозуміння, проте вони швидко вирішують їх: *“And the inner storms and quicksands were understood and charted”* (Lessing, 2010: 8). Тут прикметник *inner* також є синтаксичною ознакою образ-схеми КОНТЕЙНЕР.

Крім того, шлюб як контейнер став складником метафори ЖИТТЯ є В'ЯЗНИЦЯ, проте у цьому випадку необхідно взяти до уваги додаткові межі поміркованості та здорового глузду, які вимальовуються довкола шлюбу.

Взявши собі основне правило – бути раціональними та розсудливими, знаходити вирішення будь-яких негараздів, аби лише не потрапити в пастку під назвою “розлучення”, Метью та Сьюзен, натомість, самі стали заручниками власного становища. *“This is a story, I suppose, about a failure in intelligence: the Rawling’s marriage was grounded in intelligence”* (Lessing, 2010: 3). Вислів “grounded in intelligence” доводить, що їхній шлюб засновувався на здоровому глузді, тобто від самого початку вони побудували довкола себе бар’єри «правильності», «раціональності», проте згодом почали страждати в такому союзі. Насправді, страждала лише Сьюзен, оскільки Метью повністю приймав свій спосіб життя зі зрадами, які його “раціональна” дружина сприймала як належне. Як наслідок, Сьюзен стала заручником «поміркованості», що окреслювала свої межі довкола їхнього шлюбу, які не дозволялося переступати: *“There was no need to use the dramatic words «unfaithful”, “forgive”, and the rest:*

intelligence forbade them. Intelligence barred, too, quarrelling, sulking, anger, silences of withdrawal, accusations and tears. Above all, intelligence forbade tears” (Lessing, 2010: 12-13). Окрім іменника “intelligence” на позначення певних обмежень, накладених поміркованістю», у новелі є й інші вислови, які є метафорично структурованими образ-схемою КОНТЕЙНЕР, як-от: *in order, in control, it was out of question, not in order, it was out of court*.

Згодом Сьюзен та Метью зовсім віддалилися одне від одного, стали чужинцями, яких разом втримував лише обов’язок зображати «щасливу» сім’ю: *“They were lying side by side in this house like two tolerably friendly strangers”* (Lessing, 2010: 33). Навіть зізнавшись одне одному в тому, що вони мають коханців (хоч Сьюзен і вигадала свого), розуміючи, що між ними зникли і кохання, і довіра, вони все одно не можуть уявити себе у шлюбі з кимось іншим. *“It is a bit impossible to imagine oneself married to anyone else, isn’t it?”* (Lessing, 2010: 52). Коли Метью запропонував почати проводити час вчотирьох, Сьюзен із жахом зрозуміла наскільки низько вони опустилися, наскільки нещирими були їхні стосунки і що вона не може брехати собі, керуючись «поміркованістю» і відповідати очікуванням Метью, тому вибрала єдиний для себе шлях визволення з цього становища – самогубство.

Домен ТІЛО

Тіло Сьюзен у творі так само стає контейнером, у більшості випадків – для емоцій та почуттів, наприклад, *“But she was filled with tension, like a panic...”* (Lessing, 2010: 15); *“She was filled with emotions that were utterly ridiculous...”* (Lessing, 2010: 21); *“...she had to go right away to the bottom of the garden until the devils of exasperation had finished their dance in her blood”* (Lessing, 2010: 25).

Емоції, що переповнювали Сьюзен були здебільшого негативними, причиною яких були дім у Ричмонді, сад, присутність дітей чи місіс Паркс. Часто вплив цих емоцій описувався як “вторгнення”: *“When I go into the garden, that is, if the children are not there, I feel as if there is an enemy there waiting to invade me”* (Lessing, 2010: 17); *“He is lurking in the garden and sometimes even in the house, and he wants to get into me and take me over»* (Lessing, 2010: 28); *“...Susan was more and more often threatened by emptiness. (It was usually in the garden that she was invaded by this feeling ...)”* (Lessing, 2010: 12). Цікаво, що в Ричмонді Сьюзен боялася “порожнечі” (“emptiness”), що можна трактувати як страх відсутності задоволення і радості від життя. Натомість в кімнаті номер 19 вона насолоджувалася цією порожнечею. Ніхто з сім’ї не знав де вона знаходиться і Сьюзен, користуючись цією анонімністю, відгороджувала себе на деякий час від усього світу і скидала з себе тягар щоденних обов’язків як матері, дружини і господині дому, звільнялася від цих ролей, аби відновити сили: *“And then she went back to the chair, empty, her mind a blank”* (Lessing, 2010: 42). *“She felt as if her shell moved here, with her family, answering to Mummy, Mother, Susan, Mrs. Rawlings”* (Lessing, 2010: 43).

Коли Сьюзен повертається з кімнати 19 в Ричмонд, автор показує її тіло лише як оболонку, але, на диво, виконувати соціальні ролі вона здатна, навіть робить це ще краще. Те, що мало б знаходитися всередині неї – душа Сьюзен, а

її сутність залишилася в тій же кімнаті 19. Ця метафора ще раз підкреслює те, що ті соціальні ролі, які нав'язувалися жінці суспільством не залишали у її житті місця для індивідуальності й особистого простору, і зводили її життя до набору функцій, які вона була зобов'язана виконувати для схвального ставлення інших. Згідно з цією метафорою, душа Сьюзен вже не була прив'язана до тіла чи до ролей, які воно виконувало, а віднайшла власний простір, де зцілювалася і відроджувалася. Можна припустити, що в цьому випадку метафора ТІЛО є В'ЯЗНИЦЯ також доповнює метафору ЖИТТЯ є В'ЯЗНИЦЯ.

Домен КІМНАТА В ГОТЕЛІ

Метафора тіла Сьюзен як оболонки, вміст якої залишався у кімнаті номер 19, зображає ніби подвійне існування головної героїні, ніби вона живе в двох місцях одночасно. Як метафорично у творі розділяються її тіло і душа – так і відділилася справжня особистість Сьюзен від тих стереотипних жіночих образів, з якими вона в усіх асоціювалася: “...*her soul was in Room 19 in Fred's Hotel; she was not really here at all*” (Lessing, 2010: 50); “*This room had become more her own than the house she lived in*” (Lessing, 2010: 43). Її втечі до готелю Фреда стали першим способом визволення з контейнера-в'язниці, у якому вона жила. Проте кімната 19 як контейнер вже має зовсім інші характеристики. Тут Сьюзен набиралася сили продовжувати вести той самий спосіб життя, але вже маючи надію на те, що завжди матиме у своєму розпорядженні цей маленький острівець особистого простору, як ковток свіжого повітря. Кімната номер 19 стала ніби частиною Сьюзен, де та відчувала, що ще не втратила себе справжню, що її особистість не покалічили, не деформували ті ролі, які вона досі виконувала: “*For a year now I've been spending all my days in a very sordid hotel room. It's a place where I'm happy. In fact, without it I don't exist*” (Lessing, 2010: 51); “*Here I am, she thought, after all these years of being married and having children and playing those roles of responsibility – and I'm just the same. Yet there have been times I thought that nothing existed o me except the roles that went with being Mrs. Matthew Rawlings. Yes, here I am, and if I never saw any of my family again, here I would still be...*” (Lessing, 2010: 42). Проте Метью, схвильований частою відсутністю дружини, розшукує її схованку з допомогою детектива, тим самим вторгається в особистий простір дружини і руйнує цілощю ауру, що існувала в кімнаті, впускає туди демонів, що переслідували Сьюзен. Тепер вона могла бути там з його мовчазної згоди, знову стати там місис Роулінгс, адже Метью міг в будь-який момент зайти і знову нагадати їй про її обов'язки, заявити свої права на неї. “*Her husband had searched her out. (The world had searched her out.) The pressures were on her. She was here with his connivance. He might walk in at any moment, here, into Room 19*” (Lessing, 2010: 47). Вона знову стала заручницею, а номер готелю став ще однією камерою, куди будь-хто міг її дістатися, зателефонувати і змусити Сьюзен безупинно виконувати очікувані соціальні ролі. “*Instead of the soft dark that made her dash blindly about, muttering words of hate; she was impelling herself from point to point like a moth dashing itself against a windowpane, sliding to the bottom, fluttering off on broken wings, then crashing into the invisible barrier again*” (Lessing, 2010: 48).

У відчаї Сьюзен розуміє, що без цілющої аури кімнати 19 вона не зможе далі існувати, що усе те, чим вона була до цього – дружиною Метью, матір'ю їхніх дітей – не має значення, адже на ці ролі можна легко знайти будь-кого іншого, а вона повинна бути присутньою у такому «спектаклі» задля створення красивої картини «раціональної» сім'ї: *“And what did it matter whether he married Phil Hunt or Sophie? Though it ought to be Sophie, who was already the mother of those children...”* (Lessing, 2010: 57). Сьюзен надто цінує свободу, аби знову повертатися до будинку в Ричмонді, тому вибирає найнадійніший спосіб звільнитися з полону – самогубство: *“She was quite content lying there, listening to the faint soft hiss of the gas that poured into the room, into her lungs, into her brain, as she drifted off into the dark river”* (Lessing, 2010: 58).

Стає очевидно, що, оскільки головна героїня обрала смерть як шлях до свободи, то припущення про наявність у тексті новели концептуальної метафори ЖИТТЯ є В'ЯЗНИЦЯ є доречними і, як наслідок, цілком вписуються в терміни образ-схеми КОНТЕЙНЕР з орієнтацією ВСЕРЕДИНИ/ЗОВНІ, адже в'язницею зазвичай вважається замкнений простір.

Висновки. Концептуалізація понять в межах образ-схеми КОНТЕЙНЕР відбувається на основі досвіду людини, що виходить із її здатності бачити і сприймати об'єкти в полі свого зору. Концептуальні метафори, що базуються на образ-схемі КОНТЕЙНЕР, є орієнтаційними, адже ця образ-схема наділена ознаками просторової орієнтації (IN-OUT). Образ-схема КОНТЕЙНЕР має свої структурні елементи: ВНУТРІШНЯ ЧАСТИНА/ВМІСТ, МЕЖА, ЗОВНІШНЯ ЧАСТИНА. Найчастіше її синтаксичними ознаками є прийменники *in, out*. Аналіз новели Доріс Лессінг “To Room Nineteen” показав наявність у ній концептуальних метафор, структурованих образ-схемою КОНТЕЙНЕР з відповідними доменами, які вербалізуються прийменниками *in, inside, into, out, прикметників inner, filled, full* тощо. Окрім цього, вищезгадані концептуальні метафори беруть участь в утворенні метафор ЖИТТЯ є В'ЯЗНИЦЯ, СМЕРТЬ є ЗВІЛЬНЕННЯ, які також структуруються образ-схемою КОНТЕЙНЕР. Ці метафори розкривають проблему втрати жінкою власної ідентичності під тиском сімейних обов'язків і ролей, заради яких вона жертвує всім, що мала до цього. На прикладі Сьюзен Роулінгс бачимо, що така проблема може призвести до серйозних нервових розладів і, врешті-решт, до самогубства.

Перспективу подальшого дослідження орієнтаційних образ-схем та розробленого алгоритму вбачаємо у залученні англомовної жіночої поезії для більш докладного лінгвокогнітивного аналізу метафоричної концептуалізації поетичного тексту.

Список літератури

- Бистров Я. Англомовний біографічний наратив у вимірах когнітивної лінгвістики і синергетики: монографія. Київ; Івано-Франківськ: Видавець Кушнір Г.М., 2016. 320 с.
- Потапенко С. Вітчизняна когнітивна лінгвістика: від аналітичного до інтеграційного вивчення мови. *Людино- й культурознавчі пріоритети сучасного мовознавства: напрями, тенденції та міждисциплінарна методологія*: колективна монографія. Переяслав-Хмельницький; Кременчук: ПП Щербатих О. В., 2019. С. 159-169.

- Bilyk O., Pyliachyk N. Metaphorisation of *Brexit* in Modern Political Discourse. *Advanced Education*. 2018. No. 10. P. 118-126. DOI: 10.20535/2410-8286.127267
- Bystrov Ya. Fractal Metaphor LIFE IS A STORY in Biographical Narrative. *Topics in Linguistics*. 2014. No.14(1). P. 1-8. DOI: [10.2478/topling-2014-0007](https://doi.org/10.2478/topling-2014-0007)
- Evans V. A Glossary of Cognitive Linguistics. Edinburgh: Edinburgh University Press, 2007. 240 p.
- Goshylyk N. "Small is Beautiful" in the English Mass Media Texts on Sustainable Development. *AAA – Arbeiten aus Anglistic und Amerikanistic*. 2017. No. 48. P. 141-158.
- Johnson M., Lakoff G. Why Cognitive Linguistics Requires Embodied Realism. *Cognitive Linguistics*. 2002. Vol. 13(3). P. 245-263.
- Lakoff G. *Women, Fire and Dangerous Things*. Chicago; London: The University of Chicago Press, 1990. 614 p.
- Lakoff G., Johnson M. *Metaphors We Live by*. Chicago: Chicago University Press, 1980. 193 p.
- Langacker R. W. *Cognitive Grammar: a Basic Introduction*. New York: Oxford University Press, 2008. 562 p.
- Langacker R.W. *Grammar and Conceptualization*. Berlin-New York: Mouton de Gruyter, 2000. 427 p.
- Lessing D. *To Room Nineteen*. Stuttgart: Philip Reclam jun., 2010. 72 p.
- Sinha C. The Cost of Renovating the Property: A Reply to Marina Rakova. *Cognitive Linguistics*. 2002. Vol. 13(3). P. 271-276.

References

- Bystrov Ya. (2016). Anhlomovnyi biohrafichniy naratyv u vymirakh kohnityvnoi linhvistyky i synerhetyky: monohrafiia. Kyiv; Ivano-Frankivsk: Vydavets Kushnir H.M.
- Potapenko, S. (2019). Vitchyzniana kohnityvna linhvistyka: vid analitychnoho do intehratsiinoho vyvchennia movy. *Liudyno- y kulturoznavchi priorytety suchasnoho movoznavstva: napriamy, tendentsii ta mizhdystsyplinarna metodolohiia: kolektyvna monohrafiia*. Pereiaslav-Khmelnitskyi; Kremenchuk: PP Shcherbatykh O. V., 159-169.
- Bilyk, O., Pyliachyk, N. (2014). Metaphorisation of *Brexit* in Modern Political Discourse. *Advanced Education*. 2018. No. 10. P. 118-126. DOI: 10.20535/2410-8286.127267
- Bystrov, Ya. (2014). Fractal Metaphor LIFE IS A STORY in Biographical Narrative. *Topics in Linguistics*. No.14(1), 1-8. DOI: [10.2478/topling-2014-0007](https://doi.org/10.2478/topling-2014-0007)
- Evans, V. A. (2007). *Glossary of Cognitive Linguistics*. Edinburgh: Edinburgh University Press.
- Goshylyk, N. (2017). "Small is Beautiful" in the English Mass Media Texts on Sustainable Development. *AAA – Arbeiten aus Anglistic und Amerikanistic*. No. 48, 141-158.
- Johnson, M., Lakoff, G. (2002). Why Cognitive Linguistics Requires Embodied Realism. *Cognitive Linguistics*. 2002. Vol. 13(3), 245-263.
- Lakoff, G. (1990). *Women, Fire and Dangerous Things*. Chicago; London: The University of Chicago Press.
- Lakoff, G., Johnson, M. (1980). *Metaphors We Live by*. Chicago: Chicago University Press.
- Langacker, R.W. (2008). *Cognitive Grammar: a Basic Introduction*. New York: Oxford University Press.
- Langacker, R.W. (2000). *Grammar and Conceptualization*. Berlin, New York: Mouton de Gruyter.
- Lessing, D. (2010). *To Room Nineteen*. Stuttgart: Philip Reclam jun.
- Sinha, C. (2002). The Cost of Renovating the Property: A Reply to Marina Rakova. *Cognitive Linguistics*. Vol. 13(3), 271-276.

Стаття надійшла до редакції 27.04.2021 р.

МОВНА СИТУАЦІЯ ЯК ФАКТОР РОЗВИТКУ АНГЛОМОВНОЇ ЛЕКСИКОГРАФІЇ ІНДІЇ: КОЛОНІАЛЬНИЙ ПЕРІОД

Битко Н. С.

кандидат філологічних наук, доцент
Міжнародний університет бізнесу і права
ORCID 0000-0003-2545-0289

Ця публікація продовжує цикл статей, присвячених вивченню мовної ситуації як фактору розвитку англомовної лексикографії Індії. В роботі розглядаються основні параметри мовної ситуації Індії в колоніальний період, який є визначальним для подальшого положення й розвитку англійської мови в країні. Застосування діахронного підходу при описі та аналізі складових мовної ситуації в Індії дозволяє виявити певну стабільність кількісних, якісних і оцінних параметрів щодо корінних мов країни й кардинальні зміни щодо до положення англійської мови. Так, кількісний параметр англійської мови в Індії відображає зміни демографічного показника, національної приналежності й професійної зайнятості людей, які володіють англійською мовою. На якісному рівні мовна ситуація в Індії залишається багатомовною, гетерогенною і нерівноважною та поповнюється ще однією мовою індо-європейської сім'ї – англійською. Протягом періоду колонізації англійська проходить на оцінному рівні стадії від сприйняття її як мови торговців і місіонерів до прийняття корінним населенням країни як засобу отримання знань, можливості соціального зростання в суспільстві, інструменту спілкування не тільки з британцями та іншими іноземними громадянами, а й, враховуючи багатополюсну мовну ситуацію в регіоні, з мешканцями інших регіонів країни. Таке положення англійської мови в країні веде до зміни її функціональних характеристик. Найбільш значущими виявляються політична, педагогічна функції і функція мови посередника. Їх реалізація вимагає активного розвитку лексикографічної практики, яка проявляється у створенні на матеріалі англійської мови глосаріїв, словників, як двомовних, так і тлумачних, що описують у залежності від мети упорядника, особливості лексичного складу мови в Індії.

Ключові слова: англомовна лексикографія в Індії; колоніальний період; мовна ситуація; кількісні, якісні й оцінні параметри.

LINGUISTIC SITUATION AS THE DEVELOPMENT FACTOR OF THE ENGLISH LANGUAGE LEXICOGRAPHY IN INDIA: THE BRITISH RAJ PERIOD

Bytko N. S.

candidate of philological sciences, associate professor
International University of Business and Law

The given paper features the second part of the extended research focused on the investigation of the linguistic situation as a development factor of the English language lexicography in India. Thus, in this article the main parameters of the linguistic situation during the British Raj period, with English being the case study, are scanned. The diachronic approach used towards the analysis of the linguistic situation constituencies elicits certain stability of quantitative, qualitative and evaluative parameters as regards local languages in India and the pivotal changes as regards English. The English language quantitative parameter mirrors the fluctuation in demographic rate, national identity and professional occupancy of English speaking population in India during the Raj period. The qualitative parameter of linguistic situation being enriched by another Indo-European language, maintains its multilingual, heterogeneous and unbalanced features. The English language evaluative

parameter reveals the main stages of the colonial language incorporation into the linguistic situation in the country. English in India goes through the perception as the language of traders and missionaries into its adoption as a means of education obtainment, social stability access and interaction mechanisms both with foreigners and citizenry of other multilingual country regions. Such position of English in colonial India prompts the alteration of its functional characteristics with political, pedagogical and lingua franca functions being the most essential. Their actualization is only feasible due to the flourish of lexicographic practice in colonial India. Thus, the English language serves the base for a number of glossaries, bilingual and explanatory dictionaries describing various lexical layers of English in India.

Key words: *the English language lexicography in India; the British Raj historic period; linguistic situation; quantitative, qualitative and evaluative parameters.*

Вступ. Дана публікація продовжує цикл досліджень, присвячених трансформаційним процесам у мовній ситуації Індії, що розглядається як контекст, у рамках якого відбувається розвиток англомовної лексикографії. Нагадаємо, що попередні роботи описували параметри мовної ситуації в Індії в добританській період також з точки зору особливостей лексикографічної практики того часу (Битко, 2019; Битко, 2018).

У цій статті об'єктом аналізу є мовна ситуація в Індії в колоніальний період, з XVI по XX століття, протягом якого і мали місце найбільш активні процеси в області англомовної лексикографії. Закономірно, що основна увага приділяється англійській мові, яка за цей час проходить всі етапи інкорпорування в мовну ситуацію країни.

Предметом вивчення виступають кількісні, якісні і оцінні параметри мовної ситуації в країні з точки зору місця, що займає в ній англійська мова. Застосування діахронного підходу поряд з описовим і аналітичним **методами** дозволяє виявити соціо-лінгвістичні характеристики варіанту англійської мови, що формується в країні. Ці характеристики зумовлюють і особливості його подальшого лексикографування.

При аналізі кількісного параметра розглядаються зміни демографічної складової мовної ситуації, викликані появою носіїв англійської мови на території субконтиненту. Особлива увага приділяється комунікативній складовій, що характеризує роль англійської мови як для британців, так і для місцевих жителів.

Дослідження якісного параметра мовної ситуації колоніальної Індії передбачає встановлення лінгвістичного характеру ідіомів і особливостей виокремлення металекта в багатомовній країні.

Вивчення оцінного параметра, який стосується англійської мови в Індії часів колонізації, спрямоване на відображення не тільки змін у сприйнятті мови корінним населенням, а й у виявленні функцій англійської мови в історичний період, що вивчається.

Результати та обговорення

Інкорпорування англійського компонента в мовну ситуацію Індії

Початком інкорпорування англійської мови на територію Індостану прийнято вважати 1579 рік (Mehrotra 1998), коли перший британський єзуїтський священник Томас Стівенс (Thomas Stevens), рятуючись від гонінь в Єлизаветинській Англії, вступив в суспільство Ісуса (Society of Jesus) і

відправився із Лісабона з місією на Гоа, де очолив пізніше єзуїтський коледж (Jesuit College) в поселеннях Маргао і Рачол (Dharwadker, 2002: 96). Через кілька років, у 1583 році, на Гоа з'являються ще четверо англійців (Ralph Fitch, John Newberry, James Story, William Leeds), яких португальці, як зазначає І. Льюс, привезли як полонених (Lewis, 1991).

Офіційна поява британців в Індії пов'язана з діяльністю акціонерного товариства "Ост-Індська компанія", яке, згідно з указом Єлизавети I, було створено 31 грудня 1600 року і отримало привілей вести торговельні операції в країні¹. Протягом перших десяти років в Індію було відправлено три торговельні експедиції, власне ж освоєння Індостану почалося із заснування факторій у Сураті (1612) і Мадрасі (1640). До 1647 року Британія мала вже 23 факторії, в 1668 році Компанія орендувала Бомбей, отриманий країною як придане Катерини Браганської від Португалії, а в 1690 заснувала власне поселення в Калькутті².

Наступні століття в Індії були сповнені політичними інтригами і військовими конфліктами, спрямованими на зміцнення позицій Британської корони в країні.

Так, у багатьох землях владу отримували підконтрольні британцям правителі (наприклад, першим, залежним від Ост-Індської компанії навабом Бенгалії, Бихара і Оріссі, став могольський генерал Мір Джафар Алі Хан Бахадур), які віддавали Компанії права стягувати податки, встановлювати внутрішні митниці і систему оподаткування, проводити фіскальну політику, контролювати внутрішню і зовнішню торгівлю.

Військові дії в Індії почалися з рішення Ост-Індської компанії отримати власні територіальні володіння в країні. Карнатікські війни (1746 – 1763) мали наслідком витіснення інших європейських торгових гравців, зокрема, Французької Ост-Індської компанії, з регіону Карнатіка.

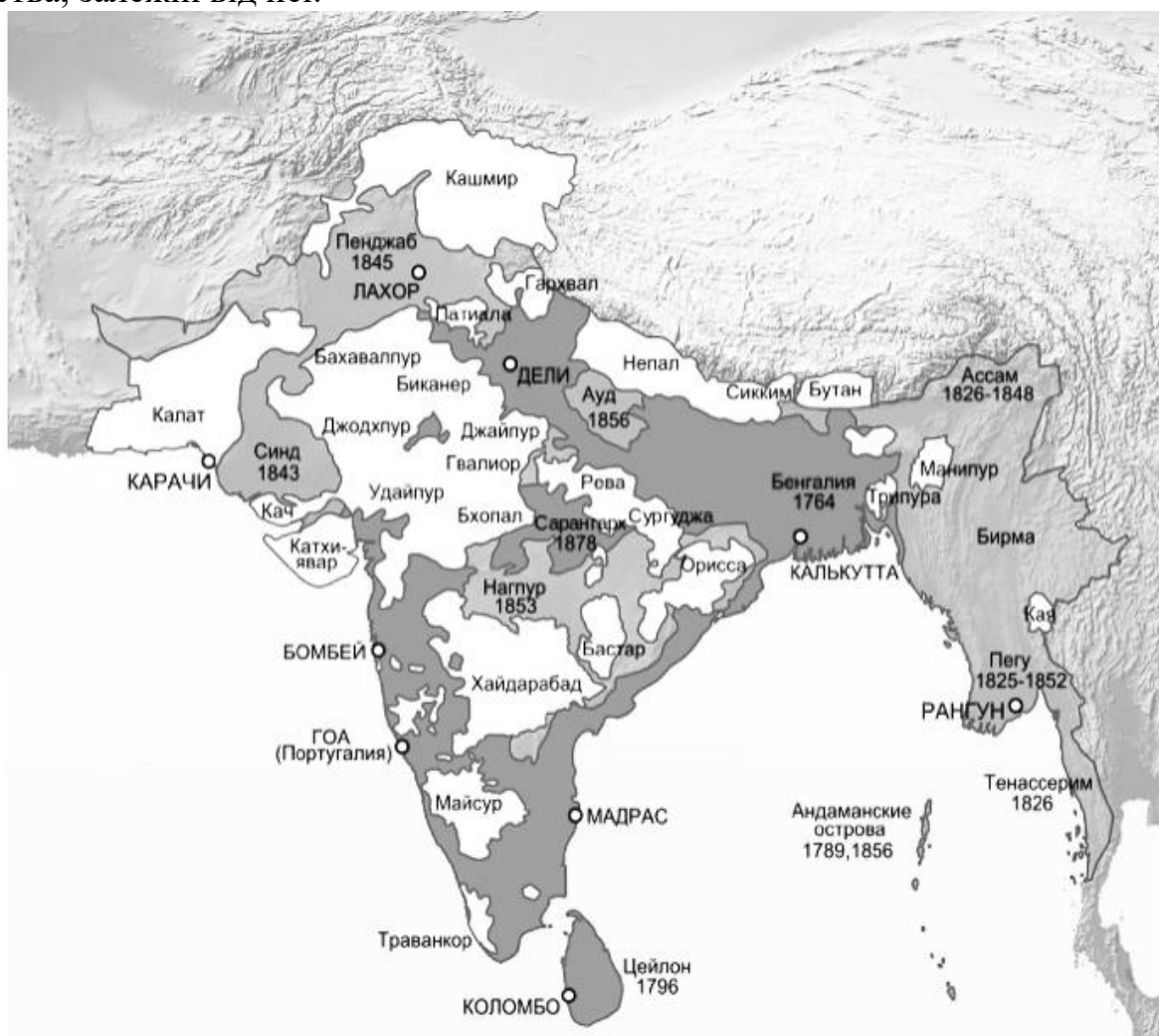
Далі були англо-майсурські війни (1767 – 1799), що сприяли встановленню гегемонії Компанії в Південній Індії; англо-маратські війни (1775 – 1819), які призвели до краху однієї з могутніх індійських держав – Маратхської конфедерації і встановлення впливу Британської корони над значною частиною Західної і Центральної Індії.

Англо-непальська війна (1814 – 1816) зробила Непал залежним від британців; англо-бірманські війни (1823 – 1887) стали причиною перетворення Бірми в повну колонію. Дві англо-сикхські війни (1845 – 1849) призвели до анексії Пенджабу і розчленування держави сикхів. Кілька військових експедицій XIX століття ще більш посилили становище британців на північному заході Індії.

¹ Відзначимо, що компанія мала інтереси не тільки на території Індостану, а й за його межами, що пояснюється прагненням налаштувати безпечні маршрути до Британських островів. Так, наприклад, компанія намагалася захопити Столову Гору на території сучасної ПАР, зайняла острів Святої Єлени і т.д.

² В цей час триває і освоєння субконтиненту іншими Ост-Індськими компаніями. Нагадаємо, що Голландська Ост-Індська компанія була заснована в 1602 році, Данська Ост-Індська – в 1616 році, Французька Ост-Індська компанія – в 1644.

До початку ХХ століття вся територія Індії і значна частина прилеглих держав перебувала під владою Британської корони або становила собою тубільні князівства, залежні від неї.

- Землі Ост-Індської компанії в 1819 році
- Території, які перейшли під Британське управління до 1858 року
- Залежні тубільні князівства в 1858 році

Рис. 1. Розширення Британської Індії в ХІХ столітті

Параметри мовної ситуації Індії колоніального періоду

Кількісний параметр

Проведене дослідження мовної ситуації в добританський період свідчить про те, що мовна ситуація в Індії за кількісним параметром була багатомовною, різнопотужною та багатополусною. Такою для корінних мов Індостану вона залишається і в період європейської експансії. Відносно ж англійської мови

ситуація зазнає кардинальних змін, які стосуються перш за все демографічного і комунікативного параметрів.

Демографічний параметр

Швидке розширення території і сфер впливу Британської корони в Індостані справило значний вплив на демографічний параметр мовної ситуації в аспекті використання англійської мови.

Розуміння цього факту зумовило проведення, починаючи з середини XVII століття, під патронажем Ост-Індської компанії³ низки, по суті, соціолінгвістичних досліджень (History on Indian Census). Ці дослідження виявили стрімке зростання населення Індії, яке в тій чи іншій мірі володіло англійською мовою. Вони показали, що якщо в XVII столітті ця категорія була представлена відносно невеликою кількістю послів, місіонерів, торгових представників та працівників інших сфер діяльності (Sinha 1978: 2; Lewis 1991: 14), то на початку XX століття вона налічувала вже декілька сот тисяч вихідців з різних країн, зайнятих у різних областях.

Згідно першого загального перепису населення 1871 року на території Індії знаходилося більше 75 700 британців, з яких на частку цивільних осіб припадало близько 78%. У пояснювальній записці до перепису Генрі Вотерфілд, фінансовий секретар міністерства у справах Індії, відзначає, що в 1871 році в Індії також було 7 000 вихідців з Америки, Австралії та Африки (Waterfield, 1875). Перепис населення 1891 року свідчить про тенденцію до збільшення англосмовного населення в Індії, що нараховує на той час 238 499 осіб. З них вихідцями з Британських островів було 100 000, відповідно 138 499 осіб були вихідцями з Австралії, Сполучених Штатів Америки, Канади, а також європейцями британського походження, які народилися в Індії, і нащадками змішаних шлюбів (Baines, 1893).

В цей час приходить розуміння необхідності офіційного документованого підрахунку корінного населення Індії, що володіє англійською мовою. Так, в тому ж переписі 1891 року з'явилося питання про знання іноземної мови, а в переписі 1901 року – питання про знання місцевими мешканцями безпосередньо англійської мови. Переписи наступних років (1911, 1921, 1931, 1941) також мали питання про грамотність в області англійської мови (literate in English) (Census yearwise) і відзначали постійне зростання кількості населення, що володіє нею. Наприклад, в переписі 1941 року в області Мевар (Mewar) в штаті Раджастхан зазначалося, що з 1 926 698 жителів 5 297 (з них 5 122 чоловіків і 175 жінок) володіли англійською мовою, що в п'ять разів вище, ніж в 1911 році (Dashora, 1942).

Зміни демографічного параметра стосувалися не тільки кількості людей, які володіли англійською мовою в Індії, їх національної приналежності, а й професійної діяльності. Дослідження в області історії Британської Індії свідчать про те, що корінним населенням англійська мова освоювалася завдяки

³ Їх мета в основному полягала в подальшому плануванні заходів захисту, збору податків і працевлаштування місцевого населення в областях, що приносять вигоду Компанії.

торговельній, місіонерській, а пізніше активній колонізаційній і анексійній політиці (див, наприклад, Lewis, 1991; S. Rao, 1954; Firth, 1946).

Не дивно, що першими корінними жителями Індостану, які освоїли в деякій мірі англійську мову, були *peons* – перекладачі, що виконували при британських факторіях і функцію розсилних.

Створення британських збройних сил в Індії в XVIII столітті, до складу яких активно набирали індійських солдатів, призводить до формування середовища, в рамках якого дуже швидко набувала поширення так звана *basic English*⁴ (Bragg, 2016).

Активне розширення меж Британської Індії, як було показано вище, привело до зростання необхідності в місцевих жителях, які б володіли англійською мовою. Рішення цієї проблеми Ост-Індська компанія⁵ бачила в активній підтримці служителів церкви, діяльність яких була спрямована на впровадження освіти.

Саме місіонерська діяльність, як зазначає МакАртур, не маючи значного релігійного впливу в силу стійкої культури і релігії місцевого населення, в значній мірі сприяла освоєнню англійської мови і її поширенню завдяки створенню цілком світських шкіл з викладанням англійською мовою (McArthur, 2003)⁶.

Школи були переважно зосереджені в районі таких торгових метрополій Ост-Індської компанії як Калькутта, Бомбей і Мадрас і поступово сприяли появі нечисленного класу місцевих жителів, які володіли англійською мовою практично на рівні білінгвів.

Комунікативний параметр

Поступове збільшення в Індії кількості людей, які володіли англійською, призвело до зміни комунікативного параметра мовної ситуації відносно цієї мови. Сутність зміни полягає в тому, що, починаючи з XVII століття, англійська мова із засобу письмової та усної комунікації переважно вихідців з Британських островів до початку XX століття стає і засобом комунікації місцевого населення в різних сферах життя. Закономірно, що цей процес вплинув на функціональний і оцінний параметри.

У найбільш явній формі, як показують історичні та лінгвістичні дослідження, трансформації комунікативного параметра мовної ситуації в Індії часів колонізації знайшли прояв в (1) письмових роботах, створених європейцями, (2) періодичних виданнях, орієнтованих як на європейців, так і на місцевих жителів, (3) індійській літературі англійською мовою.

⁴ Це призвело і до зворотнього процесу – запозичення індійських слів британськими солдатами, які, як зазначає М. Брагг, також могли 'bolo the bat a tora', тобто говорити трохи місцевою мовою (Bragg, 2016).

⁵ Як вказує А. Вадія, Ост-Індська компанія високо оцінювала, наприклад, роботу преподобного отця Шварца, який переконав раджей Танджуру і Марвару не тільки в необхідності відкриття шкіл для викладання англійської мови, а й у наданні школам 250 пагод кожен рік (Wadia, 1954 : 3).

⁶ Як свідчить Р. Р. Мехротра, програма освіти в місіонерських школах включала в себе, крім Біблії, вивчення робіт Платона та таких творів, як "Подорож Пілігрима" Джона Бун'яна, "Новий Органон" Френсіса Бекона, "Втрачений рай" Джона Мільтона, "Гамлет" Вільяма Шекспіра, перекладу "Іліади" Гомера, виконаного Олександром Поупом (Mehrotra, 1998: 3).

Письмові роботи європейців

Першими письмовими роботами, що представляють англійську мову в Індії, стали листи Ральфа Фітча, опубліковані Річардом Хаклітом (Richard Hakluyt) в 16-томній праці "*The Principal Navigations*", присвяченій історії англійського мореплавання і досліджень (див. Lewis, 1991: 14), і листи святого отця Томаса Стівенса, які вважаються початком формування англо-індійської літературної традиції (див. Ward, 1916: 331-332).

Історики та лінгвісти (Lewis, 1991: 14-16; Rao, 1954; Firth, 1946) відзначають, що значний внесок у розвиток комунікації англійською мовою був зроблений також роботами мандрівника Джона Мілденхола (John Mildenhall (Midnall), який приїхав до Індії в 1599 році і проголосив себе пізніше послом Ост-Індської компанії; роботами капітана першого корабля, що належив компанії та прибув у Сурат у 1608 році, сера Вільяма Хокінса (William Hawkins); роботами купця і дипломата Вільяма Фінча (William Finch), який залишив журнал, сповнений словами дравідського, індо-європейського, португальського походження, які не тільки значно прикрасили саму роботу, але і додали його журналу, як зазначає Івор Льюїс, значну літературну цінність.

Потім з'явилися праці мандрівника Ніколаса Вітінгтона (Nicholas Withington); листи письменника Томаса Коріата (Thomas Coryat) і його робота "*Greetings from the Court of the Great Mogul*", опублікована в Лондоні в 1616 році; манускрипт капелана Едварда Террі (Edward Terry) "*A Voyage to East-India*"; журнали дипломата і посла сера Томаса Роу (Thomas Roe) "*Journal of the mission to the Mughal Empire*"; робота британського лікаря, офіцера медичної служби Ост-Індської компанії Джона Фраєра (Dr John Fryer) "*A New Account on East India and Persia*"⁷ (див. докладніше Foster, 1921; Prasad, 1980).

Прекрасними образчиками письмової англійської мови в Індії стали роботи Джеймса Форбса (James Forbes), сера Чарльза Вілкінса (Charles Wilkins), сера Джорджа Абрахама Грірсона (George Abraham Grierson), Натаніеля Бреєсі Халхеда (Nathaniel Brassey Halhed), Генрі Томаса Колбрука (Henry Thomas Colebrooke), сера Вільяма Джонса (Sir William Jones), Джошуа Маршмана (Joshua Marshman), Уоррена Гастінгса (Warren Hastings) і багатьох інших⁸.

До письмової комунікації британців в Індії відносять також і переклади класичних текстів з санскриту (наприклад, Бхавагадгіти (*Bhagavadgita*), Хітопадеші (*Hitopadesa*), робіт Калідаси (Kalidasa) "*Of Shakuntala recognised by a token*"), а також наукові праці, що описують філологічні аспекти різних мов Індії і літературну традицію Індії⁹ (наприклад, праця сера У. Джоунса (William Jones)

⁷ Саме ця робота мала найбільше значення для укладачів першого словника на історичних принципах *Hobson-Jobson*, як відзначав Г. Юл.

⁸ Необхідно зазначити, що письмова комунікація британців, особливо в перші століття колонізації, є джерелом найбільшої кількості слів, запозичених з корінних мов. Саме ці запозичення всебічно описують уклад життя Індії (Lewis, 1991) і надалі формують лексичну своєрідність індійського варіанту англійської мови.

⁹ В цей час створювалися європейські суспільства по вивченню культури, історії та мов Індії — The Asiatic Society of Bengal (1784), Ecole Nationale de Langues Orientales Vivantes (1795), Society Asiatique (1822), The Royal Asiatic Society of Great Britain and Ireland (1823), Deutsche Morgenlandische Gesellschaft (1845).

"*Dissertation on the Orthography of Asiatick Words in Roman Letters*" (1784) є неоціненним вкладом у подальшу роботу письменників і лексикографів, які використовували латиницю).

Періодика колоніальної Індії

У письмовій формі англійська мова використовувалася в Індії і в періодичних виданнях, які досить швидко набували визнання не тільки серед британських колоністів, але і серед корінного населення.

Першою англомовною газетою Індії, як і всієї Південної Азії, стала *Hicky's Bengal Gazette*, яку видавав у Калькутті з 1780 року Джеймс Август Хики (James Augustus Hicky). У тому ж році в Калькутті починає видаватися *India Gazette or Calcutta Public Advertiser*, в 1784 році – *Calcutta Gazette* (ратифікована урядом), в 1785 році – *Bengal Journal, The Oriental Magazine or Calcutta Amusement* та *The Asiatick Miscellany*. Рік по тому починає випускатися щотижневий видання *Calcutta Chronicle and General Advertiser*, в 1788 році – *The Asiatic Mirror and Commercial Advertiser*.

В Мадрасі з 1785 Річард Джонсон починає випуск ще однієї англомовної газети – *The Madras Courier*, що має право публікувати урядові повідомлення. У Бомбеї під контролем уряду випускається, починаючи з 1789 року, *Bombay Herald*, перейменована пізніше в *Bombay Gazette*. У 1838 році починає випускатися перша англомовна газета, видання якої не переривається аж до теперішнього часу, *Times of India* (спершу вона мала назву *The Bombay Times and Journal of Commerce*).

Більшість газет XVII – початку XIX століть належало британцям і редагувалося ними. Британцем був і перший відомий журналіст Індії – Джеймс Сілк Бекінгем (James Silk Buckingham), який очолював посаду головного редактора *Calcutta Chronicle* та активно виступав за свободу преси, правдиве висвітлення місцевих новин і політики уряду.

Першою англомовною газетою, що належала не британцям, а індусу Гангадхару Бхаттачарджі (Gangadhar Bhattacharjee) була *Bengal Gazette*, яка виходила з 1816 року.

Відзначимо, що періодичні видання мовами корінного населення з'являються пізніше, ніж англомовні. Так, першими газетами (1818), що видаються корінною мовою Індостану бенгалі, стали *Samachar Darpan* та *The Bengal Gazetti*; в 1822 році на гуджараті починає випускатися *The Bombay Samachar* (вона видається і в наш час); в 1854 році на хінді – *Samachar Sudha Varshan*¹⁰.

¹⁰ На сьогоднішній день, незважаючи на те, що число періодичних видань (понад 40 000) більш ніж сотнею корінних мов Індії перевершує число англомовних газет, більшість англомовних видань (яких є не менше декількох сотень) продовжують займати провідну позицію в публіцистичному світі Індії (*The Times of India, The Statesman, The Telegraph, The Economic Times, The Indian Express* і т.д.).

Розвиток газетної справи в Індії британцями привів до становлення власної індійської журналістики та засобів масової інформації¹¹. Першопрохідцем в області індійської журналістики по праву вважають громадського діяча Раджу Рама Мохана Роя (Raja Ram Mohan Roy), відомого не тільки завдяки соціальним нарисам, а й випуску періодичних видань, у тому числі і англійською мовою (*The Brahmanical Magazine*).

Розуміння важливості письмової комунікації, зокрема періодики, для управління соціальними процесами в Індії часів колонізації призвело до прийняття в 1878 році законодавчого акту *The Vernacular Press Act*, що регулював не тільки роботу преси, а й закріплював використання англійської мови в суспільних сферах життя.

Індійська література англійською мовою

Крім періодики, англійською мовою писемна комунікація в Індії часів колонізації була представлена численними літературними роботами, створеними корінними мешканцями країни. Так, першим написаним англійською мовою і опублікованим в 1794 році став твір Діна Махомеда (Dean Mahomed) "*The Travels of Dean Mahomet*", що становить собою листи вигаданому другу.

До середини ХХ століття з'явилася ціла низка творів різних літературних жанрів і стилів. Багато з англійських робіт, створених у колоніальний період, зараз, як зазначає А. К. Мехротра (Mehrotra, 2003: 6), становлять інтерес лише для вузьких фахівців, але свого часу, написані корінними мешканцями Індії, вони відображали не тільки особливості писемної комунікації англійською мовою, а й її функціональні та аксіологічні аспекти в країні, деякі громадяни якої робили вибір на користь англійської мови як засобу спілкування.

Якісний, оцінний і функціональний параметри

Якісний параметр

На якісному рівні мовна ситуація в Індії часів колонізації є, як і в добританський період, багатомовною, гетерогенною і гетероморфною; дисгармонійною і нерівноважною (див. Битко, 2019). Інкорпорування в неї ще однієї колоніальної мови не змінює і тип мовної ситуації, яка проявляє як ендоглосні, так і екзоглосні риси.

Оцінний параметр

Оцінний параметр мовної ситуації, що стосується англійської мови, зазнає значних змін. Англійська мова в Індії проходить стадії від сприйняття її корінним населенням як мови торговців, місіонерів, колонізаторів до прийняття її як засобу отримання знань, можливості соціального просування в суспільстві, інструменту для спілкування не тільки з британцями, але і, в деяких випадках, з

¹¹ Відомими індійськими журналістами колоніального періоду були Бхавані Чаран Баннерджи (Bhawani Chagan Bannerjee), Дварканатх Тагор (Dwarkanath Tagore), Гіріш Чандра Гхосе (Girish Chandra Ghose), Харішандра Мукхарджи (Harischandra Mukharjee), Ішворчандра Відіасагар (Ishworchandra Vidyasagar), Крісто Пал (Kristo Pal), Манмохан Гхош (Manmohan Ghosh), Кешаб Чандер Сен (Keshub Chander Sen) і ін. (Parhi, 2008: 26).

огляду на багатополосну мовну ситуацію в регіоні, з мешканцями інших регіонів країни.

Функціональний параметр

Зміна оцінного параметра щодо англійської мови тягне за собою і зміну її функціональних характеристик. Історія функціонування англійської мови в Індії в період колонізації свідчить про те, що значущими для неї виявляються (1) політична, (2) педагогічна функції і, згодом, (3) функція мови-посередника.

В Індії колоніального періоду ці функції взаємопов'язані і взаємозумовлені. Так, політична функція, тісно пов'язана з прийнятою в країні системою управління і документообігом, що, в свою чергу, вимагає розвитку системи навчання англійської мови (педагогічна функція¹²). З огляду на багатомовність на великих територіях, підконтрольних Британській короні, функції металекта стає все більш значущою. Розглянемо ці функції більш детально.

Політична функція, що виконувалася англійською мовою в Індії, ґрунтувалася на адміністративних, військових і судових реформах XVII – XX століть. У результаті цих реформ була посилена централізація державного апарату країни, під контролем британського парламенту і уряду опинилися практично всі князівства Індії. Роль англійської мови в такій системі управління складно недооцінювати, оскільки всі документи, які обслуговують чиновницький апарат, готувалися англійською мовою. Крім того, знання англійської мови було обов'язковим і для звернення до суду, і для роботи у відповідних структурах.

Природно, що адміністративна система для свого успішного функціонування в Індії потребувала формування сприятливого ставлення з боку місцевих жителів до таких нововведень, а також щодо впровадження англомовної освіти в країні.

Так, в середовищі корінних мешканців поширювалася думка про те, що англійська мова відкриє населенню Індії доступ до науки і технологій Заходу, до всієї епохи Просвітництва. Це призвело до створення ініціативних цивільних груп (прикладом може служити діяльність громадського реформатора, видавця Ражді Рама Мохана Роя), що засновували школи і коледжі, в яких використовувалися західні навчальні програми (наприклад, Anglo-Hindu School, Vedanta College).

Впровадження англійської мови як засобу освіти (хоч воно і гаряче дискутувалося в парламенті на тлі подій у Північній Америці), активно підтримувалося і британським адміністративним апаратом в Індії. У 1835 році лорд Томас Бабінгтон Маколей – державний діяч, історик, член Верховної ради (Council of India) при віце-королі Індії, готує "*Нотатки про освіту в Індії*" ("*Minute on Indian Education*"), що стали відправною точкою для прийняття цього

¹² У колоніальній Індії вона перебувала під прямим протекторатом апарату управління.

ж року генерал-губернатором Індії лордом Вільямом Бентінком (Lord William Bentinck) спеціального указу, який проголошував англійську мову засобом освіти в школах і університетах Індії. Згідно з декретом, державні фонди повинні були бути спрямовані на забезпечення корінного населення знанням в області англійської літератури і науки за допомогою англійської мови (див. Aggarwal, 1984: 15).

Природним є той факт, що через кілька десятиліть англійська мова стає найбільш популярним предметом у вищій школі, що видно з таблиці, наведеної Р. Р. Мехротрой.

Таблиця 1

Дисципліни спеціалізації і кількість учнів

English 226	Hebrew 2	Philosophy 89
Sanskrit 48	Latin 9	Mathematics 84
Arabic 8	Avesta and Pahlavi 5	Physical Science 117
Pali 1	French 9	Natural Science 20
Persian 32	History 49	Madras Vernacular 3

Дані, наведені в Таб. 1, цитують звіт по прогресу в освіті ("*Progress of education in India 1897-98 and 1901-02, Fourth Quinquennial Review*", Calcutta, 1904) і демонструють число учнів, що вибрали дисципліни спеціалізації в окремо взятому закладі, і найвищий рейтинг англійської мови серед навчальних дисциплін. Необхідно відзначити, що викладання у вищих навчальних закладах тяжіло до повсюдного використання англійської мови як засобу освіти.

Усвідомлення необхідності розвитку англійської освіти призвело до появи як педагогічної літератури англійською мовою (перший підручник, що стосується викладання англійської мови в Індії, "*The Tutor: Or a New English and Bengalee Work, Well adapted to teach the Natives English*" був виданий Джоном Міллером ще в 1797 році), так і словникової продукції (перший словник, складений на матеріалі англійської мови в Індії Френсісом Гладвіном "*A dictionary of Mohammedan law, and of Bengal revenue terms: with a vocabulary; Persian and English*", було надруковано в 1797 році).

Подальший розвиток лексикографічної практики, який спонукався і підтримувався багато у чому британською адміністрацією в Індії (що є проявом і продовженням політичної функції мови), призвів до появи глосаріїв, а потім і словників, як двомовних, так і тлумачних, що описували, в залежності від мети упорядника, різні особливості лексичного складу англійської мови в Індії. Прикладом можуть служити *A dictionary of Mohammedan law, Bengal revenue terms, Shanscrit, Hindoo, and other words, used in the East Indies* (1802) Самюеля Руссо; *Sanskrit-English Dictionary* (1819) Гораса Гаймана Вільсона; *Marathi-English dictionary* (1831) Джеймса Томаса Моулсворта; *An Anglo-Indian Dictionary: A Glossary of Indian Terms Used In English, and of Such English or Other Non-Indian Terms as Have Obtained Special Meanings in India* (1885) Джорджа

Кліффорда Вітворта і, нарешті, словник на історичних принципах Генрі Юла і Артура Кока Бернела *Hobson-Jobson* (1886).

Відзначимо, що створення словника на історичних принципах є доказом не тільки інтересу лінгвістичної спільноти до лексичних змін у мові, а й соціального інтересу, заснованого на ролі та функції мови в суспільстві.

Так, англійська мова в Індії часів колонізації не тільки обслуговувала адміністративні і фінансові зрізи суспільства, не тільки була засобом викладання в деяких школах і у вищих навчальних закладах, а й стала виконувати функції лінгва-франка в країні.

Крім зовнішніх соціально-історичних чинників, такому становленню англійської мови в Індії сприяла і внутрішня мовна ситуація. Як ми відзначали в першій статті циклу (Битко, 2019), різнопотужність, багатополюсність і дисгармонійність мовної ситуації в Індії добританського часу не дозволяють виокремити лише одну локальну мову, яка б прийняла на себе інтегруючі функції національної.

Проте розвиток суспільства на соціальному і економічному рівнях вимагав консолідації на мовному рівні. Однак жодна з корінних мов Індії не володіла універсальністю, повсюдним поширенням і ефективністю для виконання функції національної, як зазначав М. Махмуд (Mahmood, 1974).

Англійську ж мову за час колоніального правління Британської корони в Індії набула поширення по всій території країни серед різних верств населення завдяки системі освіти, забезпечила роботу правової системи, регіональної і національної адміністрації, збройних сил, економіки і мас медіа.

Такий стан англійської мови природно призвів до виникнення дискусії про її офіційну функцію і можливість прийняття як державної на конституційному рівні, що стала особливо актуальною після здобуття Індією незалежності в середині ХХ століття.

Висновки. Як показало дослідження, зміни в мовній ситуації Індії часів колонізації торкнулися, в основному, англійської мови, що зазнала значних змін своїх комунікативних і функціональних особливостей.

Так, на кількісному рівні, супроводжуючи розширення територіального контролю Британської корони в країні, англійська мова демонструє зростання демографічного показника, який досяг позначки в 200 000 в ХІХ столітті. В цей час відбуваються зміни національної приналежності населення, що володіє англійською мовою: крім британців і вихідців з інших англомовних країн, англійська мова починає активно поширюватися серед корінного населення Індії. Це призводить до зміни на комунікативному рівні використання англійської мови, яка поступово стає засобом, що використовується місцевим населенням у публіцистиці і художній літературі.

Трансформація англомовної складової кількісного параметра мовної ситуації призводить до змін її функціонального і оцінного параметрів. У колонізаційній період англійська мова виконує політичну, педагогічну функції і функцію мови посередника, які є взаємозумовленими і формують ставлення до мови як засобу соціального просування, отримання знань і навіть засобу

спілкування не тільки з іноземцями, але і з мешканцями інших регіонів півострова.

Такий стан англійської мови в Індії призводить до її соціальної варіативності й активного розвитку лексикографічної практики, що відбиває зміни на лексичному рівні. Кожен з цих аспектів є невід'ємною частиною особливостей англійської мови в Індії і вимагає окремого дослідження.

Список літератури

Битко Н. С. Языковая ситуация как фактор развития англоязычной лексикографии Индии: добританский период. *Записки з романо-германської філології*. 2019. Вип. 2 (43). С. 81-92.

Битко Н. С. Культурные, лингвистические и лексикографические антецеденты англоязычной лексикографии в Индии. *Вісник Харківського Національного Університету ім. В. Н. Каразіна*. 2018. Вип. 88. С. 99-104.

Mehrotra R. R. *Indian English: Texts and interpretation*. Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins, 1998. 148 p.

Dharwadker V. English in India and Indian Literature in English: The Early History, 1579-1834. *Comparative Literature Studies*. 2002. Vol. 39 (2). P. 93-119.

Lewis I. *Sahibs, Nabobs, and Boxwallahs. A Dictionary of The Words of Anglo-India*. Bombay, New York: Oxford University Press, 1991. 280 p.

History on Indian Census. Introduction. Government Of India. Ministry of Home Affairs. URL:http://censusindia.gov.in/Data_Products/Library/Indian_perceptive_link/History_link/censushistory.htm (last accessed 30.05.2021)

Sinha S. P. *English in India: A historical study with particular reference to English education in India*. Patna: Janaki Prakashan, 1978. 169 p.

Waterfield H. *Memorandum on the Census of British India 1871-72*. London: Eyre and Spottiswoode, 1875 P. 29. URL:

<https://arrow.latrobe.edu.au/store/3/4/5/5/2/public/paged9a1.html?title=1871&action=next&record=29> (last accessed 30.05.2021)

Baines J. A. *General report on the Census of India, 1891: Presented to both Houses of Parliament by command of Her Majesty*. London: H.M.S.O, 1893. 288 p. URL:

<https://archive.org/stream/cu31924023177268#page/n159/mode/1up> (last accessed 30.05.2021)

Census yearwise. Office of the Registrar General & Census Commissioner, India. Ministry of Home Affairs. URL:

http://censusindia.gov.in/Data_Products/Library/Indian_perceptive_link/Census_Questionnaires_link/questions.htm#1911 (last accessed 30.05.2021)

Dashora Rao Sahib Pt. Yamunalal. *Mewar in 1941. A Summary of Census Statistics. Vol. IV*. Alwar: R.C. Sharma Bros. Electric Press, 1942. 227 p. URL:

<https://archive.org/stream/in.ernet.dli.2015.124049/2015.124049.Mewar-In-1941-A-Summary-Of-Census-Statistics--Vol-Iv#page/n131/mode/2up/search/english> (last accessed 30.05.2021)

Bragg M. *The Adventure of English: 500 ad to 2000. The Biography of a Language*. London: Hodder & Stoughton, 2003. 354 p.

McArthur T. *The Oxford Guide to World English*. Oxford: Oxford University Press, 2003. 501 p.

Wadia A. R. *The Future of English in India*. Bombay: Asia Publishing House, 1954. P. 3.

Ward A. W. *The Cambridge History of English Literature. Vol. XIV*. Cambridge: Cambridge University Press, 1916. P. 331-332.

Firth J. R. The English School of Phonetics. *Transactions of the Philological Society*. London, 1946. Vol. 45 (1). P. 92-132.

Rao G. S. *Indian Words in English. A study in Indo-British Cultural and Linguistic Relations*. Oxford: Clarendon Press, 1954. 139 p.

- Early travels in India 1583 – 1619 / ed. by William Foster. London: Milford, Oxford university press, 1921. 351 p. URL: <http://www.archive.org/details/earlytravelsinin00fostuoft> (last accessed 30.05.2021)
- Prasad R. Ch. Early English Travellers in India. Delhi: Motilal Banarsidass, 1980. 382 p.
- Parhi A. R. Indian English Through Newspapers. New Delhi: Concept Publishing Company, 2008. 277 p.
- Mehrotra A. K. An Illustrated History of Indian Literature in English. Delhi: Permanent Black, 2003. 406 p.
- Aggarwal J. C. Landmarks in the History of Modern Indian Education. New Delhi: Vikas Publishing House, 1984. 423 p.
- Mahmood M. Language Politics and higher education in India. *The Indian Journal of Political Science*. 1974. Vol. 35 (3). P. 277-286.

Reference

- Bitko, N. S. (2019). Jazykovaja situacija kak faktor razvitija anglojazyčnoj leksikografii Indii: dobritanskij period. *Zapiski z romano-germans'koj filologii*, 2 (43), 81-92.
- Bitko, N. S. (2018). Kul'turnye, lingvisticheskie i leksikograficheskie antecedenty anglojazyčnoj leksikografii v Indii. *Visnik Harkivs'kogo Nacional'nogo Universitetu im. V. N. Karazina*, 88, 99-104.
- Mehrotra, R. R. (1998). *Indian English: Texts and interpretation*. Amsterdam: John Benjamins.
- Dharwadker, V. (2002). English in India and Indian Literature in English: The Early History, 1579-1834. *Comparative Literature Studies*, 39 (2), 93-119.
- Lewis, I. (1991). *Sahibs, nabobs and boxwallahs: A dictionary of the words of Anglo-India*. Bombay: Oxford University Press.
- History on Indian Census. Introduction. Government Of India. Ministry of Home Affairs. (n.d.). Retrieved May 30, 2021, from http://censusindia.gov.in/Data_Products/Library/Indian_perceptive_link/History_link/censushistory.htm
- Sinha, S. P. (1978). *English in India: A historical study with particular reference to English education in India*. Patna: Janaki Prakashan.
- Waterfield, H. (1875). *Memorandum on the Census of British India 1871-72*. London: Eyre and Spottiswoode. (n.d.). Retrieved May 30, 2021, from <https://arrow.latrobe.edu.au/store/3/4/5/5/2/public/paged9a1.html?title=1871&action=next&record=29>
- Baines, J. A. (1893). *General report on the Census of India, 1891: Presented to both Houses of Parliament by command of Her Majesty*. London: H.M.S.O. (n.d.). Retrieved May 30, 2021, from <https://archive.org/stream/cu31924023177268#page/n159/mode/1up>
- Census yearwise. Office of the Registrar General & Census Commissioner, India. Ministry of Home Affairs. (n.d.). Retrieved May 30, 2021, from http://censusindia.gov.in/Data_Products/Library/Indian_perceptive_link/Census_Questionnaires_link/questions.htm#1911
- Dashora, Rao Sahib Pt. Yamunalal. (1942). *Mewar in 1941. A Summary of Census Statistics* (Vol. IV). Alwar: R.C. Sharma Bros. Electric Press. (n.d.). Retrieved May 30, 2021, from <https://archive.org/stream/in.ernet.dli.2015.124049/2015.124049.Mewar-In-1941-A-Summary-Of-Census-Statistics--Vol-Iv#page/n131/mode/2up/search/english>
- Bragg, M. (2016). *The adventure of English: 500 AD to 2000: The biography of a language*. London: Sceptre.
- McArthur, T. (2003). *The Oxford guide to world English*. Oxford: Oxford University Press.
- Wadia, A. R. (1954). *The future of English in India*. Bombay: Asia Publishing House.
- Ward, A. W. (1916). *The Cambridge history of English literature*. (Vol. XIV). Cambridge: Cambridge Univ. Press.

- Firth, J. R. (1946). The English School Of Phonetics. *Transactions of the Philological Society*, 45 (1), 92-132. doi:10.1111/j.1467-968x.1946.tb00224.x
- Rao, G. S. (1954). *Indian words in English: A study in Indo-British cultural and linguistic relations*. Oxford: Clarendon Press.
- Foster, W. (Ed.). (1921). *Early travels in India 1583 – 1619*. Milford: Oxford university press. (n.d.). Retrieved May 30, 2021, from <http://www.archive.org/details/earlytravelsinin00fostuoft>
- Prasad, R. C. (1980). *Early English travellers in India: A study in the travel literature of the Elizabethan and Jacobean periods with particular reference to India*. Delhi: Motilal Banarsidass.
- Parhi, A. R. (2008). *Indian English through newspapers*. New Delhi: Concept Publ.
- Mehrotra, A. K. (2003). *An illustrated history of Indian literature in English*. Delhi: Permanent Black.
- Aggarwal, J. C. (1984). *Landmarks in the history of modern Indian education*. New Delhi: Vikas Publishing House.
- Mahmood, M. (1974). Language Politics and higher education in India. *The Indian Journal of Political Science*, 35 (3), 277-286.

Стаття надійшла до редакції 11.01.2021 р.

ЛЕКСИЧНІ ТРАНСФОРМАЦІЇ У ПЕРЕКЛАДІ РОМАНУ ТОНІ МОРРИСОН «ПІСНЯ СОЛОМОНА»

Думчак І.М.

кандидат філологічних наук, доцент,
Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника
orcid.org/0000-0002-3491-6960

Зварун І.П.

слухач магістратури,

Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника

У статті проаналізовані лексичні трансформації у перекладі роману Тоні Моррісон «Пісня Соломона». Висвітлено основні типи лексичних трансформацій, що застосовуються при перекладі з англійської на українську. Також запропоновано визначення терміну «перекладацькі трансформації» на основі аналізу теоретичних досліджень як вітчизняних, так і зарубіжних науковців. Згадано три концепції, за якими закріпився термін “трансформація”. Багатоаспектний характер висвітленого питання дав можливість навести причини використання лексичних трансформацій і чому трансформації є цінними для перекладачів. Аналіз проведено на основі класифікації, розробленої Я. Рецкером. На думку відомого дослідника, існує сім видів трансформацій: конкретизація значень, диференціація значень, узагальнення значень, смисловий розвиток, антонімічний переклад, цілісне перетворення та компенсація втрат у процесі перекладу. Описано кожен із методів і представлені приклади трансформацій у процесі перекладу аналізованого художнього твору. Незважаючи на велику кількість праць, що висвітлюють це питання, проблема перекладу прозових текстів залишається актуальною. Існує потреба систематизувати та вивчити типи лексико-граматичних трансформацій, що використовуються при перекладі літературних текстів, на практиці. Лексичні трансформації становлять собою відхилення від прямих словникових відповідників. Лексичні перетворення в основному спричинені тим, що обсяг лексичних одиниць мови оригіналу та мови перекладу не збігається. Таким чином, нами визначено поняття лексичних трансформацій і їх класифікації. Зазначено, що через наявність розбіжностей у синтаксичних і морфологічних структурах англійської та української мов при перекладі широко використовуються лексичні трансформації. Серед лексичних трансформацій при перекладі твору Тоні Моррісон найчастотнішими є узагальнення, конкретизація, компенсація, антонімічний переклад.

Ключові слова: трансформація, переклад, перекладацькі лексичні трансформації, лексичний елемент, адекватність перекладу, мова оригіналу, мова перекладу.

LEXICAL TRANSFORMATIONS IN THE TRANSLATION OF TONY MORRISON'S NOVEL "SONG OF SOLOMON"

Iryna Dumchak

Ph.D. in Philological Sciences, Associate Professor,
Vasyl Stefanyk Precarpathian National University

Iryna Zvarun

1st-year graduate student, Vasyl Stefanyk Precarpathian National University

The article deals with the research of lexical transformations in the translation of Tony Morrison's novel "Song of Solomon". The main types of lexical transformations used in the translation from English to Ukrainian were highlighted. Also, it was proposed to define the term "translation transformations" based on the analysis of the views of various scholars on this issue. Three concepts are mentioned, according to which the term transformation is fixed. The multifaceted nature of the

covered issue made it possible to give reasons for the use of lexical and semantic transformations and why transformations are useful for translators. The analysis was performed on the basis of a classification developed by J. Retsker. According to the famous researcher, there are seven types of transformations: concretization, differentiation, generalization, semantic development, antonymous translation, integral transformation and compensation of losses in the process of translation. Each of the types is analysed and examples of transformations in the process of translation of the work of art are presented. Despite the large number of works covering this issue, the problem of translating prose texts is relevant. There is a need to systematize and study the types of lexical and grammatical transformations, used in translating literary texts, in practice. The various scientists' approaches to establishing the transformation types are analysed. It is revealed that due to differences in the syntactic, grammatical and morphological structures of the English and Ukrainian languages, lexical and grammatical transformations are widely used in translation. Lexical transformations are the deviations from direct vocabulary equivalents. The lexical transformations are mainly caused by the fact that the volume of the lexical units of the original language and the language of translation do not coincide. The concept of lexical transformations and their classification is defined. It is revealed that due to differences in the syntactic and morphological structures of the English and Ukrainian languages, lexical transformations are widely used in the translation. Among lexical transformations in the translation, the most common are generalization, concretization, compensation, antonymic translation.

Keywords: transformation, translation, translation lexical transformations, lexical element, translation adequacy, source language, target language.

Вступ. Пропонована стаття є дослідженням, присвяченим лексичним трансформаціям при перекладі розмовної лексики англomовних творів Тоні Моррісон українською мовою. У статті представлені лексичні трансформації у перекладі з англійської мови у вигляді цілісної системи. Уміння та навички здійснення перекладацьких трансформацій становлять істотний компонент компетенції перекладача, і тому їхньому визначенню та правильному застосуванню слід приділяти особливу увагу. Застосування трансформацій у перекладі має спрямовуватися на адекватну передачу змісту оригіналу та враховувати норми мови перекладу.

Актуальність обраної теми визначається особливістю розмовної лексики романів Тоні Моррісон – афро-американської письменниці, першої темношкірої лауреатки Нобелівської премії 1993 року в галузі літератури. Ця особливість полягає в яскравому й оригінальному етнічному колориті, яким насичена оповідь. Проблеми лексичних трансформацій досліджували в своїх роботах Л.С. Бархударов, В. М. Комісаров, В. С. Виноградов, Я. І. Рецкер та ін. Тим не менш, проблема перекладацьких трансформацій продовжує залишатися актуальною.

Мета нашого дослідження полягає в окресленні основних особливостей використання лексичних трансформацій при перекладі афро-американської народної розмовної англійської мови в романі. Завданнями нашої наукової розвідки є дати загальну характеристику трансформацій при перекладі; дослідити причини, що викликають лексичні трансформації; дослідити лексичні трансформації у перекладі роману Тоні Моррісон "Пісня Соломона". Матеріалом для аналізу лексичних трансформацій при перекладі є роман Тоні Моррісон «Пісня Соломона».

Результати та обговорення. У сучасному світі знання та вивчення іноземних мов є життєвою необхідністю. Володіння іноземною мовою стало нормою життя за рахунок розширення можливостей спілкування, подорожей. При вивченні іноземної мови велика частина методик спрямована на усну комунікацію, але не слід забувати, що для повноцінного оволодіння мовою важлива робота з текстом. Для повноцінного оволодіння іноземною мовою необхідно навчитися виділяти основну думку. При роботі з текстом потрібно сприймати зміст тексту, емоції героїв, гумор. Безпосередньо при самостійному перекладі для досягнення цього необхідно знати не тільки лексику і граматику, а й багато читати, думати, образно мислити. Дослівний переклад не може відобразити глибину і сенс тексту художнього твору. Тому художній переклад може відрізнятись від оригіналу.

В. С. Виноградов зазначає, що переклад – це одне з найдавніших занять людини. Різниця мов спонукала людей до цієї нелегкої, але вкрай необхідної праці, який служив і служить цілям спілкування і обміну духовними цінностями між народами. Слово «переклад» багатозначне, і у нього є два термінологічних значення, які нас цікавлять. Перше з них визначає розумову діяльність, процес передачі змісту, вираженого однією мовою засобами іншої мови. Друге називає результат цього процесу – текст усний чи письмовий. Хоча ці поняття різні, але вони являють собою діалектичну єдність (Виноградов, 2001:5).

У завдання перекладу входить не тільки точний виклад змісту думок, викладених на мові оригіналу, але і відтворення засобами мови перекладу всіх особливостей стилю і форми повідомлення. Кожного разу, розглядаючи інформаційну потужність тієї чи іншої мовної одиниці, ми беремо до уваги не тільки лексико-семантичне значення слів і їх поєднання, а й їхні граматичні властивості, які можуть досить суттєво впливати на міру впорядкованості перекладу.

Вчені Брандес М.П. і Провоторов В.І. стверджують, що "при перекладі текстів, у перекладача, часто виникають труднощі, через те, що тексти часто поєднують у собі різні функціональні стилі та жанри, велику кількість неологізмів і термінів. Тому дуже часто доводиться звертатися до засобів перекладу, за яких зміст оригіналу залишається незмінним, а змінюються лише лексичні форми його вираження" (Брандес, Провоторов, 2001:95).

З точки зору дослідників Карабана В.І. та Мейс Дж., "перекладацькі лексичні трансформації – це різного роду зміни лексичних елементів мови оригіналу під час перекладу з метою адекватної передачі їх семантичних, стилістичних і прагматичних характеристик із врахуванням норм мови перекладу. Лексичні трансформації застосовуються тоді, коли словникові відповідники того чи іншого слова мови оригіналу не можуть бути використані у перекладі з причин невідповідності з точки зору значення та контексту" (Карабан, Мейс, 2003:45).

Термін «перекладацька трансформація» може бути визначений як ряд операцій, що виконуються в процесі перекладу; або процес заміни одиниць мови

оригіналу одиницями мови перекладу та їх граматичне та стилістичне пристосування до норм мови перекладу.

Лексичні трансформації з'являються в результаті семантичної, довідкової та структурної різноманітності мовних одиниць текстів мови оригіналу та мови перекладу. Тому перекладач широко використовує засоби перекладу, які не змінюють зміст вихідного тексту, а змінюють деякі лексичні форми його вираження.

При розгляді лексичних трансформацій варто підкреслити, що словниковий запас мови є не просто сукупністю слів, а системою, що допускає різноманітні, але не будь-які словосполучення у контексті: окремі елементи словника пов'язані між собою певними лексичними й стилістичними відносинами. Цей факт слід враховувати при перекладі, особливо, коли потрібно вибрати між кількома його варіантами.

Тут слід виділити три найхарактерніші випадки:

- 1) у мові немає словникової відповідності тому чи іншому слову в оригіналі;
- 2) відповідність є неповною, тобто лише частково покриває значення іноземного слова;
- 3) різним значенням багатозначного слова оригіналу відповідають різні слова в мові.

Лексичні трансформації здійснюються або через несумісність виразних мовних засобів мови перекладу, що унеможлиблює передачу деяких одиниць мови оригіналу мовою перекладу, або з метою збереження стилю значеннєвих одиниць мови перекладу і, таким чином, утримують виразність значеннєвих одиниць мови оригіналу.

Я. Рецкер визначив перекладацькі перетворення як логічні прийоми: значення іншомовного слова слід розкрити в контексті та знайти відповідність мови перекладу, яка не відповідає мові оригіналу, а це називається лексичними трансформаціями.

Він визначає сім типів лексичних трансформацій:

- 1) конкретизація значень;
- 2) диференціація значень;
- 3) узагальнення значень;
- 4) смисловий розвиток;
- 5) антонімічний переклад;
- 6) цілісне перетворення;
- 7) компенсація втрат у процесі перекладу (Рецкер, 2007:160).

Під час аналізу перекладу роману Тоні Моррісон «Пісня Соломона», зробленого О. Королем, нами були виявлені лексичні трансформації конкретизації. Прийом конкретизації полягає в заміні слова, яке у вихідній мові має досить розлоге значення, словом з більш конкретним значенням.

Один із найчастіших випадків використання **конкретизації** є такий, коли присудком виступають дієслова широкого значення. Наступні приклади демонструють вдале використання прийому конкретизації у перекладі:

- “*I knew it. Soon’s I get two dimes back to back, here you come. More regular than the reaper. Do Hoover know about you?*” (Morrison, 1995:17)
— Я так і знав. Тільки-но розживуся на ламану копійчину, а ви вже тут як тут. Знай доїте та й доїте. Цікаво, що думає про вас президент Гувер? (Король, 2006:14)

- “*Did he come with a caul?*” (Morrison, 1995:18)
— А чи не в сорочці він народився? (Король, 2006:16)

Розгляньмо детальніше наступний вид лексичних трансформацій – **диференціацію**. Потреба у диференціації часто викликана дуже абстрактним характером багатьох англійських слів, які не мають адекватних відповідників українською мовою, і їх слід передати шляхом більш конкретного перейменування.

Диференціація значень є дуже важливим аспектом у перекладі, оскільки кожного разу, коли ми перекладаємо фрагмент тексту, нам трапляються слова, значення яких не відповідають словнику, і наше головне завдання – розмежувати значення конкретного слова та знайти найбільш придатне, яке відповідатиме контексту.

And they pried pieces of baked-too-fast sunshine cake from the roofs of their mouths and looked once more into the boy’s eyes. (Morrison, 1995:19)

Вони перемелювали на язиках скорі на випічку тістечка й раз у раз заглядали хлопчикові в очі. (Король, 2006:16)

У цьому прикладі, на нашу думку, для словосполучення *baked-too-fast sunshine cake* більш доречним є український відповідник “нашвидкуруч спечені сонячні тістечка”.

У процесі перекладу лексичних елементів текстів конвенцій перекладні відповідники можуть утворюватися за рахунок не тільки звуження значення англійських слів, а й розширення значення. Лексичною перекладацькою трансформацією, що при цьому використовується і що протилежна за напрямком трансформації конкретизації, є **узагальнення**, внаслідок якого слово з вузьким значенням, що перекладається, замінюється у перекладі на слово із ширшим значенням (Карабан, 2004:125).

- “*Ain’t no black men in Bilbo country.*” (Morrison, 1995:93)
На Півдні, у краю гобітів, нема чорних людей. (Король, 2006:90)
- “*State of mind,*” he said. (Morrison, 1995:112)
— Це справа смаку. (Король, 2006:105)

В обох вище наведених прикладах переклад є більш ніж вдалим.

Слід звернути увагу у перекладі твору на такий вид лексичної трансформації як **компенсація**. Компенсація – це надання стилістичних особливостей тексту, коли немає прямої відповідності між стилістичними засобами мови джерела та мови перекладу. Ця трансформація широко використовується для передачі мовних особливостей символів, для перекладу каламбурів, слів, що римуються тощо. Її суть полягає в наступному: не завжди вдається знайти стилістичні еквіваленти до кожного стилістично позначеного слова оригінального тексту або до кожної фонетичної та граматичної нерегулярності, цілеспрямовано

використаної автором. Тому слід дотримуватися загальної стилістичної рівноваги, заснованої на компенсації деяких неминучих стилістичних втрат шляхом введення стилістично подібних елементів у деякі інші висловлювання або використання різних мовних засобів, що відіграють подібну роль у мові перекладу.

Якщо перекладач змушений жертвувати або стилістичним забарвленням, або експресивним зарядом слова при перекладі, то, звичайно, він повинен у першу чергу зберегти експресивне значення слова або словосполучення, а в разі неможливості знайти належну відповідність, відшкодувати цю втрату прийомом компенсації. Перекладачу роману Тоні Моррісон, на нашу думку, це вдалося:

„*Our girlhood was spent like a found nickel on you*”. (Morrison, 1995:232)

Ми промарнували на тебе всі наші найкращі дівочі літа. (Король, 2006:226)

Одним з найбільш складних прийомів перекладу є **смісловий розвиток** поняття. Так само як і інші прийоми лексичних трансформацій при перекладі, смісловий розвиток означає відхід від прямої словникової відповідності перекладеному слову, словосполученню, тобто такої відповідності, яка безпосередньо впливає із зазначених у ньому значень. Смісловий розвиток – якісно більш складний прийом, але вимагає від перекладача уміння логічно мислити. Перекладач О. Король використовує такий приклад смислового розвитку:

„*Violins playing and ‘courtesy of MGM’ stamped on the horse’s butt. Right?*” (Morrison, 1995:112)

Виграватимуть скрипки, а на конячому задку буде напис: «Звільнено від митного огляду багажу». Правильно кажу? (Король, 2006:106)

Антонімічний переклад як ще один вид лексичних трансформацій означає, що певне слово перекладається не відповідним словом мови перекладу, а його антонімом, при цьому одночасно додається заперечення (або, якщо в оригінальному реченні є заперечення, воно не використовується при перекладі).

Антонімічний переклад дозволяє перекладачеві створити більш природну граматичну структуру в мові перекладу у випадках, коли граматична форма вступає в протиріччя з правилами лексичної сумісності та позбавляє текст перекладу виразності та чіткості.

Широко розповсюджений такий складний лексико-граматичний заміник: стверджувальна конструкція трансформується в заперечну і навпаки.

Маємо наступні приклади:

• *She did not try to make her meals nauseating; she simply didn’t know how not to.* (Morrison, 1995:20)

Вона старалася щосили, але все одно не вміла догодити. (Король, 2006:17)

• *You don’t act like a man on his way to the end of the rainbow.* (Morrison, 1995:238)

Хіба з таким настроєм хапають бога за бороду? (Король, 2006:233)

• *“I hope it is a rainbow, and nobody has run off with the pot, cause I need it.”* (Morrison, 1995:238)

Сподіваюся, що такі вхоплю, що ніхто не пограбував печери. Мені треба грошей. (Король, 2006:233)

Я. І. Рецкер відносить до групи лексичних трансформацій прийом **цілісного перетворення**, суть якого полягає у перетворенні як окремих слів, так і речень у цілому, а зміни носять саме комплексний характер, що у перекладі твору нерідко спостерігається.

- “What you opening your nose for?” (Morrison, 1995:117)

— До чого ти хилиш? (Король, 2006:111)

- “Was he dead?” asked Guitar.

“Stone dead.” (Morrison, 1995:51)

— Був мертвий?

— Помер на місці. (Король, 2006:48)

При аналізі перекладу роману бачимо прийом **лексичного опущення**, який характерний відмовою від передачі в тексті перекладу семантично надлишкових мовних одиниць. Значення таких одиниць звичайно можуть бути легко відновлені в контексті. Як приклад тієї самої семантичної надмірності може розглядатися застосування в мові парних синонімів (зазвичай двох слів, що вживаються одночасно і мають близьке значення), невластивих українській мові.

“I know you're not going to give me a bullshit lecture.” (Morrison, 1995:118)

— Гітаро, ти ж, мабуть, не вичитуватимеш мені занудної лекції. (Король, 2006:112).

Висновки. Для досягнення адекватності перекладу, перекладач використовує трансформації для того, щоб текст перекладу з максимально можливою повнотою передавав всю інформацію, укладену в автентичному тексті, при суворому дотриманні норм. Використання перекладацьких трансформацій, в першу чергу, диктується вмінням відтворити оригінальний зміст, виразити ідеї й проблематику оригіналу. Нами здійснено спробу дослідити лексичні трансформації у перекладі роману Тоні Моррісон “Пісня Соломона”, серед яких найчастотнішими є диференціація, узагальнення, компенсація, антонімічний переклад, прийоми смислового розвитку, цілісного перетворення й лексичного опущення. Таким чином, виникають і певні загальні правила співвіднесеності й узгодженості лексичних форм і конструкцій вихідної мови та мови, якою здійснюється переклад, шляхом застосування відповідних перекладацьких трансформацій.

Список літератури

Бархударов Л.С. Язык и перевод: Вопросы общей и частной теории перевода. Москва: Международные отношения, 1975. 240 с.

Брандес М.П., Провоторов В.И. Предпереводческий анализ текста [для институтов и факультетов иностранных языков]: Учебное пособие, 3-е изд., стереотип. М.: НВИ-ТЕЗАУРУС, 2001. 224 с.

Виноградов В. С. Введение в переводоведение (общие и лексические вопросы) Москва: Изд-во института общ. и сред. образования РАО, 2001. 224 с.

Карабан В. І. Переклад англійської наукової і технічної літератури. Граматичні труднощі, лексичні, термінологічні та жанрово-стилістичні проблеми. Вінниця: Нова книга, 2004. 576 с.

Карабан В.І., Мейс Дж. Переклад з української мови на англійську мову. Вінниця: НОВА КНИГА, 2003. 608 с.

Комиссаров В.Н. Теория перевода (лингвистические аспекты). : учеб. для ин-тов и фак. иностр. яз. Москва : Высш. шк., 1990. 253 с.

Король О. Пісня Соломона: Роман / Пер. з англ. Післямова Т. Денисова. К.: Юніверс, 2006. 376 с.

Рецкер Я.И. Теория перевода и переводческая практика. Москва, 2007. 238 с.

Morrison Toni. Song of Solomon. London: Random House. 1995. 364 p.

References

Barhudarov, L.S. (1975). Yazyk i perevod: Voprosy obschey i chastnoy teorii perevoda. Moskva: Mezhdunarodnyie otnosheniya.

Brandes, M.P., Provotorov, V.I. (2001). Predperevodcheskij analiz teksta [dlja institutov i fakul'tetov inostrannyh jazykov]: Uchebnoe posobie. M.: NVI-TEZAURUS.

Karaban, V. I. (2004). Pereklad anhliiskoi naukovoї i tekhnichnoi literatury. Hramatychni trudnoshchi, leksychni, terminolohichni ta zhanrovo-stylistychni problemy. Vinnytsia: Nova knyha.

Karaban, V.I., Meis, Dzh. (2003). Pereklad z ukrainskoi movy na anhliisku movu. Vinnytsia: NOVA KNYHA.

Komissarov, V.N. (1990). Teoriya perevoda (lingvisticheskie aspekty):. ucheb. dlya in-tov i fak. inostr. yaz. Moskva: Vyisshaya shkola.

Korol, O. (2006). Pisnia Solomona: Roman/Per. z anhli. Pisliamova T. Denysova. K.: Yunivers.

Morrison, Toni (1995). Song of Solomon. London: Random House.

Recker, Ja.I. (2007). Teorija perevoda i perevodcheskaja praktika. Moskva.

Vinogradov, V.S. (2001). Vvedenie v perevodovedenie (obshhie i leksicheskie voprosy) Moskva: Izd-vo instituta obshh. i sred. obrazovaniya RAO.

Стаття надійшла до редакції 30.04.2021 р.

СВІТ ТЕКСТУ У ПОЕЗІЯХ МАЙКЛА СВОНА: ЧИТАЦЬКИЙ ВИМІР

Кульчицька О. О.

кандидат філологічних наук, доцент,
Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника
ORCID [0000-0002-9992-8591](https://orcid.org/0000-0002-9992-8591)

Малишівська І.В.

кандидат філологічних наук, доцент,
Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника
ORCID [0000-0002-5544-5889](https://orcid.org/0000-0002-5544-5889)

Стаття присвячена питанню ролі елементів світу тексту у процесі інтерпретації поетичного твору читачем. За теорією світу тексту, розробленою П. Уертом і Дж. Гевінс, будівельні елементи на позначення суб'єктів, об'єктів, часових і темпоральних відношень, елементи на позначення їх характеристик (означальні), а також на позначення подій, дій і станів дозволяють читачу вибудувати власний світ тексту – інтерпретувати художній твір. Наше дослідження проводилося на матеріалі верлібрових віршів сучасного британського лінгвіста і поета Майкла Свона. Особливістю його поезій є високий ступінь референтності по відношенню до матеріального світу: елементи тексту на позначення суб'єктів, об'єктів, темпоральних і часових відношень часто домінують у вербальному контексті творів. Вони є характерною ознакою віршів як наративного, так і метафоричного планів. Значущість цих елементів підсилюється у випадку відсутності експліцитно вираженого висновка або авторської оцінки явища, що описується. У результаті дослідження нами виявлені такі типи будівельних елементів світу тексту у поезіях Майкла Свона: одиниці на позначення Бога як надприродної субстанції, людей, істот, географічних об'єктів, матеріальних об'єктів, природних об'єктів і явищ, наукових об'єктів і понять, феноменів духовного світу людини, елементів, що вказують на темпоральні і просторові відношення; проаналізована також їх взаємодія з означальними елементами світу тексту. У сукупності вони відіграють роль своєрідної ілюстрації таких тем у творах Майкла Свона, як буття, божественне начало, людина в соціально-історичному контексті, психологія людини, її стосунки з природою, творчий процес. Крім того, мімесисне відображення реальної дійсності надає поезії Майкла Свона виразного емоційного забарвлення. Проведений у рамках дослідження міні-експеримент засвідчив необхідність подальшого розвитку навичок інференційної інтерпретації поезії у студентів-філологів.

Ключові слова: Майкл Свон, поезія, будівельні елементи світу тексту, мімесисне відображення реальної дійсності, емоційний потенціал, інтерпретація.

TEXT-WORLDS IN MICHAEL SWAN'S POETRY: A READER'S PERSPECTIVE

Kulchytska O.

candidate of philological sciences, associate professor,
Vasyl Stefanyk Precarpathian National University

Malyshevskaya I.

candidate of philological sciences, associate professor,
Vasyl Stefanyk Precarpathian National University

The article highlights the role of world-building elements in the process of readers' interpretation of poetic texts. According to Text World Theory (P. Werth, J. Gavins), elements that set temporal and

spatial boundaries, specify objects and entities; elements that describe their qualities; and those that describe events, actions or states enable readers to construct their own text-worlds – mental representations of the discourse. This principle underpins our analysis of free verse poetry of Michael Swan, a contemporary British linguist and poet. His texts abound in references to objects, entities, spatial and temporal relationships in the world around us; often, they dominate in the verbal context of a poem. Such references are a characteristic feature of both narrative and metaphor-based poetry. World-building elements are perceived as especially foregrounded in the poems where no conclusion or attitude are explicitly stated. There are the following types of world-builders in Michael Swan's poems: units that denote God as the supreme being, persons, animals and birds, geographic objects, material objects, objects and phenomena in the world of nature, scientific objects and notions, phenomena of human spiritual life, temporal and spatial parameters. We also consider their attributes. Taken together, they illustrate Michael Swan's general themes – the nature of reality and being, the conception of God, human beings in social and historical contexts, human psychology, human relationships with nature, art. Besides, Swan's mimetic reflection of reality has a significant emotional potential. A mini-experiment within the framework of this research shows that it is necessary to further develop students' skills in inferential interpretation of poetry.

Key words: Michael Swan, poetry, text-world, world-builders, mimetic reflection of reality, emotional potential, interpretation.

Вступ. У статті розглядається феномен світу тексту у віршованих творах сучасного британського лінгвіста і поета Майкла Свона (Swan, 2006, 2011). За П. Уерттом і Дж. Гевінс (Werth, 1999; Gavins, 2007), світ тексту (text-world) являє собою ментальні репрезентації дискурсу у процесі комунікації. Складовими світу тексту є (а) будівельні елементи – об'єкти, персонажі, елементи, що вказують на темпоральні та просторові відношення; (б) елементи, що позначають якісні характеристики та інші ознаки об'єктів і персонажів; (в) елементи, які описують події, дії, стани. Світ художнього тексту може бути ускладненим. Складний світ тексту характеризується темпоральними або просторовими зсувами, представленням подій з точки зору персонажа, створенням модальних, уявних, гіпотетичних світів. У поетичному доробку Майкла Свона (верліброва поезія) ми відзначаємо велику кількість творів, у яких наявні дві (в окремих випадках три) із цих характеристик, на підставі чого їх можна віднести до категорії складного світу тексту.

Актуальність нашого дослідження зумовлена загальним інтересом філологічної науки до питань створення художнього тексту та інтерпретації його читачем, а також відносно меншою кількістю праць, присвячених поезії, у порівнянні з дослідженнями прозових творів. У вітчизняній і зарубіжній філології розглядаються питання поетичних жанрів і напрямків (Кравченко, 2017; Починок, 2015; Fedorova, 2020; Karbashevska, 2014;), творчості окремих авторів (Настасюк, 2013), перекладу поезії (Василишин, 2020; Нікольченко і Лук'янець, 2020), художніх засобів у віршованих творах (Строкаль, 2019), світу поетичного тексту (Gavins, 2007); стратегій інтерпретації віршів (Svensson, 1987), типів труднощів, які виникають при читанні поезії (Castiglione, 2019); суб'єктивного сприйняття поетичних творів, як смислового, так і емоційного (Chesnokova et al., 2017; Eva-Wood, 2004; Nenadić et al., 2019) тощо. **Новизна** нашої студії полягає у зверненні до проблеми світу поетичного тексту Майкла Свона через призму його сприйняття читачем.

Характерною рисою творів Майкла Свона є високий ступінь предметності художньої дійсності, референтності по відношенню до суб'єктів, об'єктів, явищ матеріального світу. Елементи на позначення людей, істот, об'єктів, темпоральних і часових відношень часто домінують у вербальному контексті наративних поезій. Змодельовані автором фрагменти фізичних ситуацій, які співвідносяться з реальністю довколишнього світу, відіграють значну роль і у віршах метафоричного характеру.

Метою цієї студії є розгляд мімесисного відображення навколишньої дійсності у поезії Майкла Свона. Ми розуміємо мімесис як відмінне від копіювання зображення предметів і явищ, дійсності загалом з метою висвітлити її сутність, прихвану за зовнішнім виглядом (Ковалів, 2007: 46), і трактуємо мімесис як засіб встановлення діалогу з читачем. У процесі читання ментальні репрезентації реципієнта обумовлюються закладеною у тексті інформацією і лінгвістичними (філологічними) знаннями читача; проте значну роль відіграють також знання останнього про реальний світ, оскільки автор «творить нову художню дійсність за естетичними критеріями рівнозначно будь-якій реальності довколишнього світу» (Ковалів, 2007: 565). Мета роботи обумовила її **завдання**: (1) у поезіях Майкла Свона визначити типи будівельних елементів та елементів на позначення їх характеристик, на основі яких читач вибудовує власний світ тексту, (2) охарактеризувати їх функціональне навантаження, (3) розглянути фактор емоційної складової творів автора.

Методи дослідження. Нами були опрацьовані 85 поетичних творів Майкла Свона (Swan, 2006, 2011). Використання методики аналізу будівельних елементів світу тексту (Werth, 1999; Gavins, 2007; Gavins and Lahey, 2016) дало можливість встановити їх типи, інтерпретувати функціональне навантаження та емоційну складову. Також на матеріалі поезії *Shoulders* (Swan, 2011: 35) було здійснено порівняння сприйняття світу тексту авторами цієї статті зі сприйняттям представників молодого покоління. В експерименті взяли участь дванадцять студентів 4-го курсу спеціальності «Англійська філологія» факультету іноземних мов Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника. Анкета містила текст вірша і завдання: (1) виділити лінгвістичні одиниці, які допомагають читачу вибудувати світ тексту поезії, що аналізується; (2) охарактеризувати почуття/емоції, викликані віршем; (3) навести власний варіант його інтерпретації; (4) визначити труднощі у сприйнятті поетичного тексту. Труднощі, які виникали у студентів при читанні поезії, проаналізовано за методикою RIDs/LIDs (readily indicators of difficulty / linguistic indicators of difficulty) (Castiglione, 2019: 96–156). Після виконання завдань проблема була обговорена у групі.

Результати та обговорення. Розуміння та інтерпретація тексту є суб'єктивними процесами, в основі яких лежать інформація, закладена у тексті, лінгвістичні знання читача і знання про реальний світ. У фокусі цієї студії є будівельні елементи світу тексту (world-building elements у термінології П. Уерта і Дж. Гевінс) – темпоральні/просторові елементи, об'єкти/особи, феномени, – а також ознаки, що їх характеризують (у теорії світу тексту вони мають назву

intensive relational processes). Їх взаємодія з елементами, які описують події, дії, стани (function-advancing propositions), буде об'єктом наших подальших розвідок.

У результаті аналізу нашого корпусу матеріалу встановлено, що у своїх поезіях Майкл Свон використовує широкий спектр типів будівельних елементів світу тексту. Як репрезентативний приклад, наведемо вірш *Vivaldi's Burial* (Swan, 2011: 31) – поетичний життєпис знаменитого італійського композитора. Найменування знакових у його житті речей подається частково у метафоричному, частково у наративному контекстах. Порівняймо непряму референцію на відомий цикл творів Вівальді «Суперечка гармонії з винаходом» (приклад А) і частину вірша, яка має виражений наративний характер (приклад Б): (А) *He measured the scent of flowers, / wrote the multiplication tables of the clouds, / enumerated the wind, / drew the graph of the sun through the seasons, / fixed precisely the algebra of birdsong, / gave each its instrument, / and set them gloriously together;* (Б) *In his seventies / out of fashion / he went to Vienna, / had no luck, / died after nine days.* Читацька інтерпретація обумовлюється елементами на позначення осіб (*Vivaldi, orphans, Father Antonio, priest* [Вівальді був католицьким священником, вчив музиці сиріт в одному з монастирів Венеції – О.К., І.М.]), істот (*birds*), географічних об'єктів (*the Veneto, Vienna*), матеріальних об'єктів (*trumpet, flute, instrument, grave*), природних об'єктів і явищ (*flowers, clouds, the sun, wind, the seasons*), наукових об'єктів і понять (*patterns, multiplication tables, graph, algebra, equation*) ритуалів (*Burial*), Бога як надприродної субстанції (*God*), феноменів духовного світу (*music, pleasure, fashion, luck*), феноменів природного світу (*scent of flowers, birdsong, dust swirled*), елементами, що вказують на темпоральні відношення (*all his life, once famous, in his seventies, after nine days*), елементами, що вказують на просторові відношення (*over the fields of the Veneto, went to Vienna, over his grave*), а також елементами, що вказують на ознаки персонажів, об'єктів, феноменів (*most rigorous music, old priest, once famous, pauper's grave*). Прикметно, що автор не подає будь-якого коментаря чи висновку в кінці поезії: *Only / the sun shone, / the scent of flowers drifted in the wind, / clouds passed, / birds sang; / dust swirled over his grave.*

Відсутність авторської оцінки чи висновку характерна для багатьох нарративних поезій Майкла Свона. Прикладами можуть слугувати *Picnic* (Swan, 2006: 33), який ми розглянемо нижче, або *The Fisherman's Daughter* (Swan, 2011: 16). У другому вірші йдеться про доньку рибачка, яка приїхала відвідати родину, що живе у горах. Тут дівчині все видається незвичним і чужим. Але вершини, хмари у небі, музика, яка вечорами лунає на майдані, говорять мовою, знайомою їй ще до народження. Вірш закінчується так: *In front of the mirror / in the hayloft / where they have made her a bed, / she brushes her long black hair, / shivers / and thinks of her lover.* Така промовиста відсутність авторської оцінки, висновку, підсумку підкреслює важливість як кожного окремого будівельного елемента, так і їх сукупності для розуміння кожного вірша.

Будівельні елементи тексту та елементи на позначення їх характеристик знаходимо у всіх творах Майкла Свона. З їх допомогою моделюються ситуації,

що співвідносяться з реальністю довколишнього світу. Умовний обсяг таких змодельованих автором фрагментів фізичних ситуацій у віршах, кількість будівельних елементів світу тексту та їх типи суттєво різняться. Найбільш потужно вони використовуються у поезіях-нарративах. Важливими для створення світу тексту є ці елементи і у творах метафоричного характеру, наприклад, *Advice to Women* (Swan, 2006: 24), *Emails, Lance-Corporal Swan* (Swan, 2011: 13, 23) та ін. Однак, у порівнянні з нарративними поезіями тут більше помітно, що вони відіграють роль «сходинки», яка дозволяє піднятися до розуміння певного абстрактного поняття.

Так, у вірші *Lance-Corporal Swan* автор розповідає про долю свого батька, представляючи його життя як трагічну дорогу в нікуди. Перша частина вірша – опис старої фотографії, яку, як розуміє читач, розглядає син Свона-старшого: *Boy's Brigade / All London Challenge Cup 1923. / On the left a young stranger, my father, / Lance-Corporal Swan, / 18 years old, / pill-box hat, cross-belt, / smart as a sunrise*. Далі автор уявляє, як саме розвивалися події в день, коли було зроблено фотографію: *The photo over, / they swap punches, / have a smoke, / chat a bit, / head off home*. Ці дві частини вірша цікаві у кількох відношеннях. По-перше, обидві являють собою прояв мімезису. По-друге, уважний читач помітить темпоральний зсув – перехід з одної часової площини в іншу (world-switch), з часу, коли автор розглядає фотографію, у 1923 рік. Отже, тут наявні два світи тексту (sub-worlds); на перший вказують елементи *On the left a young stranger, my father, / Lance-Corporal Swan; smart as a sunrise* (суб'єктивна оцінка персонажа); на другий – *Boy's Brigade / All London Challenge Cup 1923; 18 years old, / pill-box hat, cross-belt*.

Третя, остання частина вірша є переплетенням зображення суб'єктів, об'єктів, явищ реальної дійсності і елементів метафори. Після матчу хлопець прямує додому: *Out of the gate / he turns right / and walks whistling / down a winding road. // Behind a tree / amputation stands waiting; / round the corner / my mother moves into ambush; / at the second bend, / doctors aim their stethoscopes; / up the hill / madness crouches in the bushes, / swinging his great cudgel*. Так в уяві читача створюється картина життя персонажа. Метафоричне представлення розвитку подій є ознакою модального світу тексту (modal world); однак, він спирається на велику цількість будівельних елементів – одиниць на позначення суб'єктів, об'єктів, просторових відношень.

У всіх віршах Майкла Свона будівельні елементи світу тексту допомагають читачу створити уявну картину – фрагмент матеріального світу, що слугує своєрідною ілюстрацією таких тем, як буття, божественне начало, психологія людини, її стосунки з природою, творчий процес, людина в історичному і соціальному контексті.

Розглянемо реалізацію останньої теми на прикладі поезії *Picnic* (Swan, 2006: 33). Тут переважають два пласти загального світу тексту (sub-worlds). Перший – це створена автором художня реальність, історія двох старих людей, які зустрілись у фашистському таборі смерті. Між ними виникають почуття: *Two old Jews / fell in love / on the way to the gas. / (...) five minutes' talk, touching hands /*

under the clubs, / under the guards' clubs. Другий переносить читача в інший, гіпотетичний світ, представлений з точки зору персонажів (modal world / enactor-accessible world). Двоє старих уявляють, яким би могло бути їх життя без війни і страждань: *Talk / about how / they would go on a picnic / in his little car, / and she would pack chicken / and salads / and honey cake / and strawberries and chocolates, / and he would bring champagne, / and they would sit / and smile / and look at the river / and talk, / new lovers.* Але наступні рядки ніби висмикують читача з цього світлого уявного світу і повертають у жахіття концтабірної реальності: *That was the end. / They went through the doors / then.* Яскрава картина мирного щастя з детальним переліком атрибутів пікніка миттєво стирається останнім реченням, яке містить чотири будівельні елементи тексту – *they, the doors* (двері газової камери), *through, then.*

Picnic яскраво демонструє високий емоційний потенціал творів Майкла Свона, який реалізується, зокрема, за допомогою будівельних елементів світу тексту. Розглянемо фактор емоційної складової поезій на прикладі ішого вірша, *Marco Polo* (Swan, 2011: 8), який відзначається багатозначністю світу тексту: уявна ситуація розмови персонажів (*I was talking to Marco Polo*), представлення подій у двох темпоральних вимірах, з двох суб'єктивних точок зору, гіпотетичність авторського висновку. Марко Поло, уявний співрозмовник автора, розповідає про свої мандри: *The years on the road. / Turkey, Armenia, Persia, Afghanistan, ... // Disease, / and a year to recuperate / in Badakhshan. // Bandits, / sandstorms and spirit voices / in the Gobi. // The Pamirs were the worst / he said, / with the bloody horses dying / below the high passes / where your bones froze.* У цій частині вірша нашою читацькою реакцією було співчуття: неможливо не відчувати напруження, біль, розпач персонажа, дивлячись на світ його очима. Автор включається у розмову: *You know / I said / I was in China yesterday. / (True enough. / We hit terminal 3 / at 7.20 this morning.)* Читач розуміє переваги, які дає науково-технічний прогрес у порівнянні з можливостями мандрівника у XIII столітті. Тим більшою несподіванкою є коментар автора в кінці твору: *I had expected disbelief, / but he understood pretty well / what we can do. // I had not expected pity.* Це різкий емоційний поворот від певної зверхності сучасної людини до неприємного відчуття власної слабкості внаслідок залежності від технологій.

Одним з аспектів проведеного дослідження було зіставлення сприйняття поезій Майкла Свона авторами цієї статті і представниками молодого покоління. До експерименту було залучено дванадцять студентів 4-го курсу спеціальності «Англійська філологія» Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника. За результатами екзаменаційної сесії у січні 2021 року їх знання англійської мови оцінені у діапазоні 79–97 балів за 100-бальною шкалою; середній показник становить 91,83 бала. Це міні-дослідження проводилося на матеріалі поезії *Shouldres* (Swan, 2011: 35). Більша частина вірша являє собою наратив, спогад автора про те, як у дитинстві мати (можливо, старша сестра – цей персонаж представлений словом *she*) навчала його розрізняти добро і зло. На одному плечі людини, говорила вона, сидить ангел, на другому – диявол, і

слухати потрібно першого. Ці настанови накладалися на вже існуючі труднощі: хлопчику було важко запам'ятати, де права, а де ліва рука: *The trouble was / which was which. / I had 'L' / on my left hand / and 'R' on my right / in indelible pencil*. Прохання для наочності написати йому на одному плечі літеру *A (angel)*, а на другому *D (devil)* розсердили матір, і вона вдарила дитину. Коротку заключну частину вірша ми сприймаємо як висновок вже дорослої людини (зсув темпорального пласта світу тексту – world-switch): *It got no better / over the years*. На нашу думку, тут висловлено ідею твору – у людині закладено два начала, добро і зло, іноді грань між ними є розмитою; проблема їх співіснування відноситься до сфери метафізики і не завжди піддається осягненню.

Учасникам експерименту було запропоновано виокремити будівельні елементи світу тексту та елементи на позначення їх характеристик, що допомагають інтерпретувати вірш, визначити своє емоційне ставлення до прочитаного і труднощі, які могли виникнути у процесі читання та інтерпретації твору.

Усі дванадцять респондентів (100% опитуваних) звернули увагу на будівельні та означальні елементи світу тексту *she, shoulder, angel, devil, good/bad things, left/right hand*. Три респонденти (25% опитуваних) виокремили слова *bombs* і *Daddy (because what with the bombs / and Daddy / it was a bit complicated)*, прокоментувавши їх як референції історичного і соціального плану: події, очевидно, відбуваються під час війни; батько хлопчика може бути пораненим або хворим, що створює напруження в сім'ї і пояснює різкість матері. Два респонденти (16,67% опитуваних) звернули увагу на важливість елемента, що характеризує об'єкт: *in indelible pencil*. Його значення у контексті твору прокоментовано так: поняття, засвоєні у дитинстві, залишаються у свідомості на все життя. Два респонденти (16,67% опитуваних) вирізнили означальний елемент *which was which*. Один респондент (8,33% опитаних) відмітила слово *guidelines (I was glad to have guidelines)* як непряму вказівку на певний етап фізичного і психологічного розвитку дитини. Жоден учасник експерименту не помітив когезійного зв'язку *good things – right [hand]*. Так само ніхто не прокоментував елемент *trouble*.

Інтерпретація вірша студентами в основному збігається з нашою: людині властиво чинити і добро, і зло. Однак, тільки двоє студентів (16,67% опитуваних) звернули увагу на кінцеву частину поезії *It got no better / over the years*.

Емоційна реакція респондентів не відрізняється від нашої. Читач відчуває сум, жаль, співчуває дитині, поділяє її розгубленість. Двоє респондентів висловили нетипові думки: перший відчув полегшення, зрозумівши, що не він один почувався так у дитинстві; друга була рада за хлопчика, який намагається осягнути складні поняття.

Респонденти визнали, що інтерпретація поетичного тексту виявилася нелегким завданням. За Д. Кастільйоне (Castiglione, 2019: 96–156), труднощі, що виникають при читанні поезії, поділяються на дві великі групи, кожна з яких має специфічні індикатори: RIDs (readily indicators of difficulty), пов'язані з читацьким досвідом, і LIDs (linguistic indicators of difficulty), компоненти тексту

різних рівнів, від орфографічного до дискурсивного, які утруднюють сприйняття поезії читачем. Останнім завданням нашого міні-експерименту було визначити труднощі, з якими зіткнулися респонденти, за типологією RIDs/LIDs. Одинацять із них (91,67% опитуваних) відзначили позиції недостатньої інформативності тексту та недостатньої експліцитності у вираженні авторського ставлення до проблеми (LIDs). Кожну з наступних позицій відмітили п'ять різних респондентів (41,67%): відсутність інтересу до «важкої» поезії (RID), полісемія (LID), метафоричність (LID). Трьом респондентам (25% опитуваних) заважало усвідомлення можливості різних інтерпретацій вірша (RID). Два респонденти (16,67% опитуваних) визнали, що віддають перевагу прозовим творам (RID).

Висновки. Будівельні елементи світу тексту та елементи на позначення характеристик об'єктів і персонажів відіграють значну роль у процесі інтерпретації поетичних творів Майкла Свона. У віршах-нарративах і у поезіях метафоричного характеру ми вирізняємо елементи на позначення Бога як надприродної субстанції, персонажів, істот, об'єктів і явищ матеріального світу, світу природи, науки, феноменів духовного світу людини, темпоральних і просторових відношень, а також ознак, що їх характеризують. Такий ширкий спектр елементів світу тексту створює основу моделі, яка у свідомості читача співвідноситься з реальністю. Мімезисне відображення навколишньої дійсності у поезії Майкла Свона є засобом встановлення діалогу з читачем, якого запрошують інтерпретувати сутність зображуваного. Важливо також відмітити, що будівельні елементи світу тексту є чинником виникнення певної емоційної реакції читача.

Поезія Майкла Свона відзначається високим ступенем референтності по відношенню до суб'єктів, об'єктів, явищ реального світу. Доволі часто будівельні елементи світу тексту домінують у вербальному контексті твору. У таких випадках інтерпретація вірша вимагає більш активного застосування інференційних тактик, оскільки читач відчуває, що поезія завжди містить у собі щось більше, ніж те, що експліцитно представлено у творі (Svensson, 1987: 498).

Проведений у рамках дослідження міні-експеримент із залученням студентів свідчить, що у нашому випадку основними факторами, які перешкоджають розумінню поетичного твору читачем, є невисокий ступінь зацікавленості, недостатньо сформовані навички інференційної інтерпретації, неусвідомлення принципу полівалентності, який (разом з естетичним принципом) становить сутність поезії. Ці недоліки можна усунути шляхом включення у навчальні програми філологічних спеціальностей курсів, присвячених вивченню та аналізу поетичних творів.

Перспективи подальших досліджень ми вбачаємо у вивченні потенційних можливостей елементів світу тексту (як будівельних, так і елементів на позначення подій, дій, станів) при вираженні емоцій у сучасній англійській поезії у світлі теорії об'єктивного корелята Т.С. Еліота.

Список літератури:

- Василишин І. Образ Рільке у творчості Богдана Кравціва. *Актуальні питання гуманітарних наук*. 2020. Т. 1, № 32. С. 79–85. DOI: <https://doi.org/10.24919/2308-4863.1/32.214477>
- Ковалів Ю. І. Літературознавча енциклопедія. У двох томах. Т. 2. Київ : Акад., 2007. 624 с.
- Кравченко Н.О. Псалми як особливий різновид молитовних текстів. *Записки з романо-германської філології*. Випуск 1 (39). 2017. С. 44–54. DOI: [https://doi.org/10.18524/2307-4604.2017.2\(39\).118613](https://doi.org/10.18524/2307-4604.2017.2(39).118613)
- Настасюк Ю. С. Сакральні домінанти в поезії Ліни Костенко. *Науковий вісник Миколаївського державного університету імені В. О. Сухомлинського*. 2013. Серія : Філол. науки., № 4.12. С. 161–164.
- Нікольченко Т. М., Лук'янець К. С. Основні труднощі та особливості перекладу художнього віршованого тексту. *Нова філологія*. 2020. Т. 2. С. 78–82. DOI: <https://doi.org/10.26661/2414-1135-2020-80-2-12>
- Починок Ю. М. Українська експериментальна поезія кінця ХХ – початку ХХІ століття: текст, контекст, інтертекст. Тернопіль : Навч. кн. – Богдан, 2015. 216 с.
- Строкаль О. М. Рослинний світ у поезії Олексія Довгого. *Studia Linguistica*. 2019. № 14. С. 147–157. DOI: <https://doi.org/10.17721/StudLing2019.14.147-157>
- Castiglione D. *Difficulty in poetry: A stylistic model*. Cham, Switzerland : Palgrave Macmillan, 2019. 386 p.
- Cross-cultural reader response to original and translated poetry: An empirical study in four languages / A. Chesnokova et al. *Comparative Literature Studies*. Vol. 54, no. 4. P. 824–849. DOI: <https://doi.org/10.5325/complitstudies.54.4.0824>
- Eva-Wood A. L. Thinking and feeling poetry: Exploring meanings aloud. *Journal of Educational Psychology*. 2004. No. 96(1). P. 182–191. DOI: <https://doi.org/10.1037/0022-0663.96.1.182>
- Fedorova O. Fusion of arts in jazz poetry. *Актуальні проблеми філології та перекладознавства*. 2020. No. 20. P. 11–16. DOI: <https://doi.org/10.31891/2415-7929-2020-20-2>
- Gavins J. *Text world theory: An introduction*. Edinburgh : Edinburgh University Press Ltd, 2007. 224 p.
- Gavins J., Lahey E. World building in discourse. *World building: discourse in the mind* / ed. by J. Gavins, E. Lahey. London and New York, 2016. P. 1–13.
- Karbashevskaya O. English folk ballads collected by Cecil James Sharp in the Southern Appalachians: Genesis, transformation and Ukrainian parallels. *Journal of Vasyl Stefanyk Precarpathian National University*. 2014. Vol. 1. No. 2,3. P. 79–85. DOI: <https://doi.org/10.15330/jpnu.1.2-3.79-85>
- Nenadić F., Vejnović D., Marković S. Subjective experience of poetry: Latent structure and differences between experts and non-experts. *Poetics*. 2019. Vol. 73. P. 100–113. DOI: <https://doi.org/10.1016/j.poetic.2018.11.005>
- Svensson C. The Construction of Poetic Meaning: A developmental study of symbolic and non-symbolic strategies in the interpretation of contemporary poetry. *Poetics*. 1987. Vol. 16, issue. 6. P. 471–503. DOI: [https://doi.org/10.1016/0304-422X\(87\)90014-3](https://doi.org/10.1016/0304-422X(87)90014-3)
- Swan M. *When they come for you*. Folkestone, Kent : The Frogmore Press, 2006. 50 p.
- Swan M. *The shapes of things*. Devon, UK : Oversteps Books Ltd, 2011. 52 p.
- Werth P. *Text worlds: Representing conceptual space in discourse*. New York: Pearson Education Inc, 1999.

References:

- Vasylyshyn, I. (2020). *Obraz Rilke u tvorchoosti Bohdana Kravtsiva. Aktualni pytannia humanitarnykh nauk.*, 1(32), 79–85. DOI: <https://doi.org/10.24919/2308-4863.1/32.214477>
- Kovaliv, Y. I. (2007). *Literaturoznachcha entsyklopediia. U dvokh tomakh* (Vol. 2). Kyiv: Akademia.
- Kravchenko, N. O. (2017). *Psalmi yak osoblyvyi riznovyd molytovnykh tekstiv. Zapysky z romano-hermanskoj filolohii*, 1(39), 44-54. DOI: [https://doi.org/10.18524/2307-4604.2017.2\(39\).118613](https://doi.org/10.18524/2307-4604.2017.2(39).118613)

- Nastasiuk, Y. S. (2013). Sakralni dominanty v poezii Liny Kostenko. *Naukovyi Visnyk Mykolaivskoho Derzhavnogo Universytetu Imeni V. O. Sukhomlynskoho.*, (4.12), filol. nauk, 161-164.
- Nikolchenko, T. M., & Luk'ianets, K. S. (2020). Osnovni trudnoshchi ta osoblyvosti perekladu khudozhnogo virshovanoho tekstu. *Nova Filolohiia*, 2, 78-82. DOI: <https://doi.org/10.26661/2414-1135-2020-80-2-12>
- Pochynok, Y. M. (2015). *Ukrainska eksperymentalna poeziia kintsia XX – pochatku XXI stolittia: Tekst, kontekst, intertekst*. Ternopil: Navch. kn. – Bohdan.
- Strokal, O. M. (2019). Roslynyi svit u poezii Olesia Dovgogo. *Studia Linguistica*, 14, 147-157. DOI: <https://doi.org/10.17721/StudLing2019.14.147-157>
- Castiglione, D. (2019). *Difficulty in poetry: A stylistic model*. Cham, Switzerland: Palgrave Macmillan.
- Chesnokova, A., Zyngier, S., Viana, V., Jandre, J., Rumbesht, A., & Ribeiro, F. (2017). Cross-cultural reader response to original and translated poetry: An empirical study in four languages. *Comparative Literature Studies*, 54(4), 824-849. DOI: <https://doi.org/10.5325/complitstudies.54.4.0824>
- Eva-Wood, A.L. (2004). Thinking and feeling poetry: Exploring meanings aloud. *Journal of Educational Psychology*, 96(1), 182–191. DOI: <https://doi.org/10.1037/0022-0663.96.1.182>
- Fedorova, O. (2020). Fusion of arts in jazz poetry. *Aktualni Problemy Filolohii ta Perekladoznavstva*, (20), 11-16. DOI: <https://doi.org/10.31891/2415-7929-2020-20-2>
- Gavins, J. (2007). *Text world theory: An introduction*. Edinburgh: Edinburgh University Press.
- Gavins, J., & Lahey, E. (2016). World building in discourse. In J. Gavins & E. Lahey (Eds.), *World building: Discourse in the mind* (pp. 1-13). London and New York: Bloomsbury Academic.
- Karbashevskaya, O. (2014). English folk ballads collected by Cecil James Sharp in the Southern Appalachians: Genesis, transformation and Ukrainian parallels. *Journal of Vasyl Stefanyk Precarpathian National University.*, 1(2,3), 79-85. DOI: <https://doi.org/10.15330/jpnu.1.2-3.79-85>
- Nenadić, F., Vejnović, D., & Marković, S. (2019). Subjective experience of poetry: Latent structure and differences between experts and non-experts. *Poetics*, 73, 100-113. DOI: <https://doi.org/10.1016/j.poetic.2018.11.005>
- Svensson, C. (1987). The Construction of Poetic Meaning: A developmental study of symbolic and non-symbolic strategies in the interpretation of contemporary poetry. *Poetics*, 16(6), 471-503. DOI: [https://doi.org/10.1016/0304-422X\(87\)90014-3](https://doi.org/10.1016/0304-422X(87)90014-3)
- Swan, M. (2006). *When they come for you*. Folkestone, Kent: The Frogmore Press.
- Swan, M. (2011). *The shapes of things*. Devon, UK : Oversteps Books Ltd.
- Werth, P. (1999). *Text worlds: Representing conceptual space in discourse*. New York: Pearson Education Inc.

Стаття надійшла до редакції 20.04.2021 р.

**СИНТАКСИЧНА СИНОНІМІЯ ЯК ОДНА З ОСОБЛИВОСТЕЙ
ІДІОСТИЛЮ АВТОРА
(на матеріалі французької художньої прози XX – початку XXI століть)**

Лепетюха А. В.

доктор філологічних наук, доцент,
Харківський національний педагогічний університет
імені Г. С. Сковороди
orcid.org/0000-0002-2812-4510
Researcher ID AAF-3137-2019, Scopus ID 57195564871

У цій статті синтаксичні синоніми як одна з характеристик авторського ідіостилю визначено як ко(н)текстуально преференціальні опції, що формуються в континуумі мова → мовлення унаслідок поетапних феноменологічних когнітивних поліоперацій на рівнях первинної та вторинної свідомості: деструкція та реконструювання буття і його структур та категорій → сублінгвістичні схеми → первинні (стрижневі) структури → вторинні редуковані, розширені та кількісно рівнокомпонентні одно- та двобазові синонімічні трансформи. Трансформаційні процеси та первинна структура виявлено шляхом процедури зворотної реконструкції (мовлення → мова). Ідіостиль автора розглянуто як кореляцію різного ступеня індивідуального й колективного когнітивних просторів, що зумовлює вибір та актуалізацію певних синонімічних структур. Виокремлено три типи авторського ідіостилю: 1) дифузний (домінування колективного когнітивного простору над індивідуальним, що виявляється в реалізації типових для певної епохи синонімічних структур); 2) персональний (переважання індивідуального когнітивного простору над колективним, тобто актуалізація граматизованих синонімічних висловлень, притаманних іншій епосі, типових аграматизованих синонімічних структур, характерних для іншої епохи або нехарактерних для описаної епохи, нетипових аграматизованих синонімічних конструкцій. Проаналізовано ідіостиль французьких письменників XX – початку XXI століть на прикладах різних структурно-семантичних типів синонімічних преференціальних опцій (звужених моно- та поліпредикативних конструкцій з дієприкметниковою та дієприслівниковою головними лексемами, безсполучникових умовних структур та розширених предикатами й презентативами синонімічних конструкцій) та доведено співіснування двох феноменів: звуження та розширення у сучасній французькій художній прозі незважаючи на загальну тенденцію економії засобів вираження авторської думки.

Ключові слова: ідіостиль автора, ко(н)текст, одно- та двобазовий трансформ, первинна структура, преференціальна опція, синтаксичний синонім.

**SYNTACTIC SYNONYMY AS ONE OF THE PECULIARITIES OF
AUTHOR'S IDIOSTYLE
(based on French fiction of the XXth – the beginning of the XXIst centuries)**

Lepetiukha A.

doctor of philology, assistant professor,
H. S. Skovoroda Kharkiv National Pedagogical University

In this article the syntactic synonyms as one the characteristics of the author's idiostyle are defined as the co(n)textually preferential options formed in the continuum language → discourse as a result of the phased phenomenological cognitive polyoperations at the levels of primary and secondary consciousness: destruction and reconstruction of being and its structures and categories →

sublinguistic schemes → primary (pivotal) structures → secondary reduced, extended and quantitatively equacomponential one-basis and two-basis synonymic transforms. Transformational processes and the primary structure are revealed by means of the procedure of inverse reconstruction (discourse → language). The author's idiostyle is considered as the correlation of different degree of individual and collective cognitive spaces that conditions the choice and actualization of some synonymic structures. Three types of author's idiostyle are distinguished: 1) diffuse (dominance of the collective cognitive space over the individual one which is revealed through the realization of synonymic structures characteristic to a certain epoch; 2) personal (prevalence of the individual cognitive space over the collective one, that is the actualization of grammaticalized synonymic utterances appropriate for another epoch, of typical agrammaticalized synonymic structures characteristic to another epoch or non-characteristic to the described epoch, of non-typical agrammaticalized synonymic structures. The french writer's idiostyle of the XXth – the beginning of the XXIst centuries is analyzed using the examples of different semantic-structural types of synonymic preferential options (reduced mono- and polypredicative constructions with the participial and gerundial head lexemes, asyndetic conditional structures and extended with the predicates and presentatives synonymic structures) and it is proved the coexistence of two phenomena: reduction and extension in the modern French fiction despite of the general tendency of the economy of means of expression of author's thought.

Key words: *author's idiostyle, co(n)text, one-basis and two-basis transform, preferential option, primary structure, syntactic synonym.*

Вступ. Авторський ідіостиль та реалізовані в мовленні конструкції, зокрема синтаксичні синоніми як одна з ідіостильових рис письменника, є предметом вивчення синтаксичної стилістики (або стилістичного синтаксису), розвиток якої починається в епоху М. В. Ломоносова. Вчений перший вивчає «період», тобто «сполучення простих ідей, складені речення» (Ломоносов 1986: 121), у яких міститься судження, що становить універсальну форму нашого мислення, та описує цю синтаксичну структуру з погляду образотворчих і виразних засобів мови, що входять до неї (Волтерский 1970: 165).

У стилістичному синтаксисі М. В. Ломоносов відводить важливе місце аналізу синонімічних можливостей синтаксису: «Стилістичні функції словорозташування полягають у тому, що при перестановці слів з'являються додаткові смислові відтінки та змінюються експресивні функції того чи іншого члена речення або синтаксичної конструкції», та виділяє «натуральне» і «художнє» розташування слів (Ломоносов 1986: 294).

Сучасні мовознавці трактують синтаксичну стилістику, спираючись на той факт, що кожна синтаксична структура (зовнішня форма) за своєю внутрішньою формою є семантичною та стилістичною (Todorov 1981: 292). Зокрема Г. Я. Солганік визначає синтаксичну стилістику як науку, що «вивчає функціонування, тобто смислове та стилістичне використання синтаксичних одиниць (словосполучень, висловлень, прозової строфи), їхню синоніміку» (Солганік 2013: 11). Д. Е. Розенталь та М. О. Теленкова розглядають стилістичний синтаксис як «вчення про використання синтаксичних конструкцій для стилістичних завдань. До нього входять такі питання, як: синонімія окремих типів простого речення, стилістичні функції порядку слів у реченні, варіанти узгодження присудків, означень, прикладок, синонімія безприменникових і применникових конструкцій, стилістична роль однорідних членів речення, вибір

паралельних конструкцій, стилістичні функції звертань, вставних конструкцій, стилістичне використання різних типів складного речення, синтаксичні фігури тощо» (Розенталь, Теленкова 1985: 468–469).

На думку О. О. Селіванової, «стилістичний синтаксис вивчає функціонування синтаксичних конструкцій у різних функціональних стилях мовлення, їхню стилістичну синонімію (корелативність, варіативність), стилістичні функції членів речення, порядок слів у реченні, варіативність синтаксичних зв'язків між різними членами речення, синтаксичні стилістичні фігури тощо» (Селіванова 2008: 455).

Таким чином, стилістичні можливості синтаксичних одиниць виявляються в їхній здатності виступати експресивно-стилістичними засобами, тобто пов'язаними з досягненням експресивного ефекту, та функціонально-стилістичними, тобто типовими для тієї чи іншої сфери функціонування мови, що беруть участь у створенні певної стилістико-мовленнєвої організації.

Актуальність дослідження полягає у вивченні феномена синтаксичної синонімії з позицій синтаксичної стилістики з урахуванням дихотомії мова → мовлення як однієї з ідіостильових особливостей автора, який актуалізує синонімічні преференціальні опції залежно від притаманного йому типу ідіостилу.

Метою статті є виокремлення типів авторського ідіостилу та аналіз ідіостильових особливостей актуалізації синонімічних моно- та поліпредикативних висловлень французьких письменників ХХ – початку ХХІ століть.

Методи дослідження. У цьому дослідженні використано трансформаційний метод, що дав змогу виявити структурно-семантичні особливості первинних структур та синонімічних трансформів у мові та мовленні; та метод зворотної реконструкцій (від фізичного до афізичного (мовлення → мова)) віртуальних (мовних) трансформаційних процесів з метою побудови синонімічних рядів одно- та двобазових трансформів та ідентифікації первинної синтагми/пропозиції.

Результати та обговорення. Синтаксична синонімія (далі – СС) формується в континуумі мова → мовлення в результаті поетапних феноменологічних когнітивних поліоперацій (психомеханізмів): деструкція та реконструювання буття і його структур та категорій (несвідома діяльність психомеханізмів (первинна свідомість)) → глибинні сублінгвістичні схеми, або «мінімальні одиниці ментальної інформації» (Gineste 2003: 48), у вигляді типових моделей, за зразком яких відтворюються численні мовні знаки (підсвідомий шар вторинної свідомості (усвідомлена діяльність психомеханізмів)) → первинні (стрижневі) синтагми і пропозиції (структури з максимально заповненими синтаксичними позиціями та з певним семантичним значенням) (поверхневий шар вторинної свідомості) → вторинні редуковані, розширені та кількісно рівнокомпонентні (термін автора) синонімічні трансформи (поверхневий шар вторинної свідомості). В основі синтаксичної синонімії лежать «різноманітні комбінаційні можливості порядку слів і частин речення» (Брандес 2004: 238).

Отже, синонімічні конструкції як складні мовно-мовленнєві знаки становлять один з основних аспектів вивчення синтаксичної стилістики, оскільки в процесі кінетизму (руху) думки при феноменологічній побудові віртуального синонімічного ряду здійснюються поетапні трансформаційні операції, результатом яких є створення та можливість вибору мовцем одно- або двобазового (з одним чи кількома термінальними трансформаційними ланцюжками) трансформу-ко(н)текстуально (лінгвістично та/або ситуативно) пертинентної преференціальної опції.

«Класифікація та опис синтаксичних синонімів у французькій мові спирається на протиставлення двох основних різновидів мовлення – інтелектуально-книжного і розмовно-експресивного, що включає як літературно-розмовний, так і просторічний стилі» (Пиотровский 1960: 166). В інтелектуально-книжному типі переважають розгорнуті синтаксичні побудови (моно- та поліпредикативні висловлення (далі – МПВ та ППВ), ускладнені дієприкметниковим або дієприслівниковим зворотами, розширені вербальними, адвербіальними елементами, презентативами, розширені МПВ та ППВ із конверсією (зміною напрямку залучених компонентів), імперсональні структури тощо).

У розмовно-експресивному типі переважно актуалізуються еліптичні синтаксичні одиниці, прономінально розширені синонімічні висловлення, типові (усталені в мовленні та неусталені в мові) та нетипові (неусталені в мові та мовленні) аграматизовані структури тощо.

Актуалізація мовцем певних мовно-мовленнєвих знаків детермінується не тільки лінгвістичними звичками суспільства, але передусім репрезентаціями, індивідуальними когнітивними операціями, креативними здібностями адресанта в ролі спостерігача-інтерпретатора категорій та структур буття. Таким чином, важливими у феноменологічному описі мови є зміст і відношення внутрішнього (універсум у мені) та зовнішнього (універсум поза мною) універсумів. Внутрішній універсум людини – це реальний світ у сприйнятті мовця, його ментальний світ, мова; універсум поза мною автор повідомлення пов'язує зі своїм індивідуальним реальним світом.

Два універсуми передбачають «два типи когнітивно-дискурсивної активності: спостереження та конструювання» (Плотникова 2006: 68-69), тобто пізнання реальної дійсності, унаслідок чого в системі (мові) утворюються прості і складні знаки, що реалізуються у вигляді ко(н)текстуально адекватних преференціальних опцій. Отже, кожен продуцент повідомлення «привласнює інформацію соціальної бази даних індивідуально і реалізує її індивідуально, формуючи основу для інтервербальних контактів» (Минкин 1998: 23).

Схематично процес індивідуально-авторського формування та актуалізації мовно-мовленнєвих знаків, зокрема синонімічних конструкцій, можна представити у вигляді триному:

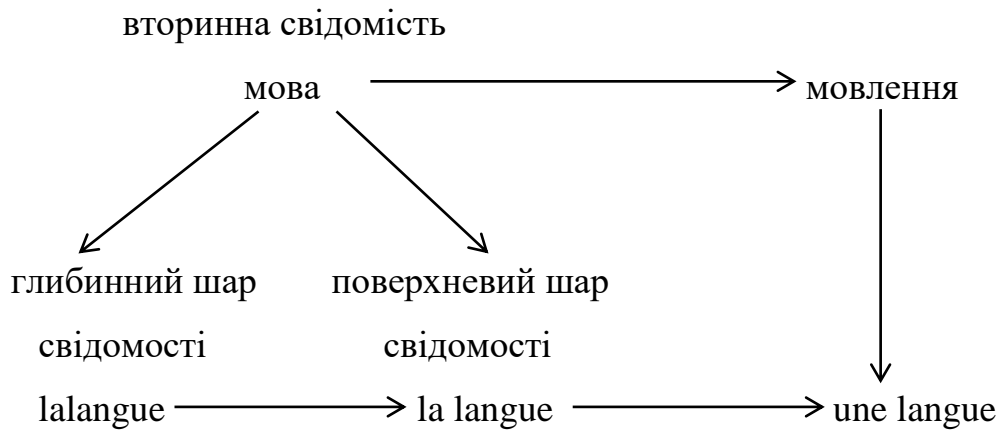

Рис. 1. Трином формування та реалізації мовно-мовленнєвих знаків-ідіостильових особливостей автора

Перший компонент *lalangue* (термін Ж. Лакана (1966: 251)) визначається лінгвістом як «матерія підсвідомого» (глибинного шару вторинної свідомості), що дозволяє здобути знання про світ, які містяться в поверхневому шарі вторинної свідомості. На основі сублінгвістичних схем в ньому створюються прості та складні мовні знаки, що узагальнюють ці знання (другий складник триному *la langue*). Водночас *la langue* формує авторське бачення світу слів і уявлень. Третій елемент поетапної побудови та актуалізації мовно-мовленнєвих знаків (*une langue*) становить реалізовані преференціальні опції, результат індивідуально-авторської діяльності кожного продуцента інформації «відповідно до його бачення реальності, його когнітивних та реляційних здібностей» (Obreja 2011: 18).

Отже, перехід від другого етапу (*la langue*) усвідомленої діяльності психомеханізмів з феноменологічного реконструювання буття та його структур і категорій до фінального етапу (*une langue*) являє собою перетворення колективного знання в індивідуальне, що визначає особливості авторського ідіостилу.

У сучасній лінгвістиці існує три напрями вивчення ідіостилу письменника: функціонально-стилістичний, функціонально-домінантний і когнітивний. Представники першого напрямку визначають ідіостиль як «систему змістових і формальних лінгвістичних характеристик, притаманних творам певного автора, що робить унікальним утілений у цих творах авторський засіб мовного вираження» (Самарская 2016: 38; Фокина, Лукьянова, Широкова 2014: 69 та ін.) або як «результат відбору на рівні словесного вираження, тобто на завершальному етапі творчості» (Долинин 1985: 189). Згідно з І. Р. Гальперінім, стиль письменника можна вивчати тільки через аналіз його мови. Найважливішими аспектами індивідуального стилю письменника мовознавець уважає ритм, мелодію, взаємовідношення мови автора і мови героїв твору, а також систему певних засобів вираження та їхній взаємозв'язок зі стилістично немаркованими мовними одиницями (Гальперин 1981: 12). На думку М. М. Кожини, Л. Р. Дуслаєвої та В. О. Салимовського ідіостиль включає всі мовні та позамовні стилетвірні та текстотвірні фактори художнього тексту; перші є основою,

а другі – передумовою його створення. Вираження ідіостилю відбувається за допомогою позамовних і внутрішньомовних засобів, до яких належить система поза- і внутрішньотекстових референтних відношень (Кожина, Дуслаева, Салимовский 2008: 121). Деякі вчені використовують функціонально-домінантний підхід до опису ідіостилю (С. Т. Золян, О. Б. Складенко, Ю. Н. Тинянов та ін.). Уперше терміни «функція» і «домінанта» запропонував Ю. Н. Тинянов, який уважав, що вони взаємодіють тільки в системі, до того ж ті елементи, що не входять до домінанти, деформуються. Функцію дослідник визначає як «співвіднесеність кожного елемента літературного твору як системи з іншим і, таким чином, зі всією системою» (Тинянов 1977: 272). Домінанта, на його думку, – це «висунутість групи елементів» (там само: 277). С. Т. Золян розглядає домінанту як «фактор тексту і характеристику стилю, що змінюють звичайні функціональні відношення між елементами тексту і одиницями мови» (Золян 1991: 139). О. Б. Складенко підкреслює, що домінанта є стрижневим принципом створення художнього тексту, який визначає ідіостиль автора з огляду на обраний ним мовленнєвий жанр (Складенко 2013: 2).

Представники когнітивного напряму вивчення авторських ідіостильових особливостей вважають, що «письменник як мовна особистість утверджує суб'єктивний, індивідуальний шлях відчуття та пізнання світу, який народжується в глибинах творчої свідомості» (Варяница, Фабрика 2014: 96). За Н. С. Болотновою, ідіостиль є системою асоціативно-сміслових полів, які характеризують когнітивний рівень мовної особистості (Болотнова 2007: 62). В. А. Пищальникова тлумачить ідіостиль як цілісну систему, що виникає внаслідок застосування своєрідних принципів відбору, комбінування і мотивованого використання елементів мови (Пищальникова 1992: 20–21). У процесі створення художнього тексту автор прагне втілити свої особистісні смисли та зафіксувати їх у його межах за допомогою засобів національної мови: «реальні речі та їхні відношення слугують мотивом мисленнєвого процесу, поштовхом для нього, а результатом є фіксація особистісного смислу в мовних одиницях» (там само: 19). На погляд В. В. Булацької та О. В. Гулевич, ідіостиль – актуалізація письменницької мовної особистості у власному стилі викладення, що представлений індивідуальним сполученням текстових екстра- й інтралінгвістичних параметрів, які ґрунтуються на відповідному типі референтних відношень. Останні, зі свого боку, являють собою мотиваційну основу створення художнього тексту і репрезентативний базис уособлення в ньому авторського задуму (Булацька, Гулевич 2014: 51). Г. К. Байзакова визначає ідіостиль як структуру залежностей, що виявляють у своєму розвитку індивідуальний «код іносказання» творчої особистості, який значною мірою заданий генетично і залежить від способу мислення певної особистості (Байзакова 2011: 163).

Аналіз МПВ та ППВ із СС французьких письменників ХХ – початку ХХІ століть дозволив зробити висновок, що ідіостиль автора становить кореляцію різного ступеня індивідуального й колективного когнітивних просторів, що виявляється у виборі та актуалізації граматизованих структур, притаманних певній стадії еволюції мови, та типових і нетипових аграматизованих конструкцій,

семантико-синтаксичні, функціональні характеристики та частотність зустрічальності яких визначає індивідуально-авторські особливості побудови дискурсивних формацій.

У цій статті виділяємо такі типи авторського ідіостилу: 1) дифузний ідіостиль, при якому колективний когнітивний простір превалує над індивідуальним та що полягає в реалізації типових для певної епохи різноманітних синонімічних структур; 2) персональний ідіостиль, при якому індивідуальний когнітивний простір домінує над колективним та який виявляється в актуалізації: а) граматизованих синонімічних висловлень, притаманних іншій епосі; б) типових аграматизованих синонімічних структур, які характеризують іншу епоху або не характерні для епохи, що описується; в) нетипових аграматизованих синонімічних конструкцій; на тлі лінгвотипологічних тенденцій певного етапу розвитку мови.

Проведене дослідження показало, що більшості письменників сучасної французької художньої прози притаманний дифузний індивідуальний стиль із різною частотністю використання синонімічних структур, притаманних початку, середині, кінцю ХХ – початку ХХІ століть (наприклад, представники початку ХХ століття Ж. Жіоно та А. Жід реалізують розширені дієсловом *être* конструкції, що не трапляються в постмодерністській літературі):

(1) *J'ai été longtemps à écouter le son de la terre* (Giono 1973: 29).

(2) *Oiseau bleu, tu es battant de l'aile sur cette extrême roche escarpée* (Gide 1971: 186).

У прикладі (1) однобазового розширеного трансформу автор імплікує первинну пропозицію *j'ai longtemps écouté le son de la terre*, акцентуючи новий ко(н)текстуальний референт (десемантизоване дієслово *être*), що позначає тривалість стану, а не просто описує ситуацію, констатує певний факт (як у стрижневій (первинній) структурі). Первинна зворотно реконструйована пропозиція однобазового трансформу (2) така: *tu bats de l'aile sur cette extrême roche escarpée*. Письменник використовує новий фокалізований ко(н)текстуальний референт, розширювач-предикат *être* з метою підкреслити тривалий стан ознаки думки, яку він персоніфікує, порівнюючи її із птахом.

Звужені МПВ, ускладнені дієприкметниковим або дієприслівниковим зворотами, найчастіше вживають письменники кінця ХХ – початку ХХІ століть (К. Жак, Е. Сендер, Б. Вербер та ін.):

(3) *Rachel roulait en appuyant à fond sur les pédales* (Sender 2012: 95).

(4) *L'expertise achevée, aucun doute ne subsista: on avait modifié le cadastre à tort, et attribué à Coptos de riches terres à Karnak* (Jacq 1994: 119).

(5) *Considérant que l'affaire est entendue, cette dernière sort de son sac à dos un grappin qu'elle lance pour permettre leur sortie de la caverne* (Werber 2014: 185).

Усі виділені компоненти наведених конструкцій являють собою компресовані преференціальні опції-одно- та двобазові трансформи віртуальних стрижневих пропозицій. Зворотно реконструйований синонімічний ряд фінального дієприслівникового звороту першого висловлення із семантичним значенням одночасності подій є таким: *et appuyait à fond sur les pédales* → *en appuyant à fond sur les pédales*; дієприкметникова структура прикладу (4) становить

двобазовий трансформ із семантичним значенням послідовності подій підрядної первинної пропозиції з референтно детермінованим в ко(н)тексті актантом: *quand/lorsque les scribes eurent achevé l'expertise* → *quand/lorsque l'expertise eut été achevée par les scribes* → *quand/lorsque l'expertise eut été achevée* → *l'expertise achevée*; синонімічний ряд останньої ініціальної причинної дієприкметникової конструкції має такий вигляд: *comme elle considère que* → *considérant que*.

Компресовані умовні безсполучникові ППВ та підрядні частини ППВ переважно актуалізуються письменниками другої половини ХХ століття (Л. Гарделем, Ж. Жапризо та ін.):

(6) *N'était le désordre d'esprit dans lequel je me trouvais, ces précautions de petit dur m'eussent semblé comiques* (Japrisot 1980: 169).

(7) *Quiconque lui aurait expliqué que ces attaques de neurasthénie sont fréquentes chez ceux qui cherchent le salut dans l'action (...), aurait reçu son poing dans la gueule* (Gardel 1980: 82).

Підрядна частина ППВ (6) із кондиціоналом минулого часу є однобазовим трансформом умовної стрижневої пропозиції *si ce n'était pas le désordre d'esprit dans lequel je me trouvais* з ініціально-медіальною інтеріоризацією компонентів (*si* та *pas*). Синонімічне підрядне висловлення ППВ (7) у кондиціоналі минулого часу також становить однобазовий трансформ умовної первинної пропозиції *si quiconque lui aurait expliqué*.

Персональний ідіостиль першого типу виявлено в письменників ХХІ століття, які вживають типові для творів першої половини – середини ХХ століття конструкції, наприклад, велику кількість розширених презентативами сполучникових ППВ актуалізують як Ж. Жіоно, А. Камю та ін., так і Е. Сендер та ін., незважаючи на загальну тенденцію звуження синонімічних конструкцій, що спостерігається в сучасній французькій художній прозі:

(8) *C'est la colère ou bien c'est la grande peine qui me tord dans ses douleurs* (Giono 1973: 131).

(9) *C'est à peu près à cette époque, en tout cas, que mes concitoyens commencèrent à s'inquiéter* (Camus 1983: 21)

(10) *C'était exactement ce qu'il s'était produit* (Sender 2012: 67).

Подані розширені презентативами *c'est...que/qui* ППВ з ко(н)текстуально фокалізованими номінальним, адвербіальним та прономінальним референтами являють собою однобазові трансформи монопредикативних первинних пропозицій: *la colère ou bien la grande peine me tord dans ses douleurs, à peu près à cette époque, en tout cas, mes concitoyens commencèrent à s'inquiéter, exactement cela/ça s'était produit*. При виявленні та аналізі персонального ідіостилю другого та третього типів треба враховувати той факт, що в сучасній світовій художній прозі спостерігається широке використання типових та нетипових аграматизованих конструкцій. З цього приводу О. А. Покровська зазначає, що в постмодерністській літературі «ускладнені складні речення будуються на основі асоціативних, але не логічних зв'язків, граматичні зв'язки найчастіше взагалі не пропрацьовані, підрядні можуть не мати їхніх головних частин, а за вказівним

словом у головному може не слідувати підрядне, про яке воно сигналізує» (Покровская 2001, 382).

Персональний ідіостиль другого типу виражається в актуалізації типових аграматизованих синонімічних МПВ та ППВ, притаманних іншій епосі або не характерних для описаної епохи, у творах таких авторів, як Ф. Бегбедер, А. Будар та ін.:

(11) ...*voilà-t-y qu'Alice me cueillait, m'ouvrait la gueule et m'aspergeait de citron* (Beigbeder 1997: 81).

Такі конструкції, розширені презентативом *voilà que* та особовим займенником у, який становить скорочений у просторіччі фонетично помилковий варіант займенника *il*, трапляються, переважно, у творах письменників XVIII століття. Первинна структура прикладу (11) зазнає двобазової трансформації: *Alice me cueillait* → *voilà qu'Alice me cueillait* (розширення «нефокалізувальним презентативом» (термін автора), виділювачем усього висловлення, що не специфікує окремого референта) → *voilà-t-y qu'Alice me cueillait* (розширення займенником з інверсією презентатива). Актуалізація інверсивної подвійно розширеної синонімічної конструкції ускладнює реципієнтові інтерпретацію повідомлення, оскільки стрижнева пропозиція характеризується семантичним значенням констатації факту, тоді як обидва синонімічні трансформи є конклюдивними висловленнями, що реалізуються згідно з певною комунікативною інтенцією автора.

(12) *Quand j'ai eu bien entravé la coupure quelques années plus tard, ça ne m'a pas tant torturé...* (Boudard 1995: 72)

Синонімічні конструкції з вербальним розширенням у вигляді надскладного минулого часу більш притаманні письменникам XVIII – XIX та початку XX століть. У творах кінця минулого століття вони практично не актуалізуються. Такі преференціальні опції також є однобазовими трансформами первинної пропозиції зі складним минулим часом (у нашому випадку *quand j'ai bien entravé la coupure quelques années plus tard*). Третій тип персонального ідіостилу виявляється переважно в актуалізації нетипових аграматизованих еліптичних конструкцій (Сан-Антоніо, С. Бекетт та ін.):

(13) *Du tout! égosille Achille* (San-Antonio 1982: 71).

(14) *Je* (Beckett 1980: 9).

У фінальній нетиповій аграматизованій частині МПВ (13) *égosille Achille* імплікується займенник *se*, що є порушенням мовної норми, тому що предикат *égosiller* не вживається в непрономінальній формі. Синонімічний ряд цієї конструкції такий: *Achille s'égosille* → *s'égosille Achille* → *égosille Achille*.

Віртуальна первинна структура нетипового аграматизованого МПВ (14) зворотно реконструюється завдяки дистантному ко(н)тексту та має такий вигляд: *je suis la toute dernière personne*.

Висновки. Отже, систему формування та реалізації синтаксичних конструкцій, зокрема синтаксичних синонімів як однієї з особливостей ідіостилу автора, умовно можна представити так: почуттєве сприйняття видимих фактів → сукупність репрезентацій → прості та складні мовні знаки підсвідомого та

поверхневого рівнів вторинної свідомості → прості та складні мовно-мовленнєві знаки з різноманітними ко(н)текстуальними значеннями. Лінгвотипологічні риси певної стадії розвитку та функціонування мови не є детермінантним фактором у створенні ідіостилю письменників, оскільки індивідуальні сприйняття об'єктів і фактів реальності та когнітивні поліоперації реконструкції буття та його структур і категорій дають змогу автору обрати той чи інший мовний знак з метою його реалізації в мовленні у вигляді ко(н)текстуально преференціальної опції.

Список літератури

- Байзакова Г. К. Идиостиль творчества О. Сулейменова. *Шәкәрім атындағы СМУ ХАБАРШЫСЫ*. 2011. № 2 (54). С. 163–166.
- Болотнова Н. С. Филологический анализ текста. Москва : «Наука», 2007. 520 с.
- Брандес М. П. Стилистика текста. Теоретический курс. Москва : «Прогресс-Традиция» ; «ИНФРА-М», 2004. 416 с.
- Булацкая В. В., Гулевич Е. В. Идиостиль как авторский почерк. *Филологические науки*. 2014. № 23 (1). С. 51–54.
- Варяница А. И., Фабрика Ю. А. Идиостиль автора художественного текста и фразовая номинация. *Университетские чтения*. 2014. Ч. 6. С. 96–102.
- Волтерский В. П. Стилистическое учение М. В. Ломоносова и теория трёх стилей. Москва : «Издание Московского университета», 1970. 212 с.
- Гальперин И. Р. Стилистика. Москва : «Высшая школа», 1981. 334 с.
- Долинин К. А. Интерпретация текста. Москва : «Просвещение», 1985. 288 с.
- Золян С. Т. Семантика и структура поэтического текста. Ереван : Ереванский государственный университет, 1991. 311 с.
- Кожина М. Н., Дуслаева Л. Р., Салимовский В. А. Стилистика русского языка. Москва : «Флинта» ; «Наука», 2008. 464 с.
- Ломоносов М. В. Краткое руководство к красноречию : избранная проза. Москва : «Советская Россия», 1986. 327 с.
- Минкин Л. М. Аспекты синтезированной теории прагматики. *Вісник Київського національного лінгвістичного університету. Серія Філологія*. 1998. Т. 1. № 1. С. 20–24.
- Пиотровский Р. Г. Очерки по стилистике французского языка. Морфология и синтаксис. Ленинград : «Государственное учебно-педагогическое издательство министерства просвещения РСФСР», 1960. 224 с.
- Пищальникова В. А. Проблема идиостиля. Психолінгвістический аспект. Барнаул : «Изд-во Алтайск. ун-та», 1992. 73 с.
- Плотникова С. Н. Когнитивно-дискурсивная деятельность : наблюдение и конструирование. *Studia Linguistica Cognita. Язык и познание : методологические проблемы и перспективы*. 2006. Вып. 1. С. 66–81.
- Покровская Е. А. Русский синтаксис в XX веке : лингвокультурологический анализ. Ростов н/Д : «Изд-во Ростовского ун-та», 2001. 436 с.
- Розенталь Д. Э., Теленкова М. А. Справочник лингвистических терминов. Москва : «Просвещение», 1985. 400 с.
- Самарская Т. Б. Языковые средства создания идиостиля. *Научный журнал КубГАУ*. 2016. № 116 (02). С. 38–47.
- Селіванова О. О. Сучасна лінгвістика : напрями та проблеми. Полтава : «Довкілля-К», 2008. 712 с.
- Скляренко О. Б. Жанрово-стилістична домінанта оповідань Інгеборг Брахманн : автореф. дис. ... канд. філол. наук : 10.02.04. Київ, 2013. 20 с.
- Солганик Г. Я. Синтаксическая стилистика. Москва : «Издательство ЛКИ», 2013. 232 с.
- Тынянов Ю. Н. Поэтика. История литературы. Кино. Москва : «Наука», 1977. 573 с.

- Фокина В. Н., Лукьянова А. В., Широкова М. Е. Анализ подходов к установлению критериев построения индивидуального лексического профиля с целью определения авторства текстов. *Социология образования*. 2014. № 12. С. 67–87.
- Beigbeder, F. *L'amour dure trois ans*. Paris : Éditions Bernard Grasset, 1997. 195 p.
- Beckett, S. *Compagnie*. Paris : Éditions de Minuit, 1980. 24 p.
- Boudard, A. *Mourir d'enfance*. Paris : Robert Laffont, 1995. 209 p.
- Camus, A. *La Peste*. Paris : Éditions Gallimard, 1983. 288 p.
- Gardel, L. *Fort Saganne*. Paris : Éditions du Seuil, 1980. 318 p.
- Gide, A. *Les Nourritures terrestres*. Paris : Éditions Gallimard, 1971. 256 p.
- Gineste, M.-D. De la phrase à la proposition sémantique : un point de vue de la psychologie cognitive du langage. *L'information grammaticale*. 2003. n° 98. P. 48–51.
- Giono, J. *Le serpent d'étoiles*. Paris : Éditions Bernard Grasset, 1973. 176 p.
- Jacq, Ch. *La justice du vizir*. Paris : Librairie Plon, 1994. 379 p.
- Japrisot, S. *La dame dans l'auto avec des lunettes et un fusil*. Paris: Éditions Denoël, 1980. 318p.
- Lacan, J. *Fonction et champ de la parole et du langage*. *Écrits*. Paris : Édition du Seuil, 1966. P. 237–322.
- Obreja, C. L'imaginaire linguistique des éditorialistes. De la créativité dans le langage. *Revista Românească pentru Educație Multidimensională*. 2011. n° 8. P. 15–29.
- San-Antonio Bouge ton pied que je voie la mer. Paris : Éditions Fleuve noir, 1982. 224 p.
- Sender, E. *Le sang des dauphins noirs*. Paris : Éditions XO, 2012. 412 p.
- Todorov, T. *Michail Bachtine. Le principe dialogique. Suivi des Écrits du cercle de Bakhtine*. Paris : Éditions du Seuil, 1981. 318 p.
- Werber, B. *La Voix de la Terre. Troisième humanité*. Paris : Albin Michel et Bernard Werber, 2014. 674 p.

References

- Bajzakova, G. K. (2011). Idiostil' tvorcestva O. Sulejmenova [Idiostyle of O. Suleimenov's works]. *Шәкәрім атындағы СМУ ХАБАРШЫСЫ*, 2 (54), 163–166 [in Russian].
- Bolotnova, N. S. (2007). *Filologicheskij analiz teksta* [Philological analysis of the text]. Moscow : «Nauka» [in Russian].
- Brandes, M. P. (2004). *Stilistika teksta. Teoreticheskij kurs* [Stylistics of the text. Theoretical course]. Moscow : «Progress-Tradiciya» ; «INFRA-M» [in Russian].
- Bulackaya, V. V., Gulevich, E. V. (2014). Idiostil' kak avtorskij pocherk [Idiostyle as author's handwriting]. *Filologicheskie nauki – Philological sciences*, 23 (1), 51–54 [in Russian].
- Varyanica, A. I., Fabrika, Y. A. (2014). Idiostil' avtora hudozhestvennogo teksta i frazovaya nominaciya [Idiostyle of the author of a literary text and a phrase nomination]. *Universitetskie chteniya – University readings*, 6, 96–102 [in Russian].
- Volterskij, V. P. (1970). *Stilisticheskoe uchenie M. V. Lomonosova i teoriya tryoh stilej* [Stylistic doctrine of M. V. Lomonosov and the theory of three styles]. Moscow: «Izдание Moskovskogo universiteta» [in Russian].
- Gal'perin, I. R. (1981). *Stilistika* [Stylistics]. Moscow : «Vysshaya shkola» [in Russian].
- Dolinin, K. A. (1985). *Interpretaciya teksta* [Interpretation of the text]. Moscow : «Prosveshchenie» [in Russian].
- Zolyan, S. T. (1991). *Semantika i struktura poeticheskogo teksta* [Semantics and structure of poetic text]. Erevan : Erevanskij gosudarstvennyj universitet [in Russian].
- Kozhina, M. N., Duslaeva, L. R., Salimovskij, V. A. (2008). *Stilistika russkogo yazyka* [Stylistics of the Russian language.]. Moscow : «Flinta» ; «Nauka» [in Russian].
- Lomonosov, M. V. (1986). *Kratkoe rukovodstvo k krasnorechiju : izbrannaya proza* [A quick guide to eloquence : selected prose]. Moscow : «Sovetskaya Rossiya» [in Russian].
- Minkin, L. M. (1998). *Aspekty sintezirovannoj teorii pragmatiki* [Aspects of the synthesized theory of pragmatics]. *Visnyk Kyivskoho natsionalnoho linhvistychnoho universytetu. Seriya Filolohiia – Bulletin of the Kiev National Linguistic University. Series Philology*, 1, 1, 20–24 [in Russian].

- Piotrovskij, R. G. (1960). Oчерки po stilistike francuzskogo yazyka. Morfologiya i sintaksis [Essays on the stylistics of the French language. Morphology and syntax]. Leningrad : «Gosudarstvennoe uchebno-pedagogicheskoe izdatel'stvo ministerstva prosveshcheniya RSFSR» [in Russian].
- Pishchal'nikova, V. A. (1992). Problema idiostilya. Psiholingvisticheskiy aspekt [The problem of idiostyle. Psycholinguistic aspect.]. Barnaul : «Izd-vo Altajsk. un-ta» [in Russian].
- Plotnikova, S. N. (2006). Kognitivno-diskursivnaya deyatel'nost' : nablyudenie i konstruirovaniye [Cognitive-discursive activity : observation and construction]. *Studia Linguistica Cognita. Yazyk i poznanie : metodologicheskie problemy i perspektivy – Studia Linguistica Cognita. Language and Cognition : Methodological Problems and Perspectives* 1, 66–81 [in Russian].
- Pokrovskaya, E. A. (2001). Russkiy sintaksis v XX veke : lingvokul'turologicheskij analiz [Russian syntax in the twentieth century : linguocultural analysis]. Rostov n/D : «Izd-vo Rostovskogo un-ta».
- Rozental', D. E., Telenkova, M. A. (1985). Spravochnik lingvisticheskikh terminov [Reference book of linguistic terms]. Moscow : «Prosveshchenie» [in Russian].
- Samarskaya, T. B. (2016). Yazykovye sredstva sozdaniya idiostilya [Language tools for creating idiostyle]. *Nauchnyy zhurnal KubGAU – Scientific journal of KubSAU*, 116 (02), 38–47 [in Russian].
- Selivanova, O. O. (2008). Suchasna linhvistyka : napriamy ta problemy [Modern linguistics : approaches and problems]. Poltava : Dovkillia-K [in Ukrainian].
- Skliarenko, O. B. (2013). Zhanrovo-stylistychna dominanta opovidan Inheborh Brakhmann. Avtoref. dys. ... kand. filol. nauk [Genre-stylistic dominant of Ingeborg Brahmman's stories, Abstr. Dr. Philol. sci. diss.]. Kyiv [in Ukrainian].
- Solganik, G. Y. (2013). Sintaksicheskaya stilistika [Syntactic stylistics]. Moscow : «Izdatel'stvo LKI» [in Russian].
- Tynyanov, Y. N. (1977). Poetika. Istoriya literatury. Kino. [Poetics. History of literature. Movies]. Moscow : «Nauka» [in Russian].
- Fokina, V. N., Luk'yanova, A. V., Shirokova, M. E. (2014). Analiz podhodov k ustanovleniyu kriteriev postroeniya individual'nogo leksicheskogo profilya s cel'yu opredeleniya avtorstva tekstov [Analysis of approaches to establishing criteria for constructing an individual lexical profile in order to determine the authorship of texts]. *Sociologiya obrazovaniya – Sociology of education*, 12, 67–87.
- Beigbeder, F. (1997). Love lasts three years. Paris : Éditions Bernard Grasset [in French].
- Beckett, S. (1980). Company. Paris : Éditions de Minuit [in French].
- Boudard, A. (1995). To die of childhood. Paris : Robert Laffont [in French].
- Camus, A. (1983). The Plague. Paris : Éditions Gallimard [in French].
- Gardel, L. (1980). Fort Saganne. Paris : Éditions du Seuil [in French].
- Gide, A. (1971). Earth Foods. Paris : Éditions Gallimard [in French].
- Gineste, M.-D. (2003). From the sentence to the semantic proposition : a point of view of the cognitive psychology of language. *Grammatical information*, 98, 48–51 [in French].
- Giono, J. (1973). The star serpent. Paris : Éditions Bernard Grasset [in French].
- Jacq, Ch. (1994). The justice of the vizier. Paris : Librairie Plon [in French].
- Japrisot, S. (1980). The lady in the car with glasses and a gun. Paris : Éditions Denoël [in French].
- Lacan, J. (1966). Function and field of speech and language. *Writings*, 237–322 [in French].
- Obreja, C. (2011). The linguistic imaginary of editorial writers. Creativity in the language. *Romanian Journal for Multidimensional Education*, 8, 15–29 [in French].
- San-Antonio (1982). Move your foot so I can see the sea. Paris : Éditions Fleuve noir [in French].
- Sender, E. (2012). The blood of black dolphins. Paris : Éditions XO [in French].
- Todorov, T. (1981). Michail Bachtin. The dialogic principle. Bakhtin Circle Writings Follow-up Michail Bachtine. Paris : Éditions du Seuil [in French].
- Werber, B. (2014). The Voice of the Earth. Third humanity. Paris : Albin Michel et Bernard Werber [in French].

Стаття надійшла до редакції 17.02.2021 р.

ЛЕКСИЧНІ ЗАСОБИ ВЕРБАЛІЗАЦІЇ АНГЛОМОВНОГО КОНЦЕПТУ HAIR

Мікава Н.М.

кандидат філологічних наук, доцент

Одеський національний університет імені І.І. Мечникова

Стаття присвячена розглядові особливостей вербалізації концепту HAIR / ВОЛОССЯ в англійській мові. Мета роботи полягає у розгляді структури англомовного концепту HAIR як фрагмента англомовної картини світу. Основна увага приділена аналізу мовного втілення даного концепту у наївному та професійному варіантах картини світу англомовного соціуму. Досліджуваний англомовний концепт HAIR є фрагментом концептуальної картини світу, що відбивається у мовній картині світу, а саме в трьох її фрагментах, вербалізованих конституентами лексико-семантичних груп, виокремлених за соматичною ознакою. Це такі групи, як head hair, facial hair, body hair. Проведений аналіз мовного і мовленнєвого матеріалу показав, що структура англомовного концепту HAIR в наївній картині світу є трьохкомпонентним утворенням, що складається з ядра, приядерної зони та периферії. До ядра у наївній картині світу відносяться такі концептуальні ознаки як тілесність та стать. До приядерної зони належать об'єктивні та образно-асоціативні концептуальні ознаки, а саме: вік, тонкість, захист, краса, сила / успішність, цінність. Периферія концепту складається із соціально-ідентифікуючих функцій – професійної, релігійної та соціально-групової. До ядра концепту HAIR у професійній картині світу відносяться такі концептуальні ознаки як тілесність, стать, структура та розвиток. До приядерної зони належать об'єктивні концептуальні ознаки, а саме: здоров'я, вік, захист. Периферія концепту складається із професійної, релігійної та соціально-групової соціально-ідентифікуючих функцій. Отже, як бачимо, периферія даного концепту в обох варіантах картини світу є ідентичною. Перспективи подальших досліджень вбачаємо у розгляді виокремлених аспектів вербалізації аналізованого концепту на матеріалі англомовного художнього мовлення та професійного дискурсу.

Ключові слова: концепт, периферія, лексико-семантична група, hair, концептуальна ознака.

LEXICAL MEANS OF VERBALIZATION OF THE ENGLISH CONCEPT HAIR

Mikava N.

candidate of philological sciences, associate professor

Odessa I.I. Mechnikov national university

The article is devoted to the consideration of the features of the verbalization of the concept HAIR in the English language. The purpose of the work is to examine the structure of the English concept HAIR as a fragment of the English-language picture of the world of the English-speaking society. The main attention is focused on the analysis of the language embodiment of the given concept in the naïve and professional variants of the picture of the world. The English concept HAIR is a fragment of the conceptual picture of the world, which is reflected in the language picture of the world, namely in its three fragments, verbalized by the constituents of the lexical-semantic groups, distinguished according to the somatic feature. They are head hair, facial hair, body hair. The analysis of the language and speech material showed that the structure of the English concept HAIR in the naïve picture of the world is a three-component formation, which consists of a core, a nuclear zone and a periphery. The core includes such conceptual features as somatic and gender. The nuclear zone includes objective and various associative conceptual features, namely: age, thinness, protection, beauty, strength / success, value. The periphery of the concept consists of socially-identifying functions - professional, religious and social-group. The core of the concept HAIR in the professional

picture of the world includes such conceptual features as somatic, gender, structure and development. The nuclear zone includes objective conceptual features, namely: health, age, protection. The periphery of the concept consists of professional, religious, and social-group social-identifying functions. Thus the periphery of the given concept in the two variants of the picture of the world is identical. The prospects for further research are seen in the consideration of the mentioned aspects of verbalization on the material of English artistic speech as well as professional discourse.

Key words: *concept, periphery, lexical semantic group, hair, conceptual feature.*

Вступ. Дослідження в межах когнітивної наукової парадигми фокусуються на вивченні способів концептуалізації й категоризації дійсності та досвіду людини і відбиття цих процесів засобами певної мови. У межах когнітивної лінгвістики сформувався окремий напрям – *лінгвоконцептологія*, мета якого полягає в описі концептів і мовних засобів їхньої репрезентації. Серед головних завдань лінгвоконцептології зокрема відзначають установлення параметрів концептосистеми і її зв'язків із концептуальною й мовною картинами світу; з'ясування структури концепту; визначення ролі мовної репрезентації при встановленні його складу (Селіванова, 2006). Саме на виконанні зазначених завдань спрямована дана розвідка. Матеріалом дослідження особливостей вербалізації концепту HAIR в англійській мові слугували 265 номінативних одиниць і їх дефініції, отримані на базі тлумачних і фразеологічних словників англійської мови та спеціалізованих енциклопедій різної функціональної спрямованості.

Результати та обговорення. В дослідженні ми фокусуємо увагу виключно на волоссі людини. Констатуємо, що ім'ям досліджуваного концепту HAIR є лексема *hair* у сукупності таких семем: “*any of the fine thread-like strands growing from the skin of humans; hairs collectively, especially those growing on a person's head*”.

За соматичної ознакою виокремлюємо три лексико-семантичні групи (далі – ЛСГ), які вербалізують концепт HAIR в англійській мові, а саме: ЛСГ “*head hair*”, ЛСГ “*facial hair*” і ЛСГ “*body hair*”. Обсяг вибірки в межах ЛСГ “*head hair*” за матеріалами англомовних тлумачних словників становить 30 номінацій, тобто лише 11% від загальної кількості номінацій, зафіксованих у спеціальних енциклопедіях. Аналіз особливостей цього ЛСГ на семантичному рівні передбачав розгляд семного складу семем, які позначають зачіски, на матеріалі їх дефініцій у тлумачному словнику англійської мови, що дало змогу виділити в структурі значення номінацій інтегральну сему, або архісему, а саме: *a hairstyle* або *a haircut*, яка міститься у всіх словникових дефініціях, і диференційні семи – описові й відносні, що позначають форму зачіски і її носіїв (чоловіків або жінок) відповідно, наприклад: ***pompadour*** – *a woman's hairstyle in which the hair is turned back off the forehead in a roll*. ЛСГ “*facial hair*” представлено у проаналізованих тлумачних словниках 10 номінативними одиницями: *eyebrow*, *eyelashes*, *beard*, *moustache* і їх різновидами. Відповідні словникові дефініції містять інтегральну сему (*hair*) та диференційні ознаки (відносні), які вказують місце, де росте цей тип волосся, його функцію; (описові), які позначають форму: ***eyelash*** – *each of the short curved hairs growing on the edges of the eyelids, serving to protect the eyes from dust*.

З медичного кута зору волосся на нижній частині обличчя є вторинною статевою ознакою чоловіків, чим, власне, і пояснюється варіативність і широка представленість номінацій, що позначають волосся саме на чоловічому обличчя.

ЛСГ "*body hair*" узагалі не представлена в нормативних тлумачних словниках англійської мови. На наш погляд, це насамперед зумовлено культурологічним аспектом – у західній культурі волосся на тілі людини, особливо жінки, є небажаним. Англійська мовна картина світу в її відбитті загальними лексикографічними джерелами вербалізує концепт HAIR у неповному обсязі порівняно з науково-професійною картиною світу. Певні культурні фільтри англійської мови не пропускають деякі наявні в концептуальній картині світу кванти інформації до мовної картини світу. Концептуальна картина світу, якою володіють представники цього соціуму, напевне містить кванти інформації про волосся на людському тілі, адже це ознака, що легко сприймається зоровими і тактильними каналами отримання інформації про довкілля. Проте культурне табування такого явища залишає відповідні кванти інформації поза межами їх вербального втілення. Саме цим пояснюємо відсутність номінацій, які називають волосся на тілі людини, в загальних тлумачних словниках англійської мови.

Проведений аналіз показав, що номінативна одиниця *hair* формує власне словотвірне гніздо. Утворені номінативні одиниці актуалізують такі семантичні ознаки, як тонкість волосся – *hair-space*, *hair-splitting* (завдяки метафоричному переосмисленню), реакцію на емоцію страху – *hair-curling*, *hair-raising* і позначають процедури з волоссям – *hairdressing*, людей, які виконують ці процедури – *hair-dresser*, та інструменти, за допомогою яких ці процедури виконуються – *hairbrush*.

Фразеологізми є номінативними одиницями, що містять інформацію про культурну спадщину народу і дають можливість досліджувати національно-культурний компонент концепту. Матеріалом аналізу слугувала вибірка з фразеологічних словників англійської мови, яка сукупно склала 25 фразеологізмів із компонентом *hair*. У роботі виявлено такі ознаки концепту HAIR, актуалізовані в даних фразеологізмах: 1) тонкість волосся: *by a hair*, *within a hair*, *to a hair* (точно, на волосині від); 2) реакція на певні емоції: *curl smb's hair*, *make one's hair stand on end* – налякати когось (як відомо, волосся на голові й тілі людини реагує на сильні емоції, перш за все, страх); *tear one's hair* (рвати на собі волосся); 3) вік: *gray hairs* (старість), *old moustache* (старий солдат); 4) цінність волосся актуалізована біблеїзмом *the very hairs of your head are all numbered*.

Між конститuentами досліджуваних ЛСГ зафіксовано такі типи лексико-семантичних відношень, як гіперо-гіпонімія й синонімія. Перший тип зв'язку (родовидовий) представлено 9 гіперо-гіпонімічними кластерами, тобто номінаціями тих зачісок, типів бороди, вусів тощо, які мають різновиди, а саме: *bob*, *braid / plait*, *fringe*, *Mohawk*, *beard*, *moustache*, *chest hair*, *abdominal hair*, *pubic hair*. Ієрархія гіпонімічних відношень доволі розгалужена і може мати кілька рівнів узагальнення (О.О. Селіванова). В нашому випадку номінація *hair* репрезентує найвищий рівень узагальнення. Базисний рівень представлено назвами виокремлених за соматичною ознакою ЛСГ "*head hair*", ЛСГ "*facial hair*" та ЛСГ "*body hair*". Зазначені вище

гіпероніми *beard, moustache* та ін. представляють нижчий рівень, тоді як їхні гіпоніми репрезентують найнижчий рівень узагальнення.

Будь-якій мові в цілому властива синонімія лексичних одиниць. Тому і в термінології перукарської справи досить поширеними є синонімічні відношення. Так, наприклад, паралельно існують два і більше термінів на позначення тієї ж самої зачіски, наприклад: *cornrows / rows / braids / canerows; bunches / pigtails / angel wings / dog ears; duck's ass / duck's tail / duck's arse / D.A.; crew cut / tight cut / fade; Harvard clip / Ivy League*.

Досліджуваний концепт є частиною професійної картини світу медиків-трихологів, перукарів і стилістів.

Примітно, що для медиків волосина (*a hair*) не є цілісною і неподільною на відміну від уявлення про неї наївного носія мови. Фахівці вважають, що волосина складається з декількох частин, які термінологічно поіменовані в медичних довідниках і наочно представлені за допомогою іконічного знаку – малюнка – для більшої інформативності відповідної енциклопедичної статті: *any of the cylindrical, keratinized, often pigmented filaments characteristically growing from the epidermis of a mammal developing from a papilla sunk in the corium; the life cycle of a hair consists of three phases called anagen, catagen and telogen*. Отже, на відміну від пересічного наївного носія мови, для якого волосина є неподільною, для професіоналів – це складна структура зі своїми особливостями розвитку і окремими номінаціями кожної з них.

Медичні енциклопедії також класифікують волосся за часом його появи та розвитку на тілі людини. Так, у новонародженої дитини часто можна спостерігати т.зв. *lanugo* (первинний волосяний покрив). На зміну йому приходить *vellus hair* (пушок), який з віком переходить у *terminal hair*.

Порівнюючи дефініцію лексичної одиниці, яка номінує досліджуваний концепт у загальних тлумачних словниках англійської мови та в медичних довідниках, отримуємо нижченаведені результати. У двох типах лексикографічних джерел, які репрезентують наївну та професійну картини світу, відповідно, є спільна експлікація певних ознак концепту HAIR, котра, проте, реалізується по-різному: за допомогою загальноживаної лексики в тлумачних словниках та за допомогою термінів у медичних енциклопедіях. Так, дефініційна ознака зовнішнього вигляду волосся експлікується в тлумачних словниках – *thread-like strands*, тоді як у медичних – *cylindrical, pigmented filaments*; ознака росту на тілі людини – *growing from the skin of humans – growing from the epidermis of mammals*. Водночас, наївна картина світу не оперує такими ознаками, як структура волосини, її анатомічне розташування, динаміка розвитку волосся від плоду до дорослої людини. Така лакунарність в описі ознак свідчить про нерелевантність цих квантів інформації про волосся для пересічного наївного мовця.

Загальна вибірка з енциклопедичних джерел склала 265 номінативних одиниць. Переважна більшість із них – 165 номінацій – представляють ЛСГ "*head hair*". На другому місці за чисельністю конститuentов знаходиться ЛСГ "*facial hair*" – 60 номінативних одиниць. Остання з виокремлених ЛСГ "*body hair*" містить 40 номінацій волосся на різних частинах тіла, крім голови й обличчя.

Проаналізувавши вибірку професійно маркованих номінацій, виділяємо такі блоки енциклопедичної інформації: коротке визначення, яке висвітлює ті ж ознаки, що і дефініції тлумачних словників (форма певного виду волосся – зачіски, носії – чоловіки та жінки), історія виникнення зачіски / бороди та її розвиток, актуальність дотепер; типи певного виду зачісок / вусів тощо. Головна відмінність спеціалізованих джерел від загальних тлумачних словників полягає в обсязі й детальності культурологічної інформації.

ЛСГ "*body hair*" представлено 7 різновидами волосся на тілі людини за соматичною ознакою, а саме: *underarm hair*, *chest hair* (яка, у свою чергу, має 15 підтипів), *abdominal hair* (4 підтипи), *leg hair*, *pubic hair* (15 підтипів), *feet hair*, *arm hair*. Примітним є те, що однослівних номінацій у цій ЛСГ немає – всі поняття позначені двокомпонентними складеними назвами з опорним компонентом *hair*.

На матеріалі повної мовної вибірки було також проаналізовано внутрішню форму конститuentов усіх трьох ЛСГ.

Результати дослідження номінативного статусу досліджуваних найменувань в англійській мові представлено в Таблиці 1.

Таблиця 1

**Номінативний статус
англомовних номінацій, які вербалізують концепт HAIR**

морфологічні типи	кількість номінацій	
	номінативні одиниці	%
прості непохідні слова	90	34
Композити	15	6
складені назви	160	60
в цілому	265	100

Структурний аналіз номінативного статусу досліджуваних одиниць показав, що 34% від загальної кількості найменувань (90 номінативних одиниць) належать до простих непохідних слів (*fringe*, *braid*). Значно менш численною є група, що налічує 15 номінативних одиниць (6%), які є композитами, тобто номінативними одиницями, цільнооформленими графічно і лексико-граматично, і мають дві ономазіологічні ознаки (кожна з яких виражена окремою морфемою), наприклад: *flattop*, *fishtail*. Останньою і найчисленнішою є група, яка містить 160 номінацій (або 60% від загальної кількості вибірки) і представлена складеними назвами, наприклад: *Asian bob*, *French braid*, *comb over*. Домінують становище цієї групи складених найменувань можна зокрема пояснити великою поширеністю гіперо-гіпонімічних відношень між досліджуваними номінаціями. Так, переважна більшість складених назв містить як опорний компонент номінацію-гіперонім і кваліфікатор – лексичну одиницю, що специфікує значення всієї складеної номінації.

За характером ознак, що виявляють внутрішню форму номінативної одиниці, виокремлюємо два типи номінації – *кваліфікативну* (на основі зовнішнього вигляду – форми) і *релятивну* (за місцем виникнення, за носіями зачіски, за винахідником, а також за інструментами, які використовуються для створення зачіски), причому

домінувальне положення перебирає перший тип. Результати аналізу мотиваційного аспекту вербалізації досліджуваного концепту представлені у наступній таблиці.

Таблиця 2

Мотиваційний аспект вербалізації концепту HAIR

ЛСГ	тип мотивації				
	Кваліфікативний		релятивний		в цілому
	%	Зразки	%	зразки	
head hair	58 %	<i>ponytail, shingle bob, beehive, crown braid</i>	42 %	<i>pompadour, the Rachel, Caesar cut, Ivy League haircut</i>	100
facial hair	40 %	<i>pencil moustache, goatee, chin curtain</i>	60 %	<i>Van Dyke, sea captain, Dali moustache</i>	100
body hair	70 %	<i>triangle, pyramid, hearts</i>	30 %	<i>Brazilian waxing, leg hair</i>	100

Доволі продуктивним принципом створення англomовних номінацій зачісок / бороди / вусів є аналогізації ознак реципієнтної зони ЗАЧІСКА / БОРОДА / ВУСА і донорських зон ТВАРИНА, АРТЕФАКТ, РОСЛИНА на основі подібності форми. Так, наприклад, назва популярної зачіски *кінський хвіст* є прикладом метафоричного переносу значення: *ponytail gets its name from its resemblance to the undocked tail of a horse or pony.*

Наступна зачіска отримала свою назву за схожістю з бджолиним вуликом: *beehive is a woman's hairstyle in which long hair is piled up in a conical shape on the top of the head and slightly backwards pointing, giving some resemblance to the shape of a traditional beehive.* Поряд із цим терміном функціонує ще одна номінація цього самого об'єкта – **B-52**, що, у свою чергу, репрезентує модель метафоризації АРТЕФАКТ – ЗАЧІСКА: *It is also known as the B-52 due to a resemblance to the distinctive nose of the Boeing B-52 airplane.* Ці дві номінації є прикладами абсолютних синонімів, обидва з яких ґрунтуються на метафорі, проте з різними донорськими доменами, хоч в основу переносу покладено одну рису – форму зачіски.

Як приклад узаємодії зазначених зон АРТЕФАКТ – ЗАЧІСКА наведемо, зокрема, англomовну назву традиційної української зачіски: *crown braid or crown plait is a traditional Ukrainian hairstyle usually worn by women with long hair. It consists of a single braid wrapped around the head, and is the trademark hairstyle worn by Ukrainian politician Yulia Tymoshenko. It is also similar to some of the hairstyles worn by Frida Kahlo.* В цій номінації актуалізується схожість відповідної зачіски з короною. Дефініція апелює до фонових знань читачів, наводячи імена жінок, які носили цю зачіску.

Найпопулярніший різновид бороди, який в українській мові називається еспаньйола, отримав свою назву в англійській мові завдяки схожості з борідкою козла: *goatee is a style of facial hair incorporating hair on a man's chin but not his cheeks. Until the late 20th century, the term goatee was used to refer solely to a beard formed by a tuft of hair on the chin—as on the chin of a goat, hence the term 'goatee'.*

Форма зачісок є також основою аналогізації даної реципієнтної зони з донорською зоною РОСЛИНА. Так, наприклад, назва наступної зачіски вмотивована схожістю з полями, засіяними кукурудзою в першому варіанті або тростиною – в другому (як відомо, ці культури висаджуються чіткими рядками): *cornrows, also known as canerows in the Caribbean, are a traditional African style of hair grooming where the hair is braided very close to the scalp, using an underhand, upward motion to produce a continuous, raised row*. Ці номінації яскраво ілюструють зануреність мови в культуру: що людина бачить навкруги себе (в даному випадку, на Карибських островах), з тим і порівнює нові об'єкти та номінує їх.

До другого – релятивного – типу мотивації номінації зачісок / борід / вусів уналежнюємо ті номінативні одиниці, які отримали свою назву за носіями відповідних типів волосся, за місцем виникнення або поширення зачіски, за інструментами або способом їхнього створення. В 1990-ті роки популярною була чоловіча стрижка, названа на честь Юлія Цезаря, який зображений на мініатюрах та статуях саме з подібним стилем волосся: *Caesar cut is a hairstyle with a short, horizontally straight cut fringe. The hair is layered to around 2–5 cm (1-2 inches) all over. It is named after Julius Caesar, whose images frequently depict him wearing his hair in such a manner*.

Зазначимо, що мотиватором англomовних номінацій зачісок слугують як власні імена історичних осіб або ж вигаданих персонажів, так і назви етнічних чи професійних груп людей, що закарбувались у пам'яті представників англomовного соціуму як особи саме з такими зачісками. Професійну групу в релятивному типі мотивації представлено зокрема такою номінацією: *sea captain: a rounded, bottom-heavy beard of medium length with short sides that is often paired with a longer moustache*. На прикладі цієї номінації прослідковується відбиття культурних стереотипів у мові. Образ чоловіка з такою бородою – це стереотипне уявлення морського вовка, хоч зовсім не всі капітани носять подібні бороди. На відміну від цього, номінація *biker moustache* отримала свою назву саме через те, що байкери дійсно носять цей різновид вусів, він є атрибутом відповідної субкультури. Цікавим прикладом релятивної мотивації цієї підгрупи є така номінація зачіски: *buzz cut is any of a variety of short hairstyles usually designed with electric clippers*. Вона утворена за допомогою звуконаслідування (ономатопеї) й імітує дзижчання електричної машинки, за допомогою якої ця зачіска створюється.

Назви зачісок в наведених далі прикладах умотивовані назвами престижних учбових закладів Америки, де набула популярності коротка чоловіча стрижка: *An Ivy League, also known as a Harvard Clip or Princeton, is a type of crew cut in which the hair on the top of the head is long enough to style with a side part*. Як відомо, *Ліга плюща* – це асоціація восьми найдавніших американських університетів, куди зокрема входять *Harvard* та *Princeton*, згадані в дефініції. Студенти *Ivy League* сприймаються в західній культурі як еталони смаку та стилю, саме тому ця зачіска є однією з найпоширеніших серед чоловіків англо-саксонського типу зовнішності. Як показав аналіз, деякі типи волосся на обличчі мають декілька синонімічних назв, одна з яких ґрунтується на зовнішньому вигляді, а інша – на ставленні до певної відомої людини: *chin curtain beard (also called Lincoln) is a particular style of facial hair that grows along the jaw line and covers the chin completely*. Якщо для розуміння першої назви достатньо

володіти англійською мовою, то для розуміння другої необхідне знання культурних реалій та персоналій.

Висновки. Проведено розгляд особливостей утілення досліджуваного концепту в тлумачних словниках, які репрезентують наївну картину світу, у фразеологічних зворотах, що відображають міфологічну картину світу, а також у спеціалізованих енциклопедіях, що репрезентують професійну картину світу, якою володіють перукарі, стилісти та медики. Також проаналізовано лексико-семантичні зв'язки між конститутами виокремлених лексико-семантичних груп; наведено результати мотиваційного аналізу досліджуваного матеріалу. Виявлення особливостей вербалізації концепту HAIR є актуальним й у плані подальшого вивчення соматичної лексики з лінгвокогнітивних і лінгвокультурологічних позицій, що уможливлуватиме розгляд феномену волосся як культурного концепту, вбудованого в англійську картину світу.

Список літератури

- Селіванова О. Сучасна лінгвістика: термінологічна енциклопедія. Полтава: Довкілля-К, 2006. 716 с.
- Sherrow V. Encyclopedia of hair: a cultural history. Westport, Conn.: Greenwood Press, 2006. 450 p.
- New Webster's Dictionary and Thesaurus of the English Language. Danbury, 1993. 1216 p.
- The Oxford English Reference Dictionary. Second Edition. Oxford – New York, 1996. 1765 p.
- Hair. URL: https://en.wikipedia.org/wiki/List_of_hairstyles
- History of hair. URL: http://thehistoryofthehairsworld.com/hair_mythology.html

References

- Selivanova, O. (2006). Suchasna lingvistika: terminologichna enciklopedija. Poltava: Dovkillja-K.
- Sherrow, V. (2006). Encyclopedia of hair: a cultural history. Westport, Conn.: Greenwood Press.
- New Webster's Dictionary and Thesaurus of the English Language (1993). Danbury.
- The Oxford English Reference Dictionary (1996). Second Edition. Oxford – New York.
- Hair. URL: https://en.wikipedia.org/wiki/List_of_hairstyles
- History of hair. URL: http://thehistoryofthehairsworld.com/hair_mythology.html

Стаття надійшла до редакції 20.01.2021 року.

ВВІЧЛИВІСТЬ/НЕВВІЧЛИВІСТЬ У КОНФЛІКТНОМУ ДІАЛОГІЧНОМУ ДИСКУРСІ: ПРОСОДИЧНИЙ АСПЕКТ

Пеліван О.К.

кандидат філологічних наук, доцент,
Одеський національний університет імені І.І. Мечникова
<http://orcid.org/0000-0002-2708-9514>

Статтю присвячено аналізу просодичних засобів реалізації ввічливості/неввічливості в різних типах конфліктних діалогів, дібраних із саундтреків до 5 сучасних англомовних фільмів. Основними критеріями класифікації фактичного матеріалу дисертаційного дослідження є: 1) ступінь формальності відносин між комунікантами і 2) ввічливість/неввічливість. Згідно з цими критеріями досліджувані діалогічні єдності класифікувалися як формальні ввічливі, формальні невічливі, неформальні ввічливі і неформальні невічливі. Вдосконалена методика проведення фонетичного аналізу за допомогою сучасних комп'ютерних програм дала змогу виявити й унаочнити відмінності в частотній, динамічній і темпоральній організації різних типів досліджуваних діалогічних єдностей. Серед акустичних ознак, що найбільш чітко диференціюють досліджувані діалогічні єдності, виділяються діапазон ЧОТ та максимальна ЧОТ діалогічної єдності; діапазон інтенсивності; середня тривалість складу в досліджуваних діалогічних єдностях; середня тривалість емфатичного центру; обсяг паузації; типи пауз між ключовими репліками. Велике значення в реалізації емпізи відіграють максимальні показники частоти основного тону та інтенсивності, що збігаються з емфатичним центром діалогічної єдності. Мовлення комунікантів, які намагаються бути ввічливими у формальній конфліктній ситуації, характеризується середнім темпом з тенденцією до уповільненого, середньою гучністю, середнім висотним діапазоном голосу, що зумовлено формальністю та офіційністю самої обстановки, яка вимагає від співрозмовників дотримання статусної субординації. Неввічливий формальний конфлікт характеризується більшим ступенем емоційності, ніж ввічливий формальний, оскільки комуніканти не завжди дотримуються правил та норм поведінки в офіційній ситуації, невічливо чи й образливо поводяться зі співрозмовником, що на просодичному рівні виражається в більш прискореному темпі, ніж у ввічливому формальному спілкуванні, більшою гучністю та ширшим висотним діапазоном. Ввічливому неформальному конфліктному спілкуванню властива більша емоційність та природність, ніж ввічливому формальному, але менша, ніж невічливому неформальному конфлікту. З одного боку, неформальна обстановка дає повну свободу вибору емоцій та їхньої реалізації, а з іншого – бажання бути ввічливим і не образити комунікативного партнера (близьку людину) змушує комунікантів стримувати свої негативні почуття у ввічливому неформальному конфліктному спілкуванні. Неввічливий неформальний конфлікт є найбільш емоційним та неконтрольованим. Експресивність та неконтрольованість невічливого неформального конфлікту зумовлені неофіційністю обстановки, небажанням та відсутністю необхідності стримуватися, повною свободою вибору вербальних та невербальних засобів реалізації конфлікту. На просодичному рівні цей тип конфліктної взаємодії характеризується високим рівнем гучності, прискореним темпом і широким висотним діапазоном голосу. Проведене дослідження доводить, що конфліктна міжособова взаємодія є особливим видом комунікації, який характеризується власною просодичною структурою.

Ключові слова: ввічливість, невічливість, англомовний конфліктний діалогічний дискурс, просодичні засоби.

POLITENESS/IMPOLITENESS IN CONFLICT DIALOGICAL DISCOURSE: PROSODY ASPECT

Pelivan O.K.

candidate of philological sciences,
Odesa National I.I. Mechnikov University

The given article presents an experimental phonetic investigation, which deals with a comprehensive analysis of English-language formal and informal conflict dialogues. It focuses on the study of various types of the investigated conflict dialogues intonational structure. The basic criteria of the practical material classification are: 1) the degree of relations formality between the collocutors and 2) politeness/impoliteness. According to these criteria the investigated conflict dialogues were classified as formal polite, formal impolite, informal polite and informal impolite. The recorded speech was investigated with the help of computer and statistical analyses which allowed to reveal those elements of prosody which actualize politeness/impoliteness in various types of the investigated conflict dialogues. The prosodic means that most clearly differentiate the investigated dialogical units are the pitch and intensity range, the pitch peaks, the average syllable duration, the average duration of the emphatic centre, the pause volume, types of pauses between the key remarks. The pitch and intensity peaks that coincide with the emphatic centre of a dialogical unity are greatly important for actualizing emphasis. The speech of collocutors who try to remain polite in a formal conflict situation is characterised by a normal tempo with the tendency to slowing down, a mid loudness, a mid pitch range that is due to the formal and official speech situation that forces the interlocutors to follow status subordination. An impolite formal conflict is characterized by a greater degree of emotionality than a polite formal one, as collocutors do not always follow the rules and standards of a formal situation behaviour being rude and harsh with their speech partners. At the prosodic level it is expressed by a faster tempo, a greater loudness and a wider pitch range than in the polite formal communication. The polite informal conflict communication is more emotional and natural than the polite formal one, but less emotional and natural than the impolite informal one. On the one hand the informal situation gives complete freedom to choose emotions and ways of their realization but on the other hand the desire to be polite in order not to offend the speech partner forces the collocutors to restrain their negative feelings in the polite formal conflict communication. The impolite informal conflict is the most emotional and uncontrolled. Expressiveness and uncontrollability in the impolite informal conflict are caused by the the speech situation informality, unwillingness and no need to restrain, complete freedom of choice of verbal and nonverbal means. At the prosodic level this type of conflict interaction is characterised by a high loudness, an accelerated tempo and a wide pitch range of the voice. The conducted research enabled us to state that conflict dialogical discourse represents a peculiar type of speech with a specific prosodic structure.

Key words: *politeness, impoliteness, English conflict dialogical discourse, prosodic means.*

Вступ. У пропонованій статті наведено результати експериментально-фонетичного дослідження, присвяченого вивченню просодичних параметрів інтонації, які беруть участь в актуалізації ввічливості/неввічливості в англomовному конфліктному діалогічному дискурсі.

Однією з центральних проблем лінгвістики є міжособова комунікація, облігаторним елементом якої є ввічливість. На сучасному етапі розвитку гуманітарних наук дослідники одностайно стверджують, що ввічливість належить до категорії соціальних феноменів, що регулюють інтерактивну взаємодію, сприяючи комунікативній успішності й безконфліктності. У зв'язку з цим останнім часом ввічливість стала об'єктом уваги багатьох учених у різних галузях знань (соціології, соціальній психології, антропології) і перш за все – в

лінгвістиці. Праці вітчизняних і зарубіжних фахівців охоплюють широкий спектр проблем, присвячених феномену ввічливості, зокрема різним підходам до її аналізу: ввічливість розглядається в рамках поведінки в соціумі і дотримання конвенційних, інституціональних й індивідуальних правил спілкування (Ф. Браун, К. Шуберт, 1988; А. Майер, 1995); в аспекті розмовних максим (Г.П. Грайс, 1975; Дж. Ліч, 1983); у світлі теорії «збереження особи» (П. Браун, С. Левінсон, 1987); як поведінка, скерована на уникнення конфлікту і забезпечення ефективної комунікації (Р. Лаккоф, 1975; Дж. Ліч, 1983; Р. Маркез-Райтер, 2000; М. Усамі, 2006); як фон спілкування, зумовлений динамікою комунікативних настанов мовців та ситуативною специфікою (Б. Фрейзер, 1990); як емпатичний фактор спілкування (С. Іде, Б. Хілл, 1986; М. Сіфіану, 1992); як оцінка адресатом рівня комунікативної комфортності спілкування (С. Міллз, 2003).

Проте, незважаючи на значну кількість робіт, присвячених дослідженню ввічливості як в Україні, Росії, так і в Західній Європі, Америці та Японії, проблема актуалізації ввічливості в **конфліктному** діалогічному дискурсі вивчена недостатньо. Це пояснюється, насамперед, особливостями власне конфліктної взаємодії, яка протягом тривалого часу залишалася поза науковими інтересами лінгвістів унаслідок своєї ненормативності, непередбачуваності й, отже, неетичності. Оскільки конфліктний діалог не відповідає еталонам мовленнєвої поведінки, то він розглядався не як особливий вид інтеракції, а лише як результат порушення комунікантами встановлених норм, постулатів ефективного спілкування, що значно звужувало можливості його об'єктивного аналізу.

Явище конфлікту досить глибоко проаналізовано у психології та соціології (Л. Берковіц, 2001; В.Л. Маріщук, 2001; В.П. Шейнов, 1999), а на сучасному етапі дослідження міжособової комунікації становить інтерес і для лінгвістики, що зумовило активне вивчення мовленнєвого конфлікту зокрема і конфліктного дискурсу в цілому (М.Я. Димарський, 1996; Н.А. Каразія, 2006; В.С. Третьякова, 2000; М.В. Цюрупа, 2004). Проте специфіка й особливості актуалізації ввічливості/неввічливості в конфліктному діалогічному дискурсі крізь призму використаних характерних просодичних засобів як її активних експлікаторів, а також з урахуванням ступеня формальності спілкування дотепер не знайшли гідного відображення у вітчизняній і зарубіжній лінгвістиці.

Актуальність роботи зумовлюється загальною скерованістю сучасних фонетичних досліджень на пошук нових шляхів в опрацюванні просодичних форм діалогічного мовлення, насамперед пов'язаних з комплексом його комунікативних стратегій. У статті розглянуто функціонування просодії як засобу реалізації ввічливості/неввічливості в конфліктному дискурсі залежно від ступеня його формальності, що увиразнює загальну актуальність теми.

Метою дослідження є виявлення просодичних засобів реалізації комунікативної ввічливості/неввічливості в англomовному формальному і неформальному конфліктному діалогічному дискурсі. Поставлена мета зумовила необхідність вирішення наступних **завдань**:

- деталізувати операційні поняття «ввічливість», «неввічливість», «конфліктний дискурс», «конфліктний діалог»;
- виокремити та класифікувати досліджувані конфліктні діалогічні єдності (далі ДЄ);
- схарактеризувати інтонаційні особливості організації кожної з аналізованих груп конфліктних діалогічних єдностей на основі слухового аналізу;
- виявити просодичні параметри, що беруть участь у реалізації мовленнєвої стратегії ввічливості/неввічливості в досліджуваних англомовних конфліктних діалогічних єдностях на основі аналізу мелодійних, динамічних і темпоральних характеристик.

Матеріалом дослідження є транскрипти та саундтреки 150 діалогічних єдностей, що входять до складу конфліктних діалогів, дібраних методом суцільної вибірки з 5 англомовних фільмів (“Love Story”, “Overboard”, “The Mirror Has Two Faces”, “Catch Me if You Can”, “Poseidon”), 253 хвилини звучного мовлення. Для проведення лінгвістичного аналізу діалогічного дискурсу використано наступні **методи дослідження**: 1) метод теоретичного аналізу, що передбачає: а) аналіз теоретичної літератури з проблематики дослідження; б) відбір і систематизацію фактичного матеріалу; в) лінгвістичну інтерпретацію даних, отриманих унаслідок використання інструментальних методів дослідження; 2) метод наукового спостереження, пов'язаний з перцептивним аналізом, який застосовувався для визначення особливостей сприйняття предмета дослідження; 3) описовий метод, використання якого уможливило інвентаризацію та подальшу лінгвістичну інтерпретацію матеріалу дослідження; 4) метод інструментального (електроакустичного) аналізу, що містить інтонографічний та осцилографічний види аналізу, залучені для опису об'єктивних фізичних параметрів просодії досліджуваних діалогічних єдностей; 5) кількісний метод, що має на меті математичну обробку й аналіз даних, отриманих унаслідок перцептивного та акустичного видів аналізу.

Результати та обговорення. Основними критеріями класифікації фактичного матеріалу дисертаційного дослідження є: 1) ступінь формальності відносин між комунікантами і 2) наявність ввічливості/неввічливості. За цими критеріями досліджувані діалогічні єдності класифіковано як формальні ввічливі, формальні неввічливі, неформальні ввічливі і неформальні неввічливі.

У *формальних* діалогічних єдностях (як ввічливих, так і неввічливих) основним типом конфліктних ситуацій виступає службовий конфлікт, реалізований у трьох основних напрямках: начальник – підлеглий, начальник – начальник і підлеглий – підлеглий; а в *неформальних* (ввічливих і неввічливих) – сімейний конфлікт, що також виявляється у трьох основних напрямках: батьки – діти, чоловік – дружина і брат/сестра – брат/сестра.

Причиною службової конфліктної ситуації найчастіше є різні (іноді полярні) погляди комунікантів на способи розв'язання будь-якої виробничої проблеми. Конфлікт починається у сфері службових відносин через об'єктивні причини і поступово охоплює емоційну сферу комунікантів. Ініціатором конфлікту виступає мовець, який перебуває в стані емоційного збудження; в

таких випадках учасники комунікації можуть вдаватися до використання тактики вербальної агресії. І хоч у досліджуваних формальних діалогічних єдностях це трапляється нечасто (5% випадків), такий шлях розвитку конфлікту в даному типі спілкування нами зафіксовано.

Конфлікти між членами однієї сім'ї можуть розвиватися за різними сценаріями залежно від характеру сімейних відносин конфлікуючих сторін. Найбільш поширеними є конфлікти між дітьми і батьками та між членами подружжя. В дослідженні інтонаційних параметрів, що беруть участь у реалізації мовленнєвої стратегії ввічливості/неввічливості в конфліктних діалогічних єдностях, обов'язково враховується зумовленість значення вислову його контекстом. Таким чином, опис інтонаційних характеристик досліджуваних конфліктних діалогічних єдностей вимагає системного підходу і комплексних методів дослідження. У статті застосовувалася комплексна методика експериментально-фонетичного дослідження просодії, що містить методи вивчення суб'єктивних особливостей інтонації на перцептивному рівні та об'єктивних акустичних параметрів звучного мовлення. До суб'єктивних акустичних особливостей належать висотні характеристики, ступінь гучності і швидкість темпу мовлення; до об'єктивних – частота основного тону, інтенсивність, тривалість фонації та пауз. До завдань аудиторського аналізу входило виявлення сприйнятих суб'єктивних акустичних ознак досліджуваних типів конфліктних діалогічних єдностей – мелодійних характеристик, гучності та темпу.

Згідно з результатами аудиторського аналізу, основними просодичними засобами реалізації ввічливості у формальному і неформальному спілкуванні є темп, мелодія і тембр, невічливості у формальному спілкуванні – мелодія, темп і фразовий наголос, а в неформальному – темп, гучність і фразовий наголос.

Спільними просодичними характеристиками, що беруть активну участь у реалізації ввічливості і невічливості як у формальних, так і в неформальних діалогах, є темп і мелодія. Проте характер їхньої варіативності у формальному і неформальному спілкуванні різний: у ввічливому формальному та неформальному спілкуванні переважає нормальний темп, у невічливому формальному – нормальний (іноді (5,4% випадків) з тенденцією до прискореного), а в неформальному невічливому – прискорений темп. Це свідчить про те, що в невічливій (особливо неформальній) інтеракції комуніканти дають волю власним емоціям, отже, виявляють їх швидше та без психологічних фільтрів стримування.

У формальному ввічливому і невічливому спілкуванні превалює спадна ступінчаста шкала, а в неформальному ввічливому і невічливому спілкуванні – шкала з перерваною послідовністю. Це пов'язано з тим, що у формальній конфліктній ситуації партнери по комунікації поводять себе досить стримано, намагаються виражати мінімальну емоційність та максимально приховати особисті внутрішні переживання й емоції; на просодичному рівні такий тип взаємодії найкраще передає саме спадна ступінчаста шкала, яка є типовою для формального спілкування. Досить часто вона поєднувалася, за даними аудиторів,

з низьким спадним ядерним тоном (87%), що додавало висловлюванням серйозності й вагомості. У формальному неввічливому спілкуванні спадна ступінчаста шкала у поєднанні з низьким спадним ядерним тоном у спеціальних питаннях виражає роздратування і нетерпіння, в наказах – категоричність. У неформальному ввічливому і неввічливому спілкуванні переважає шкала з перерваною послідовністю (26,3% і 29,4% відповідно), що свідчить про емоційність, природність і спонтанність (у нашому випадку – квазіспонтанність) мови.

Вибір просодичних і лексико-синтаксичних засобів, набір емоцій / модальних відносин, які виражають комуніканти в процесі спілкування, зумовлені, перш за все, ступенем формальності відносин між ними. Ступінь формальності відносин між комунікантами розширює або, навпаки, звужує рамки емоційності; обмежує або, навпаки, надає свободу вибору в реалізації емоцій; припускає або унеможлиблює природність спілкування, дотримання правил рольової поведінки, приховування власних внутрішніх переживань і ставлення до співрозмовника, створення певного враження про себе.

Отже, у формальному спілкуванні, намагаючись бути стриманими, не розкривати свої особисті емоції та переживання, зберігати статусно-рольову субординацію, створити позитивне враження про себе, комуніканти ведуть розмову в нормальному темпі (часто з тенденцією до уповільненого) і використовують здебільшого спадну ступінчасту шкалу в поєднанні з низьким спадним тоном. У неформальному спілкуванні на просодичному рівні емоційність, експресивність, спонтанність та природність спілкування комуніканти виражають за допомогою прискореного темпу (іноді з тенденцією до нормального) та шкали з перерваною послідовністю. На подальшому етапі застосовувався метод електроакустичного аналізу, що містить інтонаграфічний та осцилографічний види аналізу. Електроакустичний аналіз дав змогу виокремити частотні, енергетичні й темпоральні диферентори чотирьох типів досліджуваних діалогічних єдностей.

Проведений електроакустичний аналіз показав, що частотний компонент інтонації в цілому і значення максимумів частоти основного тону (далі ЧОТ) зокрема відіграють важливу роль у реалізації неввічливості і частково беруть участь у реалізації мовленнєвої стратегії ввічливості, отже, частота основного тону є інформативним параметром диференціації ввічливості і неввічливості. Основні відмінності спостерігаються між ввічливими і неввічливими формальними та ввічливими і неввічливими неформальними діалогами. Дослідження величини частотного діапазону свідчить про значний ступінь його варіативності. За рахунок тональних перепадів діапазон неввічливих формальних і неформальних ДЄ значно ширший, ніж у ввічливих формальних і неформальних діалогах (див. рис. 1). Діапазон ЧОТ відображає загальну атмосферу конфліктної взаємодії та пов'язаний з градацією голосу від низького до високого. Широкий діапазон частоти основного тону в неввічливих діалогічних єдностях ілюструє їхню емоційність навіть у формальному конфліктному спілкуванні.

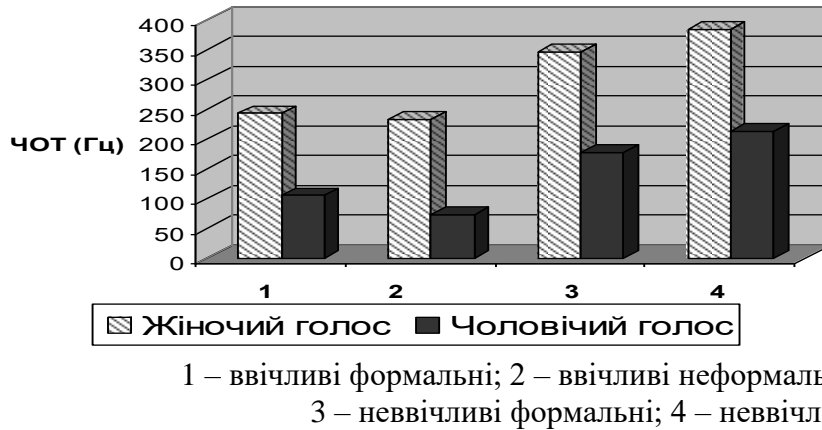

Рис. 1. Середні показники діапазону ЧОТ у конфліктних ДЄ

Метод узагальненого тонального контуру (УТК) дав змогу отримати динамічний інтонаційний портрет ЧОТ кожного типу ДЄ (див. рис. 2) і порівняти узагальнену динаміку руху ЧОТ у чотирьох типах досліджуваних конфліктних діалогічних єдностей. Дослідження максимальних показників частоти основного тону дають можливість стверджувати, що в невічливих конфліктних діалогічних єдностях максимумами ЧОТ значно вищі, ніж у ввічливих конфліктних. Це підтверджує тезу про зв'язок емоційної насиченості діалогічної єдності з максимальним підвищенням голосу, тобто невічливі ДЄ характеризуються більшою емоційністю, ніж ввічливі.

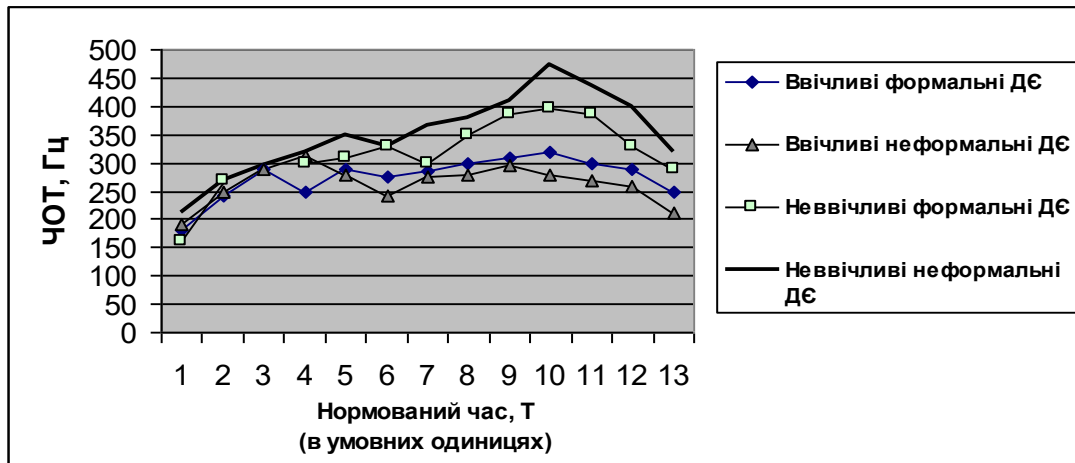

Рис. 2. Узагальнена динаміка руху ЧОТ у ввічливих і невічливих формальних і неформальних діалогічних єдностях

В результаті дослідження було встановлено, що максимальні показники частоти основного тону в більшості випадків збігаються з емпатичним центром висловлення, засвідчуючи провідну роль мелодійного компонента інтонації в реалізації емпізи як у ввічливих формальних і неформальних, так і в невічливих неформальних конфліктних діалогічних єдностях. Було встановлено, що збіг емпатичного центру з максимальними показниками ЧОТ у невічливих формальних конфліктних діалогічних єдностях (97% випадків) набуває тенденції функціональної залежності, отже, в невічливому формальному спілкуванні максимальний показник частоти основного тону є обов'язковим параметром у

реалізації емфази. Це означає, що конфліктогени – слова, наміри, дії або бездіяльність, які спричиняють виникнення конфлікту, – виділяються на просодичному рівні за рахунок підвищення голосу із середнього до максимально високого.

Статистична обробка отриманих даних за критерієм Стьюдента довела достовірність спостережуваних відмінностей діапазону частоти основного тону в чотирьох групах досліджуваних діалогічних єдностей.

Результати аналізу динамічної структури конфліктних діалогічних єдностей засвідчили наявність тісного зв'язку динамічної структури тексту з його експресивною та емоційною насиченістю. Діапазон інтенсивності характеризує загальний рівень гучності в процесі спілкування. Дослідження діапазону інтенсивності показало, що для неввічливих формальних і неформальних діалогічних єдностей типовим є ширший діапазон інтенсивності, ніж для ввічливих формальних і неформальних. Отже, загальний рівень гучності в неввічливих діалогічних єдностях значно вищий, ніж у ввічливих.

Дані електроакустичного аналізу свідчать про залежність показників діапазону інтенсивності від верхньої межі інтенсивності. Розширення діапазону інтенсивності в неввічливих формальних і неформальних, а також у ввічливих неформальних ДЄ набагато частіше відбувається за рахунок підвищення верхньої межі, ніж у ввічливих формальних. У неввічливих неформальних ДЄ, яким притаманний найширший діапазон інтенсивності, розширення діапазону відбувається практично завжди (96% випадків) за рахунок верхньої межі, що свідчить про максимальну емоційність і конфронтативність комунікантів у неввічливій неформальній конфліктній взаємодії. Таким чином, можна стверджувати, що на просодичному рівні конфліктогени виділяються за рахунок підвищення гучності до максимальної.

Результати дослідження свідчать про те, що динамічний компонент інтонації відіграє важливу роль у реалізації емфази, особливо в неформальних діалогах – як ввічливих, так і неввічливих. Проте в неввічливих неформальних діалогах максимуми інтенсивності є *обов'язковим* параметром у реалізації емфази, оскільки збіг емпатичного центру з піковим показником інтенсивності в них (96% випадків) набуває тенденції до функціональної залежності. Отже, інтенсивність разом із частотою основного тону є інформативним параметром для диференціації ввічливості і неввічливості в конфліктному діалогічному дискурсі.

Дослідження темпорального параметра інтонації свідчить про те, що темп також відіграє значну роль у реалізації як ввічливості, так і неввічливості у формальних і неформальних діалогічних єдностях.

Аналіз темпоральної організації конфліктних діалогічних єдностей передбачав дослідження середньої тривалості складу в ДЄ; середньої тривалості репліки-стимулу і репліки-реакції в зіставленні з кількістю складів у них; середньої тривалості емпатичного центру; середньої тривалості міжсинтагмових пауз у діалогічній єдності. Окремо аналізувалися типи пауз між ключовими репліками й обсяг паузації.

Порівняльний аналіз середньоскладової тривалості в досліджуваних діалогічних єдностях (див. рис. 3) показав, що ввічливі формальні і неформальні діалогічні єдності характеризуються високими показниками досліджуваного параметра, отже, більш уповільненим темпом, ніж неввічливі формальні і неформальні діалогічні єдності.

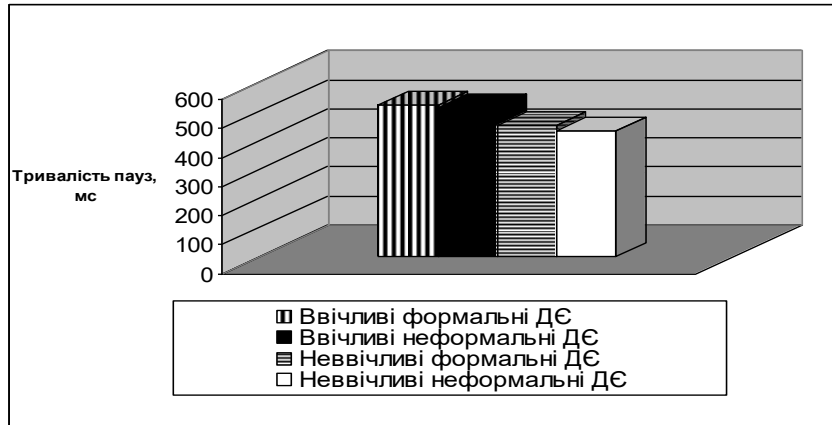

Рис 3. Середні показники тривалості міжсинтагмових пауз в конфліктних ДЄ

Неввічливим формальним і неформальним ДЄ у цілому властива наявність коротших пауз, ніж ввічливим формальним і неформальним ДЄ. Це дає підстави стверджувати, що середня тривалість міжсинтагмових пауз є диференціювальним параметром ввічливості і неввічливості в досліджуваних конфліктних ДЄ. Результати аналізу середньоскладової тривалості й міжсинтагмової паузації також дають змогу стверджувати, що ввічливий конфлікт (як формальний, так і неформальний) вимагає більшої здатності стримувати себе, ніж неввічливий, де мовець може дати волю власним емоціям, а отже, виражати їх швидше і без психологічних фільтрів стримування.

Дослідження середньої тривалості емпатичного центру виявило суттєві відмінності між ввічливими формальними і неформальними та неввічливими формальними і неформальними ДЄ: неввічливим формальним і неформальним діалогічним єдностям властиві вищі показники досліджуваного параметра, а ввічливі формальні і неформальні ДЄ характеризуються нижчим показником тривалості емпатичного центру. У неввічливих неформальних діалогах тривалість репліки-реакції та репліки-стимулу найменші, а тривалість емпатичного центру має другий показник серед досліджуваних ДЄ. Це свідчить про те, що, незважаючи на відносну стислість самих реплік, прискорену швидкість їхнього вимовляння в цілому, в цих діалогах спостерігається значне уповільнення темпу на емпазі, тобто темпоральне виділення емпатичного центру за рахунок його пролонгації.

Обсяг міжсинтагмової паузації виявився диференціювальною ознакою для ввічливих формальних і неввічливих неформальних діалогічних єдностей, яким властиві мінімальні значення цього параметра, та ввічливих неформальних і неввічливих формальних діалогічних єдностей, яким притаманні його вищі показники. Це пояснюється тим, що у ввічливій формальній обстановці спілкування відбувається за певним сценарієм, зумовленим самою офіційною

обстановкою, статусними взаєминами і службовою субординацією, тому комуніканти небагатослівні, пауз тут набагато менше, проте і загальний темп спілкування повільніший, ніж у неввічливих неформальних, де емоції настільки переповнюють комунікативних партнерів, що їхнє мовлення значно прискорюється. У неввічливих формальних діалогічних єдностях домінують складносурядні і складнопідрядні речення, які вимовляються повільніше, що впливає на загальну картину паузації. Ввічливі неформальні діалогічні єдності характеризуються достатньо високим показником обсягу міжсинтагмової паузації, оскільки співрозмовники, намагаючись бути ввічливими, підбирають адекватні вербальні засоби.

Типи пауз між ключовими репліками також можна уналежнити до диференціювального параметра, оскільки ввічливим формальним і неформальним діалогам більшою мірою властиві синтаксичні паузи; неввічливим формальним і неформальним – емфатичні паузи; хезитаційні паузи частіше фіксуються у ввічливих і неввічливих формальних діалогічних єдностях.

Експериментальні дані дають змогу описати інтонаційні портрети чотирьох типів досліджуваних діалогічних єдностей.

1) Ввічливим формальним діалогічним єдностям властиві: 1) середній діапазон ЧОТ; 2) розширення діапазону ЧОТ за рахунок зниження нижньої межі; 3) середні максимуми ЧОТ; 4) вузький діапазон інтенсивності; 5) низькі показники максимумів інтенсивності; 6) найтриваліші міжсинтагмові паузи серед 4 типів досліджуваних діалогічних єдностей; 7) високий показник тривалості складу; 8) найнижчий показник тривалості емфатичного центру.

2) Для ввічливих неформальних діалогічних єдностей типовими є: 1) середній діапазон ЧОТ; 2) розширення діапазону ЧОТ за рахунок зниження нижньої межі; 3) середні максимуми ЧОТ; 4) середній діапазон інтенсивності; 5) середні максимуми інтенсивності; 6) міжсинтагмові паузи середньої тривалості; 7) найвищий показник тривалості складу; 8) середній показник тривалості емфатичного центру.

3) Неввічливим формальним діалогічним єдностям притаманні: 1) широкий діапазон ЧОТ; 2) розширення діапазону ЧОТ за рахунок підвищення верхньої межі; 3) високі максимуми ЧОТ; 4) середній діапазон інтенсивності з тенденцією до розширення; 5) середні максимуми інтенсивності; 6) відносно короткі міжсинтагмові паузи; 7) низький показник тривалості складу; 8) найвищий показник тривалості емфатичного центру.

4) Неввічливі неформальні діалогічні єдності характеризуються: 1) найширшим діапазоном ЧОТ серед 4 типів досліджуваних діалогічних єдностей; 2) розширенням діапазону ЧОТ за рахунок підвищення верхньої межі; 3) високими максимумами ЧОТ; 4) найширшим діапазоном інтенсивності; 5) найвищим показником максимумів інтенсивності; 6) найкоротшими міжсинтагмовими паузами; 7) найнижчим показником тривалості складу серед 4 типів досліджуваних діалогічних єдностей; 8) високим показником тривалості емфатичного центру.

Отримані висновки доводять висунуту **гіпотезу** про існування цілої низки частотних, енергетичних і темпоральних параметрів, що беруть участь у реалізації та диференціації ввічливості та неввічливості в англomовному конфліктному формальному й неформальному дискурсі.

Висновки. Конфліктному дискурсу як різновиду діалогічного дискурсу властива реалізація антиетикетних цілей, що суперечать позитивній спрямованості спілкування учасників комунікації та призводять до дестабілізації відносин. Ввічливість як соціально-прагматичний феномен сприяє регулюванню міжособової взаємодії людей, продукуючи її успішність і безконфліктність. Неввічливість є антиподом ввічливості, реактивністю учасників комунікації, нездатністю тримати себе в рамках ввічливості; це протилежний їй (ввічливості) феномен, результатом якого є дисгармонізація взаємодії. Крім стратегій ввічливості існують стратегії з протилежною спрямованістю – стратегії неввічливості, які пов'язані з агресивним ставленням адресанта до адресата і можуть призвести до виникнення конфлікту.

Інтонація є одним з найважливіших механізмів реалізації та диференціації ввічливості та неввічливості в досліджуваних конфліктних діалогічних єдностях. Серед акустичних ознак, що найбільш чітко диференціюють досліджувані діалогічні єдності, виділяються діапазон ЧОТ та максимальна ЧОТ діалогічної єдності; діапазон інтенсивності; середня тривалість складу в досліджуваних діалогічних єдностях; середня тривалість емпатичного центру; обсяг паузації; типи пауз між ключовими репліками. Велике значення в реалізації емпози відіграють максимальні показники частоти основного тону та інтенсивності, що збігаються з емпатичним центром діалогічної єдності.

Мовлення комунікантів, які намагаються бути ввічливими у формальній конфліктній ситуації, характеризується середнім темпом з тенденцією до уповільненого, середньою гучністю, середнім висотним діапазоном голосу, що зумовлено формальністю та офіційністю самої обстановки, яка вимагає від співрозмовників дотримання статусної субординації. Неввічливий формальний конфлікт характеризується більшим ступенем емоційності, ніж ввічливий формальний, оскільки комуніканти не завжди дотримуються правил та норм поведінки в офіційній ситуації, неввічливо чи й образливо поводяться зі співрозмовником, що на просодичному рівні виражається в більш прискореному темпі, ніж у ввічливому формальному спілкуванні, більшою гучністю та ширшим висотним діапазоном. Ввічливому неформальному конфліктному спілкуванню властива більша емоційність та природність, ніж ввічливому формальному, але менша, ніж неввічливому неформальному конфлікту. З одного боку, неформальна обстановка дає повну свободу вибору емоцій та їхньої реалізації, а з іншого – бажання бути ввічливим і не образити комунікативного партнера (близьку людину) змушує комунікантів стримувати свої негативні почуття у ввічливому неформальному конфліктному спілкуванні. Неввічливий неформальний конфлікт є найбільш емоційним та неконтрольованим. Експресивність та неконтрольованість неввічливого неформального конфлікту зумовлені неофіційністю обстановки, небажанням та відсутністю необхідності

стримуватися, повною свободою вибору вербальних та невербальних засобів реалізації конфлікту. На просодичному рівні цей тип конфліктної взаємодії характеризується високим рівнем гучності, прискореним темпом і широким висотним діапазоном голосу. Результати дослідження дають можливість стверджувати, що конфліктна міжособова взаємодія є особливим видом комунікації з власною просодичною структурою. Перспективним вважається комплексне дослідження лексичних, синтаксичних і просодичних засобів реалізації ввічливості/неввічливості в конфліктному діалогічному дискурсі, а також спектральний аналіз мовлення дикторів-суб'єктів, що ініціюють конфлікт, і дикторів-суб'єктів, залучених до конфлікту.

Список літератури

- Берковиц Л. Агрессия: причины, последствия, контроль. СПб.: Изд. Дом Нева, 2001. 510 с.
- Дымарский М. Я. Где находится порог языкового конфликта? *Аспекты речевой конфликтологии* : сб.ст. под. ред. чл.-корр. Российской Академии образования, проф. Ильенко. СПб., 1996. С. 25–34.
- Каразия Н. А. Лингвопрагматическое исследование конфликтного дискурса. url:http://www.kamgu.ru/catalog/journal/2006/KR%202006%202_6.pdf
- Марищук В. Л. Поведение и саморегуляция человека в условиях стресса. СПб.: Изд. Дом «Сентябрь», 2001. 259 с.
- Третьякова В. С. Конфликт глазами лингвиста. *Юрислингвистика-2 : русский язык в его естественном и юридическом бытии*. Барнаул, 2000. С. 127–140.
- Цюрупа М. В. Основи конфліктології та теорії переговорів. Київ: Кондор, 2004. 172 с.
- Шейнов В. П. Конфликты в нашей жизни. Минск : Харвест, 1999. С. 6–52.
- Braun F., Schubert K. When polite forms are impolite? Or what politeness actually is. *Terms of Address. Problems of Patterns and Usage in Various Languages and Cultures*. Berlin : Mouton de Gruyter, 1988. P. 45–64.
- Brown P., Levinson S. *Politeness: Some universals in language usage*. Cambridge. UK : Cambridge University Press, 1987. 352 p.
- Fraser B. Perspectives on Politeness. *Journal of Pragmatics*. 1990. № 14. P. 219–236.
- Grice G. H. Logic and conversation. Eds. Cole & Morgan, 1975. P. 41–58.
- Hill B., Ide S. Universals of linguistic politeness: quantitative evidence from Japanese and American English. *Journal of Pragmatics*. 1986. № 10. P. 347–371.
- Lakoff R. *Language and Women's Place*. New York : Harper & Row, 1975. P. 45–79.
- Leech G. *Principles of Pragmatics*. London: Longman Publishing Group, 1983. P. 131–139.
- Marquez-Reiter R. Linguistic Politeness in Britain and Uruguay. *A Contrastive Study of Requests and Apologies*. Amsterdam: John Benjamins, 2000. P. 4–16.
- Meier A. J. Defining Politeness: Universals in Appropriateness. *Languages Sciences*. Oxford, 1995. Vol. 17. № 4. P. 245–356.
- Mills S. *Gender and Politeness*. Cambridge University Press, 2003. 278 p.
- Sifianou M. *Politeness Phenomena in England and Greece*. Oxford: Clarendon Press, 1992. 268 p.
- Usami M. Discourse Politeness Theory and Cross-Cultural Pragmatics. *Readings in Second Language Pedagogy and Second Language Acquisition in Japanese Context*. 2006. P. 19–41.

References

- Berkovic, L. (2001). *Agressija: prichiny, posledstvija, kontrol'*. SPb.: Izd. Dom Neva.
- Dymarskij, M. Ja. (1996). *Gde nahoditsja porog jazykovogo konflikta?* SPb. *Aspekty rechevoj konfliktologii* : sb.st. pod. red. chl.-korr. Rossijskoj Akademii obrazovanija, prof. Il'enko, 25–34.
- Karazija, N. A. (2006). *Lingvopragmaticheskoe issledovanie konfliktного diskursa*. url:http://www.kamgu.ru/catalog/journal/2006/KR%202006%202_6.pdf

- Marishhuk, V. L. (2001). Povedenie i samoreguljacija cheloveka v uslovijah stressa. SPb.: Izd. Dom «Sentjabr'».
- Tret'jakova, V. S. (2000). Konflikt glazami lingvista. Barnaul. *Jurilingvistika-2 : russkij jazyk v ego estestvennom i juridicheskom bytii*, 127–140.
- Cjurupa, M. V. (2004). Osnovi konfliktologiji ta teoriji peregovoriv. Kijiv: Kondor.
- Shejnov, V. P. (1999). Konflikty v nashej zhizni. Minsk: Harvest.
- Braun, F., Schubert, K. (1988). When polite forms are impolite? Or what politeness actually is. Terms of Address. Problems of Patterns and Usage in Various Languages and Cultures. Berlin : Mouton de Gruyter.
- Brown, P., Levinson, S. (1987). Politeness: Some universals in language usage. Cambridge. UK : Cambridge University Press.
- Fraser, B. (1990). Perspectives on Politeness. *Journal of Pragmatics*. № 14, 219–236.
- Grice, G. H. (1975). Logic and conversation. Eds. Cole & Morgan.
- Hill, B., Ide, S. (1986). Universals of linguistic politeness: quantative evidence from Japanese and American English. *Journal of Pragmatics*. № 10, 347–371.
- Lakoff, R. (1975). Language and Women's Place. New York : Harper & Row.
- Leech, G. (1983). Principles of Pragmatics. London: Longman Publishing Group.
- Marquez-Reiter, R. (2000). Linguistic Politeness in Britain and Uruguay. *A Contrastive Study of Requests and Apologies*. Amsterdam: John Benjamins, 4-16.
- Meier, A. J. (1995). Defining Politeness: Universals in Appropriateness. *Languages Sciences*. Oxford. Vol. 17. № 4, 245-356.
- Mills, S. (2003). Gender and Politeness. Cambridge University Press.
- Sifianou, M. (1992). Politeness Phenomena in England and Greece. Oxford: Clarendon Press.
- Usami, M. (2006). Discourse Politeness Theory and Cross-Cultural Pragmatics. *Readings in Second Language Pedagogy and Second Language Acquisition in Japanese Context*, 19–41.

Стаття надійшла до редакції 15.03.2021 р.

ДИСКУРСИВНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ ТЕКСТІВ АНГЛОМОВНИХ ТУРИСТИЧНИХ ПУТІВНИКІВ ПО УКРАЇНІ

Прима В. В.

кандидат філологічних наук, доцент,
Київський національний торговельно-економічний університет
ORCID <https://orcid.org/0000-0001-7331-9950>

Дослідження виконано в межах сучасної комунікативно-орієнтованої лінгвістичної парадигми. Стаття присвячена стислому розглядові текстів англомовних туристичних путівників по Україні з точки зору дискурсивного дослідження. Матеріалом аналізу слугували електронні англомовні туристичні путівники по Україні. Предметом дослідження виступає дискурсивний аналіз текстів, які опубліковані на сторінках електронних путівників і виділення окремих прикладів. При дослідженні загальних засад дискурсу, зокрема туристичного, виявилось, що певні його характеристики співпадають з рекламним дискурсом, та спрямовані на привертання уваги, заохочення інтересу, виникнення нестримного бажання і, нарешті, спонукають до дії (туристичної подорожі). Використання певних лінгвістичних структур пробуджує в уяві читачів специфічні образи – «schemata» – що означають «схема», «шаблон», «схематика». Протягом здійснення дослідження ми відмітили, що інформація в путівниках з'являється як допоміжна порада подорожуючим, передається, зокрема, модальними дієсловами. Так як туризм передбачає подорож у просторі і в часі, багато онлайн путівників представляють культурну спадщину, як основний засіб приваблення туристів до певної країни чи регіону. Сучасні дослідники вважають, що серед мотивів обов'язково зафіксовані в туристичних текстах, присутні такі – справжність; пошук нового, незнайомого та протиставлення світів. Вербальні та невербальні одиниці англомовних туристичних текстів спрямовані на формування комплексного привабливого образу країни-місця відпочинку. Отримані результати дослідження стануть у нагоді при подальшому вивченні туристичного дискурсу.

Ключові слова: дискурс, туристичний дискурс, путівник, лексичні одиниці.

DISCOURSE INVESTIGATION OF TEXTS OF ENGLISH TOURIST GUIDEBOOKS TO UKRAINE

Viktoriia Pryma

PhD (Germanic Languages), Assistant Professor,
Kyiv National University of Trade and Economics

The research has been done within the framework of modern communicatively oriented linguistic paradigm. The article is devoted to the brief review of the texts of English-language tourist guides to Ukraine in terms of discursive research. The material of the analysis was electronic English-language tourist guides to Ukraine. The subject of the research is a discursive analysis of texts published on the pages of electronic guidebooks and the selection of separate examples. The study of the general principles of discourse, in particular tourism discourse, found out that some of its characteristics coincide with advertising discourse, and are targeted at attracting attention, encouraging interest, the emergence of unbridled desire and, finally, encourage action (in this case – tourist travel). The use of certain linguistic structures awakens in the readers' imagination specific images - "schemata" - meaning "scheme", "template", "schematics". While conducting the study, we noticed that the information in the tourist guides appears as an additional for travelers, transmitted by modal verbs, in particular. Since tourism involves travelling in space and time, many online travel guides present cultural heritage as the primary means of attracting tourists to a particular country or region. Modern researchers believe that among the motives, which are necessarily recorded in tourist texts, there are the following ones: authenticity; search for new, unfamiliar and contrasting worlds. Verbal

and non-verbal units of the English-language tourist texts are aimed at forming a complex attractive image of the country-place of rest. The results of the study will be useful in the further study of tourism discourse during lectures and practical classes.

Key words: *discourse, tourism discourse, guide book, lexical units.*

Вступ. Туристична галузь сьогодення є однією з тих, що розвиваються найшвидше в світі. Так як туристичний бізнес зайняв позиції найбільш прибуткового і процвітаючого, то відповідно й туристичний дискурс почав розвиватись з вражаючою швидкістю і став одним з найпоширеніших публічних дискурсів. Загальні цілі туристичного дискурсу частково співпадають з класичними вимогами рекламного дискурсу і спрямовані на привертання уваги, заохочення інтересу, виникнення нестримного бажання і, нарешті, спонукають до дії (туристичної подорожі). Для того, щоб здійснювати всі ці функції використовуються специфічні рекламні техніки, за допомогою яких можна впливати і коригувати дії споживачів цих же послуг.

Використання рекламних матеріалів у туристичній сфері має надзвичайно великий вплив на туристів. Сам зміст туристичного путівника надає туристу загальну інформацію щодо основних туристичних принад, проживання, харчування, проїзду, в той час як детальний опис доносить читачу чого йому слід очікувати від поїздки чи які навички мати. Таким чином туристичні оголошення не відрізняються від рекламних оголошень, про які пише Головей: «інформативні, переконуючі та нагадування» (Holloway, 2004: 265). Крім візуального наповнення (фотографії, малюнки, колажі) та аудіо супроводу (уривки екскурсій чи описи), значний вплив має вибір мови і мовних засобів, що мають досконало передавати відчуття і враження, викликаючи бажання побачити все на власні очі. Туристичні путівники вщент заповнені гламурними фото та гіперболістичною лексикою, які заохочують цікавість читача та підсилюють його переконливу здатність. Згідно з Синклером, слова в тексті не обираються випадково, а існує певна мовна перевага, який можна виокремити детальнішим аналізом (Sinclair, 1991 : 10).

Методологія. Наше дослідження базується на припущенні, що лексичні одиниці в англійських туристичних путівниках по Україні не з'являються випадково, а також, що функція переконання туристичного дискурсу тісно пов'язана з мовною перевагою. Щоб підтвердити вищезгадану теорію ми зібрали тексти окремих туристичних путівників по Україні й проаналізували їх з лексичного та синтаксичного боку. Нашою метою було виокремити специфічні лінгвістичні моделі (зразки), що характеризують туристичний дискурс. Таким чином у нашому дослідженні ми проаналізували вибір лексики, стилістичні засоби та граматичні структури.

Результати і обговорення. Одним з найпоширеніших термінів, що зустрічається в публікаціях саме лінгвістичного характеру є «дискурс». Цей термін вимагає ретельного вивчення та уваги до джерел, що окреслюють дану проблему. За останні роки на теренах мовознавчої науки з'явилась ціла низка праць, в яких науковці ретельно досліджують такі питання: 1) визначення поняття дискурсу і тексту; 2) коло загальних питань дискурсу; 3) вивчення

проблематики тексту в філології, лінгвістиці та інших гуманітарних науках; 4) опис дискурсу як когнітивно-комунікативний феномен у мовознавстві; 5) кореляція та актуалізація понять «дискурс» і «текст» (Бортник, 2018).

Слід зазначити, що туристичний дискурс розглядається як у широкому, так і у вузькому значеннях. У широкому значенні туристичний дискурс визначається як комунікативна діяльність, явище: мова, мовлення, діалог, полілог, що включають в себе знання про світ, культурні традиції, історичні факти та іншу інформацію, і це, безпосередньо, зумовлює основну функцію туристичного дискурсу – інформативну. Мовознавці виділяють також акумулятивну та регулятивну функції дискурсу, що реалізуються в певних видах комунікацій і визначають вже більш вузьке розуміння дискурсу як продукту комунікації, актуального тексту, вербального чи невербального продукту. Відповідно, жанри туристичний дискурс можна також умовно поділити на вербальні та невербальні. Досить часто в спрощеному варіанті терміном туристичний дискурс визначається сукупність текстів, що становлять продукт мовленнєвої діяльності у сфері туризму (Бортник, 2018: 11-14).

Наші пошуки базуються на аналізі вибірки з текстів англомовних туристичних путівників по Україні. Ми опирались на визначення мови туризму британського науковця Данна, який стверджує, що «мова туризму має тенденцію користуватись лише лексичними одиницями, які несуть позитивне влучне значення, описуючи послуги та туристичні принади» (Dann, 1996: 95). Щоб підтвердити це твердження, наведемо приклади використання позитивних прикметників з нашої вибірки: *colourful traditions, warm-hearted people, off-the-map experiences, mysterious country, amazing city, famous sights, exiting activities, perfect rest*. Своє захоплення автори статей путівників часто виражають за допомогою найвищого ступеня порівняння прикметників: *the biggest port, the most famous medieval castle, the most pleasant major city, the most decisive battle, the most majestic river, the most notable landmark.* (<https://traveltoukraine.org/>)

Надлишок позитивних слів, прикметників чи емоційних термінів, створює казкове королівство шарму, щастя, романтики, веселощів та фантазії. Описуючи туристичні принади у туристичних путівниках укладачі намагаються підсилювати такі риси як унікальність, тишу, спокій, тепло, розмаїття, релаксацію, в той же час провокуючи відчуття нестримного бажання: *«Kyiv, of course, is known internationally as the “City of Golden Domes” for the glistening cupolas of such ancient Ukrainian Orthodox places of worship as St. Sophia’s, St. Michael’s and the Monastery of the Caves.» «If Ukraine has a city that can naturally bear the title of “Gateway to the West” it is certainly Lviv.»* (<https://traveltoukraine.org/>)

Гіперболи і метафори створюють омріяну атмосферу: *«Ukraine has more than a thousand-year history associated with numerous stereotypes. Like most Eastern European countries, it is a rather young country.»* (<https://traveltoukraine.org/>) Людей на Україні завжди описують як *warm, friendly, hospitable and generous*, а ландшафтні крає види описуються такими прикметниками, як *magnificent, peaceful, spectacular or fascinating*. Хоча багато з цих термінів вже давно стали загальноживаними в туристичному дискурсі і все частіше поєднуються з

похідними від них іменниками або синонімами, все ж вони націлені на підживлення уяви читача. Описові слова, які так часто вживаються в туристичному дискурсі, виражають сильне відчуття зачарування, веселощів, радості, захоплення, які надзвичайно впливають на споживачів. Використання певних лінгвістичних структур пробуджує в уяві читачів специфічні образи – «schemata» – що означають «схема», «шаблон», «схематика», які є «mental representation of typical instances» used in order to «predict and make sense of the particular instance which the discourse describes» (Cook, 1994: 11). Таким чином опис туристичних продуктів (принад) створює з самого початку позитивний образ в уяві споживача і плавно переростає в позитивні відгуки клієнтів потенційних туристів. Як стверджує Кук, ключові лінгвістичні риси стимулюють розум читача і активують опорні знання, існуючі схеми, які, відповідно, впливають на сприйняття певного дискурсу.

Протягом здійснення дослідження ми відмітили, що інформація в путівниках з'являється як допоміжна порада подорожуючим, передається модальними дієсловами *should, have to* або іншими дієсловами, які мають синонімічне значення: *recommended, suggested, guide, advice, proposed* і т.д. Риторичні запитання вживаються як альтернативних шлях передачі команд (спонукання до дії). Використання наказового способу є послідовним у всій сукупності проаналізованих туристичних путівників і представлені такими дієсловами: *act, walk, eat, head, let, come, take, get, see, discover, look for, etc.*: «*There is no sign, but the white door featuring number 17 is hard to miss. Just walk down and ring the bell.*». «*Start by pushing 'OB' on the Globus mall (west wing) elevator. Once you're in you get a free tour of the place.*». *You will discover the Opera and Ballet Theater, Duke de Richelieu Monument at the top of the legendary Potemkin Stairs and the monument to the 12th Chair at Deribasovskaya Street.* (www.lonelyplanet.com)

Завдячуючи новим умовам товаризації, мова, разом з іншими формами вираження культури, небезпідставно легше відділяється від ідентичності та використовується як окремий стилістичний ресурс. (cf. Bell 2009; Cameron 2000; Coupland 2007). Таке явище спостерігається в туристичному дискурсі в тих місцях, де місцева мова може активно просуватись та подаватися споживачу туристичних послуг як «метоніми місця», що виражають культурну автентичність і мають привертати увагу потенційного туриста.

«*You will discover the Opera and Ballet Theater, Duke de Richelieu Monument at the top of the legendary Potemkin Stairs and the monument to the 12th Chair at Deribasovskaya Street.*» (<https://www.lonelyplanet.com/>)

Сучасні дослідники вважають, що серед мотивів обов'язково зафіксовані в туристичних текстах, присутні такі – справжність; пошук нового, незнайомого та протиставлення світів (Georgeta Rata, 2012: 305). Образ туристичної України створюється під впливом зазначених мотивів. Так, серед означень місцевості в Україні часто присутні лексеми *origin, real, true, ancient, old, pure* та інші.

«*A colourful maze of old, hilly streets, with golden-domed cathedrals and pretty parks in the centre, Kyiv is one of Europe's most atmospheric cities. But Ukraine's*

capital is more than just a place to wander through: beneath the beautifully scruffy surface are great (and cheap) places to eat, drink and party». (<https://www.lonelyplanet.com/>)

Щоб позначити місцеве населення найбільш вживаними ад'єктивами є лексеми *friendly, hospitable, passionate, interesting*. Наведемо приклад: «*Ukrainians are very friendly and welcoming. They love large groups and gatherings, always help each other and consider all people around them to be their best friends. Thus, if you happen to come to a party in Ukraine, don't worry, you'll definitely make some friends and will chat, laugh and sing your favourite songs till dawn.*» (<https://theculturetrip.com>).

«*The people are really welcoming, the country is inexpensive, and there's a real sense of stepping back in time as you explore the cities and countryside.*» (<https://www.nomadicmatt.com>)

В туристичних путівниках ступінь розвиненості країни, її відповідність сучасним тенденціям виражається завдяки інформації про нічне життя України, на прикладі міст-мільйонерів:

«*Hidden in the basement of the Kyiv Cinema, this is Kyiv's original speakeasy and a legend among Kyiv's bars. Whereas the bartenders at most top cocktail bars in Kyiv are men, many here are women. And they can sure sling a drink: cocktails at Parovoz are handcrafted works of art. Excellent food as well.*» (www.lonelyplanet.com)

Слід відзначити дружнє, приязне та гостинне ставлення українців до туристів, особливо з дітьми, що безпосередньо має підтвердження на сторінках туристичних путівників. А саме:

Remember if you wouldn't do it at home, don't do it in Ukraine! (<https://www.nomadicmatt.com>)

Висновки. Туристичний дискурс націлений створити специфічний уявний світ. Він надає потенційному подорожуючому змогу створити в своїй уяві вражаючий образ того місця, яке йому хотілось би відвідати. Таким чином, турист бачить і дізнається про місце своєї майбутньої подорожі.

Таким чином, вербальні та невербальні одиниці англійської мови туристичних текстів спрямовані на формування комплексного привабливого образу країни-місця відпочинку. В якості лінгвопрагматичних засобів англійської мови слід визначити такі: аксіологічна, експресивно-емоційна, метафоризована лексика, слова-підсилювачі – прислівники-інтенсифікатори, слова, які підкреслюють розмаїття, фразеологізми, молодіжний сленг, імперативні форми дієслів, лексичні повтори. Форми мовної репрезентації образу України свідчать про експлуатацію маркетологами як стереотипних уявлень про Україну (рухливі танці, кулінарні традиції, пам'ятки мистецтва), так і нових – дружнє ставлення до іноземців, ідеальне місце для сімейного відпочинку та для розваг молоді.

Список літератури

Бортник С. Б. Лінгводидактичний ресурс англійської мови туристичного дискурсу у навчанні студентів спеціальності «Туризмознавство». Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Сер.: Філологія. 2018. № 33. том 2. С. 11-14.

Горлачова В.В. До питання про професійне спілкування іноземною мовою фахівців сфери туризму: Лексикалізація образу Іспанії в англомовних туристичних текстах. Мова і культура (Науковий журнал). К.: Видавничий дім Д.Бураго, 2014. Вип. 17. Том 1 (169). С. 583-590.

Holloway G. *The Discourse of Tourism and National Heritage: A Contrastive Study from a Cultural Perspective*. Cambridge Scholar Publishing, 2004. 406 p.

Cook G., *Discourse of Advertising*, London, Routledge, 1992. 251 p.

Cook G., *Discourse and Literature*, Oxford: Oxford University Press, 1994. 285 p.

Dann G. M. S., *The Language of Tourism: a Sociolinguistic Perspective* Finnmark University College, Alta, Norway 1996. 304 p.

The English of Tourism / Edited by Georgeta Rata, Ioan Petroman, Cornelia Petroman. Cambridge Scholars Publishing, 2012. 325 p.

Travel guide Nomadic Matt. URL: <https://www.nomadicmatt.com>

Tourist guidebook Lonely Planet. URL: <https://www.lonelyplanet.com>

Tourist guidebook Culture Trip. URL: <https://theculturetrip.com>

References

Bortnyk, S. B. (2018). Lingvodydaktychny resurs angломовного turystychnogo dyskursu v navchanni studentiv spetsialnosti «Turyzmoznavstvo». *Naukovy visnyk Mizhnarodnogo humanitarnogo universytetu. Seria.: Filologia*. № 33. том 2. S. 11-14.

Gorlachova, V.V. (2014). Do pytannia pro profesiyne spilkuvannia inozemnoiu moviiu fichivtsiv sfery turizmu: Leksykalizatsiia obrazu Ispanii v angломовnyh turystychnyh tekstah. *Mova i kultura (Naukovy zhurnal)*. К.: vydavnychy dim D.Burago, Vyp. 17. Том 1 (169). S. 583-590.

Holloway, G. (2004). *The Discourse of Tourism and National Heritage: A Contrastive Study from a Cultural Perspective*. Cambridge Scholar Publishing. 406 p.

Cook, G. (1992). *Discourse of Advertising*, London, Routledge, 1992. 251 p.

Cook, G. (1994). *Discourse and Literature*, Oxford: Oxford University Press, 1994. 285 p.

Dann, G. M. S. (1996). *The Language of Tourism: a Sociolinguistic Perspective* Finnmark University College, Alta, Norway 1996. 304 p.

The English of Tourism (2012). Edited by Georgeta Rata, Ioan Petroman, Cornelia Petroman. Cambridge Scholars Publishing, 2012. 325 p.

Travel guide Nomadic Matt. URL: <https://www.nomadicmatt.com>

Tourist guidebook Lonely Planet. URL: <https://www.lonelyplanet.com>

Tourist guidebook Culture Trip. URL: <https://theculturetrip.com>

Стаття надійшла до редакції 27.01.2021 р.

**КОМПЛЕКСНИЙ КОНЦЕПТ WORD / LANGUAGE / SPEECH ЯК
ФРАГМЕНТ НАЇВНОЇ КАРТИНИ СВІТУ
(на матеріалі тлумачних і фразеологічних словників англійської мови)**

Смаглій В.М.

доктор філологічних наук, доцент,
Одеський національний морський університет
<https://orcid.org/0000-0002-6222-7652>

Стаття присвячена вивченню комплексного концепту WORD / LANGUAGE / SPEECH у наївній картині світу в межах нового наукового напрямку – дуальне мовознавство: наукове і наївне трактування мови в англійській лексикографії. В роботі аналізується комплексний концепт WORD / LANGUAGE / SPEECH, представлений номінативними одиницями, виокремленими на матеріалі загальних і фразеологічних словників англійської мови. В наївній картині світу в ядровій зоні нараховується 3 лексеми (які сукупно вміщують 42 семеми), із яких методом семного аналізу відфільтровано 161 сему. Найзагальнішою семантемою, яка наявна в усіх ядрових лексемах, є ідея білатеральності комунікативних одиниць. Усі лексеми ядрової зони містять на першій позиції словникових дефініцій семему, в якій наголошується на єдності змісту і форми розглядуваних феноменів. Медіальна зона номінативного поля вербалізованого комплексного концепту WORD / LANGUAGE / SPEECH у десятки разів більша і варіативніша, аніж ядрова зона. В ній зареєстровано більше 700 лексичних одиниць із семантичним компонентом мова, мовлення, комунікація. За тематичним принципом зібраний матеріал розподілено на 6 секторів: комунікація; одиниці мови, мовлення; дискурс, текст; фонетичні, граматичні і стилістичні феномени; мова/діалект/жаргон, мовець; мовознавство. Проведений аналіз показав, що периферійна зона номінативного поля комплексного концепту WORD / LANGUAGE / SPEECH у наївній картині світу вербалізується фразеологічними одиницями англійської мови: ідіомами, пареміями, прислів'ями (сумарно більше 800 словникових вокабул). Вони висвітлюють різноманітні етичні стереотипи свідомості англословного етносу.

Ключові слова: концепт, наївна картина світу, дуальне мовознавство, слово, мова, мовлення, номінативне поле, лексикографія.

**COMPLEX CONCEPT WORD / LANGUAGE / SPEECH AS A
FRAGMENT OF THE NAIVE PICTURE OF THE WORLD
(based on explanatory and phraseological dictionaries
of the English language)**

Smaglii V.M.

doctor of philological sciences, associate professor,
Odessa National Maritime University

The article is dedicated to the study of the complex concept WORD / LANGUAGE / SPEECH in the naïve picture of the world within a framework of a new scientific direction – dual linguistics: scientific and naïve interpretation of language in the English lexicography. The complex concept WORD / LANGUAGE / SPEECH, which is verbalized by nominative units extracted from English general lexicographic sources, is considered. The nuclear zone of the naïve picture of the world counts three lexemes (which together contain 42 sememes), among which 161 semes have been filtered by means of seme analysis method. The most common semanteme, present in all nuclear lexemes, is the idea of the bilateral nature of any communicative unit. All of the nuclear zone lexemes in the primary dictionary position contain the seme, which emphasizes the unity of content and form of the phenomena under consideration. The medial zone of the nominative field of the verbalized WORD /

LANGUAGE / SPEECH complex concept is many times bigger and more variable in comparison with the nuclear zone. It includes more than 700 lexical units with semantic components language, speech, communication. According to the thematic principle, the collected material was divided into 6 sectors: communication; units of language, speech; discourse, text; phonetical, grammatical and stylistic phenomena; language / dialect / slang, speaker; linguistics. Our analysis showed, that the peripheral zone of the nominative field of the complex WORD / LANGUAGE / SPEECH concept in the naïve picture of the world is verbalized by phraseological units of the English language: idioms, paremias and proverbs (a total of more than 800 dictionary articles). They highlight different ethical and linguocultural stereotypes of the English-speaking ethnic group.

Key words: *concept, naïve picture of the world, dual linguistics, word, language, speech, nominative field, lexicography.*

Вступ. Поява і поступальний рух людської цивілізації були б неможливими без засобів фіксації інформації та можливості обміну нею в спільній діяльності членів соціуму. Таким універсальним засобом виступила людська мова, яку в такому ракурсі вивчає когнітивна лінгвістика, філософія мови, семіотика (Кубрякова, 2004). *Одиницею аналізу* в нашому дослідженні виступає словникова стаття в єдності леми (заголовного слова) і дефініції. Розщеплення дефініційної статті на компоненти створює мозаїку дефініційних ознак, із яких відфільтровуються семи, елементарні одиниці значення. У свою чергу, семи стають об'єктом когнітивного аналізу, який уможливорює відтворення цілісної концептуальної структури, вербалізованого комплексного концепту. Дослідження комплексного концепту *WORD / LANGUAGE / SPEECH* проводиться у межах нового наукового напрямку, сформульованого як *дуальне мовознавство: наукове і наївне трактування мови в англійській лексикографії*. *Матеріал дослідження* – тлумачні і фразеологічні словники, із яких методом суцільної вибірки виокремлено номінативні одиниці, в семантиці яких наявні семи *мова, мовлення, слово, спілкування* – таким є принцип формування наївного номінативного поля.

Дослідження виконується за **методологією** сучасної наукової парадигми когнітивної лінгвістики. **Методологійний принцип експансіонізму** виявляє себе в тому, що робота виконується на межі лінгвістики і когнітивістики, принцип *експланаторності* очевидний, оскільки до розгляду залучаються соціокультурні і психологічні важелі, які зумовлюють диференціацію двох варіантів картини світу. **Методологійний принцип антропоцентризму** є визначальним, адже зосереджуємося на порівнянні двох іпостасей комплексного концепту, які відрізняються одна від одної наявністю/відсутністю наукового бекграунду у мовців, що чітко відбивається в їхній трактовці ословлюваного феномену. Тобто фігура мовця визначає характер мовної картини світу, якою він послуговується. Останній із чотирьох методологійних принципів – *функціоналізм* – у нашій роботі допомагає уяскравити *різницю* в запасах словесного матеріалу, який значною мірою диференційований і налаштований на обслуговування різних дискурсивних ситуацій, що відбуваються між фахівцями або між пересічними мовцями та стосуються теми *вербальне спілкування*.

Методологійні засади дослідження зумовили вибір і застосування комплексної методики, яка інтегрує загальнонаукові та спеціальні лінгвістичні

методи. До загальних методів увійшли такі, як *спостереження* і формулювання *гіпотези*, метод суцільної *вибірки* із лексикографічних джерел, на основі *аналізу* фактографічного матеріалу *індуктивним* методом здійснено його узагальнення і подальша *таксономія*, *дедуктивний* метод прислужився при інтерпретації окремих теоретичних постулатів у їхній проєкції на конкретний словниковий матеріал. *Кількісний* метод надав об'єктивні показники частотності мовних репрезентацій певних смислових парцел. Усі отримані фактографічні дані підлягали ретельному *deskриптивному* представленню в цілісну концепцію.

Спеціальні лінгвістичні методи містили перш за все *дефініційний* аналіз, який застосовувався до тлумачних статей усіх досліджуваних номінативних одиниць, *компонентний* (семний) аналіз дав змогу з наборів дефініційних ознак відфільтрувати набір сем, що уможливило суто *когнітивний* аналіз конститuentів поля і з'явилося унаслідок методу *польового* *структурування* номінацій у єдине ціле. *Етимологічний* аналіз надав цікаві дані про за давнені смисли, які висвітлюють сучасні смислові зв'язки позірно неблизьких лексем досліджуваного поля.

Результати і обговорення. Комплексний концепт *WORD / LANGUAGE / SPEECH*, що є конгломератом трьох нуклеарних концептів. Він утворений, відповідно, нуклеарним концептом із заголовним словом *word*, нуклеарним концептом із заголовним словом *language* і нуклеарним концептом, у якому заголовком виступає номінатема (Теркулов, 2013) *speech/to speak*. Вивчення вербалізованого концепту передбачає перш за все укладання його номінативного поля, тобто зібрання і *структурування* в єдине ціле всіх номінативних одиниць, що позначають ядрові концепти, разом із їхніми словниковими дефініціями. Отриманий таким чином фактографічний матеріал дає можливість ретельного аналізу етимології та семантики всіх зібраних лексичних одиниць.

За даними словників англійської мови дві з трьох назв комплексного концепту є питомими англійськими одиницями, що функціювали з часів давньоанглійського періоду ще до XII ст. Це назви *word* і *speech/to speak*. Натомість назва *language* є романським запозиченням у середньоанглійський період. На нашу думку, ця обставина пояснює найменшу представленість сегменту *LANGUAGE* у вербальному полі комплексного концепту. Всі назви є полісемантичними лексемами, але розгалуженість їхньої семантичної структури (кількість лексико-семантичних варіантів, або семем) неоднакова. Найбільш чисельним виявляється сегмент номінатемами *speech/to speak*, у цілому тут нараховується 23 семем (55% усієї ядрової зони поля), із них 15 дієслівних (*to speak*) і 8 іменних (*speech*). Сегмент лексеми *word* заповнений 12 семемами (28%), сегмент *language* – 7 семемами (17%).

Етимологічна розвідка показала, що лексема *word* у діахронічній площині входить до кластеру споріднених англійських лексем, кожна з яких походить від спільного для них праіндоєвропейського кореня *wer-*. Кластер налічує 7 лексичних одиниць, які об'єднані за принципом фамільної схожості. Причому риси фамільної схожості стосуються не стільки зовнішньої форми, скільки семантичної близькості членів кластеру. Дуже важко, радше неможливо

побачити *формальну схожість* між усіма конститuentами кластеру, скажімо, такими, як *word, irony* та *rhetor*. Хоча формально схожими є інші конститuentи: *verb, verve, adverb, proverb*. Дефініційний аналіз зазначених лексем свідчить, що кожна з них містить семи [speak] та [meaning], які в різних лексемах по-різному комбінуються з кваліфікативними семами [insincerity], [emotionality], [brevity], [eloquence] або семами, що уточнюють функційні характеристики номінованого феномену [to express action], [to modify verb, adjective].

В аспекті діяльності цікавою є лексема *language*, яка походить з індоєвропейського кореня *dnghŭ-*, що означає *язик і мова*. Із цього ж кореня походить і слово *tongue*, внаслідок чого в сучасній англійській мові існують етимологічні дублети: *language* і *tongue*, причому *tongue* зберіг обидва значення: *язик* (анатомічний орган) і *мова* (засіб спілкування), а *language* з двох вихідних значень розвинув тільки друге.

Етимологія іменної лексеми *speech* є такою: вона з'явилася в англійській мові ще до XII ст. У середньоанглійській вона мала форму *speche* і походила від давньоанглійського дієслова *spesan* зі значенням *to speak*, яке бере початок від давньогрецької *spharageishai* зі значенням *to crackle*. Отже, внутрішня форма лексеми *to speak* це *тріщати, хрустити*, із чого висновуємо, що рефлексія явища людського мовлення починалася саме з розуміння його *акустичної* представленості. Низка усвідомлюваних *артикульованих звуків*, породжених людиною для вираження певного змісту, – таким, на нашу думку, є первинне розуміння людського мовлення.

Найзагальнішою семантемою, яка наявна в усіх ядрових лексемах, є ідея *білатеральності* комунікативних одиниць. Усі лексеми ядрової зони містять на першій позиції словникових дефініцій семему, в якій наголошується на єдності змісту і форми розглядуваних феноменів: (I) семема *word* **слово як мовна одиниця в єдності форми та значення**; (I) семема *language* **система словесного вираження думок та почуттів**; (I) семема *speech* **мовлення як здатність артикулювати думки, почуття**; (I) семема *to speak* **артикулювати думки, почуття**.

Для лінгвокогнітивного дослідження ядрової зони комплексного концепту **WORD / LANGUAGE / SPEECH** точкою відліку обираємо логічну пропозицію **АКТАНТИ** (агенс і пацієнс) — **ДІЯ** (мовлення = матеріалізація ідеального змісту знаками) — **СІРКОНСТАНТИ** (як саме? для чого?). Найповніше ця пропозиція представлена в дієслівній лексемі *to speak*, натомість в іменних лексемах *word, language, speech* вона наявна у згорнутому вигляді. Ретельний дефініційний аналіз усіх ядрових семем *word, language, speech, to speak* свідчить, що всі складники запропонованої пропозиції вербалізуються з приблизно однаковою щільністю.

Зазначена логічна пропозиція реалізується через предикатно-актантну рамку з одно-/двомісним, іноді тримісним предикатом **ГОВОРИТИ**, в якому передбачається обов'язкове заповнення щонайменше однієї (лівої) валентності: це має бути **агенс** (ХТО говорить), права валентність предиката (КОМУ

говорять) у більшості семем ядрової зони заповнюється експліцитним чи імпліцитним **пацієнсом**.

У більшості випадків агенс і пацієнс входять до того ж самого класу: агенс – будь-яка людина – передбачає аналогічного пацієнса – будь-яку людину, агенс – фахівець, як правило, звертається до пацієнса – фахівця, член певного етносу, розмовляючи національною мовою, зазвичай спілкується з представником того самого етносу. Унікальним є випадок із семемою *the Word*, у якій імплікується трансцендентний *агенс* – Бог: *the Word* [Logos] —> *Logos* [the word of God].

Нечасті випадки тримісного предиката актуалізують ще одну валентність предиката ГОВОРИТИ (ЩО говорять). У цій функції опиняються мовленнєві продукти, наприклад, *лайливі слова*, *урочиста промова* тощо.

Медіальна зона номінативного поля вербалізованого комплексного концепту **WORD / LANGUAGE / SPEECH** виявляється у багато разів більшою і варіативнішою у порівнянні з ядровою зоною. В неї входять більше 700 лексичних одиниць із семантичним компонентом *мова*, *мовлення*, *комунікація*. За тематичним принципом зібраний матеріал розподілено на 6 секторів: *комунікація*; *одиниці мови*, *мовлення*; *дискурс*, *текст*; *фонетичні*, *граматичні і стилістичні феномени*; *мова/діалект/жаргон*, *мовець*; *мовознавство*.

Найбільшим за кількістю лексичних одиниць (ЛО) і найрозгалуженішим за підтемами виявляється сектор *комунікація*, в який входять 250 ЛО, що підрозділяються на 7 тематичних груп. Найбільш чисельною і варіативною виявляється тематична група, в якій згуртовано вісім підмножин лексичних одиниць, що номінують *різні за своєю іллокуцією мовленнєві дії комунікантів* (накази, прохання, рекомендації, обіцянки, оцінні висловлювання, неправдиві, конфліктні типи спілкування, комунікація, спрямована на розважання).

В окремій підгрупі було висвітлено історичний поступ розвитку людської комунікації: етимологічні розвідки і дефініційний аналіз показали, що початковим було спілкування за участю кількох (двох та більше) комунікантів, і лише згодом виокремилась одноосібна комунікація (звернена до самого себе); спочатку було говоріння, згодом з'явилося письмо і разом із ним читання – спочатку «вголос», пізніше «про себе».

Аналіз одиниць, зібраних в окремі групи, висвітлив головні тригери вступу в комунікацію – для оприлюднення власних думок і суджень, для обміну інформацією з іншими учасниками. Окремі тематичні групи свідчать про вкоріненість в англomовному етносі практики публічного красномовства й інституційних зібрань людей для обговорення суспільно важливих проблем.

Вивчення аксіологічної забарвленості дефініційних тлумачень у словникових статтях надало змогу виокремити соціально схвальні / засуджувані моделі комунікативної поведінки, звернімо увагу на той факт, що пейоративно забарвлені одиниці значно переважають над меліоративно забарвленими. Серед соціально несхвальних якостей людського спілкування домінують рисами виявляються 1) беззмістовність або дріб'язковість змісту, глупство; 2) марнослів'я, багатослів'я, незв'язність; 3) нещирість, оманливість, вихваляння. До соціально схвальних характеристик спілкування згідно словникових

дефініцій належать 1) серйозне, ефективне, переконливе, зв'язне мовлення, 2) конструктивно спрямована комунікація. Схвальність такої комунікативної поведінки виявляється в наявності позитивно оцінної семи в значеннях відповідних слів.

Тематичний сектор *одиниці мови, мовлення* об'єднує 115 номінацій одиниць усної і писемної мови та мовлення. Найдрібніші серед них – це фонема, літера, пунктуаційний/діакритичний знак. Далі слідує морфема, слово, речення. Найкрупніша мовленнєва одиниця – це максима. Уваги заслуговує той факт, що зареєстровані в загальних словниках англійської мови номінативні одиниці містять велику різноманітність назв, одні з яких є широко відомими (*letter, word, comma, sentence* і т.ін.), а деякі є більш специфічними (*toneme, allomorph, anacoluthon* і т.ін.). Номенклатура аналізованих номінацій і їхні дефініційні статті охоплюють чисельні типи та підтипи лінгвальних одиниць, окреслюють парадигматичні структури, до яких входять ці одиниці. Етимологічні довідки показують глибинні зв'язки, що поєднують назви цих одиниць, висвітлюючи додатково й існуючу мережу вербальної фіксації знання, яким володіє англомова спільнота, про структуру мови й елементи, з яких вона складається.

Сектор медіальної зони вербального поля концепту **WORD / LANGUAGE / SPEECH** «дискурс, текст» містить 142 номінативні одиниці англійського лексикону на позначення різних видів дискурсу. З огляду на дефініції основної семі заголовної ЛО *дискурс (засіб організації знання, ідей, досвіду, який закорінений у мовних контекстах, таких, як інституції)*, пересвідчуємося, що дискурс є засобом фіксації передусім *суспільного* знання, культурно схвалюваних моделей людської поведінки в соціумі. У зв'язку із цим об'єктом нашого аналізу були передусім окремі інституційні типи дискурсу: релігійний, науковий, офіційно-правовий. Були також розглянуті засоби письмової фіксації людського спілкування в приватній сфері (листування). ЛО на позначення літературного дискурсу стосуються різноманітних виявів креативного письма, як його формальної сторони (текст як комунікативний феномен), так і жанрово-видові репрезентації (поезія, проза). Еволюція вербальної комунікації між людьми з прадавніх часів до сьогодення відбита у різноманітній палітрі номінацій комунікативних феноменів релігійного, художнього, наукового, правничо-ділового, мас-медійного і навіть повсякденного спілкування. Проаналізовані лексичні одиниці відбивають знання носіїв англійської мови у відповідній галузі філології і таким чином роблять свій внесок у номінативне поле концепту **WORD / LANGUAGE / SPEECH**, зокрема його медіальну зону.

В окремому тематичному секторі згруповано номінативні одиниці англійської мови, які позначають *фонетичні, граматичні, стилістичні феномени*: одиниці, категорії і процеси. Сукупність таких одиниць, виокремлених із загальних словників, складає 126 ЛО і відбиває уявлення пересічних носіїв англійської мови про основні явища мови як такої.

У тематичному секторі *мова/діалект/жаргон, мовець* зафіксовано 40 словникових одиниць, які в сукупності номінують: а) поняття мови як засобу

спілкування і її територіальних, соціальних професійних підвидів, а також б) поняття особи, що володіє/не володіє певною мовою або користується мовою.

Тематичний сектор медіальної зони номінативного поля концепту **WORD / LANGUAGE / SPEECH**, який об'єднує словникові одиниці, що номінують *мовознавство* і наукові напрями вивчення мови, налічує найменшу кількість конститuentів – 34 ЛО. Аналіз відповідної частини вибірки уможливив розуміння того, як пересічний носій англійської мови, не будучи фахівцем у царині мовознавства, уявляє цілісну систему вивчення мови та окремі складники цієї системи. Словники чітко диференціюють дві гілки вивчення людської мови: *лінгвістику*, що є науковим вивченням структури мови, її граматики, синтаксису і фонетики, та *філологію*, яка є галуззю наукового знання про структуру, історичний розвиток і зв'язки мови з іншими мовами. Номенклатура словникових одиниць і їх дефініційні статті, адресовані широкій читацькій аудиторії англійськомовних користувачів, надає матеріал для дослідження певного сегменту непрофесійної картини світу.

Окремий дослідницький розділ другої частини монографії присвячено аналітичному опису периферійної зони досліджуваного номінативного поля, до якого було залучено вибірку з чотирьох фразеологічних словників англійської мови. Фразеологічний фонд мови, який опинився у фокусі нашої уваги, цікавий тим, що відбиває окремий фрагмент наївної картини світу, а саме мовленнєве втілення "ментальної реальності, колективного рефлексивного досвіду етносу, стереотипів етносвідомості і архетипів колективного позасвідомого" (Селіванова, 2012). Комплексний концепт **WORD / LANGUAGE / SPEECH** вербалізується зокрема фразеологічними одиницями англійської мови: ідіомами, пареміями, прислів'ями, які були виокремлені з чотирьох спеціальних словників (сумарно більше 800 словникових вокабул) і проаналізовані: (а) за їхнім тематичним спрямуванням, (б) за системою образів, утілених у цих фразеологічних одиницях (ФО), (в) за культурологічним тлом, яке висвітлює етичні стереотипи свідомості англійськомовного етносу.

Тематика ФО досліджувалася за принципом поділу аналізованого матеріалу згідно виявлених опорних слів, якими виступили: номінації мовних одиниць (151 ФО), номінації комунікативних дій (165 ФО), соматизми (29 ФО), дискурсивні регулятори (76 ФО).

Варто зазначити, що назва досліджуваного комплексного концепту містить три номінації мовних одиниць, які вельми нерівнозначно відбиті в англійському фразеологічному фонді, наприклад, *word* виявився найчастотнішим опорним елементом у тематичній класифікації ФО (F_a=47), за ним іде *language* (F_a=6), а одиниця *speech* взагалі не фіксується як така, *мовленнєва* діяльність віддзеркалюється у фразеології через дієслівні номінації *say, ask, tell* і т.ін. Такі кількісні показники свідчать про когнітивні особливості рефлектування феномену мови в наївній свідомості етносу. Мова для пересічних мовців – це передусім слово (word), а вже згодом (і з великим відривом) мова (language), а мовлення (speech) як окремий самостійний феномен ними взагалі не усвідомлюється.

Різні види когнітивно-комунікативної діяльності у дзеркалі фразеологізмів мають різну градуйовану цінність. Так, ФО рекомендують *думати* багато, *говорити* менше, *писати* ще менше (***Think much, speak little, write less***). Стриманість і певна закритість від світу є однією з провідних рис англосаксонського кодексу поведінки, вона відбивається і в пареміологічному фонді мови, зокрема паремія рекомендує *говорити не все, що знаєш, і робити не все, що вмієш* (***tell not all you know, nor do all you can***). Ще одним приписом англосаксонського кодексу поведінки є правдивість і дотримання даного слова, про що свідчать відповідні одиниці фразеологічного фонду англійської мови, зокрема *слово англійця – це все одно, що його фінансове зобов'язання* (***an Englishman's word is his bond***), *брехня – це заплутане навугиння, яке не варто починати плести* (***What a tangled web we weave when first we practice to deceive***). Без сумніву, панівна для цього етносу протестантська релігія також закарбована у відповідних приписах етичної поведінки: *Доки живий – кажи тільки правду і присором диявола* (***While you live, tell the truth and shame the Devil!***), *говорячи правду, розраховуй на допомогу Всевишнього* (***So help me God***, що є фрагментом присяги свідка в суді, який обіцяє *говорити правду і нічого, крім правди, з Божою поміччю – tell the truth, the whole truth, and nothing but the truth, so help me God*).

Фрагмент наївної картини світу, що відбивається у фразеологічному фонді англійської мови, свідчить про скептичне ставлення мовців до порожніх слів, які не підкріплені діями: паремії приписують людині не говорити зайвих слів, якщо вона не може підкріпити їх відповідними діями (***Don't talk the talk if you can't walk the walk***). Рекомендації до правильної комунікативної поведінки, згідно англомовній паремії, – це бути пильним і не паякати зайвого ***Keep your mouth shut and your eyes open***, а занадто балакучий і легковажний мовець отримує принизливе визначення (у нього) *один тільки рот, а штанів немає* (***all mouth and no trousers***). У цілому простежується аксіологічно забарвлене протиставлення діла (+) VS слова (–) (***Actions speak louder than words***).

Загальнолюдська цивілізаційна опозиція СВІЙ :: ЧУЖИЙ виявляється і в англомовній фразеології, причому все СВОЄ є правильним і гарним, а все ЧУЖЕ виявляється неправильним, незрозумілим і поганим. ФО ***double Dutch, it's all Greek to me*** імплікують дивність і незрозумілість будь-чого, необов'язково явищ чужої мови.

Панівною емотивною забарвленістю англомовних фразеологізмів і паремій є іронія, яка особливо яскраво виявляється в дискурсивних регуляторах – респонсивних репліках мовця, які відбивають саркастичне ставлення до чогось щойно почутого. Так, почувши чийось історію і не повіривши сказаному, мовець вигукне ***Big deal!*** або ***A likely story!*** або ***Tell me about it!*** Абсурдний і неправдоподібний характер чогось сказаного провокує співрозмовника на саркастичну репліку-реакцію ***I'm a Dutchman!***

Серед дискурсивних регуляторів розрізняємо ті, що націлені на кооперативну або некооперативну комунікацію. Останніх утричі більше (39 одиниць вибірки), вони розпадаються на підгрупи, які позначають такі

комунікативні дії: *Замовчи! Роби як я наказую! Ні! Геть! Ескалація конфлікту.* Усталена форма відповідних одиниць часто є ритмічно збалансованою, що сприяє їх легкому запам'ятовуванню: *take it or leave it; my way or the highway; put up or shut up.* Образливими, а отже, конфліктогенними є репліки *More fool you!* (говорять людині, яка визнала, що скоїла якусь дурню) або *If the cap fits wear it!* (натякаючи, що ковпак дурня гарно пасує співрозмовнику).

Фразеологічний фонд будь-якої мови справедливо вважається дзеркалом народної мудрості. При цьому наші спостереження й аналіз англомовних паремій і ФО свідчать про відсутність єдиної стрункої системи постулатів та рекомендацій. У вибірці є нечисельні фразеологізми/паремії, які суперечать одна одній. Так, наприклад, рекомендація бути завжди щирим і тримати дане слово, як було вище згадано, суперечить констатації принципової легковажності обіцянок, яким притаманно бути порушеними, бо вони схожі на скоринку пирога, яку роблять саме для того, щоб її порушити: *Promises are made to be broken.* Паремія *What soldier said isn't truth* рекомендувала не вірити чуткам і пліткам, а пересвідчуватись у всьому самостійно. На противагу цьому інша паремія стверджує, що чутки рідко бувають безпідставними *Common fame is seldom to blame.* Отже, констатуємо певну різновекторність приписів народної мудрості, яка відбивається у пареміології і фразеології англійської мови.

Висновки. В *наївній картині світу* в *ядровій зоні* нараховується 3 лексеми (які сукупно вміщують 42 семем), із яких методом семного аналізу відфільтровано 161 сему. Найзагальнішою семантемою, яка наявна в усіх ядрових лексемах, є ідея *білатеральності* комунікативних одиниць. Усі лексеми ядрової зони містять на першій позиції словникових дефініцій семему, в якій наголошується на єдності змісту і форми розглядуваних феноменів.

Лінгвокогнітивне дослідження номінативного поля комплексного концепту точкою відліку виокремило логічну пропозицію **АКТАНТИ** (агенс і пацієнс) — **ДІЯ** (мовлення = матеріалізація ідеального змісту знаками) — **СІРКОНСТАНТИ** (як саме? для чого?). Зазначена пропозиція реалізується через предикатно-актантну рамку з одно-/двомісним, іноді тримісним предикатом **ГОВОРИТИ**, в якому облігаторно заповненою є ліва валентність: це має бути **агенс** (ХТО говорить), права валентність предиката (**КОМУ** говорять) у більшості семем ядрової зони заповнюється експліцитним чи імпліцитним **пацієнсом**. Тримісний предикат актуалізує ще одну валентність предиката **ГОВОРИТИ** (ЩО говорять). У цій функції опиняються мовленнєві продукти, наприклад, *лайливі слова, урочиста промова* тощо.

Медіальна зона номінативного поля вербалізованого комплексного концепту **WORD / LANGUAGE / SPEECH** у десятки разів більша і варіативніша, аніж ядрова зона. В ній зареєстровано більше 700 лексичних одиниць із семантичним компонентом *мова, мовлення, комунікація*. За тематичним принципом зібраний матеріал розподілено на 6 секторів: *комунікація; одиниці мови, мовлення; дискурс, текст; фонетичні, граматичні і стилістичні феномени; мова/діалект/жаргон, мовець; мовознавство.*

Вивчення оцінного компонента дефініційних тлумачень у словникових статтях уяскравило соціально схвальні / засуджувані моделі комунікативної поведінки, при цьому пейоративно забарвлені одиниці значно переважають над меліоративно забарвленими. Соціально засуджуваними якостями людського спілкування виявляються 1) беззмістовність або дріб'язковість змісту, глупство; 2) марнослів'я, багатослів'я, незв'язність; 3) нещирість, оманливість, вихваляння. До соціально схвальних характеристик спілкування згідно словникових дефініцій належать 1) серйозне, ефективне, переконливе, зв'язне мовлення, 2) конструктивно спрямована комунікація.

Периферійна зона номінативного поля комплексного концепту **WORD / LANGUAGE / SPEECH** у наївній картині світу вербалізується фразеологічними одиницями англійської мови: ідіомами, пареміями, прислів'ями (сумарно більше 800 словникових вокабул). Вони висвітлюють етичні стереотипи свідомості англословного етносу: стриманість і відповідальність за сказане, іронія і самоіронія. Причому різні види когнітивно-комунікативної діяльності у дзеркалі фразеологізмів мають різну градуйовану цінність: найціннішим є письмове мовлення.

Список літератури

- Кубрякова Е. С. Язык и знание: На пути получения знаний о языке: Части речи с когнитивной точки зрения. Роль языка в познании мира Рос. Академия наук. Ин-т языкознания. М.: Языки славянской культуры, 2004. 560 с.
- Теркулов В.И. Части речи и тождество номинатемы. *Человек. Язык. Культура: сборник научных статей, посвященных 60-летнему юбилею проф. В.И.Карасика*: в 2-х частях. Киев: Издат.дом Д.Бураго, 2013. Изд-е 2-е испр. Часть 1. С.25-31.
- Швачко С.А. Диахроническая память слов. *Человек. Язык. Культура: сборник научных статей, посвященных 60-летнему юбилею проф. В.И.Карасика*: в 2-х частях. Киев: Издат.дом Д.Бураго, 2013. Изд-е 2-е испр. Часть 1. С.166–173.
- Biber D. et al. Longman Grammar of Spoken and Written English. Forword by K. Quirk. Lnd.: Pearson Education Ltd, 1999. 1204 p.
- Langacker R.W. Concept, image and symbol: The cognitive basis of grammar. Berlin. 1991.
- Online Cambridge dictionary. URL: <http://dictionary.cambridge.org/dictionary/>
- Online Webster dictionary. URL: <https://www.merriam-webster.com/>
- Online Macmillan dictionary URL: <http://www.macmillandictionary.com/>
- Online Oxford dictionary URL: <https://en.oxforddictionaries.com/>
- The American Heritage Dictionary of the English Language, Fifth Edition copyright 2017 by Houghton Mifflin Harcourt Publishing Company. URL: <https://ahdictionary.com/word/search.html>

References

- Kubryakova, E. S. (2004) Yazyik i znanie [Language and knowledge]: Na puti polucheniya znaniya o yazyike: Chasti rechi s kognitivnoy tochki zreniya. Rol yazyika v poznanii mira Ros. Akademiya nauk. In-t yazyikoznaniya. M.: Yazyiki slavyanskoy kulturyi.
- Terkulov, V.I. (2013) Chasti rechi i tozhdestvo nominatemyi. [Parts of speech and nominateme identity] *Chelovek. Yazyik. Kultura: sbornik nauchnyih statey, posvyaschennyih 60-letnemu yubileyu prof. V.I.Karasika*: v 2-h chastyah. Kiev: Izdat.dom D.Burago. Izd-e 2-e ispr. Chast 1. 25-31.
- Shvachko, S.A. (2013) Diahronicheskaya pamyat slov.[Diachronical word memory] *Chelovek. Yazyik. Kultura: sbornik nauchnyih statey, posvyaschennyih 60-letnemu yubileyu prof. V.I.Karasika*: v 2-h chastyah. Kiev: Izdat.dom D.Burago. Izd-e 2-e ispr. Chast 1. 166–173.

Biber, D. et al. (1999) Longman Grammar of Spoken and Written English. Forword by K. Quirk. Lnd.: Pearson Education Ltd. 1204 p.

Langacker, R.W. (1991) Concept, image and symbol: The cognitive basis of grammar. Berlin.

Online Cambridge dictionary. URL: <http://dictionary.cambridge.org/dictionary/>

Online Webster dictionary. URL: <https://www.merriam-webster.com/>

Online Macmillan dictionary URL: <http://www.macmillandictionary.com/>

Online Oxford dictionary URL: <https://en.oxforddictionaries.com/>

The American Heritage Dictionary of the English Language, Fifth Edition copyright 2017 by Houghton Mifflin Harcourt Publishing Company. URL: <https://ahdictionary.com/word/search.html>

Стаття надійшла до редакції 18.02.2021 р.

**ОСОБЛИВОСТІ ВІДТВОРЕННЯ ЕМОЦІЙНОГО МОВЛЕННЯ
ПЕРСОНАЖА У РОМАНІ ДЖ.С. ФОЄРА
«EXTREMELY LOUD AND INCREDIBLY CLOSE» В ПЕРЕКЛАДІ
УКРАЇНСЬКОЮ МОВОЮ**

Тиха У.І.

кандидат філологічних наук, доцент,
Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника
ORCID 0000-0002-2104-1392

Марчук Т.Л.

кандидат філологічних наук, доцент,
Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника
ORCID 0000-0001-9108-4913

Стаття присвячена дослідженню емоційного мовлення персонажа та емотивності роману Дж.С. Фоеера "Extremely Loud and Incredibly Close". З опертям на антропоцентричну парадигму, лінгвостилістичний та лінгвопоетичний методи аналізу проаналізовано лінгвостилістичні засоби вираження емотивності. Увесь спектр емоцій головного персонажа аналізованого роману виражений у низці емотем: сором, злість, збентеження, паніка, лют, агресія, провина, смуток, розчарування, щастя, полегшення, радість, втіха. Показано, що проблематика перекладу емотивного мовлення полягає у ретельному доборі відповідних лексико-семантичних, синтаксичних та стилістичних засобів задля адекватного відтворення емотивно маркованих мікро та макроконтекстів. За допомогою дескриптивного та порівняльно-перекладознавчого методів було виявлено особливості відтворення емотивності роману в україномовному перекладі. Завданням перекладача емотивного маркованого мовлення персонажів є адекватне відтворення думок та емоцій персонажа, щоб викликати у читача перекладу ту ж емпатію, як і у читача оригіналу. Перекладач аналізованого роману застосовує граматичні трансформації, декомпресію, лексико-семантичні зміни для адекватного відтворення емоційного мовлення персонажа у романі Дж.С.Фоеера "Страшенно голосно та неймовірно близько" в українському перекладі. Попри це, дослідження також виявило сподаричні випадки незбереження емотивної конотації та завищення стильового модусу, що призвело до семантично-емотивних втрат. Висновано, що в українському перекладі у більшості випадків адекватно збережена емоційна тональність оповіді, а переклад ключових повторів адвербіальних інтенсифікаторів гармонійно корелює із назвою роману та задає експресивно-емотивний лейтмотив усього роману.

Ключові слова: емотивність, емотивність художнього тексту, емотема, перекладацькі трансформації.

**PECULIARITIES OF REPRODUCTION OF EMOTIONAL SPEECH
OF THE CHARACTER IN THE NOVEL
«EXTREMELY LOUD AND INCREDIBLY CLOSE»**

BY J.S. FOYER

Tykha U.I.

PhD in Philology, Associate Professor,
Vasyl Stefanyk Precarpathian National University

Marchuk T.L.

PhD in Philology, Associate Professor,
Vasyl Stefanyk Precarpathian National University

The paper deals with the study of the emotional speech of the character and the emotiveness of the novel "Extremely Loud and Incredibly Close" by J. S. Foyer. Relying on the anthropocentric paradigm, linguistic-stylistic and linguopoetic methods of analysis, linguostylistic means of emotiveness have been analyzed and the main emothemes of the novel have been determined. The whole range of emotions of the main character of the novel under study is expressed in a number of emothemes: shame, anger, embarrassment, panic, anger, aggression, guilt, sadness, disappointment, happiness, relief, joy, comfort. It is shown that translation of emotional speech entails the careful selection of appropriate lexical-semantic, syntactic and stylistic means for adequate reproduction of emotionally marked micro and macro contexts. With the help of descriptive and comparative translation methods, the peculiarities of reproducing the emotiveness of the novel in the Ukrainian translation were revealed. The task of the translator of the emotionally marked speech of the character is to adequately reproduce the thoughts and emotions of the characters in order to evoke in the reader of the translation the same empathy as in the reader of the original. The translator of the novel under study exploits grammatical transformations, decompression, various lexical and semantic changes to adequately reproduce the emotional speech of the main character in J.S. Foyer's novel "Extremely Loud and Incredibly close" in the Ukrainian translation. The study also revealed sporadic cases of non-preservation of emotional connotation and alteration of stylistic mode, which led to semantic-emotional losses. It is concluded that the Ukrainian translation in most cases adequately preserves the emotional tone of the story, and the translation of key repetitions of adverbial intensifiers harmoniously correlates with the title of the novel and sets the expressive-emotional leitmotif of the whole novel.

Key words: *emotiveness, emotiveness of a fictional text, emotheme, translation transformations.*

Вступ. Проблематика дослідження людських емоцій перебуває сьогодні у фокусі комунікативно-прагматичних, когнітивних та перекладацьких лінгвістичних студій. Це зумовлено психологічно-антропоцентричною орієнтацією сучасних лінгвістичних досліджень, ключовим постулатом якої є те, що емоції пронизують ментальну, вербальну та соціальну діяльності людини.

Емотиологія, як наука про емоції, активно розвивається з середини ХХ століття. Чимало лінгвістів, як вітчизняних, так і зарубіжних (Ш. Баллі, М. Бреаль, А. Вержбицька, М. В. Гамзюк, Г. Гійом, В.І. Жельвіс, О.В. Лукашевич, А.І. Приходько, Е. Сепір, В.М. Телія, В.І. Шаховський), присвятили свої наукові праці дослідженню емоцій.

Художній дискурс є невичерпним джерелом вербалізації людських емоцій. Емотивність, як лінгвістична категорія, виражає вербалізацію людських емоцій в семантиці слів задля визначення емоційних станів і створення відповідної тональності оповіді.

Актуальність дослідження зумовлена антропоцентричною парадигмою сучасної лінгвістики, де в центрі уваги знаходиться людина з її емоціями та переживаннями. Актуальність також визначається необхідністю дослідження емоційного мовлення персонажа художнього тексту та засобів його відтворення в україномовному перекладі.

Мета дослідження полягає у виявленні та аналізі особливостей відтворення емоційного мовлення персонажа у романі Дж.С. Фоеера "Extremely Loud and Incredibly Close" в україномовному перекладі.

Поставлена мета передбачає виконання таких **завдань**:

- обґрунтувати теоретико-методологічні засади дослідження проблеми емоційного мовлення та емотивності художнього тексту;
- виявити та проаналізувати особливості відтворення емоційного мовлення персонажа у романі Дж.С. Фоєра “Extremely Loud and Incredibly Close” в україномовному перекладі.

Для досягнення мети та розв’язання поставлених завдань використано низку **методів дослідження**. *Лінгвопоетичний аналіз* тексту художнього твору використаний для виявлення загальної художньої ідеї тексту художнього твору з опертям на його сюжетно-фабульну специфіку, узагальнення емотивного модусу оповіді. *Методи порівняльно-перекладознавчого аналізу* паралельних текстів і метод *порівняльно-зіставного лінгвостилістичного аналізу* мовних структур текстів оригіналів та їх перекладів використовувалися нами з метою виявлення перекладацьких трансформацій для відтворення емотивного мовлення персонажа у романі Дж.С. Фоєра "Extremely Loud and Incredibly Close" в українськомовному перекладі. Це дозволило дослідити способи відтворення емоційного мовлення персонажа у романі Дж.С. Фоєра “Страшенно голосно і неймовірно близько” в українському перекладі Оксани Поостранської.

Матеріалом дослідження є роман Дж. С. Фоєра “Extremely Loud and Incredibly Close” (2005 р.) та його україномовний переклад “Страшенно голосно і неймовірно голосно” Оксани Поостранської.

Результати і обговорення. Емотивність є провідним напрямком лінгвістичних досліджень, що ґрунтуються на антропоцентричній парадигмі, в центрі якої знаходиться людина з її внутрішнім світом, емоції та переживання. Емотивності у лінгвістиці присвятили свої наукові праці такі науковці, як А. Вержбицька, Л.Г. Бабенко, В.І. Болотов, С.Г. Воркачов, М.В. Гамзюк, О.В. Кунін, А.І. Приходько, В.М. Телія, В.І. Шаховський, З.Е. Фоміна. Лінгвістика емоцій бере свій початок у наукових працях М. Бреалю, К. Бюлера, Е. Сепіра, Г. Гійома та Ш. Баллі.

Сучасні лінгвісти розмежовують поняття «емотивність» та «емоційність». На думку В. М. Телії, емотивність є психологічною категорією, що пов’язана з психікою та співвідноситься за змістом з певними типами емоцій – почуттів-відносин, які ми визначаємо у діапазоні схвальної чи несхвальної реакції на те, що позначається (Телія, 1991: 36-66).

В.І. Шаховський визначає емоційність як психологічну категорію яка відображає психічний стан людини, а емотивність – лінгвістичною категорією, де емоції виражаються вербально. Емоційність у його трактуванні є чутливістю людини до емоціогенних ситуацій та її емоційною (чуттєвою) реакцією на них, тоді як емотивність є іманентно притаманною мові властивістю виражати засобами мови емоційність як психічний стан, відображати в семантиці мовних одиниць емоційні стосунки мовців через план змісту і план вираження (Шаховський, 1987:13).

О. Селіванова розуміє під емотивністю у сучасній мовознавчій науці складову конотативного компоненту у семантичній структурі мовної одиниці,

який репрезентує емоційне ставлення носіїв мови до позначеного. Емотивність може формувати й денотат значення слова, що створює суперечність у розгляді денотата й конотата у встановлені межі між ними (Селіванова, 2002: 248).

Комунікативно-прагматичні особливості перекладу набувають особливої актуальності при передачі емоційного навантаження першотвору, адже емоційність є ключовим чинником впливу художнього дискурсу на потенційного реципієнта – читача.

Питанням перекладу емоційного мовлення присвятили свої наукові розвідки Ю. Андрійченко, В. Комісаров, С. Гладь, О. Дорош, В. Шаховський, В. Юрченко. Складність відтворення емотивного мовлення полягає в тому, що емоції є категорією загальною, психологічною, культурно маркованою і у кожній мові знаходять різне вираження.

Виклики, з якими стикаються перекладачі при відтворенні емотивності художнього тексту, пов'язані з тим, що “переклад має справу з конкретними мовними творами (текстами), у межах яких відбувається складне переплетіння і взаємодія якісно різнорідних мовних засобів, що є виразниками значень, – слів, граматичних форм, синтаксичних та “супрасегментних” засобів й інше, які у своїй сукупності передають ту чи іншу семантичну інформацію (Бархударов, 1975 : 17).

В світлі прагматики перекладу найбільші труднощі для перекладача становить перекодування смислової тканини тексту твору оригіналу та передати творчу інтенцію автора для досягнення впливу на реципієнта. Автор не лише формує текст, але й скеровує читача у його інтерпретації тексту (Валгіна, 2003: 3).

Емоційне навантаження роману Дж.С. Фосра “Extremely Loud and Incredibly Close” зумовлене сюжетно-фабульною організацією художнього твору, адже в основу роману покладені сумнозвісні події 11 вересня у США. Український переклад роману здійснила Оксана Постранська для видавничого дому “Клуб сіменого дозвілля”.

Особливо потужним емоційним потенціалом наділені повтори у досліджуваному романі. Ще у назві роману “Extremely Loud and Incredibly Close” адвербіальні інтенсифікатори задають емоційно-експресивний модус оповіді, а в подальшому наскрізь пронизують емотивне мовлення головного героя роману – Оскара Шелла.

Емотема **здивування** репрезентована лексичним повтором прямої номінації та містить також відчуття спустошення в епізоді, коли Оскар ніяк не може збагнути як можна ховати порожню труну без тіла. Емоції **душевного спустошення** вербалізовані стилістичним порівнянням. Український переклад максимально зберігає лексико-семантичну, стилістичну та стильову близькість до оригіналу.

<p><i>I was surprised again, although again I shouldn't have been. I was surprised that Dad wasn't there. In my brain I knew he wouldn't be, obviously, but I guess my heart believed something else. Or maybe I was surprised by how incredibly empty it was. I felt like I was looking into the dictionary definition of emptiness</i> (Foyer, 2005:320).</p>	<p>І я знову здивувався, хоча й не повинен був. Я здивувався, що тата там не було. Розумом я знав, що його там і не має бути, але моє серце хотіло вірити у щось інше. А може, я здивувався від того, наскільки неймовірно порожньою була ця труна. Я почувався, наче шукав у словнику визначення слова «порожнеча» (Фоєр, 2015:358-359)</p>
---	--

Свої емоційні переживання хлопчик протягом усієї розповіді увиразнює такими *адвербіальними* концептами як “extremely” та “incredibly”. Ці емотиви створюють лейтмотив усього наративу.

Фразеологічне порівняння *feel like one hundred dollars* виражає емотему радість Оскара, яка його переповнює після успішного виступу у шкільній виставі. Проте, варто відзначити, що у емотивно маркованому контексті №2 емотема **щастя/ задоволення** підсилена порівнянням “feel like one hundred dollars”, що в українському перекладі відтворене дослівно. З одного боку, перекладач прагнув зберегти національно-культурну маркованість лексеми, а з іншого боку перекладач вдався до дослівного перекладу замість використання українського відповідника, що відобразило б усю емоційну сутність контексту для українського реципієнта.

<p>1. It was extremely hard work, and I was only strong enough to remove a little bit of dirt at a time. My arms got incredibly tired, but that was OK, because since we only had one shovel, we took turns. (Foyer, 2005:319)</p> <p>2. I was incredibly nervous, but I maintained my confidence, and I was extremely subtle. I know, because there was a standing ovation, which made me feel like one hundred dollars. (Foyer, 2005:143)</p> <p>3. After an incredibly long time the door opened. "Can I help you!" an old man asked, but he asked it extremely loudly, so it was more like a scream. (Foyer, 2005:152)</p>	<p>Це було страшенно важко, а моєї сили було недостатньо, аби впоратися з цим завданням. Мої руки одразу неймовірно стомилися, але це було стерпно, бо оскільки у нас була лише одна лопата на двох, ми копали по черзі. (Фоєр, 2015:357)</p> <p>2. Я неймовірно нервував, але старався зберігати спокій і грав, як не дивно, страшенно майстерно. Я це знаю, бо в кінці люди аплодували стоячи, від чого я почувався на сто доларів. (Фоєр, 2015:156)</p> <p>3. Минуло дуже багато часу, двері нарешті відчинилися. – Чим я можу допомогти? – запитав старий чоловік, але зробив це так страшенно голосно, що більше було схоже на крик. (Фоєр, 2015:167)</p>
---	--

Для передачі емотеми **невдоволення** та **роздратування** головного героя використано лайливу лексику, що супроводжується окличною пунктуацією. Проте в українському перекладі сленгового лайливого виразу “screw you”, використано доволі ввічливе прохання “облиш мене”. Таким чином, емотивна конотація не зберігається, а використання завищеного стильового модусу призводить до семантично-емотивних втрат.

<p>"His spirit is there," and that made me really angry. I told her, "Dad didn't have a spirit! He had cells!" "His memory is there." "His memory is here," I said, pointing at my head. "Dad had a spirit," she said, like she was rewinding a bit in our conversation. I told her, "He had cells, and now they're on rooftops, and in the river, and in the lungs of millions of people around New York, who breathe him every time they speak!"</p> <p>"You shouldn't say things like that." "But it's the truth! Why can't I say the truth!" "You're getting out of control." "Just because Dad died, it doesn't mean you can be illogical, Mom." "Yes it does." "No it doesn't." "Get a hold of yourself, Oskar." "Fuck you!" "Excuse me!" "Sorry. I mean, screw you." (Foyer, 2005:169)</p>	<p>Бо там його дух. – І це мене вкрай розізлило. Я закричав: - У тата не було духу! У тата були клітини! – Там спогади про нього. – Спогади про нього тут, - заперечив я, вказуючи на свою голову. – У тата був дух, - повторила мама, наче перемотуючи нашу розмову назад. Я сказав їй: - У тата були клітини, і тепер ці клітини на дахах будівель, і у річці, і в легенях мільйонів нью-йоркців, які дихають ним кожного разу, коли розтуляють рота! – Ти не повинен такого казати! – Але ж це правда! Чому я не повинен казати правду? – Ти втрачаєш контроль над собою! – Тільки той факт, що він помер, не дає тобі права бути нелогічною, мамо! – Ні, дає. – Ні, не дає. – Заспокойся, Оскар! – Та пішла ти! – Перепрошую? – Пробач, я мав на увазі, облиш мене. (Фоєр, 2015:189)</p>
---	--

Наратор висловлює свої почуття суму та розчарування авторським неологізмом – **heavy boots**. Фразеологічний оказіоналізм, згідно дефініції www.urbandictionary.com, наратор використовує для вираження емотем суму, розчарування, розпачу (“the narrator uses this phrase frequently to describe something making him feel sad, bummed out, or otherwise distressed”). Увесь наратив роману пронизаний цим фразеологічним оказіоналізмом, що теж свого роду є леймотивним у романі.

Аналіз емотивних текстових фрагментів дав можливість також виявити, що найвищий рівень експресивного потенціалу емотем недоволення/страху/ розпачу/суму передається оказіональним фразеологічним емотивом **heavy boots** та його дериватами.

Перекладі фразеологічних одиниць, які мають фразеологічні еквіваленти в іншій мові, зводиться до підстановки відповідного ідіоматичного виразу.

Адекватність перекладу також досягається і при частковій еквівалентності, як у випадку з окаянізмами. У аналізованих емотивно маркованих контекстах перекладач здебільшого засосував техніку дескриптивно-фразеологічного перекладу – використання фразеологізму-аналога, пристосування фразеологічної одиниці шляхом зміни структури та граматичних трансформацій задля передачі семантики вихідного фразеологізму. Так, вихідну фразеологічну одиницю “heavy boots” відтворено за допомогою українського фразеологізму “тягар на серці” / “тяжко на серці”.

<p>1. “But people like you are a dying breed. It’s all electronic these days. Keypads. Thumbprint recognition”. “That’s so awesome”. “I like keys”. I thought for a minute, and then I got heavy, heavy boots. (Foyer, 2005:39)</p> <p>2. Mr. Black asked me how I would feel in bed that night if I didn't get on the ferry. I told him, "Heavy boots, probably." "And how will you feel if you did?" "Like one hundred dollars (Foyer, 2005:254)</p>	<p>1. ...Проте такі, як ти, зараз рідкість. Тепер усе на електроніці. Кодові замки. Сканери відбитків пальців. – Звучить круто. – А я люблю ключі. Я замислився над його словами, і раптом мені стало знову тяжко на серці. (Фоєр, 2015:49)</p> <p>2. Містер Блек запитав мене, як я почуватимусь ввечері перед сном, якщо не сяду на цей порон. Я відповів йому: - Мабуть, із тягарем на серці. – А як ти почуватимешся, якщо таки сядеш на порон? – На сто доларів. (Фоєр, 2015:265)</p>
---	---

При перекладі індивідуально-авторських фразеологізмів перекладач вдається до граматичних трансформацій (зміна стверджувального речення на заперечувальне, зміни частин мови) – “заміна в процесі перекладу граматичних форм і структур одиниць вихідної мови формально нееквівалентними формами та структурами мови перекладу при збереженні змістовної відповідності між ними” [Семёнов, 2005:72]. Також перекладач використовує декомпресію та лексико-семантичні зміни для підсилення емотеми **смутку/горя/розпачу/зневіри.**

У перекладі наступного емотивно маркованого контексту спостерігаємо посилення емоційного навантаження емотеми **сором** шляхом використання фразеологічної одиниці “заганяти в глухий кут” при перекладі “feel self-conscious”. Однак, лексико-семантичні та граматичні трансформації не призвели до семантичного дисонансу вихідного тексту, а навпаки, сприяли адекватному відтворенню емоційного мовлення головного персонажа досліджуваного роману.

<p>"How did you know I collect coins?" "Lots of young people collect coins." I told her, "I need them." "Do you need them as much as a homeless person needs food?" The conversation was beginning to make me feel self-conscious. (Foyer, 2005:150)</p>	<p>- Звідки ви знаєте, що я колекціоную монети? – Багато юнаків колекціонують монети. – Але вони мені потрібні. – Тої вони потрібні настільки ж сильно, як безхатькам потрібна їжа? Ця розмова заганяла мене в глухий кут. (Фоєр, 2015:164)</p>
--	--

При дослідженні емоційного мовлення персонажа у романі Дж.С. Фоєра "Extremely Loud and Incredibly Close" та засобів його відтворення було взято до аналізу україномовний переклад Оксани Поостранської. У ході аналізу було виявлено, що більшість емотивно-маркованих одиниць, емотем, адекватно відтворено при збереженні відповідної емотеми та її тональності. Увесь спектр емоцій персонажів аналізованого роману був виражений у низці *емотем*: сором, злість, збентеження, паніка, лють, агресія, провина, смуток, розчарування, щастя, полегшення, радість, втіха.

Висновки. Таким чином, дескриптивно-фразеологічний переклад, лексико-семантичні та граматичні трансформації, декомпресія та інші перекладацькі практики сприяли адекватному відтворенню емоційного мовлення персонажів у романі Дж.С.Фоєра "Страшенно голосно та неймовірно близько" в українському перекладі Оксани Поостранської.

Попри це, дослідження також виявило незбережену емотивну конотацію та завищення стильового модусу, що призвело до семантично-емотивних втрат. Дескриптивно-фразеологічного переклад є продуктивний при відтворенні фразеологічних одиниць. Проте перекладач також тяжіє до граматичних трансформацій, декомпресії, лексико-семантичних змін, для посилення емотивності оказіональних фразеологізмів. Завданням перекладача емотивного маркованого мовлення персонажів є адекватне відтворення думок та емоцій персонажів, щоб викликати у читача перекладу те ж співпереживання та емпатію, як і у читача оригіналу

Список літератури

- Бархударов Л. С. Язык и перевод (Вопросы общей и частной теории перевода). М.: Международные отношения, 1975. 240 с.
- Валгина Н.С. Теория текста. М. : Логос, 2003. 250 с.
- Селиванова Е.А. Основы лингвистической теории текста и коммуникации: Монографическое пособие. К. : ЦУЛ, Фитосоциоцентр, 2002. 336 с.
- Семёнов А.Л. Основные положения общей теории перевода. М. : Изд-во Российского ун-та дружбы народов, 2005. 99 с.
- Телия В.Н. Механизмы экспрессивной окраски языковых единиц. Человеческий фактор в языке. Языковые механизмы экспрессивности. М. : Наука, 1991. 356 с.
- Шаховский В. И. Категоризация эмоций в лексико-семантической системе языка. Воронеж : Изд-во Воронежского ун-та, 1987. 190 с.
- Фоєр Дж. С. "Страшенно голосно і неймовірно близько"/ перекл. О. Поостранська. Харків : Видавництво Книжковий клуб "Клуб Сімейного Дозвілля", 2015. 384 с.
- Foyer J.S. Extremely Loud and Incredibly Close. Boston, New York: Houghton Mifflin Company, 2005. 335 p.

References

- Barhudarov, L. (1975). *Yazyk i perevod (Voprosy obschey i chastnoy teorii perevoda)*. Moskva Mezhdunarodnyie otnosheniya.
- Valgina, N. (2003). *Teoriya teksta*. Moskva Logos.
- Selivanova, E. (2002). *Osnovy lingvisticheskoy teorii teksta i kommunikatsii: Monograficheskoe posobie*. Kyiv Fitosotsiotsentr.
- Semenov, A. (2005). *Osnovnyie polozheniya obschey teorii perevoda*. Moskva Izdatelstvo Rossiyskogo universiteta druzhbyi narodov.
- Teliya, V. (1991). *Mehanizmy ekspressivnoy okraski yazykovyih edinits Chelovecheskiy faktor v yazyke. Yazykovyie mehanizmy ekspressivnosti*. Moskva Nauka.
- Shahovskiy, V. (1987) *Kategorizatsiya emotsiy v leksiko-semanticheskoy sisteme yazyika*. Voronezh: Izdatestvo Voronezhskogo universiteta.
- Foier, Dzh. S. (2015). *Strashenno holosno i neimovirno blyzko* pereklad O. Postranska. Kharkiv Vydavnytstvo Knyzhkovyi klub "Klub Simeinoho Dozvillia".
- Foyer, J.S. (2005). *Extremely Loud and Incredibly Close*. Boston, New York: Houghon Mifflin Company.

Стаття надійшла до редакції 5.05.2021 р.

ДИСКУРСОЛОГІЯ: НАПРЯМИ І ЗАВДАННЯ

(теоретичний огляд)

Томчаковська Ю.О.

кандидат філологічних наук, доцент

Національний університет «Одеська юридична академія»

ORCID 0000-0003-0117-2704

Стаття присвячена розглядові основних напрямів і завдань сучасної дискурсології як галузі лінгвістики. Термін «дискурс» вживається у різних значеннях та є предметом вивчення різних напрямів. Мета статті – надати стислий огляд основних напрямів аналізу дискурсу та окреслити основні завдання дискурсології як галузі лінгвістики. В залежності від методологічної спрямованості дослідники виділяють такі напрями дослідження дискурсу: формальний, функціональний (представлений семіотичним та ситуативним підходами) та діяльнісний. Актуальним є протиставлення особистісно орієнтованого і статусно орієнтованого дискурсу. У першому випадку в спілкуванні беруть участь комуніканти, які добре знають один одного, у другому випадку спілкування зводиться до діалогу представників тієї або іншої соціальної групи. Особистісний (персональний) дискурс представлений двома основними різновидами – побутовим і буттєвим дискурсами. Специфіка побутового дискурсу полягає в прагненні максимально стиснути передану інформацію, вийти на особливий скорочений код спілкування. Буттєвий дискурс призначений для знаходження і переживання істотних смислів, тут мова йде не про очевидні речі, а про художнє і філософське осягнення світу. Статусно орієнтований дискурс становить собою інституційне спілкування, тобто мовленнєву взаємодію представників соціальних груп або інститутів один з одним, з людьми, які реалізують свої статусно-рольові можливості в рамках сформованих суспільних інститутів, число яких визначається потребами суспільства на конкретному етапі його розвитку. Серед різновидів виділяють політичний, адміністративний, юридичний, військовий, педагогічний, релігійний, містичний, медичний, діловий, рекламний, спортивний, науковий, сценічний та масово-інформаційний види інституційного дискурсу. Дослідники зазначають, що наведений список може бути доповнений або видозмінений. Ключовими проблемами аналізу дискурсу залишаються структура та стратифікація дискурсу, встановлення його ознак, одиниць, категорій, типів; з'ясування способів організації різних дискурсивних інваріантів, вироблення методів і процедур аналізу й опису дискурсів.

Ключові слова: дискурс, дискурсологія, особистісно VS статусно орієнтований дискурс, інституційний дискурс.

DISCOURSEOLOGY: TRENDS AND TASKS

(theoretical overview)

Tomchakovska Yu.

candidate of philological sciences, associate professor

National university "Odessa law academy"

The article is devoted to the consideration of the main directions and tasks of modern discourse as a branch of linguistics. The term "discourse" is used in different meanings and is the subject of study in different scientific areas. The purpose of the article is to provide a brief overview of the main directions of discourse analysis and to outline the main tasks of discoursology as a branch of linguistics. Depending on the methodological orientation, researchers distinguish the following areas of discourse research: formal, functional (represented by semiotic and situational approaches) and activity-based. The opposition of personality-oriented and status-oriented discourse is relevant. In

the first case, communicators who know each other well take part in communication, in the second case, communication is reduced to a dialogue between representatives of one or another social group. Personal discourse is represented by two main varieties – existential and everyday discourses. The peculiarity of everyday discourse is the desire to compress the transmitted information as much as possible, to reach a special abbreviated code of communication. Existential discourse is designed to find and experience essential meanings, here we are not talking about obvious things, but about the artistic and philosophical comprehension of the world. Status-oriented discourse is an institutional communication, i.e. speech interaction of representatives of social groups or institutions with each other, with people who realize their status and role opportunities within existing social institutions, the number of which is determined by the needs of society at a particular stage of its development. Among its varieties are political, administrative, legal, military, pedagogical, religious, mystical, medical, business, advertising, sports, scientific, stage and media types of institutional discourse. The researchers note that the list may be supplemented or modified. The key problems of discourse analysis remain the structure and stratification of discourse, the establishment of its features, units, categories, types; elucidation of ways of organizing various discursive invariants, development of methods and procedures of analysis and description of discourses.

Key words: *discourse, discourse studies, personality VS status-oriented discourse, institutional discourse.*

Вступ. За останнє десятиліття «дискурс» став одним з центральних понять у гуманітарній науці, яке використовується у філософії, соціології, політології, лінгвістиці, психолінгвістиці та літературознавстві. Зрозуміло, що семантичний обсяг поняття є різним у залежності від сфери наукового знання і її предмета (Горбунова 2012: 244). Уведення до термінологічного апарату лінгвістичних досліджень терміну «дискурс» (1952 р.) належить американському лінгвісту, засновнику дистрибутивного аналізу З. Харрису (Селіванова 2006: 119).

У сучасній лінгвістиці цей термін вживається у різних значеннях та є предметом вивчення різних напрямів. Мета статті – надати стислий огляд основних напрямів аналізу дискурсу та окреслити основні завдання дискурсології як галузі лінгвістики.

Результати і обговорення. Зацікавленість лінгвістів вивченням дискурсу пов'язана зі зміною пріоритетності предмету досліджень у другій половині ХХ століття, з переходом від вивчення структури мови до її функціонування. Історично поняття дискурс розглядалося з точки зору формальної і функціональної лінгвістики, які згодом увійшли в системний підхід, започаткований у 70-ті – 80-ті роки минулого століття. На сучасному етапі вчені активно намагаються розмежувати поняття «текст» і «дискурс», пропонуючи різні опозиції (функціональність VS структурність, процес VS продукт, усне мовлення VS письмовий текст) (Мартинюк, 2012: 12).

Т.В. Ведернікова в огляді історичних аспектів дискурсології наводить чотири основні визначення дискурсу, перше з яких розглядає дискурс як текст, висловлювання, що заглиблено в певну соціокультурну ситуацію. Це визначення історично передує іншим (Ведернікова, 2017).

Друге значення дискурсу походить від першого і стало результатом розробки Т. ван Дейком концепції комунікативної природи тексту. Це визначення дискурсу в широкому сенсі як складної єдності мовної форми, значення та дії, яка могла бути охарактеризована найкращим чином за

допомогою поняття комунікативної події або комунікативного акту, тобто дискурс у даному випадку дорівнюється комунікативній події (Ведернікова, 2017).

Третє значення дискурсу найбільш поширене у сучасній лінгвістичній літературі, воно виходить з положення французької семіотичної традиції про ототожнення дискурсу з мовленням, переважно усним. Як зазначає Т.В. Ведернікова, «прагматична диференціація всього дискурсивного масиву мови обумовила метонімізацію терміну *дискурс* та використання його в четвертому значенні як дискурсивної практики. Дискурс є комунікативно-прагматичним зразком мовленнєвої поведінки, що відбувається в певній соціальній сфері, яка має певний набір змінних величин: соціальні норми, відношення, ролі, конвенції, показники інтерактивності тощо. Таке значення дискурсу використовується у функціональній прагматиці, полягає у розгляді його як одиниці, форми мовлення, інтеракції, які можуть бути часткою повсякденної мовленнєвої діяльності» (Ведернікова, 2017).

П. Серіо виділяє декілька значень терміну «дискурс»: 1) еквівалент поняття «мова» (за Ф. Соссюром), тобто будь-яке конкретне висловлювання, 2) одиниця, яка за розмірами перевершує фразу, 3) вплив висловлювання на його одержувача з урахуванням ситуації висловлювання, 4) бесіда як основний тип висловлювання, 5) вживання одиниць мови, їх мовна актуалізація, 6) соціально або ідеологічно обмежений тип висловлювань, наприклад, феміністський дискурс, 7) теоретичний конструкт, призначений для досліджень умов виробництва тексту (Серіо 1999: 26-27).

У сучасній лінгвістичній літературі зустрічаємо визначення дискурсу, які поєднують різні інтерпретації цього явища та мають комплексний характер. Ф.С. Бацевич у підручнику «Основи комунікативної лінгвістики» дає таке визначення дискурсу: «тип комунікативної діяльності, інтерактивне явище, мовленнєвий потік, що має різні форми вияву (усну, писемну, паралінгвальну), відбувається у межах конкретного каналу спілкування, регулюється стратегіями і тактиками учасників; синтез когнітивних, мовних і позамовних (соціальних, психічних, психологічних тощо) чинників, які визначаються конкретним колом “форм життя”; залежних від тематики спілкування, має своїм результатом формування різноманітних мовленнєвих жанрів» (Бацевич, 2004: 138).

В.З. Дем'янков акцентує роль адресата-інтерпретатора у визначенні дискурсу: «У лінгвістичній літературі дискурсом частіше всього називають мовлення (зокрема, текст) в його становленні в уявленні інтерпретатора. Інтерпретатор поміщає зміст чергової порції дискурсу, що піддається інтерпретації, в рамки вже отриманої проміжної чи попередньої інтерпретації. У результаті усувається, при необхідності, референтна неоднозначність, визначається комунікативна мета кожного речення і крок за кроком з'ясовується драматургія усього дискурсу. У ході такої інтерпретації відтворюється «реконструюється» – ментальний світ (*universe of discourse*), в якому, за презумпцією інтерпретатора, автор конструював дискурс. Цей ментальний світ

включає також домислювані інтерпретатором з його неповторним життєвим досвідом деталі і оцінки» (Демьянков, 2005: 49-50).

В розумінні І.С. Шевченко дискурс – це інтегральний феномен, мисленнєво-комунікативна діяльність, яка протікає в широкому соціокультурному контексті; вона є сукупність процесу та результату, характеризується континуальністю і діалогічністю (Шевченко, 2011: 7).

А.П. Мартинюк виділяє наступні напрями досліджень дискурсу:

- **формальний напрям** (тлумачення дискурсу як ієрархічного рівня вище речення, що залишає поза фокусом уваги суб'єкта дискурсу та помилково, на думку дослідниці, приписує дискурсу регулярність структурної побудови за аналогією з ієрархією одиниць рівнів мови, у той час як для нього не існує жодних заданих схем і правил);

- **функціональний напрям** (дискурс трактується широко, як усе те, що говорять і пишуть, тобто як мовленнєву діяльність, яка може реалізуватися в письмовій або усній формі й безпосередньо надана досліднику у вигляді мовного матеріалу у звуковій, графічній або електронній презентації. При цьому текст розуміється як мовний матеріал, зафіксований на тому чи іншому носії за допомогою письма (як правило, фонографічного або ідеографічного)). Цей напрям має такі різновиди:

- *ситуативний підхід* (об'єднує лінгвістів, які наполягають на необхідності розрізняти контекст у вузькому розумінні і власне – ситуативний контекст, який визначається як ситуація комунікації, яка включає умови спілкування, предметний ряд, час і місце комунікації, самих комунікантів, відносини, у яких вони знаходяться);

- *семіотичний підхід* (репрезентований лінгвістами, які розуміють дискурс у соціально-ідеологічному смислі, де він включає відношення влади, політичні погляди й переконання комунікантів. У фокусі уваги дослідників опиняються різноманітні «дискурсивні практики» як тенденції у вживанні близьких за функцією, альтернативних мовних засобів вираження певного ідеологічного смислу);

- **діяльнісний напрям** (основні ідеї діялісного напрямку аналізу дискурсу витікають із тлумачення мови як виду сумісної діяльності, інтегрованої в комплекс когнітивних процесів складної динаміки) (Мартинюк 2012: 12-21).

В.І. Карасик вказує, що аналіз дискурсу – міждисциплінарна сфера знання, що знаходиться на стику лінгвістики, соціології, психології, етнографії, семіотичного напрямку літературознавства, стилістики та філософії. Аналіз дискурсу здійснюється з різних позицій, але всіх дослідників дискурсу об'єднують такі основні посилки:

- 1) статична модель мови є занадто простою і не відповідає її природі;
- 2) динамічна модель мови повинна ґрунтуватися на комунікації, тобто спільній діяльності людей, які намагаються висловити свої почуття, обмінятися ідеями та досвідом або вплинути один на одного;
- 3) спілкування відбувається в комунікативних ситуаціях, які повинні розглядатися в культурному контексті;

4) центральна роль у комунікативній ситуації належить людям, а не засобам спілкування;

5) комунікація включає докомунікативну і посткомунікативну стадії;

6) текст як продукт комунікації має кілька вимірів, головними з яких є породження та інтерпретація тексту (Карасик, 2016: 20).

Істотним, на погляд вченого, є протиставлення особистісно орієнтованого і статусно орієнтованого дискурсу. У першому випадку в спілкуванні беруть участь комуніканти, які добре знають один одного, розкривають один одному свій внутрішній світ, у другому випадку спілкування зводиться до діалогу представників тієї або іншої соціальної групи. Особистісний (персональний) дискурс представлений двома основними різновидами – побутовим (повсякденним) і буттєвим дискурсом. Специфіка побутового дискурсу полягає в прагненні максимально стиснути передану інформацію, вийти на особливий скорочений код спілкування, коли люди розуміють один одного з півслова, комунікативна ситуація самоочевидна, і тому актуальною є лише різноманітна модальна кваліфікація того, що відбувається. Буттєвий дискурс призначений для знаходження і переживання істотних смислів, тут мова йде не про очевидні речі, а про художнє і філософське осягнення світу. Статусно орієнтований дискурс становить собою інституційне спілкування, тобто мовленнєва взаємодія представників соціальних груп або інститутів один з одним, з людьми, які реалізують свої статусно-рольові можливості в рамках сформованих суспільних інститутів, число яких визначається потребами суспільства на конкретному етапі його розвитку (Карасик, 2016: 21).

На сучасному етапі розвитку дискурсології немає єдиної типології дискурсу, однак можна виділити структурні та змістові типи дискурсу залежно від поставлених завдань. В.Б. Кашкін пропонує наступні критерії для структурно-формальної типології дискурсу:

- 1) код: вербальний/невербальний, змішаний, креолізований;
- 2) повідомлення: усне/письмове, гібридне;
- 3) учасники дискурсу: монолог, діалог, полілог;
- 4) спрямованість висловлювання (від 1-ї, 2-ї, 3-ї особи) та ін.

Вчений також пропонує структурно-змістову типологію дискурсу відповідно до референційного контексту, тобто соціальної сфери та позиції комуніканта відносно контекстної ситуації:

- 1) сфера дискурсивної діяльності (інституційний, побутовий);
- 2) тема (денотативна співвіднесеність);
- 3) тип тексту за способом викладення (опис, розповідь, та ін.)

(Кашкін 2004: 20).

З позицій соціолінгвістики дискурс – це спілкування людей, що розглядається з позицій їх належності до тієї чи іншої соціальної групи або стосовно тієї чи іншої типової мовленнєвої ситуації, наприклад, інституційне спілкування. Представляється можливим виділити стосовно сучасного соціуму політичний, адміністративний, юридичний, військовий, педагогічний, релігійний, містичний, медичний, діловий, рекламний, спортивний, науковий,

сценічний та масово-інформаційний види інституційного дискурсу. Зрозуміло, наведений список може бути доповнений або видозмінений. Важливо відзначити, що інституційний дискурс історично мінливий: коли зникає суспільний інститут як особлива культурна система і, відповідно, розчиняється в близьких, суміжних видах дискурсу властивий зникаючому інституту дискурс як цілісний тип спілкування (Карасик, 2016: 21).

Завданнями аналізу дискурсу на сучасному етапі є дослідження соціальної, текстуальної та психологічної контекстуалізації дискурсу, його зразків і жанрів із певним набором змінних (соціальних норм, ролей, статусів комунікантів, їхніх конвенцій, стратегій, показників інтерактивності й ефективності спілкування); вивчення закономірностей досягнення комунікантами комунікативної кооперації або чинників породження комунікативного конфлікту, способів реалізації комунікативного суперництва; опис інституційних форм і типів дискурсів тощо. Ключовими проблемами аналізу дискурсу залишаються структура та стратифікація дискурсу, встановлення його ознак, одиниць, категорій, типів; з'ясування способів організації різних дискурсивних інваріантів, вироблення методів і процедур аналізу й опису дискурсів тощо (Селіванова, 2008: 626-627).

Висновки. В залежності від методологічної спрямованості дослідники виділяють такі напрями дослідження дискурсу: формальний, функціональний (представлений семіотичним та ситуативним підходами) та діяльнісний. Актуальним є протиставлення особистісно орієнтованого і статусно орієнтованого дискурсу. Ключовими проблемами аналізу дискурсу залишаються структура та стратифікація дискурсу, встановлення його ознак, одиниць, категорій, типів; з'ясування способів організації різних дискурсивних інваріантів, вироблення методів і процедур аналізу й опису дискурсів.

Список літератури

- Бацевич Ф. С. Основи комунікативної лінгвістики. К. : ВЦ "Академія", 2004. 344 с.
- Ведернікова Т.В. Дискурсологія тексту: історія та перспективи. 2017. URL: <https://www.cuspu.edu.ua/ua/prohramy-vstupnykh-vyprobuvan/485-naukovi-konferentsii-tdpu/international-scientific-and-practical-internet-conference-foreign-language-in-professional-training-of-specialists-issues-and-strategies/section-1-critical-issues-of-contemporary-philology-literature-and-cultural-studies/6010-diskursologiya-tekstu-istoriya-ta-perspektivi>
- Горбунова М. В. К истории возникновения термина «Дискурс» в лингвистической науке. *Известия Пензенского государственного педагогического университета им. В.Г. Белинского*, no. 27. 2012. С. 244-247.
- Демьянков В. З. Текст и дискурс как термины как слова быденного языка. *Язык. Личность. Текст*: сб. к 70-летию Т. М. Николаевой. М. : Языки славянских культур, 2005. С. 34–55.
- Карасик В.И. Дискурсологія как направление коммуникативной лингвистики. *Актуальные проблемы филологии и педагогической лингвистики*, no. 1 (21), 2016. С. 17-34.
- Кашкин В.Б. Дискурс: учебное пособие. Воронежский государственный университет. 2004. 76 с.
- Мартинюк А. П. Словник основних термінів когнітивно-дискурсивної лінгвістики. Х.: ХНУ імені В. Н. Каразіна, 2011. 196 с.
- Серио П. Как читают тексты во Франции. *Квадратура смысла: Французская школа анализа дискурса*: пер. с фр. и португ. М.: Прогресс, 1999. С.102-130.

Селіванова О.О. Сучасна лінгвістика: напрями та проблеми. Полтава: Довкілля-К, 2008. 712 с.
Селіванова О. Сучасна лінгвістика: термінологічна енциклопедія. Полтава: Довкілля-К, 2006. 716 с.
Шевченко И.С. Дискурс и его категории. Вісник ХНУ. 2011. № 973. С. 6-12.

References

- Batsevych, F.S. (2004). *Osnovy komunikatyvnoi lnhvistyky*. K. : VTs "Akademiia".
- Viediernikova, T.V. (2017). *Dyskursolohiia tekstu: istoriia ta perspektyvy*. URL: <https://www.cuspu.edu.ua/ua/prohramy-vstupnykh-vyprobuvan/485-naukovi-konferentsii-tdpu/international-scientific-and-practical-internet-conference-foreign-language-in-professional-training-of-specialists-issues-and-strategies/section-1-critical-issues-of-contemporary-philology-literature-and-cultural-studies/6010-diskursologiya-tekstu-istoriya-ta-perspektivi>
- Horbunova, M. V. (2012). *K ystoriyy voznyknovenyia termyna «Dyskurs» v lnhvystycheskoi nauke. Yzvestyia Penzenskoho hosudarstvennogo pedahohycheskoho unyversyteta im. V.H. Belynskoho*, no. 27. 2012, 244-247.
- Demiankov, V. Z. (2005). *Tekst y dyskurs kak termyny kak slova obydennoho yazyka. Yazyk. Lychnost. Tekst: sb. k 70-letyiu T. M. Nykolaevoi*. M. : Yazyky slavianskykh kultur, 34–55.
- Karasyk, V.Y. (2016). *Dyskursolohyia kak napravlenye kommunykatyvnoi lnhvistyky. Aktualnye problemy fylolohyy y pedahohycheskoi lnhvistyky*, no. 1 (21), 17-34.
- Kashkyn, V.B. (2004). *Dyskurs: uchebnoe posobyе*. Voronezhskiy hosudarstvennyi unyversytet.
- Martyniuk, A. P. (2011). *Slovyk osnovnykh terminiv kohnityvno-dyskursyvnoi lnhvistyky*. Kh.: KhNU imeni V. N. Karazina.
- Seryo, P. (1999). *Kak chytaiut teksty vo Frantsyy. Kvadratura smysla: Frantsuzskaia shkola analiza dyskursa: per. s fr. y portuh*. M.: Prohress, 102-130.
- Selivanova, O. (2008). *Suchasna lnhvistyka: napriamy ta problemy*. Poltava: Dovkillia-K.
- Selivanova, O. (2006). *Suchasna lnhvistyka: terminolohichna entsyklopediia*. Poltava: Dovkillia-K.
- Shevchenko, Y.S. (2011). *Dyskurs y eho katehoryy*. Visnyk KhNU. № 973, 6-12.

Стаття надійшла до редакції 26.03.2021 р.

ІНФОРМАЦІЙНИЙ ПОТЕНЦІАЛ АНГЛОМОВНИХ ПОЛІКОДОВИХ СЛОВНИКОВИХ СТАТЕЙ

Томчаковський О.Г.

кандидат філологічних наук, доцент

Одеський національний університет імені І.І. Мечникова

ORCID 0000-0001-6586-8095

Стаття присвячена огляду інформаційного потенціалу полікодових словникових статей в англійській навчальній лексикографії. Комунікативна специфіка навчальних словників проявляється насамперед в їх адресованості чіткому сегменту читацької аудиторії. Вона складається з не-носіїв англійської мови, які вивчають її як іноземну мову і живуть поза ареалом її поширення, а, отже, поза ситуативним контекстом. Особливості користувачів, яким адресовано різноманітні навчальні словники, визначають зміст і форму подачі лексикографічного матеріалу, який націлений, у першу чергу, на розширення словникового запасу читача і, крім того, має на меті ближче познайомити його з культурою англомовного соціуму. Основне завдання лексикографічної статті тлумачного словника полягає в наданні певного обсягу інформації, необхідної для адекватного розуміння читачем того чи іншого слова, яке його цікавить. Для вирішення зазначеного завдання укладачі словників вдаються до використання як наборних, так і зображувальних невербальних засобів комунікації. Визначаємо полікодову лексикографічну статтю як поєднання двох визначень однієї і тієї ж семми, які виконані знаками двох різних семіотичних систем: символічної, тобто мовної, і іконічної, тобто піктографічної. Аналіз інформаційного потенціалу полікодових статей в англомовних навчальних словниках дає підставу стверджувати, що поява піктографічної складової в будь-якому випадку оптимізує передачу і сприйняття інформації. Крім того іконічне повідомлення, як правило, збільшує обсяг інформації, переданої вербальним повідомленням (дефініцією), по-перше, за рахунок експлікації онтологічних характеристик будови, існування і функціонування номінованого референта в світі, а по-друге, за рахунок створення кластерів семантично і мовно пов'язаних лексичних одиниць. У результаті з'являються нові кванти інформації (відсутні в дефініції) та сама інформація структурується в якісь мікросистеми, що пронизують макросистему словника.

Ключові слова: інформаційний потенціал, лексикографія, навчальний словник, полікодова стаття.

INFORMATIONAL POTENTIAL OF THE ENGLISH POLYCODE DICTIONARY ENTRIES

Tomchakovskiy O.

candidate of philological sciences, associate professor

Odessa I.I. Mechnikov national university

The article is devoted to the study of the informational potential of the polycode dictionary entries in English learner's lexicography. The communicative specificity of learner's dictionaries consists in their targeting to a clear segment of the readership. These are non-native speakers of English, studying it as a foreign language and living outside the area of its functioning, and, therefore, outside the situational context. The features of users to whom learner's dictionaries are addressed determine the content and presentation of lexicographic material, which is aimed primarily at expanding the vocabulary of the reader and, moreover, familiarizing him more closely with the culture of English-speaking society. The main task of a lexicographic article in an explanatory dictionary is to provide a certain amount of information necessary for the reader to adequately understand a particular word of interest. To solve this problem, compilers of dictionaries resort to using both typesetting and

pictorial non-verbal communication means. A polycode lexicographic article is a combination of two definitions of the same sememe, which are made with signs of two different semiotic systems: symbolic (linguistic) and iconic (pictographic). The analysis of the informational potential of polycode articles in English learners' dictionaries gives grounds to claim that the appearance of the pictographic component in any case optimizes the transmission and perception of information. In addition, the iconic message, as a rule, increases the amount of information conveyed by the verbal message (definition), firstly, by explaining the ontological characteristics of the structure, existence and functioning of the nominated referent in the world, and secondly, by creating clusters semantically and linguistically related lexical items. As a result, new quanta of information appear (absent in the definition) and the information itself is structured into some microsystems that permeate the macrosystem of the dictionary.

Key words: *informational potential, lexicography, learner's dictionary, polycode entry.*

Вступ. Пізнання світу людиною здійснюється численними способами: через практичну діяльність і взаємодію з іншими людьми, через сенсомоторне знайомство зі світом предметів і розумове входження в світ ідей. Пізнаючи світ, людина крок за кроком формує своє уявлення про нього, свою картину світу. Ступінь компетентності носія мови, безумовно, варіюється в залежності від того, чи є мова його рідною (*mother tongue*), або ж другою мовою (*second language*) чи іноземною (*foreign language*). Словники, адресовані не-носіям мови, що живуть поза ареалу її поширення, класифікуються в теорії лексикографії як навчальні словники (*learners' dictionaries*). Особливості адресатів, для яких призначені такі словники, диктують як контент, так і форму подачі лексикографічного матеріалу (Bogaards, 2003). Картина світу, відображена в них, є симбіозом наївної і основ наукової картин світу. Мовний матеріал націлений на розширення вокабуляра користувача, а також певну інкультурацію в світ англomовного етносу. Метою даної роботи є огляд інформаційного потенціалу англomовної полікодової словникової статті.

Результати і обговорення. Лексикографи формулюють три проблеми, з якими стикається кожен користувач словника: як знайти потрібну інформацію; як її зрозуміти, і як застосувати те, що ти зрозумів. Історія створення навчальних словників англійської мови починається в середині ХХ століття. Основне завдання лексикографічної статті тлумачного словника полягає в наданні певного обсягу інформації, необхідної для адекватного розуміння читачем того чи іншого слова, яке його цікавить. Для вирішення зазначеного завдання укладачі словників вдаються до використання як набірних, так і зображувальних невербальних засобів комунікації.

Визначаємо полікодову лексикографічну статтю як поєднання двох визначень однієї і тієї ж семіми, які виконані знаками двох різних семіотичних систем: символічної, тобто мовної, і іконічної, тобто піктографічної. Полікодова словникова стаття має потужний інформаційний потенціал і є ефективним навчальним ресурсом (Nesi, 1989; Tarp, 2009).

Одне із завдань, які покликане вирішити дане дослідження, полягає в тому, щоб визначити обсяг інформаційного потенціалу статті навчального словника в разі її представленості у вигляді полікодового комунікативного комплексу. Іншими словами, ми прагнемо відповісти на питання: що відбувається з

інформацією, що міститься у вербальній частині статті, після додавання до неї піктографічного компонента? В даному випадку фокус уваги зосереджений виключно на інформації про лексичну семантику номінованих слів, тому що інформація про граматичну семантику, про фонетичну форму слова, про його стильову атрибуцію залишається прерогативою вербального компонента полікодової статті і не підлягає візуалізації.

У плані лексичної семантики можливі кілька варіантів зміни обсягу відповідної інформації в разі появи піктографічного супроводу вербального компонента:

- дублювання інформації засобами іншої (іконічного) знакового коду;
- невідповідність піктографічної інформації її вихідному джерелу – вербальній інформації;
- зменшення інформаційного потенціалу в піктограмі у порівнянні з вербальною частиною;
- специфікація (конкретизація) вербально викладеної інформації абстрактного характеру;
- збільшення інформаційного потенціалу. Відразу уточнимо, що останній варіант має місце багаторазово частіше, ніж всі попередні. Однак розгляду підлягають всі вказані різновиди.

Дублювання інформації, вираженої вербально, засобами іншого, піктографічного коду спостерігаємо не дуже часто. Це має місце в тих випадках, коли всі дефініційні ознаки відображені в малюнку або схемі. Відображення може бути реалістичним або умовним. Перший варіант спостерігаємо, наприклад, у полікодової статті *viaduct [a long high bridge, usually held up by many arches, which carries a railway or a road over a valley]*. Монооб'єктна піктограма пропонує малюнок саме такої споруди – високого і довгого мосту з численними арками, перекинутого з одного схилу долини на інший, по якому їде поїзд.

Інформаційний потенціал полікодової статті в деяких випадках виявляється не повністю адекватним один одному в двох своїх складових – вербальній та піктографічній. Одним з таких випадків виступає невідповідність піктографічної інформації її корреляту – вербальній інформації. У такій ситуації зображення референта неточно, іноді навіть помилково, передає окремі дефініційні ознаки, згадані в тлумаченні. Так, наприклад, лема *bundle* має наступний набір ознак [*a group of things such as papers, clothes, or sticks that are fastened or tied together*]. З трьох ознак: *group, things fastened / tied together* піктограма пропонує тільки перші дві ознаки, зображуючи на поліоб'єктній піктограмі з легендою *bundle* випрану білизну в кошику, бирка під цим малюнком говорить: *a bundle of washing*. Інформаційними розширниками на піктограмі виступають: купа листів (*a heap of letters*), стопки дисків і книг (*a stack of disks, a pile of books*), букет квітів (*a bunch of flowers*) і пачка банкнот (*a wad of money*). Таким чином, ознака *пов'язаний, скріплений* в ілюстрації до заголовного слова не експлікується.

Існують системні причини порушення інформаційної відповідності двох складових у полікодових статтях. Вони призводять до зменшення інформаційного потенціалу в піктограмі у порівнянні з вербальною частиною статті.

Основною системною причиною подібного зменшення виступають обмеження піктографічного коду як такого. Вони призводять до втрати квантів інформації (включеної в дефініцію) про звук, колір (в чорно-білому малюнку), динаміку, когнітивну діяльність, і деяких інших.

Словник *Longman* в статті *rose* вербально згадує про запах, яким славиться троянда, [*a flower that often has a pleasant smell, and is usually red, pink, or yellow*], піктографічних способів прямої передачі цієї дефініційної ознаки немає.

Своєрідним є співвідношення інформаційного потенціалу вербальної і піктографічної частин полікодової статті, яка тлумачить лема з узагальненою або ж абстрактною семантикою. Піктограма неминуче трансформує подібний інформаційний пакет у конкретне втілення узагальненої ситуації. Подібні трансформації визначаємо як специфікацію інформації.

Наприклад, полікодова стаття *predator* пояснює значення слова *хижак* і відсилає до тематично пов'язаного слова [*an animal that kills and eats other animals ---> prey*]. Однак у природі не існує просто хижака або просто здобичі, тому на піктограмі цієї статті зображений орел, який наздоганяє зайця, легенда до піктограми – *predator*, а бирка внизу піктограми – *predator and prey*. Візуалізація поняття *хижак* і поняття *здобич* за допомогою типізованих зразків (без називання їх) сприяє сприйняттю всієї ситуації як єдиного цілого з набором типових актантів.

Як уже згадувалося вище, незбалансованість інформаційного потенціалу в полікодовій статті найчастіше проявляється у збільшенні обсягу інформації в її піктографічній частині. Це відбувається кількома шляхами. Піктограма додає відомості: а) про самого референта, номінованого лемою, б) про інших референтів, пов'язаних з ним різними видами взаємин і включених у піктограму на правах інформаційних розширювачів. Збільшення обсягу інформації за рахунок зображення деяких характеристик референта, які не згадані в дефініції, спостерігаємо в полікодових статтях, в яких номінуються артефакти, покликані служити людині в технічних, військових і т.п. цілях.

Наприклад, лема *blowtorch* (паяльна лампа) пояснюється вербально наступним чином: [*a tool used to heat metal or remove paint from a surface by producing an extremely hot flame*]. З дефініції читач дізнається призначення і спосіб дії інструменту, а піктограма розширює цей пакет інформації відомостями про будову інструменту і його величину, тому що на малюнку зображена рука, що тримає паяльну лампу.

Висновки. Аналіз інформаційного потенціалу полікодових статей в англійських навчальних словниках дає підставу стверджувати, що поява піктографічної складової в будь-якому випадку оптимізує передачу і сприйняття інформації. Крім того іконічне повідомлення, як правило, збільшує обсяг інформації, переданої вербальним повідомленням (дефініцією), по-перше, за

рахунок експлікації онтологічних характеристик будови, існування і функціонування номінованого референта в світі, а по-друге, за рахунок створення кластерів семантично і мовно пов'язаних лексичних одиниць. У результаті з'являються нові кванти інформації (відсутні в дефініції) та сама інформація структурується в якісь мікросистеми, що пронизують макросистему словника.

Список літератури:

Bogaards P. Uses and users of dictionary. *A practical Guide to Lexicography (Terminology and Lexicography: Research and Practice)* / Edited by P. van Sterkenburg. Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins Publishing Company, 2003. Vol. 6. P. 26-33.

Nesi H. How Many Words is a Picture Worth? A Review of Illustrations in Dictionaries. *Learners' dictionary: state of the art* / Ed. by M.L.Tickoo. Singapore: Seameo regional language center, 1989. Anthology Series 23. P. 124-134.

Tarp S. The foundations of the theory of learners' dictionaries. *Lexicographica* / Edited by F.F.M. Dolezan and others. Berlin/NY: Niemeyer, 2009. № 25. P. 155-168.

Cambridge Advanced Learner's Dictionary (Third Edition) /Ed. Elizabeth Walter. Cambridge: Cambridge University Press, 2008. 1699 p.

Longman Dictionary of Contemporary English /Ed. Della Summers/. Harlow: Pearson Education Limited, 2007. 1949 p.

Oxford Advanced Learner's Dictionary (Seventh edition) /Ed. Sally Wehmeier/. Oxford: Oxford University Press, 2008. 1780 p.

References

Bogaards, P. (2003). Uses and users of dictionary. In *A practical Guide to Lexicography (Terminology and Lexicography: Research and Practice)* / Edited by P. van Sterkenburg. Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins Publishing Company. Vol. 6, 26-33.

Nesi, H. (1989). How Many Words is a Picture Worth? A Review of Illustrations in Dictionaries. *Learners' dictionary: state of the art* / Ed. by M.L.Tickoo. Singapore: Seameo regional language center, 124-134.

Tarp, S. (2009). The foundations of the theory of learners' dictionaries. In *Lexicographica* / Edited by F.F.M.Dolezan and others. Berlin/NY: Niemeyer. 25, 155-168.

Cambridge Advanced Learner's Dictionary (2008). Cambridge: Cambridge University Press.

Longman Dictionary of Contemporary English (2007). Harlow: Pearson Education Limited.

Oxford Advanced Learner's Dictionary (2008). Oxford: Oxford University Press.

Стаття надійшла до редакції 27.03.2021 р.

УДК 81'27

DOI: [https://doi.org/10.18524/2307-4604.2021.1\(46\).234406](https://doi.org/10.18524/2307-4604.2021.1(46).234406)

ТОКСИЧНИЙ ПОЛІТИЧНИЙ ДИСКУРС У США Й УКРАЇНІ: КОГНІТИВНО-ДИСКУРСИВНІ КОНТРАСТИ

Шкворченко Н. М.

кандидат філологічних наук, доцент,
Міжнародний гуманітарний університет

Статтю присвячено зіставному дослідженню когнітивно-дискурсивних контрастів токсичних політичних дискурсів у США й Україні. Токсичність – це сприйняття поведінки політичної фігури, яка завдає моральної шкоди або дискримінує адресата, характеризується радикальною спрямованістю поглядів політиків і суспільно значущих осіб у праву або ліву сторону і є результатом приписування атрибута "токсичний" представникам протилежної соціально-політичної групи. Висловлювання політика є токсичними, якщо вони скеровані на руйнування переконань та уподобань опонента і мають шкідливі наслідки для його/її особистості або іміджу. Матеріалом дослідження слугували відеозаписи виступів американських (Donald Trump, Sarah Palin, Rush Limbaugh, Glenn Beck, Ann Coulter) та українських (Ірина Геращенко, Олег Ляшко, Ірина Фаріон, Ілля Кива, Олексій Гончаренко) політиків, яким у медіа приписано ознаку «токсичний». Мета дослідження – визначити спільні та відмінні засоби вербального та невербального вираження токсичності в промовах політиків США та України. До вербальних маркерів вираження токсичності відносимо експліковане використання політиком ідеологічних, національних, гендерних та інших висловлювань, які принижують особистість іншої людини і дискримінують її. Невербальні маркери вираження токсичності включають манеру говоріння політика (агресивна, голосна, швидка, вересклива, істерична, пафосна, утрирована) та його міміку і рухи (напружені рухи і поза, стиснуті кулаки, імпульсивні рухи рук і голови, перебільшені рухи тіла і міміка, розширені очі, кривляння). Контрастною рисою токсичної мовленнєвої поведінки американських політиків є дискримінуючі расистські та сексистські висловлювання, які концептуально пов'язані із рухами #BlackLivesMatter та #MeToo і експлікують ідеологічну та гендерну токсичні тематичні зони. Токсичність тематичних зон в українській політиці не торкається гендерних проблем, але для неї також є конфліктним блок ідеологічних національно-патріотичних концептів («Україна понад усе», «Україна не Росія», «колоніальний статус», «мовне питання»). Спільним для політичних дискурсів США та України є агресивно-емоційний тип токсичних політиків, мовлення яких характеризується конфліктними тактиками звинувачення та образи опонента, а також активним залученням імпульсивних рухів рук і голови, перебільшеної міміки й агресивної манери говоріння для кінесичного посилення вербальної токсичності.

Ключові слова: токсичність, політичний токсичний дискурс, США, Україна, зіставне дослідження, вербальний, невербальний, контраст.

TOXIC POLITICAL DISCOURSE IN THE UNITED STATES AND UKRAINE: COGNITIVE AND DISCURSIVE CONTRASTS

Shkvorchenko N.M.

PhD (Philology), Associate Professor,
International Humanitarian University

This paper represents a comparative study of cognitive and discursive contrasts in toxic political discourses in the United States and Ukraine. Toxicity is the perception of the behavior of a political figure that causes moral harm or discriminates against the addressee; it is characterized by radical trends in politicians' and influencers' worldviews to the right or left being the result of assigning the

attribute "toxic" to representatives of opposing socio-political groups. Politicians' utterances are toxic if they are aimed at destroying the beliefs and preferences of the opponent with harmful consequences for his/her personality or image. The study is based on videos of speeches delivered by American (Donald Trump, Sarah Palin, Rush Limbaugh, Glenn Beck, and Ann Coulter) and Ukrainian (Iryna Herashchenko, Oleh Liashko, Iryna Farion, Illia Kyva, and Oleksii Honcharenko) politicians labeled as "toxic" in the media. The paper is aimed at identifying common and distinctive means of verbal and nonverbal expression of toxicity in the speeches of American and Ukrainian politicians. The verbal markers of toxicity include the politicians' explicit use of ideological, national, gender-related and other utterances that demean another person and discriminate against him/her. The nonverbal markers of toxicity encompass the manner of speaking (aggressive, loud, fast, screaming, hysterical, ostentatious, exaggerated) and his/her kinesics (tense movements and posture, clenched fists, impulsive gestures and head movements, exaggerated body movements and facial expressions, eyes, grimacing). The contrasting feature of the toxic speech behavior of American politicians is discriminating racist and sexist statements, which are conceptually related to the #BlackLivesMatter and #MeToo movements and explicate ideological and gender-related toxic thematic zones. Toxic themes in Ukrainian politics ignore gender-related issues, but focus on the conflicting ideological national-patriotic block of concepts ("Ukraine above all", "Ukraine is not Russia", "colonial status", "language issue"). The commonality of the political discourses of the United States and Ukraine is the aggressive-emotional type of toxic politicians, whose speech is characterized by confrontational tactics of accusations and insults of the opponent, as well as active involvement of impulsive gestures and head movements, exaggerated facial expressions and aggressive speech to kinesically enhance verbal toxicity.

Key words: toxicity, political toxic discourse, United States, Ukraine, comparative study, verbal, nonverbal, contrast.

Вступ. Поведінкова токсичність стає повсюдним, хоча і нерівномірним станом соціально-політичної атмосфери і може розглядатися «від масштабу клітин до розміру способу життя, який активується, обмежується і гаситься в більш широких системах влади, з одного боку, руйнуючи існуючі порядки і спосіб життя, одночасно забезпечуючи і підтримуючи способи життя, з іншого» (Liboiron, M., Tironi, M. & Calvillo, N. 2018: 331). Тому дослідження когнітивних та дискурсивних механізмів вербальної токсичності є актуальним як для створення алгоритмів нейтралізації різних видів патогенного впливу (Ковалевська 2020: 133; Daniel 2020: 129), так і для аналізу взаємодії комунікантів у політичній площині з урахуванням лінгвальних, загальносеміотичних, соціо- та етноспецифічних чинників (Taylor 2014). У роботі робиться спроба ввести в лінгвістичний апарат медико-токсикологічний термін «toxicity/токсичність» і адаптувати його в подальшому для дослідження комунікативних стратегій конфліктних мовних особистостей у різних видах дискурсу (політика, наука, бізнес тощо).

Об'єктом запропонованого дослідження є токсичні політичні дискурси США й України, предметом аналізу обрано когнітивні та дискурсивні контрасти токсичності в межах англо-української мовної паралелі.

Мета дослідження – визначити спільні та відмінні засоби вербального та невербального вираження токсичності в промовах політиків США та України, яким у медіа приписано ознаку «токсичний».

Для досягнення поставленої мети вирішено наступні **завдання**: (1) визначено поняття «токсичність», «токсичне мовлення», «токсичний

політичний дискурс» у лінгвістичній площині; (2) класифіковано маркери вираження токсичності на вербальному та невербальному рівнях; (3) визначено спільні та відмінні риси у засобах вербалізації токсичності у виступах американських та українських політиків.

Методи і мовний матеріал дослідження. Для досягнення мети та розв'язання поставлених завдань у роботі використовуються когнітивно-дискурсивний метод із залученням дескриптивного, зіставного, аудіовізуального та інструментального видів аналізу. В межах дослідження політичної токсичності вважаємо доречним використання даного підходу, оскільки функціональність метафори «токсичний» розглядається як в когнітивному (засіб категоризації), так і прагматичному (засіб формування у адресата потрібного адресанту емоційного стану та світосприйняття) (Charteris-Black 2018). Матеріалом дослідження слугували відеозаписи політичних виступів американських (Donald Trump, Sarah Palin, Rush Limbaugh, Glenn Beck, Ann Coulter) та українських (Ірина Геращенко, Олег Ляшко, Ірина Фаріон, Ілля Кива, Олексій Гончаренко) політиків, яким у медіа приписано ознаку «токсичний» (по 5 виступів для кожного мовця).

Результати та обговорення. Вперше слово *toxic* з'явилося в англійській мові в 1650-х роках. Воно походить від латинського слова *toxicus*, що означає *poisoned* = «отруєний». Саме латинське слово походить від грецького терміну *toxikon* (фармакон) «отрута» для використання на стрілах» (*Toxic*). У 2018 році «Оксфордський словник англійської мови» обрав прикметник *toxic* як Слово Року, що найкраще описує настрій минулого року і має «стійкий потенціал» як термін із культурним значенням. Оксфорд заявив, що його дані свідчать про 45-відсотковий ріст пошуків слова *toxic* на своєму веб-сайті в 2018 році, що розпочалися з отруєння токсичними хімікатами колишнього російського шпигуна Сергія Скрипаля та його дочки у Великобританії та з Сирії, де внаслідок нападу токсичної хімічної зброї загинуло щонайменше 40 людей і призвело до ракетного удара з боку США. Але дедалі частіша фраза *toxic environment* "токсичне середовище" не мала нічого спільного із забрудненням: люди шукали цю фразу у зв'язку з неприємним середовищем на робочому місці. Також вони протестували проти сексуальних правопорушень, нерівної оплати праці та дискримінації, або хотіли знати про токсичні стосунки, особливо пов'язані з рухом #MeToo проти сексуального зловживання та слуханням про підтвердження Бретта Кавано як судді Верховного суду США (*Oxford's Word of the Year Is... Toxic*).

Поняття «токсичність» (англ. *toxicity*) у непрямому значенні тлумачиться в англійській мові як «*an extremely harsh, malicious, or harmful quality / надзвичайно різка, зловмисна або шкідлива якість*», яка може бути притаманна мові телевізійних дебатів, виступам у Верховному суді, письмовим незгодам і мати прояв у неприємних особистих нападках і різких зауваженнях один до одного (*Toxicity*).

Поняття «токсичне мовлення» (англ. *toxic speech, heated language*) розглядається як нове лінгвальне явище, формами якого є сексистські,

расистські, ксенофобські та інші негативні висловлювання (Koratana & Hu 2016: 1).

Термін «токсичний політичний дискурс» (англ. *toxic political discourse*) використовується для опису погіршеного стану публічної політики США в 21 столітті, що пов'язано з ростом впливу розмовних радіо-шоу, де так звані нові коментатори провокують аудиторію до уїдливих суперечок (Даутова 2014; Смоленкова 2003; Fetzer 2013). Такі американські публічні фігури, як Сара Пейлін, Раш Лімбо, Гленн Бек, Енн Колтер та ін., визначаються агресивним стилем полеміки, скандальними заявами, схилом до теорії змов, вони «просторікують, марять, брешуть, замість того, щоб пропонувати будь-які рішення проблем» (*Toxic political discourse*). Український політичний дискурс (Кондратенко 2009, 2019; Харитоновна 2017), де останнім часом агресивний стиль промов у парламенті та скандальні виступи радикальних політиків на ток-шоу «заряджають» публічне спілкування у конфліктний бік, також може виокремлюватися в специфічний різновид токсичного дискурсу (Knoblock 2020), але формування цього концепту в Україні ще знаходиться у початковій фазі і обмежується дослідженням перекладацьких інновацій полісемантичної лексики в сучасному політичному дискурсі (Попова 2019: 126), або простими асоціаціями із кліпом американської співачки Брітні Спірс «Токсис» (Драпак 2011: 149).

Для дослідження токсичного мовлення американських та українських політиків було розроблено наступну класифікацію, яка розподіляється на вербальні та невербальні маркери токсичності. До вербальних маркерів вираження токсичності відносимо експліковане використання політиком дискримінуючих ідеологічних (расистських, націоналістських), національних (антисемітських, ксенофобських), гендерних (сексистських, гомофобських) та інших оцінних висловлювань, які принижують особистість іншої (не обов'язково присутньої) людини. Невербальні маркери вираження токсичності розподіляються на дві групи, до яких належать 1) манера говоріння (агресивна, голосна, швидка, вересклива, істерична, пафосна, утрирована) та 2) міміка і рухи (напружена рухи і поза, стиснуті кулаки, імпульсивні рухи рук і голови, перебільшені рухи тіла і міміка, розширені очі, кривляння).

Соціологічні опитування в США також показують, що Дональд Трамп є одним з основних токсичних факторів, що впливають на погляди людей і на стан політичного дискурсу в країні: більшість (55%) кажуть, що Трамп змінив тон і характер політичної дискусії на гірше, і менше половини (24%) кажуть, що він змінив їх на краще. При цьому майже три чверті американців (73%) говорять про те, що обраним посадовим особам слід уникати використання різких виразів, оскільки це може сприяти насильству, в той час як тільки чверть вважає, що обрані посадові особи повинні мати можливість використовувати «*heated language*», щоб висловлювати свою думку, не турбуючись про те, чи можуть деякі люди діяти відповідно до того, що вони говорять (*Americans say the nation's political debate has grown more toxic and 'heated' rhetoric could lead to violence*).

Так, на думку професора Гарвардського університету Джозефа Найя, «відмова Дональда Трампа від ядерної угоди з Іраном токсично вплинула на

комунікацію США з європейськими союзниками і є одним з найбільш шкідливих рішень адміністрації Дональда Трампа в перспективі найближчого майбутнього» (Безпрецедентний президент: два роки правління Дональда Трампа). В уривку із його промови від 8 травня 2018 року «*After these consultations, it is clear to me that we cannot prevent an Iranian nuclear bomb under the decaying and rotten structure of the current agreement. The Iran deal is defective at its core. If we do nothing, we know exactly what will happen. In just a short period of time, the world's leading state sponsor of terror will be on the cusp of acquiring the world's most dangerous weapons*» бачимо, що токсичність відбивається в образливих судженнях Дональда Трампа про угоду («decaying», «rotten», «defective»), що імпліцитно дискримінує європейських «друзів», які ні на що не здатні і не можуть впоратися із «головним спонсором тероризму» – Іраном («*the world's leading state sponsor of terror*»). Констатууючу частину відмови від ядерної угоди Дональд Трамп супроводжує заперечуючими рухами лівої та правої руки із широко відкритими долонями і використовує емпатичне виділення наголошених складів у лексемах *decaying, rotten*, а також у фразі «*If we do nothing, we know exactly what will happen*».

Також сильний токсичний ефект викликала заява українського політика Олега Ляшка, який 17 січня 2017 року назвав «урядовими даунами» депутатів, що виступають за скасування мораторію на вивезення з України лісу-кругляку, і порадив їм «йти на смітник»: «Урядові дауни, які не відстоюють національні інтереси, йдіть на смітник!». Політик Олексій Мушак із «Блоку Петра Порошенка» у коментарі Радіо Свобода пояснив, що ««даун» не може бути як образа насправді...це люди просто особливі <...> це не дозволяє переходити із фахової дискусії на особисті образи. Тому, якби токсичними є слова і токсичними будуть наслідки» (Чи мають посадовці відповідати за свої дискримінаційні висловлювання?).

Поведінка Олега Ляшка сприйнята як токсична, оскільки вона завдала моральної шкоди батькам дітей із синдромом Дауна, а також використання слова «даун» замість «людина з синдромом Дауна» є некоректним, оскільки воно дискримінує осіб з такою хромосомною аномалією. Слід вказати на те, що під час промови Олега Ляшка, яка сприймається токсично, його рухи рук є різкими, імпульсивними, а його манера говоріння та міміка мають агресивний характер. З наведеного прикладу бачимо також, що токсичність може зруйнувати не тільки імідж урядовців, яких у принизливій та образливій манері безпосередньо критикує Олег Ляшко, але і мати шкідливі наслідки опосередковано для третіх осіб (батьків «сонячних дітей», благодійної організації «Даун синдром» та ін.) (Відкритий лист Олегу Ляшко).

Висновки. Таким чином, підсумовуємо, що політична токсичність – це сприйняття поведінки людини, яка завдає особливої шкоди або дискримінує опонента під час публічної комунікації, внаслідок чого такого політика визначають як токсичного. Токсична поведінка, як правило, характеризується радикальною спрямованістю поглядів політиків і суспільно значущих осіб в праву або ліву сторону, є результатом приписування проєкцій певної групи

людей і вербально експлікована в медіа за допомогою атрибута «токсичний». Токсичні висловлювання політика містять оцінки, які скеровані на руйнування ідеологічних, соціально-політичних, гендерних, особистісних уподобань опонента та мають шкідливі наслідки для його особистості або іміджу. Засоби вербального вираження токсичності визначаються як агресивно-емоційним типом політика-мовця, так і соціокультурними особливостями ведення політичних дискусій/дебатів у Сполучених Штатах Америки й Україні. Таким чином, політичний дискурс кожної із країн має низку когнітивних і дискурсивних контрастів на тлі спільної ознаки «токсичність» і зіставляється далі як окремі токсичні політичні дискурси США й України.

Виконане дослідження дало змогу визначити спільні та відмінні риси у засобах вербалізації токсичності у виступах американських та українських політиків і виокремити когнітивно-дискурсивні контрасти токсичних політичних дискурсів США та України. Так, контрастною рисою токсичної мовленнєвої поведінки американських політиків є дискримінуючі расистські та сексистські висловлювання, які концептуально пов'язані із рухами #BlackLivesMatter та #MeToo і які, відповідно, експлікують ідеологічну («toxic propaganda», «centrality of slavery's role in the formation of the country», «the 1619 Project», «statue of Caesar Rodney») та гендерну («Believe Women», «The Weinstein Effect», «Toxic Masculinity», «Bringing Back Men») токсичні тематичні зони. Токсичність тематичних зон в українській політиці, навпаки, не торкається гендерних проблем, але для неї також є важливим ідеологічний, але не расистський, а саме блок національно-патріотичних концептів («Україна понад усе», «Україна не Росія», «колоніальний статус», «мовне питання»). Спільним для політичних дискурсів США та України є агресивно-емоційний тип токсичних політиків (Дональд Трамп, Олег Ляшко), мовлення яких характеризується конфліктними стратегіями з використанням тактик звинувачення та образи опонента, а також активним залученням імпульсивних рухів рук і голови, перебільшеної міміки та агресивної манери говоріння. У перспективі актуальним є побудова інтегральної моделі токсичної політичної комунікації у віддалено споріднених мовах, яка буде враховувати мотивацію дій токсичного політика у відповідній лінгвокультурі/дискурсі, його ціленастанови, сугестивні та емоційні механізми токсичного впливу, засоби дискурсивного вираження токсичності, засоби нейтралізації токсичного впливу та ін.

Список літератури

- Даутова Л. А. Мовні особливості передвиборного дискурсу (на матеріалі американського передвиборного дискурсу). *Філологічні науки. Питання теорії і практики*. 2014. С. 53–57
- Драпак О. З. Інтернаціональні терміни та окремі їхні елементи у словниковому складі української мови пострадянського періоду. *Мова і культура*. 2011. Вип. 14, т. 2. С. 147–152.
- Ковалевська А. В. Нейтралізація патогенних дискурсів : стратегія спростування. *Наукові записки Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського. Серія: Філологія*. 2020. Випуск 31. С. 132–141.
- Кондратенко Н. В. Лінгвопрагматика політичного дискурсу: типологія мовленнєвих жанрів : монографія / Наталія Кондратенко та ін. Одеса : Астропринт, 2019. 236 с.

- Кондратенко Н. В. Політичний дискурс: сутність, типологія, специфіка функціонування. *Реклама та PR у масово інформаційному просторі*. Одеса. Астропринт. 2009. С. 21–26
- Попова Т. С. Лінгвістичні характеристики полісемантичної лексики в сучасному політичному дискурсі. *Перекладацькі інновації* : матеріали ІХ Всеукраїнської студентської науково-практичної конференції, м. Суми, 14–15 березня 2019 р. / редкол.: С. О. Швачко, І. К. Кобякова, О. О. Жулавська та ін. Суми. Сумський державний університет. 2019. С.125–127.
- Смоленкова, В. В. Методы американской риторической критики. *Современная политическая лингвистика*: материалы междунар. научно-практ. конф. Екатеринбург, октябрь 2003 г. Уральский гос. пед ун-т. Екатеринбург. 2003. С. 144–145.
- Харитоновна, Д. Д. Засоби реалізації персуазивного впливу у політичному дискурсі (на матеріалі передвиборчих програм П. О. Порошенка, Ю. В. Тимошенко, В. Ф. Януковича). *Science and Education. A New Dimension. Philology*, V (29). Issue 116. Budapest, 2017. С. 30–33.
- Charteris-Black, J. *Analysing political speeches: rhetoric, discourse and metaphor*. Oxford, Palgrave, Macmillan Education, 2018. 298 p.
- Daniel, T. A. *Organizational Toxin Handlers: The Critical Role of HR, OD, and Coaching Practitioners in Managing Toxic Workplace Situations*. Cham, Springer International Publishing, 2020. 180 p.
- Fetzer, A. *The Pragmatics of Political Discourse*. Amsterdam. Philadelphia. 2013. 246 p.
- Knoblock, N. *Language of conflict: discourses of the Ukrainian crisis*. London, Bloomsbury Academic, 2020. 279 p.
- Koratana A., Hu K.. *Toxic Speech Detection*. URL: <https://web.stanford.edu/class/archive/cs/cs224n/cs224n.1194/reports/custom/15744362.pdf>
- Liboiron, M., Tironi, M. & Calvillo, N. Toxic politics: Acting in a permanently polluted world. *Social Studies of Science*. 2018. Vol. 48(3) 331–349.
- Taylor, D. *Toxic Communities: Environmental Racism, Industrial Pollution, and Residential Mobility*. New York, NY, New York University Press, 2014. 352 p.

References

- Charteris-Black, J. (2018). *Analysing political speeches: rhetoric, discourse and metaphor*. Oxford, Palgrave, Macmillan Education.
- Daniel, T. A. (2020). *Organizational Toxin Handlers: The Critical Role of HR, OD, and Coaching Practitioners in Managing Toxic Workplace Situations*. Cham, Springer International Publishing.
- Dautova, L. A. (2014). Movni osoblivosti peredvibornogo diskursu (na materiali amerikans'kogo peredvibornogo diskursu). *Filologichni nauki. Pitannja teorii i praktiki*, 53–57.
- Drapak, O. Z. (2011). Internacional'ni termini ta okremi ihni elementi u slovnikovomu skladi ukrains'koï movi postradjans'kogo periodu. *Mova i kul'tura*. Vip. 14, T. 2, 147–152.
- Fetzer, A. (2013). *The Pragmatics of Political Discourse*. Amsterdam, Philadelphia.
- Kharitonova, D. D. (2017). Zasobi realizatsii persuzivnogo vplivu u politichnomu diskursi (na materiali peredviborchikh program P. O. Poroshenka, Iu. V. Timoshenko, V. F. Ianukovicha). *Science and Education. A New Dimension. Philology*, V (29), Issue 116, Budapest, 30–33.
- Knoblock, N. (2020). *Language of conflict: discourses of the Ukrainian crisis*. London, Bloomsbury Academic.
- Kondratenko, N. V. (2009). Politichnij diskurs: sutnist', tipologija, specifika funkcionuvannja. *Reklama ta PR u masovo informacijnomu prostori*. Odessa, Astroprint, 21–26
- Kondratenko, N. V. (2019) *Lingvopragsmatika politichnogo diskursu: tipologija movlennevikh zhanriv*. Odessa : Astroprint.
- Koratana, A., Hu, K. (2016). *Toxic Speech Detection*. URL: <https://web.stanford.edu/class/archive/cs/cs224n/cs224n.1194/reports/custom/15744362.pdf>
- Kovalevs'ka, A .V. (2020). Nejtralizacija patogennih diskursiv : strategija sprostuvannja. *Naukovi zapiski Vinnic'kogo derzhavnogo pedagogichnogo universitetu imeni Mihajla Kocjubins'kogo. Serija: Filologija*. 2020. Vypusk 31, 132–141.

Liboiron, M., Tironi, M. & Calvillo, N. (2018). Toxic politics: Acting in a permanently polluted world. *Social Studies of Science*. Vol. 48(3), 331–349.

Popova T. S. (2019). Lingvistichni harakteristiki polisemantichnoï leksiki v suchasnomu politichnomu diskursi. *Perekladac'ki innovacii* : materialy IX Vseukraïns'koï students'koï naukovo-praktichnoï konferencii, m. Sumi, 14–15 bereznja 2019 r. Sumi. Sums'kij derzhavnij universitet, 125–127.

Smolenkova, V. V. (2003). Metody amerikanskoï ritoricheskoï kritiki. *Sovremennaia politicheskaia lingvistika*: materialy mezhdunar. nauchno-prakt. konf. Ekaterinburg, oktiabr 2003 g. Uralskii gos. ped un-t., 144 – 145.

Taylor, D. (2014). *Toxic Communities: Environmental Racism, Industrial Pollution, and Residential Mobility*. New York, NY, New York University Press, 2014. 352 p.

Люстративний матеріал

Безпрецедентний президент: два роки правління Дональда Трампа. URL: <https://p.dw.com/p/3BsUO>

Відкритий лист Олегу Ляшко. URL: <http://downsyndrome.org.ua/otkrytoe-pismo-olegu-lyashko>

Ляшко: Я не буду вибачатись за те, що захищаю українців. URL: <https://www.youtube.com/watch?v=a1HOeD6v87M>

Чи мають посадовці відповідати за свої дискримінаційні висловлювання? URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/28248723.html>

Americans say the nation's political debate has grown more toxic and 'heated' rhetoric could lead to violence. URL: <https://www.pewresearch.org/fact-tank/2019/07/18/americans-say-the-nations-political-debate-has-grown-more-toxic-and-heated-rhetoric-could-lead-to-violence/>

Oxford's Word of the Year Is... Toxic. URL: <https://learningenglish.voanews.com/a/oxford-s-word-of-the-year-is-toxic/4661913.html>

Toxic political discourse. URL: <https://www.urbandictionary.com/define.php?term=Toxic%20Political%20Discourse>

Toxic. URL: https://www.etymonline.com/search?q=toxic&ref=searchbar_searchhint

Toxicity. URL: <https://www.merriam-webster.com/dictionary/toxicity>

Trump pulls out of Iran nuclear deal full speech. URL: <https://www.youtube.com/watch?v=Rap1oAvQpy8>

Стаття надійшла до редакції 11.05.2021 р.

ЛІНГВОПРАГМАТИЧНІ ЗАСОБИ РЕАЛІЗАЦІЇ САТИРИЧНИХ МЕТОДІВ У БРИТАНСЬКОМУ МЕДІЙНОМУ ДИСКУРСІ

Юрчишин В. М.

асистент, Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника

<https://orcid.org/0000-0001-8481-1174>

Стаття присвячена дослідженню лінгвопрагматичних засобів реалізації сатиричних методів у британському медійному дискурсі. Матеріалом дослідження стали статті британського сатиричного журналу Private Eye за 2019-2020рр. Метою дослідження є визначення лінгвопрагматичних засобів реалізації сатиричних методів у британському медіадискурсі в межах дискурсивного підходу до визначення сатири. Актуальність дослідження сатири зумовлена необхідністю отримання поглиблених знань про сатиричні методи у британському медійному дискурсі. В ході дослідження застосувалися методи дискурс-аналізу та функціонально-прагматичний аналіз. На основі дискурсивного підходу до визначення сатири, визначено суть поняття «сатиричні методи» за методологією П. Сімпсона та виділено дві категорії сатиричних методів - метафоричний сатиричний метод та метонімічний сатиричний метод. Окреслено основні техніки текстової організації в межах метафоричного та метонімічного сатиричних методів, зокрема, визначено, що метафоричний метод реалізується за допомогою інтертекстуальності, в основі якої лежить принцип поєднання різних концептуальних доменів. Встановлено, що до інтертекстуальних засобів реалізації метафоричного сатиричного методу належать трансформовані цитати, алюзії, стилізації, пастиш, та прецедентні феномени. Метонімічний сатиричний метод охоплює техніки сатурації, атенуації та заперечення. Визначено, що сатурація реалізується за допомогою повторів, стилістичної несумісності, використання високого стилю мови та термінології, жаргонізмів, сленгу та навіть вульгаризмів. До лінгвістичних засобів атенуації відносимо недокодування, евфемізми, літоти та перифраз. Засобами реалізації техніки заперечення виступають неозначені займенники, заперечна частка «not», прислівник «never» та лексеми, які імплікують заперечення. Перспективами подальших розвідок є дослідження співвідношення між об'єктом сатири та прототипними лінгвопрагматичними засобами реалізації сатиричних методів у британському медіадискурсі.

Ключові слова: сатира, сатиричні методи, метафоричний сатиричний метод, метонімічний сатиричний метод, інтертекстуальність, сатурація, атенуація, заперечення.

LINGUAPRAGMATIC MEANS OF SATIRICAL METHODS REALISATION IN BRITISH MEDIA DISCOURSE

Vita Yurchyshyn

teaching assistant, Vasyl Stefanyk Precarpathian National University

The article investigates linguopragmatic means of satirical methods realisation in British media discourse. The material for the research includes texts from British satirical magazine Private Eye (2019-2020). The aim of the survey is to establish linguopragmatic means of realisation of satirical methods in British media discourse within the framework of discursive approach to satire. To achieve the aim, we turned to the method of discourse analysis and functional pragmatic analysis. In terms of discursive approach to satire suggested by P. Simpson this article singles out two categories of satirical methods – metaphoric satirical method and metonymic satirical method. The study argues that metaphoric satirical method is realized with the help of intertextuality which presupposes overlapping of different domains. The article establishes that metaphoric satirical method is realized through the following intertextual figures: transformed quotation, allusion, calque, pastiche and precedent-related phenomena. The metonymic satirical method embraces stylistic techniques of

saturation, attenuation and negation. The research claims that saturation is accomplished by means of repetitions, stylistic inconsistencies, abundance of academic style and terms, jargons, slang expressions and even vulgarisms. Linguistic means of attenuation include undercoding, euphemisms, litotes and paraphrasing. Means of negation embrace indefinite pronouns, the negative particle “not”, the adverb “never” and the lexemes which imply negation. Further research in this direction could be done in the investigation of correlation between satirical targets and prototypical linguopragmatic means of satirical methods realization in British media discourse.

Key words: *satire, satirical method, metaphoric satirical method, metonymic satirical method, intertextuality, saturation, attenuation, negation.*

Вступ. Лінгвопрагматичні засоби створення гумористичного ефекту були об'єктом дослідження багатьох лінгвістів (Блинова (2021), Кульчицька (2017), Самохіна (2010), Харченко (2014), Шонь (2009)) однак, сатира як один із засобів вираження комічного у медіадискурсі була дискримінована у цьому відношенні, адже теоретики гумору в основному зосереджували свою увагу на вивченні гумору, жартів, анекдотів та іронії. Актуальність дослідження сатири зумовлена необхідністю отримання нових знань про сатиричні методи, використані журналістами-сатириками для реалізації критичного потенціалу сатири. Матеріалом дослідження стали статті британського сатиричного журналу *Private Eye* за 2019-2020 роки.

Сатира виступає засобом «непрямого вираження соціальної та політичної критики негативних явищ, вад і недоліків у різних сферах індивідуального, суспільного та політичного життя» (Юрчишин, 2021: 233), де сміх виступає «зброєю, яка робить погане смішним» (Зикун, 2016, : 43). В межах дискурсивного підходу до визначення сатири ми послуговуємося визначенням сатири, запропонованим П. Сімпсоном, згідно якого, сатира – це дискурсивна взаємодія між її трьома учасниками – сатириком, реципієнтом сатири та об'єктом сатири (Simpson, 2003: 8), при цьому об'єктом сатири є нівелювання та маніпуляція суспільними та особистими цінностями, певними нормами поведінки та принципами (Юрчишин, 2020: 206).

В рамках лінгвістичних характеристик сатиричний текст функціонує через інстанціювання *прайму* та *діалектичного* елементів сатири, які є двома опозиційними дискурсивними слотами в організації сатиричного тексту (Simpson, 2003, Юрчишин, 2021). *Прайм* активує попередні гіпотетичні чи реальні події, які могли мати форму якогось конкретного висловлення, тексту, іншого жанру чи якогось певного дискурсивного стилю. *Діалектичний* елемент, який реалізується за допомогою інконгруентності, діє як обмануте очікування у дискурсі та допомагає реципієнту сатири виявити сатиричні інтенції автора та побачити парадокс, тобто невідповідність між ідеальним та актуальним станом речей (Simpson, 2003: 93).

Метою нашого дослідження є визначення лінгвопрагматичних засобів реалізації сатиричних методів в межах дискурсивного підходу до визначення сатири. Для досягнення поставленої мети необхідно виконати наступні завдання: 1) визначити суть поняття «сатиричні методи» за методологією П. Сімпсона; 2) окреслити техніки текстової організації в межах метафоричного та метонімічного

сатиричних методів; 3) охарактеризувати лінгвопрагматичні засоби реалізації метафоричного та метонімічного сатиричних методів у британському медіадискурсі.

Методи дослідження. Для окреслення лінгвопрагматичних засобів реалізації сатиричних методів в межах дискурсивного підходу ми звернулися до методології П. Сімпсона, який визначив *сатиричні методи* як набір лінгвальних засобів, які автор використовує для створення *прайму* та *діалектичного* елементів сатиричного тексту. П. Сімпсон поділяє *сатиричні методи* на 2 категорії: *метонімічний сатиричний метод* та *метафоричний сатиричний метод*, де поняття «метафора» та «метонімія» використовуються як аналогії для позначення організаційного обрамлення інтердискурсивних та інтрадискурсивних наборів стратегій формування сатиричного дискурсу (Simpson, 2003: 128). Основні принципи метафори та метонімії діють як структурні рамки організації сатиричного дискурсу, де метафора та метонімія слугують як мета-терміни, використані для організації та класифікації конкретних технік текстової організації в межах загальної схеми організації дискурсу. Певні прийоми, які використовуються для формування *прайму* сатири класифікують як метафоричні тому, що вони «охоплюють накладання чи злиття різних концептуальних доменів» (Simpson, 2003: 128). При цьому, ми не розглядаємо метафору як просто видозмінену передачу буквально вираженої думки, а, слідом за Я. Бистровим, вважаємо її «важливими засобами для інтерпретації дійсності і розуміння нових понять за допомогою знань людини» (Бистров, 2013: 159). Тобто, ми розглядаємо метафору як базову схему, за допомогою якої людина концептуалізує свій досвід та зовнішній світ. У той же час, інші прийоми, які використовуються для утворення діалектичного компонента сатиричного дискурсу відносяться до метонімічної категорії тому, що «опозиційна іронія, яку вони утворюють, є результатом операцій, виконаних в межах одного концептуального домена». (Simpson, 2003: 128). Отже, метафора та метонімія розглядаються як системи концептуального перенесення, які концептуалізують механізми лінгвопрагматичних технік, використаних сатириком для формування *прайму* та *діалектичного* елемента сатири.

Результати та обговорення. *Метафоричний сатиричний метод.* Апеляція до метафори, як ключового терміна, використаного для обрамлення механізмів міжтекстової взаємодії у сатири ґрунтується на таких двох функціях метафор у дискурсі: а) можливість зрозуміти абстрактні сутності через досвід фізичного існування, «формуючи тимчасові асоціативні зв'язки» (Сабадаш (Плисак), 2015: 269) між двома концептуальними доменами – цільовим доменом (концептосферою джерела) і вихідним доменом (концептосферою цілі); б) здатність метафори забезпечити когеренцію тексту (Огуй, 2011: 3). П. Сімпсон класифікує метафоричний метод на три підвиди: *блендинг* (blending), *поєднання* (merging) та *інтердискурсивність* (interdiscursivity) (Simpson, 2003: 9). Ми ж вважаємо, що метафоричний метод не потребує подальшої класифікації на підвиди, адже всі три терміни позначають процеси діалогізму різних структурних елементів, які в результаті взаємодії утворюють новий елемент – *прайм*. Тому, ми

вважаємо, що для позначення мовних процесів, які мають метафоричну природу, доцільно використати термін інтертекстуальність, який, будучи ширшим за поняття інтердискурсивність, включає процеси поєднання та злиття різних концептуальних доменів, де «інтертекстуальні референції можуть виступати як вихідні домени для метафоричного обрамлення в медіа текстах» (Великорода, 2019: 32).

В межах метафоричного сатиричного методу ми виділяємо наступні засоби інтертекстуальності, які беруть участь в утворенні *прайму* сатири: *алюзія, пародія, пастиш, прецедентні феномени (прецедентні імена, прецедентні вислови, прецедентні тексти), стилізація, а також трансформована цитата*.

Розглянемо, до прикладу, наступну статтю, яка вийшла друком після того, як стало відомо про наміри найбагатшої людини Великобританії Джеймса Реткліффа (James Ratcliffe), який був прихильником виходу Великобританії із Європейського Союзу, переїхати працювати до Монако з метою економії 4 млрд. доларів на податках. В межах цієї статті автор звертався до таких засобів інтертекстуальності: *алюзія, прецедентні феномени, стилізація та трансформовані цитати*.

Ratcliffe leaves sinking ship

by Our Maritime Staff Tim Shipshape

Billionaire rat, Sir James Ratcliffe, last night admitted that he was making plans to desert the RMS Brexitanic and swim to Monaco. “It’s purely a business matter,” said the entrepreneur rodent, “and not because I want to avoid paying tax or going down with the Brexitanic.” Asked why he had constantly maintained that the Brexitanic was “unsinkable” and destined to “sail into the sunlit uplands”, he replied, “I was advised by top vermin accountants, PriceWaterlogged, that jumping off the ship and scuttling off to Monaco was fiscally prudent and would in no way make me look like a total rat.”

Sir James Ratcliffe was recently knighted in acknowledgement of his classic “rats-to-riches story”. Sir James concluded, “I still have a lot of confidence in the Brexitanic, but sadly it’s every rat for himself” (cont. 2094) (PE, 22 February – 7 March 2019: 27)

Ця стаття написана у стилі серйозної журналістської статті із дотриманням базових норм написання журналістських заміток у газеті, зокрема, тут присутній заголовок статті та два сателітні абзаци із цитатами слів людини, діяльність якої є предметом статті, а також зазначено автора статті та вказано на нібито продовження статті на одній із наступних сторінок газети (*cont. 2094*). Це дотримання базових журналістських правил є прикладом *стилізації*.

У цій статті сатирик використовує такий вид метафори як *персоніфікація*, зображуючи мільярдера Дж. Реткліффа щуром (***billionaire rat, a total rat, entrepreneur rodent, rats-to-riches***). Апеляція до такого типу метафори дозволяє автору імпліцитно перенести загальноприйняті негативні асоціації пов’язані із цим гризуном, такі як злобність, нечистотність і, звичайно ж, вміння виживати в складних польових умовах, на образ мільярдера. Більше того, сатирик в цій конкретній ситуації формує *прайм* елемент сатири на основі загальновідомої ідіоми ***“like rats fleeing a sinking ship”***, яка вживається по відношенню до

ненадійних, не вартих довіри людей, які першими втікатимуть. у складній ситуації.

Окрім того, сатирик звертається до трансформованого прецедентного імені ***Brexitanic (Brexit + Titanic)*** як вихідного домена для формування концептуальної метафори BREXIT IS A SINKING SHIP, яка допомагає реципієнту сатири зрозуміти критичне ставлення сатирика до самої ідеї Виходу Британії із ЄС. Апеляція до прецедентного імені із широким спектром трагічних асоціацій дає можливість сатирику значно розширити ряд імплікацій, які характеризують ситуацію навколо Виходу Великобританії із ЄС та сформувати імплікатуру (*вихід Британії із ЄС матиме трагічні наслідки*) із підсиленням трагікомічним ефектом, реалізованим за допомогою біблійних алюзій ***“sail into the sunlit uplands”*** та за допомогою оксиморону ***the “unsinkable” Brexitanic***.

Для формування довершеного сатиричного образу Дж. Реткліфа як щура, який втікає із тонучого корабля, автор задіює й інші трансформовані прецедентні висловлювання для утворення на їх основі каламбурів (***rats-to-riches (rags-to-riches), it’s every rat for himself (every man for himself, PriceWaterlogged (PricewaterhouseCoopers))***), які допомагають автору підсилити критичне ставлення сатирика до об’єкта сатири, створюючи при цьому комічний ефект.

Використання трансформованої цитати самого Дж. Реткліфа стосовно мотивів його планів переведення бізнесу (***“I still have a lot of confidence in the Brexitanic, but sadly it’s every rat for himself”***) робить ехо-висловлення максимально очевидним для реципієнта сатири і, в той же час, підсилює персоніфікований образ Дж. Реткліфа, як щура, який першим відчув небезпеку і одразу готовий тікати до іншої країни.

Отже, в цій статті поєднання та блендинг виступають тільки складовим елементом формування сатиричного *прайму* за допомогою інтертекстуальності, яка «функціонує за емблематичними схемами», формуючи «образну «вторинність» (Солецький, 2018: 327), яка допомагає сатирику створити образи, які зможуть підкреслити ті риси характеру об’єктів сатири, які виступають тригером сатиричної критики.

Принципово важливим у функціонуванні *прайм*-елемента у межах сатиричного тексту є перестановка або дислокація у дискурсі мовця чи джерела висловлення, таким чином, що справжній творець прецедентного тексту, адаптованого у сатиричному дискурсі, є завуальованим. Тобто, сатира не просто повторює попереднє висловлення, текст чи дискурс, вона повторно контекстуалізує первинну ідею, розміщуючи її у новому дискурсивному контексті.

Розглянемо, наприклад, статтю

UKRAINE KRONIKLE

COMEDIAN TO BECOME NEXT BRITISH PM

by Our Man in London Frasier U. Krane

A BURLY, shaggy-haired stand-up comedian, known as Bojo, is to become the next British prime minister, I can reveal.

Bojo (real name Boris McTurdface), who came to fame when appearing on TV comedy shows, has made no secret of his ambition to replace the now discredited Theresa May and is increasingly popular with disgruntled Tory voters.

As a gaffe-prone clown, Bojo recently starred as a bungling Foreign Secretary adept at shooting himself in the foot. Now Tory voters have decided to favour the clumsy comic over the other less colourful contenders, putting him in charge of the country. "Our politics have become a farce," said one typical Bojo fan, "so what better than to elect a clown as PM?" (PE, 3 May – 16 May 2019:31)

Ця стаття має всі орфографічні, граматичні та стилістичні ознаки статті, яка могла б бути надрукована у будь-якій серйозній газеті. Тут присутні заголовок, надрукований відповідним шрифтом, ввідний абзац та чотири сателітні абзаци. Граматична структура заголовка та ввідного абзацу відповідає всім канонам серйозного видання. Сатирик навіть вказав видання, в якому нібито була надрукована дана стаття. Проте, цей текст не є серйозною журналістською статтею. Це є свого роду *пародія*, приклад «ехо-дискурсу» побудованого за шаблоном іншого виду дискурсу, адже навіть назва неіснуючого українського видання написана із лексичними помилками. Більше того, жанр, відголоски якого присутні у даній статті, є опосередкованим метатекстом, що означає, що наш сатиричний текст, ані імпліцитно не апелює до нього через алюзію, ані експліцитно – через цитування. Тобто шаблон для написання цього сатиричного тексту діє як опосередкований інтертекст, який Дж. Лемке називав третім текстом (Лемке, 1985; 276-279). Хоча цьому інтертексту може бути властива подібність із реальним дискурсом, він по-суті є абстрактним сегментом, який діє як інтерсеміотична система, яка з'єднує взаємонезв'язані дискурси, але без прямого посилання на них (Simpson, 2003:80).

Розглядаючи цю статтю в контексті концептуальної метафори, вважаємо, що *прайм* цієї сатиричної статті, який П. Сімпсон називає «інтертекстуальною медіацією» утворюється в результаті накладання різних доменів ЦИРК та ПОЛІТИКА, переданих за допомогою взаємно переплетених відгуків преси на обрання комедійного актора президентом України та намірів Б. Джонсона стати прем'єр-міністром Великої Британії. При цьому, вихідним доменом виступає глузлива риторика західної преси стосовно обрання президентом України коміка, а цільовим доменом є оголошені наміри Консервативної партії делегувати Б. Джонсона на посаду прем'єр-міністра.

Першим відсиланням до результатів виборів в Україні є каламбур, який автор використав для вказання імені автора статті (*by Our Man in London Frasier U. Krane*). Цей каламбур виконує дві важливі прагматичні функції у цій сатиричній статті, адже, окрім того, що він виступає одним із лексико-графічних засобів пародії на серйозну журналістську статтю, він також є остенсивним стимулом, який допомагає реципієнту сатири впізнати відсилання до України, тим самим допомагаючи вказати на імпліцитно виражені значення, які хотів передати сатирик. Загалом, увесь зміст статті «пронизаний» відлунням глузливої риторики світових медіа стосовно результатів виборів президента України та абсурдності ідеї обрання Б. Джонсона прем'єр-міністром Великої Британії (*stand-up comedian*

*is to become the next British prime minister, **who came to fame when appearing on TV comedy shows** As a **gaffe-prone clown**, **Bojo recently starred as a bungling Foreign Secretary adept at shooting himself in the foot**, to favour **the clumsy comic** over the other **less colourful contenders**, "**Our politics have become a farce**," said one typical Bojo fan, "**so what better than to elect a clown as PM?**")*

Отже, метафоричний сатиричний метод, який використовується сатириком для формування *прайм*-елемента сатири реалізується за допомогою інтертекстуальності, в основі якої лежить принцип поєднання та змішування різних концептуальних доменів, тобто сатиричному дискурсу характерний діалогізм, який реалізується за допомогою апеляції до алюзій, пародії, стилізації, трансформованих цитат та прецедентних феноменів, які завдяки широкому функціональному спектру здатні підсилити відголоски попередніх текстів.

Метонімічний сатиричний метод за П. Сімпсоном, включає всі стилістичні прийоми в межах одного концептуального домена, які використовуються для формування *діалектичного* елемента сатиричного тексту. Ці сатиричні прийоми включають *сатурацію* або *насичення* (saturation), *приміщення* (attenuated focalization), та *заперечення* (negation) (Simpson, 2003: 9)

Термін *сатурація* слугує для позначення метонімічного прийому утворення сатири, суть якого полягає у «насиченні», збільшенні певної ознаки чи властивості в межах одного домена. Це є певний тип трансформації «частинки цілого» за допомогою насичення чи перебільшення (Simpson, 2003: 128-130). Сатурація формує діалектичний елемент за допомогою перебільшення встановленого *праймом* сприйняття елементів.

Розглянемо, до прикладу, наступну сатиричну статтю:

WHEN AN AMERICAN WINS AN OSCAR

"I was put on this earth with a God-given talent which would propel me to greatness. My whole life has built towards this moment when I could share my genius with a grateful world. I LOVE THAT YOU ALL LOVE ME. LOOK AT ME, MA-TOP OF THE WORLD!" (BAND STRIKES UP AS ACTOR SALUTES CROWD)

WHEN A BRIT WINS AN OSCAR

"Gee golly gumdrops... whizzer and chips... is this a mistake?... cor blimey, alright me old China, give us a snog.... no, this must be a mistake... crumbs... knock down finger... this IS a mistake, rhubarb and custard... put a brew on... toodle pip... goodness me, mother, I've come over all peculiar..." (BAND ORDERED TO STRIKE UP AND DROWN OUT ACTOR) (PE, 8 March – 21 March 2019: 31)

Об'єктом сатири тут виступає самовпевненість американських акторів та невпевненість у собі й «простакуватість» британських знаменитостей. *Прайм*-елемент сатири побудований на основі цитат типових промов акторів американського та британського походження під час церемонії вручення кінопремії Оскар. Однак, важливо те, що в цій статті не використовуються правдиві цитати будь-кого із реальних акторів, сатирик написав свої цілком вигадані тексти, використовуючи стильові та лексико-граматичні структури, притаманні типовим промовама, тобто *прайм* – це інтертекстуальна медіація.

Для створення діалектичного елемента, який передає критичне ставлення до ехо-висловлення, сатирик використовує *сатурацію*, для того, щоб підкреслити завелику самовпевненість американців та невпевненість у собі і занижену самооцінку британців. Лексико-граматичними засобами *сатурації* самовпевненості та пихатості американських акторів виступають лексеми лексико-семантичного поля – “*успішний геній*” (*God-given talent, share my genius, propel to greatness, top of the world, all love me*), а також повтори займенників першої особи однини (*I was put on the Earth, propel me to greatness, My whole life, I could share, I love, you love me, look at me), які сатурують его людини. В той же час для перебільшення заниженої самооцінки британських акторів, сатирик використовує повтори фрази “*це мабуть помилка*” (*is this a mistake, no, this must be a mistake , this IS a mistake*), яка гіпертрофує невпевненість у своїх силах та показує, що людина не вірить у можливу перемогу. Використання сленгу, розмовної лексики та багаторазове повторення різноманітних синонімічних вигуків (*gee, golly, cor blimey, give me a snog, toodle pip, rhubarb and custard, put a brew on*) показує неготовність до такого повороту подій. Сатурація відіграє важливу прагматичну роль, адже перебільшуючи окремі вади, роблячи їх більш помітними та неприйнятними, сатирик дистанціюється від референта, тобто сатурація породжує зневагу до референта. Саме так реалізується критичне ставлення сатирика до об’єкта сатири (Simpson, 2003: 133).*

Серед вербальних прийомів *сатурації* одними із найпоширеніших є *повтори, стилістична несумісність, апеляція до високого стилю мови та термінології, розмовна мова, жаргонізми, сленги та навіть вульгаризми:*

Повтори:

THE LABOUR PARTY

An apology for the apology for apologising too much over the accusations of anti-Semitism

WE WOULD like to say that we are very sorry for being sorry about being too sorry about the anti-Semitism and realise that this was in fact anti-anti-Semitism which was unacceptable from a party which is committed to anti-anti-anti-Semitism and honestly you can't win with some people can you no offence (cont. p94) (PE, 8 March – 21 March 2019: 25)

Розмовний стиль та жаргонізми: *JEFF BEZOS Dontchaluvhim?!! OK, he's ditched his wife and asked Alexa for a divorce!!?!?! (That's the virtual assistant, stooped!?!?) Who wouldn't, if you were the world's richest and therefore most attractive nerd?!?! Good luck to you, Bonker Bezos, and to your good glamorous gal from the land of guacamole!!?! The geeks shall inherit the earth – well, half of it, anyway, since the rest goes to the ex!!?!... (PE, 25 January – 7 Feb 2019: 27)*

Розмовний стиль та вульгаризми: *...Mr Halfcock Hey, tosspots! I speak in a language that young pupils understand. Fuck business? I say Fuck, Fuck business! Yeah! Cos that's the kind of guy I am. I get shit done. In fact? Shit's my middle name. Cock! That's half my name ! Slogan: Fuck, Shit, Cock! (PE, 14 June – 27 June 2019: 26)*

Високий стиль: ...*Edinburgh city council says it wants to create a “vibrant area with a world class street environment” with plaza areas and a dedicated cycle way. The New Town’s dignified architecture is still redolent of the Enlightenment, classical culture and the Romantic Movement....*

Much of the splendid character of the New Town comes from the overall proportions of its streets. Everything is in scale; the length and width of the streets and the proportions of the flanking buildings have been carefully considered and calculated, based on classical measurements, geometry and artistic conventions ...The New Town’s residents are also concerned about the impact on locals of increasing the number of potentially loud “vibrant ” outdoor events in the street. (PE, 8 March – 21 March 2019: 21)

Отже, сатурація як сатиричний метод утворення діалогічного елемента сатири реалізується за допомогою повторів, лексичної, граматичної та стильової несумісності, які сатурують певні характерні ознаки об’єкта сатири, гіпертрофуючи їх для того, щоб зробити їх більш помітними для читача, який, звертаючись до фонових знань, побачить невідповідність і зможе розпізнати дисоціативне ставлення сатирика.

Атенуація (применшення) на відміну від сатурації, яка по-суті означає більшу кількість чогось, применшує ознаки предмета. Применшення здійснюється за допомогою “недокодування” (undercoding) (Simpson, 2003: 131). Применшуючи значимість предмета, термін *атенуація* виступає як загальне поняття, яке охоплює всі стилістичні засоби применшення якості предмета чи явища, серед яких найпоширенішими є *недокодування, літоти, перифраз та евфемізми*.

Розглянемо, наприклад, наступну статтю:

Daily Mail, Friday 10, 2020

Child is much taller than it used to be when it was a baby

IN A world exclusive for the Daily Mail, it can be revealed that a six-year-old child has increased in size dramatically since the last time it was photographed in a similar position, three years ago.

The exact details of how the child gained the extra height are not known. But now, by whatever means he’s accomplished it, the child is substantially taller (if positioned vertically) or longer (if horizontally).

What does this mean? An expert told the Mail, “What this means is that the child is now truly a child, instead of being a baby.”

On other pages:

How much taller could child get if he grows at this rate for a hundred years?

How you can make your child grow like this other child

16 pages of further photos of this slightly larger child (PE, 10 January – 23 January 2020: 28)

Праймом цієї статті є інтертекст стилізований під класичну таблоїдну статтю присвячену життю знаменитостей із всіма структурними елементами газетної статті – заголовком, ввідним абзацом, сателітними абзацами та навіть анонсами інших статей на аналогічну тематику. Для підсилення ехо-висловлення рядової

статті жовтої преси сатирик також зазначає назву газети і дату виходу статті (*Daily Mail, Friday 10, 2020*). Вся стаття пронизана ехо-висловленнями типового змісту статті такого формату (*world exclusive for the Daily Mail, exact details, What does this mean? An expert told the Mail...*) із включенням думок експертів на тему статті та навіть у супроводі фото королівської сім'ї.

Однак, автор вводить *діалектичний елемент* вже у заголовку статті, який написаний у формі констатації загальновідомого факту про те, що дитина є вищою за немовля (*child is much taller than it used to be when it was a baby*), тим самим натякаючи на те, що насправді немає підстав присвячувати цілу статтю факту росту принца Джорджа, адже він нічим не відрізняється від будь-якої звичайної дитини, яка з кожним роком росте і розвивається. Серед лінгвопрагматичних засобів реалізації методу *атенуації* у межах цієї статті варто зазначити *недокодування*, коли сатирик навмисне уникає вживання імені королівського онука, а замість нього вживає лексему *child*. Таке недокодування виступає остенсивним стимулом, який у поєднанні із контекстуальним ресурсом А – фонові знання про світ (Юрчишин, 2020: 107) дозволяє реципієнту сатири вивести додаткові імплікації про те, що принц Джордж є звичайною дитиною, яка росте і розвивається, як й інші діти. Більше того, сатирик всіляко уникає лексеми *grow*, вживаючи замість неї словникову дефініцію дієслова *grow* (*grow – to increase in amount, size or strength*) (LDOCE online). Абсурдність перетворювати тривіальний процес росту дитини на предмет статті підсилюється також за допомогою апеляції до академічного стилю для пояснення тривіальних повсякденних процесів в організмі дитини (*gain extra height, he accomplished it, substantially taller*). Обрамленням абсурдності виступає звернення журналіста до думки так званого експерта, який мав би надати якесь пояснення очевидному природньому процесу росту (*An expert told the Mail, “What this means is that the child is now truly a child, instead of being a baby”*). Завершення цієї статті анонсами наступних статей на таку ж тему підкреслює систематичність процесу «роздування» новин із нічого, тобто сатирик не просто критикує одиночний випадок написання статті про членів королівської сім'ї без жодних підстав, він натякає на те, що жовта преса вже не є прикладом серйозної журналістики, завданням якої є інформування громадян про важливі соціально-політичні події.

Отже, в цій статті сатирик формує *діалектичний елемент* за допомогою сатиричного методу *атенуації*, який вказує на зміщення пріоритетності журналістики із об'єктивного інформування читачів про важливі події до перебільшеного висвітлення тривіальних псевдо-сенсації.

Серед лінгвопрагматичних засобів реалізації методу *атенуації* є *евфемізми*, які сатирик використовує замість вживання звичних термінів, які позначають суть та наслідки складних суспільно-політичних явищ. Зокрема, у наступній статті сатирик формує *діалектичний елемент* за допомогою *атенуації* смерті під час війни використовуючи виділені евфемізми:

People die in wars -Trump's amazing new discovery
by Our Foreign Affairs Staff Phil Graves

THE President of the United States, Mr Donald Trump, yesterday took action to narrowly avert the end of the world. Mr Trump had given the order to “obliterate Iran” when he was made aware of fresh intelligence which radically changed his view.

The President was told by high-level Pentagon officials that there was a strong likelihood that dropping bombs on other countries might result in fatalities amongst the populations of those countries.

Five-star Generals and military experts informed him that high explosives, when detonated in the vicinity of human beings, often had the unfortunate side effect of reducing the victims’ life expectancy to zero.

“Not many people know this,” tweeted the President, “but the fact is that folks stop living if they’re killed.” The President added, “I have also been made aware that the so-called Pope is Catholic, and that bears do their business in the wood. The mainstream media don’t tell you that.

#failinglosersMSM (PE, 28 June – 11 July 2019: 27)

У цій статті автор реалізує метод атенуації за допомогою евфемізмів на позначення суті та наслідків війни, називаючи жертв війни побічними ефектами (*unfortunate side effects*), замінюючи лексему *death* на евфемізм *reducing the victims’ life expectancy to zero*, а лексему *die* на евфемізм *stop living*. Сатирик також створює інконгруентність, використовуючи літоту *not many people know* та перелічуючи загальновідомі факти, такі як визначення процесу смерті чи зазначення того факту, що папа Римський є католиком.

Отже, атенуація як сатиричний засіб, який реалізується за допомогою уникнення лексичного кодування, евфемізмів, літот та стилістичної невідповідності виконує важливу прагматичну функцію, адже не вживаючи звичні терміни для позначення процесів життєдіяльності, які мають повсякденний характер, автор дистанціюється від тенденцій медіа перетворювати журналістику із об’єктивного висвітлення нещодавніх подій на штучне створення новин про відомих людей.

Заперечення – це елемент значення речення, який вказує, що «зв’язок, встановлений між компонентами речення, який, на думку мовця, реально не існує або те, що відповідне стверджувальне речення заперечується мовцем як неправдиве» (Швайко, 2014: 275). П. Сімпсон стверджує, що «заперечення виступає як свого роду реакція на ствердження, яка спрямовує реципієнта сатири до антитези, закодованої у заперечному реченні у процесі пошуку синтезу. Саме за допомогою техніки заперечення сатиричне «дзеркало» може відобразити той самий концептуальний домен, але із виворітної сторони, це є свого роду «допельгангер» (темна сторона) дискурсу» (Simpson, 2003: 139) Заперечення відіграє важливу прагматичну роль, адже «деякі структури із негативним значенням іноді використовуються для того, щоб вказати на невідповідності між передбачуваними очікуваннями та фактами» (Bystrov, Petryna, Matton, 2018:20).

Лексико-граматичними засобами заперечення виступають речення із часткою *not*, сполучники *neither* разом із часткою *not*, займенники *nothing, nobody, nowhere, none*, прислівник *never*, а також умовні речення III типу.

Розглянемо, до прикладу, наступну статтю, написану напередодні тридцятої річниці «Різанина на площі Тяньаньмень».

30 YEARS NO, WE REMEMBER T-DAY

*It was exactly 30 years ago today that **nothing** at all happened and all across China we are remembering the events that **didn't** occur, particularly in Tiananmen Square.*

*Everyone can remember where they were when **nothing** happened, and how they felt when **no one** died, when tanks **didn't** roll through the streets and a man with shopping bags **didn't** stand in front of a row of tanks in defiance of an autocratic government's clampdown. We will **never** remember what they did for freedom, and the sacrifices they **didn't** make for the next generation. You only have to look on the Chinese internet search engine "Poodle" to see evidence of the **lack of** events as they **failed to** unfold back in 1989, or rather **never**. It's a proud day for the people of China, but **not** a sad one, because, as we've said before, there's **nothing** to be sad about, **unless** you're reading some fake news on an imperialist website, in which case you're going to be very sad quite soon.*

*INSIDE: You, sharing a cell with Tank Man. Only kidding - he **never** existed. And he certainly **doesn't** now (1498, ст. 31)*

Праїм елемент даної статті експлікується за допомогою ехо-висловлень, які описують трагічні події, які трапилися на площі Тяньаньмень 1989 року в Китаї, відомі як «Різанина на площі Тяньаньмень» (*...all across China ... the events ... in Tiananmen Square ..., a row of tanks..., ... back in 1989*). Діалектичну складову цього сатиричного тексту автор передає за допомогою техніки *заперечення*, яку сатирик реалізує за посередництвом частки *not*, доданої до кожного ключового дієслова, яке описує головні події, (*...events that didn't occur..., ...tanks didn't roll...,a man ...didn't stand in front ... of tanks, sacrifices they didn't make*), а також за допомогою неозначених займенників *nothing happened, no one died, nothing to be sad about* та прислівника *never (never remember, rather never, never existed)*, а також лексем, які імплікують заперечення (*the lack of events, failed to unfold*).

Заперечення, як техніка текстової організації в рамках метонімічного сатиричного методу також виконує важливу прагматичну функцію, адже висловлення, яке містить заперечення утворює контекстуально зумовлену імплікатуру, в нашому випадку заперечення відсутності згадок про ці трагічні події вказують на важливість пам'яті про них. Окрім того, в цьому випадку використання техніки заперечення в контексті політики Китаю є додатковим остенсивним стимулом, який вказує на критичне ставлення сатирика до політики замовчування злочинів влади, залякування інакодумців та пропаганди в цілому.

Отже, заперечення є засобом передачі важливості заперечуваного явища чи події. При цьому, важливість подій викликана за допомогою імплікатури, у подальшому дискурсі не відкидається на користь експліцитного значення, а навпаки, ця можлива присутність зберігається і впливає на наступний дискурс. Тобто, за допомогою заперечення присутності чогось, сатирик передає важливість того, що є відсутнім та показує критичне ставлення до поточного стану речей.

Висновки. Отож, сатиричні методи – це набір лінгвопрагматичних засобів формування *прайму* та *діалектичного* елементів сатири в межах дискурсивного підходу до визначення сатири. Слідом за П. Сімпсоном виділяємо дві категорії сатиричних методів – метафоричний сатиричний метод та метонімічний сатиричний метод, де метафора та метонімія виступають як обрамлення інтердискурсивних та інтрадискурсивних наборів стратегій організації та класифікації конкретних технік текстової організації в межах загальної схеми організації дискурсу. Метафоричний сатиричний метод реалізується за допомогою інтертекстуальності, в основі якої лежить принцип поєднання, накладання або змішування різних концептуальних доменів. Серед інтертекстуальних засобів реалізації метафоричного сатиричного методу виділяємо алюзію, пастиш, стилізацію, трансформовані цитати та прецедентні феномени, які підсилюють відголоски попередніх текстів, допомагаючи реципієнту сатири швидше ідентифікувати ехо-висловлення, які лежать в основі *прайм* елемента сатири. Діалектичний елемент сатири реалізується за допомогою метонімічного сатиричного методу, який охоплює лінгвопрагматичні операції виконані в межах одного концептуального домена. До метонімічного сатиричного методу відносимо техніки сатурації, атенуації та заперечення, де сатурація позначає прийом утворення сатири за допомогою «насичення», збільшення певної ознаки чи властивості в межах одного домена. Автор сатурує певні ознаки за допомогою повторів, стилістичної несумісності, використання високого стилю мови та термінології, а також за допомогою жаргонізмів, сленгу та вульгаризмів. До лінгвістичних засобів атенуації відносимо недокодування, евфемізми, літоти та перефраз. Техніка заперечення реалізується за допомогою заперечної частки *not*, неозначених займенників, прислівника та лексем, які імплікують заперечення. Перспективи подальшого дослідження вбачаємо у дослідженні кореляції між об'єктом сатири та типовими лінгвопрагматичними засобами реалізації сатиричних методів у британському медіадискурсі.

Список літератури

- Бистров, Я. В. Метафоризація функціонального світу в автобіографічному есе Джуліана Барнса “Nothing to Be Afraid Of”. *Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія «Лінгвістика»: зб. наук. праць.* 2013 №. 20. С.158-162.
- Зикун Н. І. Сатирична публіцистика Наддніпрянщини в інформаційному просторі України: становлення, розвиток, жанрово-тематичні форми: дис.... д-ра наук із соціальних комунікацій: 27.00. 04, Львів, 2016.
- Кульчицька О. О., Романів М. О. Іронія Огдена Неша. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія». Серія «Філологічна».* 2017. № 67. С. 170–173.
DOI: 10.25264/2519-2558-2017-67-170-173
- Огуй О. Д. Засоби зв'язності тексту та дискурсу в комунікативному просторі (на прикладі кількісної репрезентації когезії в романах Е. М. Ремарка) *Іноземна Філологія.* 2011. №123.
URL: <http://publications.lnu.edu.ua/collections/index.php/foreignphilology/article/view/402/404> (дата звернення 25.04.2021).
- Сабадаш (Плисак) Д. В. Метафоричне осмислення медичних терміноконцептів у художній комунікації (на матеріалі англійської мови). *Наукові записки Національного університету «Острозька академія». Серія «Філологічна» : збірник наукових праць.* 2015. С. 266-269.

- Самохіна В. О. Жарт у сучасному комунікативному просторі Великої Британії та США: текстуальний і дискурсивний аспекти : дис. ...докт. філол. наук. : спец. 10.02.04 ; Київський національний університет імені Тараса Шевченка у Київ, 2010. 519 с.
- Харченко О. В. Феномен комічного у комунікативному просторі США : монографія. Київ : МП Леся, 2014. 460 с.
- Солецький О. М. Емблематичні форми дискурсу: від міфу до постмодерну : монографія. Івано-Франківськ : «Лілея-НВ», 2018. 400 с.
- Швайко Д. С. Засоби відтворення семантики заперечення у сучасному англomовному художньому дискурсі. *Наукові записки Ніжинського державного університету ім. Миколи Гоголя : зб. наук. пр. Філологічні Науки*. Ніжин, 2014. С. 274-277.
- Шонь О. Б. Специфіка функціонування алюзій як засобу реалізації іронії в американській малій прозі. *Наукові праці Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка. Філологічні науки*. 2009. № 20. С. 743-746.
- Юрчишин В. М. Характеризація контекстуальної інформації та її роль під час інтерпретації сатири. Сучасні дослідження з лінгвістики, літературознавства і міжкультурної комунікації: Матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції ELLIC 2020, Івано-Франківськ. 2020. С. 107-109.
- Юрчишин В. М. Роль контекстуальних ресурсів в інтерпретації сатиричних висловлень у Британському медійному дискурсі: лінгвопрагматичний підхід. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Сер.: Філологія*. 2020. № 46, том 2. С.206-210. DOI <https://doi.org/10.32841/2409-1154.2020.46-2.49>.
- Юрчишин В. М. Засоби реалізації структурних елементів сатири за методологією П. Сімпсона (на матеріалі Британського медіадискурсу) *Вчені записки Таврійського національного університету імені В. І. Вернадського. Серія: Філологія. Журналістика*. 2021. Том 32 (71) №1. С. 233-239.
- Blynova I. A. The Parameters of Speech Genre Implementation in the Black Humour Discourse. *Journal of Language and Linguistic Studies*. 2021. №17 Special Issue 2, P. 1230-1242.
- Bystrov Y., Petryna O., Matton M. Double Negation in English and Ukrainian: a View from Cognitive Linguistics and a SLA Context. *Studies about Languages*, 2018. Issue 33. P. 17-32. DOI: 10.5755/j01.sal.0.33.20886
- Lemke, J. Ideology, intertextuality, and the notion of register. In Benson & Greaves (Eds.). 1985. P. 275–294.
- Simpson P. On the discourse of satire: Toward a stylistic model of satirical humor. Amsterdam, The Netherlands : John Benjamins Publishing Company, 2003. P. 256.
- Velykoroda Y. Conceptual Metaphorisation through Precedent-Related Phenomena in Media Discourse. *Studies about Languages*, 2019. Issue 34. P. 32-45. DOI <https://doi.org/10.5755/j01.sal.0.34.22088>.

References

- Bystrov, Ya.V. (2013). Metaforyzatsiia funktsionalnoho svitu v avtobiohrafichnomu esse Dzhuliana Barnsa "Nothing to Be Afraid Of". *Naukovyi visnyk Khersonskoho derzhavnoho universytetu. Seriiia «Linhvistyka»: zb. nauk. prats.* №. 20, 158-162.
- Zykun, N. I. (2016). Satyrychna publitsystyka Naddnyprianshchyny v informatsiinomu prostori Ukrainy: stanovlennia, rozvytok, zhanrovo-tematychni formy: dys.... d-ra nauk iz sotsialnykh komunikatsii: 27.00. 04, Lviv, 2016.
- Kulchytska, O. O., Romaniv, M. O. (2017). Ironiia Ogdena Nesha. *Nauko vizapysky Natsionalnoho universytetu «Ostrozka akademiiia». Seriiia «Filolohichna».* № 67. S. 170–173. DOI: 10.25264/2519-2558-2017-67-170-173
- Ohui, O. D. (2011). Zasoby zv'iaznosti tekstu ta dyskursu v komunikatyvnomu prostori (na prykladi kilkisnoi reprezentatsii kohezii v romanakh E. M. Remarka). *Inozemna Filolohiia.* №123. URL: <http://publications.lnu.edu.ua/collections/index.php/foreignphilology/article/view/402/404>.

- Sabadash, (Plysak) D. V. (2015). Metaforychne osmyslennia medychnykh terminokontseptiv u khudozhnii komunikatsii (na materialy anhliiskoi movy). *Naukovi zapysky Natsionalnoho universytetu «Ostrozka akademiia». Seriia «Filolohichna» : zbirnyk naukovykh prats.* S. 266-269.
- Samokhina, V. O. (2010). Zhart u suchasnomu komunikatyvnomu prostori Velykoi Brytanii ta SShA: tekstualnyi i dyskursyvnyi aspekty : dys. ...dokt. filol. nauk. : spets. 10.02.04 ; Kyivskiy natsionalnyi universytet imeni Tarasa Shevchenka, Kyiv.
- Kharchenko, O. V. (2014). Fenomen komichnoho u komunikatyvnomu prostori SShA : monohrafiia. Kyiv : MP Lesia.
- Soletskiy, O. M. (2018). Emblematychni formy dyskursu: vid mifu do postmodernu : monohrafiia. Ivano-Frankivsk : «Lileia-NV».
- Shvaiko, D. S. (2014). Zasoby vidtvorennia semantyky zaperechennia u suchasnomu anhlomovnomu khudozhnomu dyskursi. *Naukovi zapysky Nizhynskoho derzhavnogo universytetu im. Mykoly Hoholia: zb. nauk. pr. Filolohichni Nauky.* Nizhyn, 274-277.
- Shon, O. B. (2009). Spetsyfika funktsionuvannia aliuzii yak zasobu realizatsii ironii v amerykanskii malii prozi. *Naukovi pratsi Kamianets-Podilskoho natsionalnoho universytetu imeni Ivana Ohienka. Filolohichni nauky.* № 20, 743-746.
- Yurchyshyn, V. M. (2020). Kharakteryzatsiia kontekstualnoi informatsii ta yii rol pid chas interpretatsii satyry. *Suchasni doslidzhennia z lnhvistyky, literaturoznavstva i mizhkulturnoi komunikatsii: Materialy Vseukrainskoi naukovo-praktychnoi konferentsii ELLIC, Ivano-Frankivsk,* 107-109.
- Yurchyshyn, V. M. (2020). Rol kontekstualnykh resursiv v interpretatsii satyrychnykh vysloven u Brytanskomu mediinomu dyskursi: lnhvoprahamatychnyi pidkhid. *Naukovyi visnyk Mizhnarodnoho humanitarnoho universytetu. Ser.: Filolohiia.* № 46, tom 2, 206-210
DOI <https://doi.org/10.32841/2409-1154.2020.46-2.49>.
- Yurchyshyn, V. M. (2021). Zasoby realizatsii strukturnykh elementiv satyry za metodolohiieiu P. Simpsona (na materialy Brytanskoho mediadyskursu). *Vcheni zapysky Tavriiskoho natsionalnoho universytetu imeni V. I. Vernadskoho. Seriia: Filolohiia. Zhurnalistyka.* Tom 32 (71) №1, 233-239.
- Blynova, I. A. (2021). The Parameters of Speech Genre Implementation in the Black Humour Discourse. *Journal of Language and Linguistic Studies.* №17 Special Issue 2, 1230-1242.
- Bystrov, Y., Petryna, O., Matton, M. (2018). Double Negation in English and Ukrainian: a View from Cognitive Linguistics and a SLA Context. *Studies about Languages,* Issue 33, 17-32. DOI: 10.5755/j01.sal.0.33.20886
- Lemke, J. (1985). Ideology, intertextuality, and the notion of register. In Benson & Greaves (Eds.), 275–294.
- Simpson, P. (2003). On the discourse of satire: Toward a stylistic model of satirical humor. Amsterdam, The Netherlands : John Benjamins Publishing Company.
- Velykoroda, Y. (2019). Conceptual Metaphorisation through Precedent-Related Phenomena in Media Discourse. *Studies about Lan-guages,* 34, 32–45. DOI <https://doi.org/10.5755/j01.sal.0.34.22088>.

Стаття надійшла до редакції 28.04.2021 р.

CREAM MERINGUES VS A DIVINE T-SHIRT¹³: CATALAN IDENTITY IN THE SPANISH SPORTS DISCOURSE

Valentyna Kotenko

Candidate of Philological Sciences, lecturer
National Taras Shevchenko University of Kyiv
ORCID 0000-0003-3934-3871

This paper aims to make a sketch in the investigation of the representation of the Catalan identity that is inextricably linked to FC Barcelona in the contemporary Spanish sports discourse from its linguistic perspective within the sociocultural premises. The corpus of the data we have analyzed is translated from the most important Spanish sports newspapers As, Marca, Mundo Deportivo and Sport in the range of 2012-2015, as well as from the books of publicist style, with a particular attention paid to some headlines of the articles to the Champions League Final, World Cup and UEFA Euro Cup. The methods we used are critical discourse analysis, linguistic description with elements of sociolinguistic research. It was revealed that both newspapers and books of journalistic and artistic styles are filled with lexical units from Catalan language: from slogans up to toponyms, anthroponyms, or cultural realia. The lexical item lo catalán ("Catalan" and "Catalonia") is incorporated into the broad range of speeches and written texts. The official status of this language is regularized in the Statute of FC Barcelona. The incorporation of the Catalan language is manifested in the discourse of players and coaches, Statutes of FC Barcelona, slogans, toponyms, anthroponyms and cultural realia. We also analyzed the role of deictic markers as an expressive dominant of the texts that constitute the fan-position of the above-mentioned sports newspapers. It was exposed the clear presence of two units of discourse madridismo and barcelonismo that have sociocultural meaning to define the tendency of the rivalry between two sports clubs that goes beyond the mere sport. Sarcasm, irony, and humor are the main communicative strategies of their construction in the contemporary Spanish sports discourse.

Key words: Spanish sport discourse, Catalan language, unit of discourse, deictic marker, expressiveness.

КРЕМОВІ БЕЗЕ ПРОТИ СВЯЩЕННОЇ ФУТБОЛКИ: КАТАЛОНСЬКА ІДЕНТИЧНІСТЬ У ІСПАНСЬКОМОВНОМУ СПОРТИВНОМУ ДИСКУРСІ

Котенко В.Л.

кандидат філологічних наук, викладач

Київський національний університет імені Тараса Шевченка

Метою цієї статті є зробити нарис у дослідженні елементу каталонської ідентичності, з якою нерозривно пов'язаний футбольний клуб "Барселона", в сучасному іспанськомовному спортивному дискурсі у його мовному вираженні із соціокультурним віднесенням. Корпус проаналізованих прикладів перекладено із найважливіших іспанських спортивних газет As, Marca, Mundo Deportivo та Sport у період 2012-2015 років, а також взято із книг художньо-публіцистичного стилю; особливу увагу у дослідженні приділено заголовкам статей, присвяченим фіналу Ліги Чемпіонів, Чемпіонатам Європи УЄФА та світу. У роботі використано такі методи дослідження: критичний дискурсивний аналіз, описовий метод з елементами соціолінгвістичного аналізу. За результатами дослідження було виявлено, що як газети, так і книги художньо-публіцистичного стилю наповнені лексичними одиницями, запозиченими з каталонської мови: від гасел вболівальників до топонімів, антропонімів чи

¹³ Unofficial nicknames of Real Madrid FC and FC Barcelona

культурних реалій. Лексична одиниця *lo catalán* введена до широкого кола промов та написаних текстів. Офіційний статус каталонської мови закріплено у Статуті футбольного клубу “Барселона”. Використання каталонської мови також зафіксовано у мовленні гравців і тренерів, слоганах, топонімах, антропонімах та культурних реаліях. Було проаналізовано роль дейктичних маркерів як експресивну домінанту текстів, що дозволяє простежити вболівальницьку позицію зазначених спортивних газет. В ході проведеного аналізу також було виявлено дві одиниці дискурсу соціокультурного значення *madridismo* та *barcelonismo*, що використовуються на позначення тенденції до суперництва між двома спортивними клубами, яка виходить за межі суто спорту. При цьому гумор, сарказм та іронія є основними комунікативними стратегіями їх побудови у сучасному іспанськомовному спортивному дискурсі.

Ключові слова: іспанськомовний спортивний дискурс, каталонська мова, одиниця дискурсу, дейктичний маркер, експресивність.

Introduction. The **aim** of this paper is to describe the phenomenon of the Catalan identity in the Spanish sports discourse. First of all, it is important to briefly explain the Spanish context we are talking about, summarize the socio-historical premises for the existing antagonism between FC Barcelona and Real Madrid CF and then pay attention to the linguistic aspect of such representation. All the corpus of examples we will illustrate our points with are translated from the Spanish sports newspapers *As*, *Marca*, *Mundo Deportivo* and *Sport* in the range of 2012-2015 and some books of journalistic and artistic styles. The **methods** we used are critical discourse analysis, linguistic description with elements of sociolinguistic research.

According to the official UEFA statistics, 8 football players who represent exactly Spanish football clubs (5 of whom are from FC Barcelona and 3 from Real Madrid CF) were included in the UEFA 2015 team of the year; 2 from Barcelona and 5 from Real Madrid in 2018; three Spanish football clubs (Real Madrid CF, FC Barcelona and Atlético de Madrid) are among the top 5 in the UEFA ranking; L. Messi, Neymar Jr., C. Ronaldo were the three finalists of the FIFA Balón d’Or 2015 nomination and Barcelona’s Luis Enrique won the same award as the best coach. Ironically he was in the same nomination with the former Barcelona’s coach Pep Guardiola who is currently working in Manchester City’s team. In addition, Spanish sports newspaper “Marca” is the second most popular newspaper in Spain per its net circulation average; totally, 805 journalists from 35 countries representing 164 means of mass communication came to cover El Clásico in March 2015. According to various sociological researches, 70% of the population of Spain identify themselves with either Real Madrid or Barcelona.

In the country where football is more than just a sport, there is also a club, which is “more than a club” – FC Barcelona. The official web page of the club states: *More than a club because without forgetting our roots in Barcelona and our Catalan identity and culture, we have always been open to the world, and have become a meeting point for different people, cultures and nations* (www.fcbarcelona.com). As a capital of Catalonia, Barcelona is traditionally claimed to be an open avant-garde urban space, meanwhile Madrid, Spain’s capital from the XVIth century, has remained a center of the monarchy and the crown, of *lo español*. ... *The only opportunity for the Spanish flag to appear on the European stage for the next Champions League is that Madrid*

plays, because no one would think that the fans of Bilbao or Barça will carry it as a proper emblem (Vázquez Montalbán, 2006: 143); *In Madrid the national base is super important* (El Mundo 30.07.2013). To the contrary, the cosmopolitan character of FC Barcelona was evident by its very creation: it was founded in 1899 by six Spaniards, three British, two Swiss and a German. From the moment of its creation FC Barcelona took an active political stand: since 1915 and during the World War I the club demonstrated its support of the *Mancomunitat* (the Commonwealth of Catalonia), proving the possibility of coexistence of the local governance and sports, which was not typical for the rest of Spain. In this way we may speak of football that does not carry any mission of unification (Pujadas, 2011: 122), unlike, for example, the Olympic games do. In 1918 the club supported a petition for a statute of autonomy for Catalonia, which was being demanded from all sectors of the Catalanista movement. Moreover, in 1921 the club drafted its statutes in the language of Catalonia, even though Catalan was not an official language. In the contemporary statutes written in Spanish, English, and Catalan the matter of language, is also being emphasized¹⁴. However, the new version of the same statutes of 2018 are written only in Catalan. The Statutes of Real Madrid CF, on the contrary, are written only in Spanish and highlight the presence of the Royal Crown at the emblem (art. 8). As Spanish journalist and writer Luis Carandell described in his poem “Romance of the transfer of Cruyff”:

<i>Hay entre el Madrid y el Barça</i>	<i>There is between Madrid and Barça</i>
<i>una fuerte rivalidad</i>	<i>a strong rivalry</i>
<i>trasunto de otras cuestiones</i>	<i>transcript of other issues</i>
<i>que no son de este lugar</i>	<i>that they are not of this place.</i>

Luis Carandell, “Romance of signing up Cruyff”

During the Franco’s autocratic regime football became to be considered as a social instrument to demand freedom and democracy (“*In 1957 Camp Nou was the only legal space in which they could articulate ethnic and cultural identity as an alternative to Spain’s indivisible national Catholicism*” (Miravittlas, 2013: 156). In most recent times, and most vocally since 2012, Barcelona joined a new movement to achieve the independence from Spain: one of the last Primera’s match was filled up with esteladas (nonofficial flag of Catalonia, a symbol of the struggle for

¹⁴ Art. 1 Nature: FC Barcelona is a private Catalan sports association of natural persons

Art. 4 Functional Area: 2. Complementarily, the promotion of and participation in social, cultural, artistic, scientific or recreational activities that are relevant and necessary to maintain the representative nature and public projection that the Club enjoys due to its ongoing tradition of loyalty and service to Club members, to the general public and to Catalonia.

3. To complement to these objectives, the Club: will promote, through the FC Barcelona Foundation, solidarity, the civic and social dimension of the Club in Catalonia and worldwide.

Art. 5. Maintaining the Club’s Catalan identity, FC Barcelona must partake in the sporting and complementary activities outlined in the previous article, in the local, national, state or international spheres as appropriate and demanded by the sports competitions or complementary activities in which it participates.

Art. 6. Language: The language of FC Barcelona is Catalan and, therefore, this will be the normal language of preferred use in all the Club’s activities.

Art.8 Register: FC Barcelona is inscribed in the Register of Sporting Bodies of the Government of Catalonia, and the Register of Sports Associations of the “Consejo Superior de Deportes”, as well as the registers of the Catalan, State or International Federations or Associations of Clubs for the sports activities that the Club practices.

Art. 41 Conditions for being an elector: h) With respect to the pre-candidate for the Presidency, being of Catalan civil residence status. VS Art. 40 of the Statutes of Real Madrid among Requirements to become a Candidate for President or a Member of the Board of Directors highlights to be Spanish.

independence) and claims for sovereignty and it was watched by 400 mln viewers live. In 2013, during the final of the Champions esteladas were also brought to the stadium, which caused a 30 000 € fine from the UEFA executives. The official response from the club's representatives was that esteladas respond to a popular feeling that is very old and socially ingrained, surpassing any possible political message and, therefore, its exhibition can not be sanctioned in the future (As 7.08.2013). In 2015, UEFA sanctions were imposed against the club for its fans bringing Catalan national flags to the stadium during the Champions League final in Berlin as well as for the poems and slogans for independence. Oriol Amorós, an assistant spokesperson of the Republican Left of Catalonia claimed: *"They may say whatever they want because we will keep bringing more esteladas as never before to the football fields and we will keep demanding freedom and independence"* (El Mundo 30.06.2015). In this way, nowadays FC Barcelona is considered to be one of the voices that represent Catalonia: *"This Saturday Barça plans not to use its usual color (blaugrana/blue and scarlet), but to put on its third uniform – with red and yellow stripes, which obviously has a nationalistic meaning. We are living in the complicated times of the separatist demands of Catalonia and many people have asked "Barça" to verbalize them"* (As 11.09.2014).

FC Barcelona's former manager Evarist Murtra named the undeniable affiliation to the autonomous province of Catalonia (*catalanidad irrenunciable*) to be one of the distinctive values of this club and even related the physicality, teamwork, effort and self-improvement to the creation of new Catalonia: educated, civil and open (Violan 2012, 29,37). We may partially agree or disagree with this statement concerning the multinational lineup of both teams, but pro-Catalan position of FC Barcelona, its patronage and popularization of the Catalan culture in general and language, in particular, are obvious: *together with "La Caixa" bank and Generalitat FC "Barcelona" is considered as one of the pillars which constitute Catalonia* (Miravittlas, 2013: 7). It is quite symbolic that J. Laporta was a President of FC Barcelona from 2003 till 2010 and then became a deputy of the Catalan parliament in 2010-2012. His successor Sandro Rosell stated: *"If you were born in Catalonia, perfect. If not, we want you to be like Gamper, who was a Swiss, who came here, integrated himself into the country, spoke Catalan and made it the official language after the foundation of the club. Being Barça in Catalonia and speaking Catalan, this is what must be done"* (Marca 18.03.2013). *Renaixença blaugrana* as an allusion to the famous Catalan movement in the 2nd half of the XIX century is an indicative metaphor to illustrate the importance of FC Barcelona in the life of Catalonia. However, some journalists claim that politicization of sport in the democratic society is not possible and in terms of globalization football club must go beyond all the ideologies and parties, and that the political functions of the clubs should nowadays be fading (for instance, Nestor Hernández Alonso).

Results and discussion. During our research, we analyzed the presence of the Catalan identity in the contemporary Spanish sports discourse by studying it via newspapers and books dedicated to sport written by journalists and sportsmen. In the context of Spanish sports discourse we use a term *'unit of discourse'* as an interlevel unit of both lingual and extralingual meanings to define the symbiosis of linguistic and

cultural meanings in one pattern of discourse understanding it as a combination of the linguistic sign, its content and a respectful cultural meaning accompanying it. In other words, it may become possible to trace the way Catalan identity is being represented through the language: *Barça players, whereas do 12 km jogging according to Seguer orders, are Anglo-Saxons with legs, but with the head and hands they are very Catalans. They do footing gathering rovellons (the most important Catalan mushroom) and on their way back to Nou Camp they roast butifarra, lamb ribs and rovellons* (Vázquez Montalbán, 2006: 77). Such sociocultural units of discourse, *madridismo* and *barcelonismo* as communicative units of the discourse may be used to define the above-mentioned tendency of the rivalry between two sports clubs that goes beyond the mere sport: *The more a particular Madrid's fan is excited about seeing Barcelona in 'la Segunda', there are still more, much more, who could not understand a league without the Barça-Madrid and vice versa. It would be something as if, suddenly, don Jose Ortega y Gasset would have had to do without the Ortega or Gasset* (Vázquez Montalbán, 2006: 129).

Then from another article: *Barca is in the emergency. Today it is a ruin, it has collapsed in football, in its physical and emotional aspects. Its eternal enemy made it pay for its extreme indolence and, to its horror, without a necessity to bid with the headlines. For Madrid it was enough to use a couple of secondary players to deal with an opponent without a soul, without any tension.* (El País.com 2.03.2013).

And yet one more quote: *The Catalans form more or less collective consciousness, a very delicate one because of the sad history of their relations with the central state, Spain, and basically adopt only that or those that help them fulfill their purpose of the unceasing hostility to the Spanish governance. In football it is called Real Madrid.* (Vázquez Montalbán, 2006: 171). It is also worth mentioning that King Felipe VI debuted in his first Cup of the King in the status of the King of Spain accompanied by an immense whistle during the anthem of Spain by fans of Athletic Bilbao and FC Barcelona: *The festival of football in the Copa del Rey started with a sonorous and historic whistling and booing during the course of chords of the national anthem of Spain resounding in the loudspeakers.* (Sport 31.05.2015).

To illustrate the realization of *madridismo* and *barcelonismo* as sociocultural units of discourse we have also analyzed the headlines of newspapers that covered events of World Cup 2010 and 2014 as well as the European Championship Euro 2012 and two publications of the same publicist genre “100 reasons to support Madrid (and not Barcelona)” and “100 reasons to support Barcelona (and not Madrid)” which stand in an obvious antagonistic relationship.

These books are written by journalists in 2012 and consist of short narratives, each one of them is united by one topic and constitutes one specific reason why one should be a fan of one and not another particular club. 100 reasons for each club do not exist in a direct dialogue with each other, but the issue of stadiums, fans, coaches, the physical aspect of players, the number of trophies won, are present in both of them.

Table 1

100 reasons to support Barcelona (and not Madrid)	100 reasons to support Madrid (and not Barcelona)
We can say Barça is more European than Real Madrid is [p.17].	The negativity that permeates the barcelonismo in general; and then there is this strange dialect (of Latin) they speak that there is no one who can understand it except in those unknown lands. It is called Catalan and it is filled with unintelligibly cut apocopic and full words [p.189].
Barça, no matter what, is Catalonia [c.94].	Moreover, Barça is not Spanish (nowadays it is so awkward to be Spanish), but Catalan, and being Catalan has always been very modern, of course [p. 34]
Against the delicate, almost feminine, a little bit angelical style of Casillas, we put the fun style, the grace, the ancestral power and the smile of Keita. Unlike these cute boys who come from fashion magazines being rather bland, who form the 11-team of Real Madrid, the Barça's squad is full of charismatic characters, which are more suitable to appear on the pages of the sports newspapers [p.44].	Casillas is a real archetype of Greco-Roman beauty without any decorations, just as natural as it may be [p.149]. ... Madrid speaks a universal language that unites people and cultures; it represents a culture that has written some of the most sublime works of art of all ever created in the literature. Unlike other teams, that in an exclusive way defend minority languages as the signs of their identity, el Castellano or Spanish is one of the three most widespread languages in the world [p. 47].

“100 reasons to support “Madrid” counts 15 core lexical items with the radical “madrid” in the titles and of the stories and not a one to mention lo español. “100 reasons to support Barcelona” has 26 core lexical items with the radicals “barç” and “catalan”, as well as 6 stories dedicated to Catalonia (for instance, “*Barça supports catalan music*”, “*Barça is Catalonia*”, “*Barça is an unarmed army of Catalonia*”). This peculiarity proves the obvious emphasizing of the Catalan identity in sports texts. Culé (FC Barcelona’s fan) as the lexical unit that is officially recognized the Royal Academy of the Spanish language and also acquires cultural meaning: While it would be unacceptable for barcelonismo to have culé that does not speak Catalan, one madridista may be a real one without knowing Castilian (González Gil-García, 2012: 48). Humor, sarcasm and irony are the main communicative strategies to create such sociocultural units of discourse of the ardent rivalry between two clubs. In this way is becomes possible to make sure that both players and clubs have different stands towards languages, traditions, and even in some issues related to the physical appearance. Of course, the reliability of such evidences remains controversial because of the subjectivity and expressiveness in Spanish language of sport, but the very existence of such differences is symptomatic and indicates a problem of antagonism between the historical regions of Spain through the units of discourse of sociocultural meaning *barcelonismo* and *madridismo*.

As it becomes obvious, one of the most effective arguments “for” the team is prompting many “against” its main historic rival. Books that represent the journalistic style do not cultivate tolerance towards others and retain objectivity perhaps only in

numbers. Thereby it only highlights the idea that Spanish nation is a an abstraction and there is always the feeling of small homeland which stands in the first place. As Alain Bainer put it, *“In terms of popularity, the “national sport” of Spain is almost certainly soccer (association football). Yet, ... soccer also makes us appreciate the extent to which Spain is at best a divided nation and at worst, not a nation at all – merely a nation-state”* (Bairner, 2008: 999). For instance, FC Barcelona’s player Andrés Iniesta in his book *“A year in paradise”* wrote:

So I put a flag of Castilla la Mancha as a pareo. This is a sign of my origin. [...] I wanted to make my speech in Catalan, because I know that the fans will appreciate it. ... I said: “Bona nit, aficio. Visca el Barça, Visca Catalunya. Y visca...”. That’s when everyone shouted at once: “Fientealbilla”. Mission accomplished. I had done it. I had made people make “Fientealbilla” as one of their war cries. For me it’s important because I will never forget my origins”. ... I thought: “My God, Andres, this is really incredible. You managed to make 80 000 people shout the name of your town”. When the screams stopped and I realized where I was, I added: (in Catalan) “Thank you, I am the happiest man in the world. These things are just the beginning. If I can wish for more, I wish the coach to work more years...”.... You don’t know how beautiful Camp Nou is in the dark with hundreds of thousands of cameras immortalizing a historic day... Visca el Barça, Visca Catalunya. Y visca... (Iniesta, 2009: 109, 113-114).

It is worth mentioning that one of the brightest examples of the Madrid-Barcelona rivalry is hidden in the antagonism of their fans. For instance, this is one of the rhythmic slogans:

<i>Somos españolistas</i>	<i>We are the Spanish nationalists</i>
<i>de la corona,</i>	<i>of the crown,</i>
<i>de la corona,</i>	<i>of the crown,</i>
<i>somos especialistas</i>	<i>we are specialists</i>
<i>en dar palizas</i>	<i>in beating</i>
<i>al Barcelona.</i>	<i>Barcelona.</i>

Españolistas de la corona (Candau, 1996: 218).

Talking about the special role in the construction of the Catalan identity in media would be impossible without mentioning the personality of the head coach of FC Barcelona Josep Guardiola in 2008-2012, a man, who is best known for a widely spread in media metaphor of *blue and scarlet blood*. As one of the papers put it: *Having become an institution, Guardiola had very wisely assumed his role as an emblem of catalanidad of the team ... in the same way as Raul has been the exclusive ethnic excuse of Real Madrid until the arrival of Casillas* (Vázquez Montalbán, 2006: 115). He presumably embodied a number of virtues and positive qualities (*Barcelona needed a superclass, telegenic Catalan football player, with gift of words and people, able to recite national poets and with a sense of humor necessary to be spokesman in a madhouse* (ibid., 117). But even more so, he is presented as personalizing Catalonia as a separate country, “el país”: (Violan, 2012: 178-179). Or, to give another quote: *Guardiola is an excellent representative of the country: Catalan to the heart, he is sensibly passionate, completely identified with the colors, committed to the culture he belongs to, with a genuine pure last name and an exceptionally good public image*

Calculation, awareness of the high condition, obsession with the judgment of the society and catalonismo and an educated delicacy: that is Pep (Miravittlas, 2013: 239). Analyzing Guardiola's career in comparison to J. Mourinho's journalists make a symbolic comparison: *Both stylish and attractive, from the different aesthetics. Mourinho, more Italian. Guardiola, more Catalan avant-garde* (Cubeiro, 2010: 202). In 2011, J. Guardiola was awarded the Catalan Parliament's Gold Medal and this is how he finished his speech: *... And never forget that if we rise early, I mean if we get up very, very early, having no reproach or excuses and just get to work as anyone else, we are an unstoppable country. Believe me, we are unstoppable. Thank you very much and Visca Catalunya* (Violan, 2012: 53-54). On other occasions he publicly supported the idea of the referendum for the independence of Catalonia *"Here you have one more vote for the independence"* (Marca 11.09.2012).

Although the most popular official newspaper publications try to avoid provocative statements openly supporting one of the teams, it is still possible to trace the "fan-position" of some editions at the angle of the priority of covering the events. *Marca* was founded as a Phalangist newspaper which was filled with the critical statements concerning the development of sports during the governance of the Republicans, characterizing it as a source of "all the evil" (Pujadas, 2011: 209). Nowadays *Marca* and *As*, founded in 1967 in Madrid, are considered to be pro-Madrid, whereas *el Mundo Deportivo*, founded in 1906, and *Sport*, founded in 1979 support FC Barcelona. If we compare then, for example, *Marca* and *Sport* of the same events, it becomes obvious that the latter often covers news related to Real Madrid CF starting from page №20, thus devoting 19 pages of text to events exclusively associated with FC Barcelona with one of its pages even including the coupons to buy blankets with logo of this club. For instance, its issue from 13 August 2014 had news about Real Madrid CF winning European Supercup on page 15-16, whereas the main focus of the issue was put on a new possible transfer of the player in FC Barcelona and other news.

On the other hand, it is evident that *As* has a specially clearly marked "fan-position" towards Real Madrid, including the use of personal deictic markers *we* as an element of self-identification with the club. At the same time, it remains indifferent towards the success of its main rival; for instance, the victory of Barcelona in the first game of the Champions League 2015 semifinals was not even mentioned. Meanwhile, *Sport* posted a headline in Catalan on the front page (Sport, 7.06.2015).

Table 2

Newspapers	Marca	As	Mundo Deportivo	Sport
Date, event				
07.05.2015 FC Barcelona's victory in the first game of the semifinal.	Messi devours Pep	Morata would come back for 30 mln €	Herr Messi. The towel of Barça	Brilliant, brutal, unstoppable... ¡Thank you, Messi! Yes, yes, we are going to Berlin!
13.05.2015 (12.05) FC Barcelona's getting into the UEFA	Pending histories. Madrid before another epic night at the Bernabeu.	All for one! (C. Ronaldo's portrait) Buffon: whistles for Casillas is an	To Berlin! Barça eliminates Bayern and will play its	To the final! Barça is one step away from its fifth Champions trophy

Champions League Final; 13.05 – a game of Real Madrid for the second place in the final)	Barça is already waiting in Berlin	ungrateful, unjust and outrageous gesture. James: if they whistle one player, they whistle all of them. Allegri: “Those will be ninety-five long and endless minutes”.	eighth final of the Champions in the capital of Germany seeking its fifth title. + A picture of the match	
14.05.2015 (13.05 Real Madrid lost the UEFA Champions League semifinal)	The fiasco of the century. 1-1 Madrid fails at the Bernabeu and wastes a historic opportunity to play against Barcelona in the mother of all the finals.	We are left another year without the dream final. It had to be Morata. I wish he had scored against another team!	¡MAMMA MÍA!	¡WHAT A PITY! There will be no el Clásico in Berlin. Triple failure of Madrid, which will not win any title this season after crashing against Juve (1-1). Barça will play the Champions League final against the Italians.
07.06.2015 (6.06.2015 FC Barcelona's victory in the UEFA Champions League final)	Fifth gold	Renewed cycle	Three-times champion!	Three-times champion Tricapions! (in Catalan)

Table 3 provides the newspapers' headlines of the next day after the finals of 2010 and 2012 and the last qualifying match for Spanish national team in 2014. It is obvious that sociocultural unit of discourse *barcelonismo* can be traced most clearly in the headlines of the newspaper *Sport*. It reported the victory in the World Cup in 2010 in the light of the creation of neologism *iniestazo* referring to A. Iniesta, who scored in the final; the credit for the 2012 victory of the whole team thanks to this particular club is manifested through the obvious contrast between FC Barcelona and its style of play – ‘*made in Barça*’. On the other hand, its defeat to Chilean national team, which brought to the final relegation from the tournament during the 2014 World Cup, wasn't even mentioned in this newspaper as it was only focused on a contract with a new player of FC Barcelona. *Mundo Deportivo* mentioned this defeat at the bottom part of the first page of the newspaper using one-member sentence – “Abdicate”. At the same time *Marca* stresses the concept of one country by using personal pronoun **we** as a deictic marker as well as graphical component describing the 2010 victory; a noun *España* (Spain) and metonymy La Roja in 2012, it also regrets about the 2014 defeat by using the epithet *lamentable* (regrettable) and a contrastive phrase *la época más*

gloriosa (the most glorious time) to describe past achievements and justify this failure. As was quite neutral about the victories and only focused on past successes (using the personal deictic marker *we*) when talking about the defeat. The same example can be found in the article “We are the Champions” (Marca 12.08.2015): *The supremacy of Spanish football in the international scene. With the Barca’s victory against Seville, there’re seven international titles gained by our representatives in a consecutive way.* Thus, *Marca* and *As* tend to express a pro-Real Madrid position, while *Mundo Deportivo* and *Sport* make no secret of their sympathy for the Barcelona.

Table 3

Competition			
Front page headlines	World Cup 2010 (11.07.2010), victory	UEFA Euro 2012 (1.07.2012), victory	World Cup 2014 (19.06.2014), defeat
Marca	Indeed, we are the champions! (colors of the national flag)	Spain and no one else. La Roja is displayed as the best team of all time.	The End. The regrettable end of the most glorious time of la Roja.
As	Champions of the world	Champions of Europe!	It was nice while it lasted. Do not apologize. We owe you a lot.
Mundo Deportivo	Champions of the world!	Historical. Legendary triplet: Euro ‘08, World Cup ‘10 and Euro ‘10	Bravo, done. Total agreement between Barça, Real, and the player. It will be azulgrana for 4 years and costs 12 million. / Abdicate.
Sport	Champions of the world. Another historic ‘Iniestazo’	Historical! Three times champions. Spanish national team thrashed Italy in the final with a football exhibition <u>‘made in Barcelona’</u> .	Signed! Barça will pay 12 million to Real Sociedad to gain Bravo.

The Catalan language, as it was mentioned above, is yet another tool to support the Catalan culture, which is used by FC Barcelona. According to the main newspapers editing guidelines and the “Book of recommendations for the press”, all foreign elements are, if possible, to be substituted with the Spanish equivalents (this rule resembles the federal notice 6/1940 valid till 18.07.1972 where it was obligatory to change those names of clubs the grammatical construction of which was not correct

according to the norms of the Spanish language as well as to substitute the words Racing, Athletic, Sporting etc. by the corresponding Spanish equivalents (Relaño, 2012: 893)). Nowadays, both Spanish newspapers and books of journalistic style are filled with lexical units from Catalan language starting from slogans (*Visca el Barça, Visca Catalunya; més que un club; som un equip*) up to toponyms (*Camp Nou, Nova Creu Alta; Centre d'Esports Sabadell; Nou Sardenya Barcelona, barrio de Gràcia, Ciutat Esportiva, Ciutat de València, Selecció catalana; El pequeño Jordi ya está en casa. En el Barça. En L'Hospitalet* (As 4.07.2012)) and anthroponyms (*Francesc Vilanova i Bayo, Xavi Hernández*).

Catabarça is another lexical unit formed as the representative example to illustrate an existing unity between FC Barcelona and Catalonia (base morphemes Catalonia + Barcelona) which coexists with the amalgamate nature of this club. It is also worth mentioning that such lexical units as *barcelonismo, barcelonista; madridismo, merengue (madridista); culé (catalanismo, barcelonista); Dream Team* are registered in the Dictionary of sports terms.

The lexical item *lo catalán* referring to “Catalan” and “Catalonia” is incorporated into the broad range of speeches and written texts (the club’s statute highlights the importance of Catalan language, Catalan Football Federation, Government of Catalonia) in Spanish proving that Catalonia (unlike Castilla, for instance) is presented as an autonomous unit using football as one of the most important indicators for the demonstration of its own identity. For J. Laporta, the issue of language was also very important: *Language is not just a tool for communication, it is also an instrument to face the world, how to live it; for centuries we’ve been expressing ourselves in Catalan... I would like Barcelona to go on being an instrument of promotion of the Catalan culture* (Miravitllas, 2013: 175). In some occasions, there are even the entire paragraphs in Catalan within the Spanish texts, as, for example, in the column of Barcelona’s vice president G. Masfurról. The 1.2.7 clause in the contract signed by new players states that they should make every possible effort to integrate into Catalan society, respecting and assuming its values, especially by the commitment to learn the Catalan language. In this way, during the 2015/16 team presentation, the above mentioned Andrés Iniesta as a captain concluded his talk with a call in Catalan “*Visca el Barça, Visca Catalunya!*”. However, it is worth mentioning that none of the contracts signed since 2018 followed the above mentioned requirement (ABC, 17.01.2020).

Conclusions. Despite the existing beliefs that the link between nationalism and sports is getting weaker because of the globalization and commercialization of the latter, Spanish sociocultural situation demonstrates the absolute contradiction. The antagonism between Real Madrid CF and FC Barcelona demonstrates the tendency to include national characteristics in the sports discourse from the part of the latter club. The analyzed corpus of texts of recent years proves the existence of a clear confrontation between these two major sports clubs in the Spanish language of sports by the creation of linguistic units of discourse *barcelonismo* and *madridismo* that have sociocultural meaning to refer to all the relevant attributes of these clubs. The historical antagonism between them is embodied both in the sports media (newspapers give preferences in the priority of events coverage depending on the “fan’s position” of the

editorial: *Sport, Mundo Deportivo* – Pro-Barcelona, *As* more, *Marca* less, but a Pro-Real Madrid one) and in the books dedicated to sport. In language, these units of discourse are created by deictic markers as an element of self-identification with the club as well as by the expressive dominant of texts and means of paratext. The incorporation of the Catalan language is manifested in the discourse of players and coaches, Statutes of FC Barcelona, slogans, toponyms, anthroponyms and cultural realia.

Bibliography

- Alonso Hernández N. Tendencias en el lenguaje deportivo actual. Madrid: Vision Libros, 2012. 256p.
- Bairner A. Sports and Nationalism. *Nations and nationalism: a global historical overview* / ed. by Guntram H. Herb and David H. Kaplan. ABC Clio, 2008. Vol. 3 (1945-1989). P. 991-1004.
- Candau García J. Épica y lírica del fútbol. Madrid: Alianza Editorial, 1996. 334 p.
- Castro González A., Castañeda Luigi, A. 100 motivos para ser del Barça (y no ser del Madrid). Barcelona: Ediciones Lectio, 2012. 224 p.
- Cubeiro J. C., Gallardo L. Liderazgo Guardiola: descubre los secretos de su éxito. Barcelona: Alienta Editorial, 2010. 152 p.
- Cubeiro J. C., Gallardo L. Mourinho versus Guardiola: dos métodos para un mismo objetivo. Barcelona: Alienta Editorial, 2010. 160 p.
- González Gil-García A. 100 motivos para ser del Madrid (y no del Barça). Barcelona: Lectio Ediciones, 2012. 192 p.
- Iniesta Lopez A. Un año en el paraíso. Badalona: Now books, 2009. 144 p.
- Miravittas R. La función política del Barça. Madrid: Catarata, 2013. 303 p.
- Pujadas X. Atletas y ciudadanos. Historia social del deporte en España 1870-2010. Madrid: Alianza Editorial, 2011. 553 p.
- Relaño A. 336 historias del fútbol mundial que deberías saber. Madrid: Martínez Roca, 2012. 816 p.
- Rull A. Diccionario de fútbol. Anexos de Revista de Lexicografía. A Coruña: Servizo de Publicacións Universidade de Coruña, 2009. 158 p.
- Vázquez Montalbán M. Fútbol. Una religión en busca de un dios. Barcelona: Debolsillo, 2006. 234 p.
- Violan Miguel Á. El método Guardiola. Barcelona: Planeta, 2012. 249 p.
- Статути ФК “Барселона”, 5.10.2013. URL: https://www.fcbarcelona.com/documents/20197/22189896/02755-Llibret-ReformaEstatuts-ENG-Web-OK.v1418985814.pdf/0cd42db0-f4d7-4465-81ba-e1fc_cfada8b1 (accessed January 31, 2021).
- Соціальні статути ФК “Реал Мадрид”. URL: <http://www.realmadrid.com/socios/carnet-de-socio/estatutos-sociales> (accessed January 31, 2021).

References

- Alonso Hernández, N. (2012). Tendencias en el lenguaje deportivo actual. Madrid: Vision Libros.
- Bairner, A. (2008). Sports and Nationalism. *Nations and nationalism: a global historical overview* / ed. by Guntram H. Herb and David H. Kaplan. ABC Clio, 2008. Vol. 3 (1945-1989), p. 991-1004.
- Candau García, J. (1996). Épica y lírica del fútbol. Madrid: Alianza Editorial.
- Castro González, A., Castañeda Luigi, A. (2012). 100 motivos para ser del Barça (y no ser del Madrid). Barcelona: Ediciones Lectio.
- Cubeiro, J. C., Gallardo L. (2010). Liderazgo Guardiola: descubre los secretos de su éxito. Barcelona: Alienta Editorial.
- Cubeiro, J. C., Gallardo L. (2010). Mourinho versus Guardiola: dos métodos para un mismo objetivo. Barcelona: Alienta Editorial.
- González Gil-García, A. (2012). 100 motivos para ser del Madrid (y no del Barça). Barcelona: Lectio Ediciones.

- Iniesta Lopez, A. (2009). Un año en el paraíso. Badalona: Now books.
- Miravitllas, R. (2013). La función política del Barça. Madrid: Catarata.
- Pujadas, X. (2011). Atletas y ciudadanos. Historia social del deporte en España 1870-2010. Madrid: Alianza Editorial.
- Relaño, A. (2012). 336 historias del fútbol mundial que deberías saber. Madrid: Martínez Roca.
- Rull, A. (2009). Diccionario de fútbol. Anexos de Revista de Lexicografía. A Coruña: Servizo de Publicacións Universidade de Coruña.
- Vázquez Montalbán, M. (2006). Fútbol. Una religión en busca de un dios. Barcelona: Debolsillo.
- Violan Miguel, Á. (2012). El método Guardiola. Barcelona: Planeta.
- Statutes of FC Barcelona October 5, 2013: <https://www.fcbarcelona.com/documents/20197/22189896/02755-Llibret-ReformaEstatuts-ENG-Web-OK.v1418985814.pdf/0cd42db0-f4d7-4465-81ba-e1fccfada8b1> (accessed January 31, 2021).
- Social Bylaws of FC Real Madrid <http://www.realmadrid.com/socios/carnet-de-socio/estatutos-sociales> (accessed January 31, 2021).

Стаття надійшла до редакції 3.03.2021 р.

DISCOURSE CATEGORIES: A CASE FOR ENGLISH RESTORATION DRAMA

Olena Marina

Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor,
H. S. Skovoroda Kharkiv National Pedagogical University

[/http://orcid.org/0000-0003-2552-5623](http://orcid.org/0000-0003-2552-5623)

*In this article, the notions of discourse and discourse categories are considered within the framework of a cognitive-communicative paradigm. In particular, three groups of discourse categories: cognitive, communicative and metadiscursive are considered in this paper. The aim of this article is to single out specificities of the categories of the dramatic discourse of the English Restoration, therefore, the object of this paper is the dramatic discourse of the English Restoration, the subject – the categories of the dramatic discourse of the English Restoration. Within the group of cognitive discourse categories, I consider Restoration ideology and argue, that the institution of theatre and the dramatic discourse of the period became powerful means royal propaganda. I argue, that the dramatic discourse of the English Restoration performed two main functions: entertainment and dissemination of a new ideology. In this paper, I substantiate that the religious discourse of English Puritanism was replaced by the secular Restoration one. Within the group of cognitive categories, I also single out basic discourse-generative concepts of the dramatic discourse of the English Restoration. As to the group of communicative discourse categories, I focus on the values, chronotope, and the participants of the dramatic discourse of the English Restoration. I argue, that Restoration discourse disseminated libertine values such as licentiousness and debauchery. As to the chronotope of the dramatic discourse of the English Restoration, in this article, I state that the events in Restoration drama take place mostly in popular and familiar to both readers and viewers places of the London of the seventeenth century and discourse participants are mostly representatives of a wealthy upper middle class and the nobility. Within the group of metadiscursive discourse categories, I focus on the existing variety of genres inherent in the dramatic discourse of the English Restoration. **Key words:** discourse, discourse category, dramatic discourse, play, the English Restoration.*

ДО ПИТАННЯ КАТЕГОРІЙ ДИСКУРСУ В ДРАМАТУРГІЇ ЧАСІВ РЕСТАВРАЦІЇ СТЮАРТІВ

Маріна О.В.

кандидат педагогічних наук, доцент,

Харківський національний педагогічний університет імені Г.С. Сковороди

У статті поняття дискурсу та дискурсивних категорій розглянуто з позицій когнітивно-комунікативної парадигми. У цій науковій розвідці розглянуто три групи категорій дискурсу: когнітивні, комунікативні та метадискурсивні. Метою цієї статті є виокремлення особливостей категорій драматичного дискурсу англійської Реставрації, отже, об'єктом даної роботи є драматичний дискурс англійської Реставрації, предметом – категорії драматичного дискурсу англійської Реставрації. У групі когнітивних категорій дискурсу я розглядаю ідеологію періоду Реставрації Стюартів і стверджую, що інститут театру і драматичний дискурс означеного періоду стали потужними засобами поширення королівської пропаганди. Я стверджую, що драматичний дискурс часів Реставрації Стюартів виконував дві основні функції: розваги та розповсюдження нової ідеології. У цій статті доведено, що релігійний дискурс англійського пуританства поступився світському дискурсу часів Реставрації Стюартів. Також у групі когнітивних категорій дискурсу виділено дискурсоутворюючі концепти драматичного дискурсу часів Реставрації Стюартів. Щодо комунікативних категорій дискурсу, у межах цієї групи я фокусує увагу на цінностях,

хронотопі та учасниках драматичного дискурсу часів Реставрації Стюартів. У цій статті я стверджую, що у драматичному дискурсі часів Реставрації Стюартів поширювалися лібертінські цінності, такі як розпуста і дебоширство. Що стосується хронотопу драматичного дискурсу часів Реставрації Стюартів, у цій статті я стверджую, що події у драмі часів Реставрації Стюартів відбуваються здебільшого у популярних і знайомих читачам і глядачам місцях Лондона сімнадцятого століття, а учасниками дискурсу є здебільшого представники заможного верхнього прошарку середнього класу і дворянства. У групі метадискурсивних категорій я фокусує увагу на існуючому розмаїтті жанрів, притаманних драматичному дискурсу часів Реставрації Стюартів.

Ключові слова: дискурс, категорія дискурсу, драматичний дискурс, п'єса, Реставрація Стюартів.

Introduction. In modern linguistics there is no consensus of opinions as to the interpretation of the notions of ‘discourse’ and ‘discourse categories’, which still remain in the focus of attention of linguists. In this article, I view the dramatic discourse of the English Restoration within the framework of a cognitive-communicative paradigm and its categories – as “a unity of cognitive, communicative and metacommunicative phenomena” (Shevchenko, 2015: 28). **The aim** of this article is to single out specificities of the categories of the dramatic discourse of the English Restoration, therefore, the object of this paper is the dramatic discourse of the English Restoration, the subject – the categories of the dramatic discourse of the English Restoration. In this article, I use **methods** of discourse analysis (Gee, 1999; van Dyck & Kintsch, 1983) and method of cognitive-discursive interpretation (Bondarenko et al., 2017). The study also applied elements of history of theatre (Keenan, 2016) and literary criticism (Hume, 1972; Zimbardo, 1998) approaches. In this article, the analysis of discourse categories is illustrated with the examples from the four English Restoration plays: “The Country Wife” by W. Wycherley, “The Mulberry Garden” by Ch. Sedley, “The Relapse; or Virtue in Dancer” by J. Vanbrugh and “The Rover” by A. Behn.

Results and discussion. Discourse within the framework of a cognitive-communicative paradigm. The conception chosen as the basis for our research was originally offered by Foucault (1972) who considers discourse as ‘a social practice’ and Fetzer (2014: 35) who elaborates it and states that “discourse plays a constitutive part in the constitution and distribution of knowledge, and therefore is of great importance to the processes of social inclusion and social exclusion”. Discourse is the object of discourse analysis which, in its turn: assumes a dialectical relationship between particular discursive acts and the situations, institutions and social structures in which they are embedded: the situational, institutional and social contexts shape and affect discourse, and, in turn, discourses influence social and political reality. In other words, discourse constitutes social practice and is at the same time constituted by it (Wodak, 2009: 8).

Kubriakova (2012: 65) mentions that every phenomenon should be studied from two perspectives: cognitive and communicative (discursive). When considering a certain phenomenon from a cognitive perspective one should analyze its role in cognitive processes, in recording and storage of human experience in comprehension of reality (that is in the acts of attention and imagination, solving problems in humans’ mental activity as they get to know the world etc.). In studying a phenomenon from a

communicative point of view the researcher's attention is drawn to its involvement in the acts of human communication and its role in discursive activity, including the aspect of generation of different types of texts.

In this article, I understand the term 'discourse' after Bondarenko, Martyniuk, Frolova, and Shevchenko as "a multi-aspect cognitive-communicative-linguistic system-gestalt, which is predetermined by the unity of three aspects: formation of ideas and beliefs (a cognitive aspect), interaction of communicants in certain social and cultural contexts/situations (a social and pragmatic aspect) and usage of verbal and paraverbal signs (a linguistic aspect)" (Bondarenko et al., 2017: 115-116). In this paper, I adopt the approach to the analysis of discourse categories offered by Shevchenko (2015: 28), who argues that a category is "the broadest fundamental concept that reflects the most essential, natural connections and relationships between reality and cognition". The scholar singles out three groups of discourse categories: 1) cognitive categories which include cohesion and informativity; 2) communicative categories which reveal social aspects and pragmatics of communication; 3) metadiscursive categories that match structural characteristics of discourse (Shevchenko, 2015).

Categories of the dramatic discourse of the English Restoration

Cognitive categories of the dramatic discourse of the English Restoration

The advent of Charles II to the throne took place in 1660. The king, who spent many years in exile, longed to recompense it with lavish entertainments. The period of English Restoration witnessed "the outpouring of court-oriented cultural activity" (Walkling, 2001: 231) as the king used all methods to reestablish himself as an absolute monarch, therefore, the 1660s witnessed "a variety of courtly modes" (Walkling, 2001: 231). Cultural forms were used as a royal propaganda, and a particular role in it was attributed to playhouses as "the stage acted both as mirror and model-reflecting social reality and establishing patterns that the people of London would imitate" (Botica, 1985: 399).

During the Restoration the Court Wits, the king's friends and favourites, began writing plays and competed for publicity and popularity with professional men-of-letters (Dharwadker, 1997) thus disseminating the new ideology of hedonism and libertinism in their plays. With the return of the king "the religious discourse was displaced with a secular one" (González-Treviño, 2013: 98). I side with Love (1980: 39) who argues that royal aristocratic patrons directly influenced various aspects of theatrical activity, including management, the cast of plays, and repertoire popularizing a libertine style of life. Therefore, I conclude that the dramatic discourse of the English Restoration performed two main functions: entertainment and dissemination of a new ideology (Arena, 2017; Summers, 1934).

There are basic discourse-generative concepts in the dramatic discourse of the English Restoration. Schneider (1971) singles out such concepts as: GENEROSITY; LIBERALITY; AVARICE; COURAGE; COWARDICE; PLAIN-DEALING; DOUBLE-DEALING; LOVE; SELF-LOVE. For example, concept LOVE received a new interpretation during the period of English Restoration. Fidelity was no longer in fashion, and ladies and gentlemen spent time in pursuit of love and pleasures. They easily changed partners and enjoyed frivolous affairs:

Sparkish: I love to be envied and would not marry a Wife that I alone could love. Loving alone is as dull as eating alone (Villiers et al., 1953: 26)

In other studies, Restoration discourse was dominated by LIBERTINISM Webster (2005), the examples of which are abundant in the play “The Mulberry Garden” by Ch. Sedley:

*Estridge. ...Iack Wildish sent for a dozen more of Champagne
And a Brace of such Girls, as we shouldn't have
Made Honourable Love to, in any other
Place... ” (Sedley, 1668).*

However, Zimbardo (1998: 3) adds TRADE, SCIENCE, and EMPIRE to the list of basic concepts of the dramatic discourse of the English Restoration. The scholar argues, that on the whole, Restoration discourse represents a dialectic unity of different vectors.

Communicative categories in the dramatic discourse of the English Restoration: values, participants, and chronotope

The new ideological paradigm that arose with the return of Charles II quite predictably led to the change in **the system of values**. The king who spent much time in asperities during the Interregnum longed to reestablish his power and enjoy the pleasures of life. After the limitations imposed by Puritanism, freedoms of the English Restoration were welcomed and encouraged. Therefore, it is possible to make a conclusion that Restoration theatre-going public represented a society that questioned its values (Neagle, 1989). As a result, in the dramatic discourse of the English Restoration wit, brilliance and immorality are present to a degree seldom matched elsewhere (Krutch, 1924). Scholars (Webster, 2005; Krutch 1924) single out values that predominated in the dramatic discourse of the English Restoration: puritan values of chastity and fidelity were replaced with **libertine values**, such as licentiousness and debauchery. The first one was fostered by both sexes, however, in variant degrees. As Krutch (1924) argues, at the time of the English Restoration a faithful wife or a virtuous lady were deemed exceptions. So is the case with Restoration plays, where women were ready for mischief and infidelity. This argument can be illustrated with an excerpt from the play “The Relapse; or Virtue in Dancer” by J. Vanbrugh.

BERINTHIA: ...Besides, faith, I begin to fancy there may be as much pleasure in carrying on another body's intrigue as one's own. This at least is certain, it exercises almost all the entertaining faculties of a woman: for there's employment for hypocrisy, invention, deceit, flattery, mischief, and lying. (Villiers et al., 1953: 460-461)

As for the male characters of English Restoration plays, despite the fact that the pursuit of women was one of their main activities, marriage was “the most dreaded calamity”, and only men, who were deeply in love, were ready to agree to it (Krutch, 1924: 5):

MILLAMANT. Ay, as wife, spouse, my dear, joy, jewel, love, sweet-heart, and the rest of that nauseous cant in which men and their wives are so fulsomely familiar – I shall never bear that<...>Let us never visit together, nor go to a play together, but let us be very strange and well bred: let us be as strange as if we had been married a

great while; and as well bred as if we were not married at all. (Villiers et al., 1953: 568-569)

Dobrée (1924: 20) argues, that promiscuous sexual liaisons and aversion to marriage could be explained with the fact that the English Restoration was “an age of inquiry and curiosity”, the time of experimentation with social roles and models of behavior. Women wanted as much sexual freedom as men. The main character of the play “The Country Wife” by William Wycherley, Horner, informs the readers of it at the very beginning of the play:

HORNER...And the next thing is, your women of honour, as you call 'em, are only chary of their reputations, not their persons; and 'tis scandal they would avoid, not men... (Villiers et al., 1953: 65)

Another example in support of this observation can be derived from the play “The Rover” by Aphra Behn. When Hellena negotiates conditions of her marriage with her fiancée, she openly declares her intention to be unfaithful. Moreover, she realizes that her future husband hopes for the same:

HELLENA: Well, I see our business as well as humours are alike: yours to cozen as many maids as will trust you, and I as many men as have faith. (Behn, 1995: 55)

Licentiousness that manifested itself in infidelity was openly opposed to virtue. Berinthia, the main character of the play by Sir John Vanbrugh “The Relapse; or Virtue in Dancer”, says that infidelity is an inherent part of marriage:

BERINTHIA: True, and therefore I think 'tis a presumptuous thing in a woman to assume the name of virtuous till she has heartily hated her husband and been soundly in love with somebody else, whom if she has withstood – then – much good may it do her! (Villiers et al., 1953: 460)

Despite the fact that women had affairs too, they still did it by stealth due to the necessity to support their reputation in public. One of the main female characters of the play by Ch. Sedley “The Mulberry Garden”, Althea, explains, that if women did it openly, they would be condemned:

*Althea. ...The Horse may shake the Rider from his back,
The Dog his hated Master may forsake;
Yet nothing of their native worth impair,
Nor any conscious sting about them bear.
But if a Virgin an Escape contrive,
She must for ever in dishonour live,
Condemn'd within her self, despis'd of all,
Into worse mischiefs then she fled from, fall.
Duty commands I shou'd Horatio wed,
Love does as strongly for Eugenio plead...* (Sedley, 1668).

Debauchery became another value disseminated in the dramatic discourse of the English Restoration. Krutch (1924, 2) notes, that during this period debauchery was popularized as a philosophy. Neagle (1989: 9) speaks in support of this fact and emphasizes “an exceedingly bad” moral code of the dramatic discourse of that time. The excerpt from the play “The Man of Mode; Or, Sir Fopling Flutter” by George Etherege vividly demonstrates this observation:

SIR FOPLING. By heavens, and so it is! I have sat up so damned late and drunk so cursed hard since I came to this lewd town, that I am fit for nothing but low dancing now – a courante, a bourrée, or a menuet. But St. André tells me, if I will but be regular, in one month I shall rise again. Pox on this debauchery! Villiers et al., 1953: 213)

Quite often dramatists summarized the values of the new discourse immediately in the prologues to their plays. So is the case with “The Rover” by Aphra Behn:

New plays are stuffed with wits, and with debauches... (Behn, 1995: 4)

Besides, characters of English Restoration plays ardently promote new values by constantly mentioning that they themselves adhere to them. Thus, the main character of the play “The Relapse; or Virtue in Dancer” by J. Vanbrugh describes his daily routine in such a way:

Lord Foppington: ... *Far example, Madam, my life; my life, Madam, is a perpetual stream of pleasure, that glides through such a variety of entertainments I believe the wisest of our ancestors never had the least conception of any of 'em... (Villiers et al., 1953: 439)*

Lord Foppington: ... *Between eating my dinner, and washing my mauth, ladies, I spend my time till I go to the play, where, till nine a'clock, I entertain myself with looking upon the company; and usually dispose of one hour more in leading 'em out. So there's twelve of the four-and-twenty pretty well over. The other twelve, Madam, are disposed of in two articles: in the first four I toast myself drunk, and in t'other eight I sleep myself sober again. Thus, ladies, you see my life is an eternal raund of delights. (Villiers et al., 1953: 439)*

All in all, the morals were low, and modesty was no longer in fashion. The main character of the play “The Mulberry Garden” by Ch. Sedley, Forecast, says that young ladies can no longer learn anything virtuous in town:

Forecast. ... *I see nothing they can
Learn here but vanity. (Sedley, 1668)*

Forecast. *What do you count it nothing, to be all
Day abroad, to live more in their Coach
Than at home, and if they chance to keep
The House an Afternoon, to have the Yard
Full of Sedans, the Hall full of Footmen
And Pages, and their Chambers cover'd all over
With Feathers and Ribands, dancing and playing
At Cards with 'um till morning. (Sedley, 1668)*

Moreover, one of the most radical shifts in the system of values of the English Restoration manifests itself in the fact that in its dramatic discourse actions and views of the wrong-doer found sympathy and support rather than disapproval of the public. Neagle (1989: 7) argues that all means were “fair in an armorous intrigue” and the English Restoration was the time when a dashing man who made a husband a cuckold was treated like a hero.

In this article, I argue, that dissipated behavior and debauchery were a reaction against rigid limitations imposed by the Puritan ideology that had lasted for 18 years and with the change of discourse religious values were replaced by circular ones.

The **participants** of the dramatic discourse of the English Restoration are mostly men and women of the upper middle class and the nobility. They are people who are rich enough to lead a life that is carefree and full of pleasures. These ladies and gentlemen welcomed the changes and the stage and the halls of the royal palace were full of stories of sexual liaisons and cuckoldry (Styan, 1986). The conclusion as to the social status of the participants of the dramatic discourse of the English Restoration can be drawn from the analysis of the characters' titles and ranks: 'Don', 'viceroy', 'Colonel', 'cavalier':

HELLENA. That blush betrays you. I am sure 'tis so – or is it Don Antonio the viceroy's son? – Or perhaps the rich Don Vincentio, whom my father designs you for a husband? – Why do you blush again? (Behn, 1995: 7)

PEDRO. I know not how dear I am to you, but I wish only to be ranked in your esteem, equal with the English Colonel Belvile. Why do you frown and blush? Is there any guilt belongs to the name of that cavalier? (Behn, 1995: 10)

Restoration drama reflected social changes and featured characters that both viewers and readers could observe in their everyday life and quite often were copied from the audience. George Etherege states that in the epilogue to the play "The Man of Mode; Or, Sir Fopling Flutter":

*Most modern wits such monstrous fools have shown,
They seem'd not of heav'n's making, but their own.
Those nauseous harlequins in farce may pass,
But there goes more to a substantial ass.
Something of man must be expos'd to view*

That, gallants, they may more resemble you (Villiers et al., 1953: 242)

There are such participants of the dramatic discourse of English Restoration as: "wits, gallants, braves, and fops" (Botica 1985: 81). In the excerpt below the characters of Restoration plays mention such personalities among their acquaintances:

DORIMANT: He has no more excellence in his heels than in his head. He went to Paris a plain, bashful English blockhead, and is returned a fine undertaking French fop. (Villiers et al., 1953: 213).

Hume (1972) adds "a country lass" to this list, while Corman (2000) mentions "blocking parents". From the excerpt below it becomes clear that the elder brother informs his sister about their father's will as to her marriage with an old man. In this example the 'blocking' characters are both father and son:

PEDRO. Good morrow, sister. Pray, when saw you your lover Don Vincentio?

FLORINDA. I know not, sir. – Callis, when was he here? For I consider it so little, I know not when it was.

PEDRO. I have a command from my father here, to tell you ought not to despise him, a man of so vast a fortune, and such a passion for you. – Stephano, my things.

Puts on his masquing habit

FLORINDA. A passion for me! 'Tis more than e'er I saw, or he had a desire should be known. I hate Vincentio, sir, and I would not have a man so dear to me as my brother follow the ill customs of our country and make a slave of his sister. – And sir, my father's will, I am sure you may divert. (Behn, 1995: 9-10)

Cuckolds become important and popular characters of Restoration drama as objects of ridicule and satire (Corman 2000):

HORNER. ... His company is as troublesome to us as a cuckold's when you have a mind to his wife's. (Villiers et al., 1953: 67)

There are also cast mistresses, unhappy wives, gay couples, smart and helpful servants (Corman 2000):

CALLIS. What, go in masquerade? 'Twill be a fine farewell to the world, I take it. Pray what would you do there? <...>

FLORINDA. Callis, will you give us leave to go?

CALLIS. (Aside)

I have a youthful itch of going myself (Behn, 1995: 14)

I argue, that to this far from being complete list it is possible to add flirts, coquettes, coxcombs, bawds:

MEDLEY: The most noted coquette in town, Beware of her (Villiers et al., 1953: 211).

PINCHWIFE. (aside) I have been detained by a sparkish coxcomb, who pretended a visit to me; but I fear 'twas my wife – What, have you done? (Villiers et al., 1953:116)

FAINALL. Why then Foible's a bawd, an arrant, rank, match-making bawd. (Villiers et al., 1953: 561)

The playwrights created recognizable characters the prototypes of which either frequented playhouses or were well known to the general public (Botica, 1985).

The events in the dramatic discourse of the English Restoration take place in the London of the seventeenth century and are set in the popular places of that period, such as coffee-houses, the Mall, the Park, Mulberry Garden etc. and in the main characters' drawing-rooms – these are the main characteristics of the **chronotope** of the dramatic discourse of the English Restoration. Botica (1985: 9) mentions, that “Caroline plays <...> had begun the business of presenting on stage the new attractions and public areas of London”. The excerpts from the play “The Mulberry Garden” by Ch. Sedley and “The Country Wife” by W. Wycherley support this observation:

Estridge. ...he swears hee'l n'er stir

Beyond Hide-Park or Colebys at farthest,

As long as he has an Acre left...” (Sedley, 1668)

Estridge. These Country Ladys for the first month

Take up their places in the Mulberry Garden,

As early as Citizens Wife at a new Play. (Sedley, 1668)

SPARKISH. Said I, I know where the best new sign is. – Where? Says one of the ladies. – In Covent Garden, I replied. – Said another, In what street? – In Russel Street, answered I... (Villiers et al., 1953: 68)

It is possible to make a conclusion that the participants of the dramatic discourse of the English Restoration are heterogeneous though the majority of them belong to upper-middle class and high society; the events reflected in it mostly take place in well-known and popular places of the London of the seventeenth century.

The metadiscursive category of genre in the dramatic discourse of the English Restoration.

After the official renewal of theatrical activity Killigrew and D'avenant, the two main theatre managers and official patentees, had doubts as to what repertoire had to be restored and what new plays had to be created (Nettleton, 2017). There is no consensus of opinions as to the degree of native and foreign influence on the formation of the dramatic production of English Restoration. Dobrée, (1924: 47) argues, that Restoration drama was formed under the influence of the English writers of the past and therefore, was essentially a native product: "Restoration comedy can claim legitimate descent from our own earlier plays". Corman (2000: 55) mentions "the practice of Fletcher, Jonson, and other pre-Restoration English playwrights" and Nettleton (2017) names prolific adaptations and revivals of the plays by Shakespeare, Beaumont, Fletcher, and Jonson among major influences.

Despite the fact that the majority of scholars (Corman, 2000; Hume, 1972; Nettleton, 2017; Scouten & Hume, 1980) emphasize the predominantly native, English, nature of Restoration drama, they still acknowledge French and Spanish contribution in the formation of the theatrical production of the English Restoration. In particular, Corman (2000) cites the influence of a Spanish comedy and works by Calderon. The Spanish influence manifested itself in the fact that issues of love and honour were raised in the domestic sphere, and a fashion for sword plays in the dramatic works was started, while Nettleton (2017) mentions occasional introduction of Spanish characters and scenes.

When King Charles II and his cavaliers returned from exile in France, they brought French ideas, plots, and dramatic canons to England. Numerous translations, adaptations, and imitations of French authors enjoyed popularity at the time (Nettleton, 2017). In particular, the English dramatic tradition felt the influence of Molière, Corneille, Racine, La Calprenède, Madeleine de Scudéry and others (ibid.). Arena (2017) argues that the French influence brought cynicism and epicureanism into Restoration drama.

The dramatic discourse of the English Restoration is characterized by a completely new genre that appeared in this period – "a society comedy" or "comedy of manners" (Krutch, 1924: 2). I argue, that this particular genre may serve as "an umbrella term" encompassing all the subgenres of Restoration plays. As the dramatic discourse of English Restoration was formed at the intersection of two paradigms, the religious, Puritan one, and the secular, Restoration paradigm, as well as under the influence of native, French and Spanish dramatic traditions, it is characterized by simultaneous functioning of a great number of genres and their combinations. Among them the scholars single out: a 'wit' comedy, a serious court or romantic tragicomedy, a comedy of London low life, a Spanish romance, a serious intrigue comedy, a serious intrigue tragicomedy, an intrigue-farce, a Pseudo-Spanish intrigue comedy, a romantic intrigue comedy, a heroic, double plot tragicomedy, a satirical city comedy, a farcial city comedy (Hume, 1972), a heroic romance, a political tragedy, a personal tragedy Canfield (2000), a libertine sex-comedy (Scouten & Hume, 1980), heroic drama

(Nettleton, 2017). I argue, that the list of genres and their combinations in this period is unprecedented and can be continued.

Thus, although in variant degrees, English Restoration drama was formed under the influence of native, French and Spanish forces. The dramatic discourse of the English Restoration is characterized by a great variety of genres.

Conclusion. Being both an instrument and shaper of ideology, Restoration theatre produced a discourse that unprecedentedly blurred the difference between reality and fiction; its concepts being a reflection of imperialistic ambitions of royal absolutism, while Restoration drama revealed its readers'/viewers' concerns about local, domestic issues which required recapitulation in connection with the change of the ideological paradigm. Therefore, the dramatic discourse of the English Restoration is devoid of deep philosophical issues. It disseminates libertine values and offers new models of behavior. The participants of the dramatic discourse of the English Restoration are mostly wealthy representatives of a high society whose main occupations include pursuit of love and other pleasures of life. The English Restoration drama absorbed many native and foreign traditions and produced an extremely diverse repertoire, which reflects both instability of the audiences' tastes during the period and the authors' search of new success formulas.

Bibliography

- Бондаренко Е. В., Мартынюк А. П., Фролова И. Е., Шевченко И. С. Как нарисовать портрет птицы: методология когнитивно-коммуникативного анализа языка: коллективная монография / под. ред. И. С. Шевченко. Харьков: ХНУ имени В.Н. Каразина, 2017. 246 с.
- Кубрякова Е. С. В поисках сущности языка: Когнитивные исследования. Ин-т языкознания РАН. М.: Знак, 2012. 208 с.
- Arena, T. F. *Masking the drama: A space for revolution in Aphra Behn's "The Rover" and "The Feign'd Courtezans"*. Bern: Peter Lang, 2017. 184 p.
- Behn, A. *The Rover*. ed. By R. Bolam. London: A&C Black, 1995. 126 p.
- Botica, A. R. *Audience, playhouse and play in Restoration theatre, 1660–1710*. PhD Thesis. Oxford: The University of Oxford, 1985. 433p.
- Corman, B. *Comedy*. In D.P. Fisk (Ed.) *The Cambridge Companion to English Restoration Theatre*. Cambridge, 2000. P. 52-69.
- Dharwadker, A. *Class, Authorship, and the Social Intertexture of Genre in Restoration Theater*. *Studies in English Literature, Restoration and Eighteenth Century 1500-1900*, 1997. Vol. 37, № 3. P. 461-482.
- Dobrée, B. *Restoration Comedy 1660-1720*. Oxford: Clarendon Press, 1924. 188 p.
- Fetzer A. *Conceptualizing discourse*. In Schneider K.P., Barron A. (Eds.) *Pragmatics of Discourse*. Berlin/Boston: Walter de Gruyter GmbH, 2014. P.35-64.
- Foucault, M. *The Archaeology of Knowledge and Discourse on Language* / Transl. from French. New York: Pantheon Books, 1972. 245p.
- Gee, J. P. (1999). *An Introduction to discourse analysis: Theory and Method*. New York, NY: Routledge.
- González-Treviño, A. E. "Kings and their crowns": Signs of monarchy and the spectacle of new world otherness in heroic drama and public pageantry. *Studies in Eighteenth-Century Culture*. 2013. Vol. 42. P. 103-121.
DOI:10.1353/sec.2013.0003.
- Hume, R. D. *Diversity and Development in Restoration Comedy 1660-1679*. *Eighteenth-Century Studies*. 1972. Vol. 5, № 3. P. 365-397.
- Keenan, T. (2016). *Restoration staging, 1660-74*. London, England: Routledge. 234 p.

- Krutch, J. W. Comedy and conscience after the Restoration. New York: Columbia University Press, 1924. 300 p.
- Love, H. Who Were the Restoration Audience? *The Yearbook of English Studies*, Vol. 10, Literature and Its Audience. 1980. I Special Number. P. 21-44.
- Neagle, R. C. The Restoration theater world and the plays of William Wycherley: Unpublished doctoral dissertation / Loyola University of Chicago, 1989. 273 p.
- Nettleton, G. H. English drama of the Restoration and eighteenth century (1642-1780). New York: The Macmillan Company. (Classic Reprint) Forgotten Books, 2017. 386 p.
- Schneider, B. N. The ethos of Restoration comedy. Champaign, IL: University of Illinois Press, 1971, 201 p.
- Scouten, A. H. & Hume, R. D. 'Restoration Comedy' and Its Audiences, 1660-1776. *The Yearbook of English Studies*, Vol. 10, *Literature and Its Audience*, I Special Number (1980). P. 45-69
- Sedley, Ch. The mulberry-garden a comedy: as it is acted by His Majestie's servants at the Theatre-Royal. London: H. Heringman, 1668, <https://quod.lib.umich.edu/e/eebo/A59056.0001.001?view=toc>, accessed 15 March 2021.
- Shevchenko, I. Discourse Categories: A Case for Metacommunication. In: *Materials of the XI conference "Proceedings of Academic Science" Aug 30 – Sept 7. 2015*. Vol 51. Sheffield: Science and Education Ltd, P. 28-33. http://doi.org/10.17686/sced_rusnauka_2015-1758
- Styan, J. L. Restoration Comedy in Performance. Cambridge: Cambridge University Press, 1986. 287 p.
- Summers, M. The Restoration theatre. London: K. Paul, Tench, Trubner & Co, 1934. 420 p.
- The discursive construction of national identity (2nd ed.) / Wodak, R. et al. Edinburgh University Press, 2009. 288 p.
- Van Dijk, T.A., & Kintsch, W. (1983). *Strategies of discourse comprehension*. New York, NY: Academic Press.
- Villiers G., Wycherley, W., Etherege, G., Dryden, J., Otway, T., Vanbrugh, J., ... Farquhar, G. *Restoration Plays*. H. Bruce (Ed.). New York, NY: McGraw-Hill, 1953. 674 p.
- Walkling, A. R. (2001). Court Culture and 'Absolutism' in Restoration England. *The Court Historian*, 6(3), 225-233.
DOI: 10.1179/cou.2001.6.3.003
- Webster, J. W. Performing libertinism in Charles II's court: Politics, drama, sexuality. New York: Palgrave Macmillan, 2005. 260 p.
- Zimbaro, R. A. At zero point: Discourse, culture, and satire in Restoration England. Lexington, KY: University Press of Kentucky, 1998. 208 p.

References

- Bondarenko E. B., Martyniuk A. P., Frolova I. E. Shevchenko I. S. (2017). *Kak narisovat portret ptitsy: metodologiya kognitivno-kommunikativnogo analiza yazyka: kollektivnaia monografiia [How to paint a portrait of a bird: methodology of a cognitive-communicative analysis: a collective monography]* / pod. red. I. S. Shevchenko. KhNU imeni V.N. Karazina.
- Kubriakova E. S. (2012). *V Poiskakh Sushchnosti Iazyka: Kognitivnye issledovaniia [In search of nature of a language: Cognitive research]*. In-t iazykoznaniiia RAN. Znak.
- Arena, T. F. (2017). *Masking the drama: A space for revolution in Aphra Behn's "The Rover" and "The Feign'd Courtezans"*. Peter Lang.
- Behn, A. *The Rover*. (1995). ed. By R. Bolam. A&C Black.
- Botica, A. R. (1985). *Audience, playhouse and play in Restoration theatre, 1660–1710*. PhD Thesis. The University of Oxford.
- Corman, B. (2000). Comedy. In D.P. Fisk (Ed.) *The Cambridge Companion to English Restoration Theatre*. Cambridge University Press. 52-69.

- Dharwadker, A. (1997). Class, Authorship, and the Social Intertexture of Genre in Restoration Theater. *Studies in English Literature, Restoration and Eighteenth Century 1500-1900*, 37(3). 461-482.
- Dobrée, B. (1924). *Restoration Comedy 1660-1720*. Clarendon Press.
- Fetzer A. (2014). Conceptualizing discourse. In Schneider K.P., Barron A. (Eds.) *Pragmatics of Discourse*. Walter de Gruyter GmbH, 35-64.
- Foucault, M. (1972). *The Archaeology of Knowledge and Discourse on Language* / Transl. from French. Pantheon Books.
- Gee, J. P. (1999). *An Introduction to discourse analysis: Theory and Method*. Routledge.
- González-Treviño, A. E. (2013). "Kings and their crowns": Signs of monarchy and the spectacle of new world otherness in heroic drama and public pageantry. *Studies in Eighteenth-Century Culture*, 42. 103-121.
DOI:10.1353/sec.2013.0003.
- Hume, R. D. (1972). Diversity and Development in Restoration Comedy 1660-1679. *Eighteenth-Century Studies*, 5(3). 365-397. <https://doi.org/10.2307/2737835>
- Keenan, T. (2016). *Restoration staging, 1660-74*. Routledge.
- Krutch, J. W. (1924). *Comedy and conscience after the Restoration*. Columbia University Press.
- Love, H. (1980). Who Were the Restoration Audience? *The Yearbook of English Studies*, 10, Literature and Its Audience. I Special Number. 21-44.
- Neagle, R. C. (1989). *The Restoration theater world and the plays of William Wycherley*: Unpublished doctoral dissertation / Loyola University of Chicago.
- Nettleton, G. H. (2017). *English drama of the Restoration and eighteenth century (1642-1780)*. The Macmillan Company.
- Schneider, B. N. (1971). *The ethos of Restoration comedy*. University of Illinois Press.
- Scouten, A. H. & Hume, R. D. (1980). 'Restoration Comedy' and Its Audiences, 1660-1776. *The Yearbook of English Studies*, 10, Literature and Its Audience, I Special Number. 45-69.
- Sedley, Ch. (1668). The mulberry-garden a comedy: as it is acted by His Majestie's servants at the Theatre-Royal. London: H. Heringman. URL: <https://quod.lib.umich.edu/e/eebo/A59056.0001.001?view=toc>, (accessed 15 March, 2021).
- Shevchenko, I. Discourse Categories: A Case for Metacommunication. (2015). In: *Materials of the XI conference "Proceedings of Academic Science" Aug 30 – Sept 7*. 51. Science and Education Ltd, 28-33. http://doi.org/10.17686/sced_rusnauka_2015-1758
- Styan, J. L. (1986). *Restoration Comedy in Performance*. Cambridge University Press.
- Summers, M. (1934). *The Restoration theatre*. K. Paul, Tench, Trubner & Co.
- The discursive construction of national identity* (2nd ed.) (2009). Ed. by Wodak, R. et al. Edinburgh University Press.
- Van Dijk, T.A., & Kintsch, W. (1983). *Strategies of discourse comprehension*. Academic Press.
- Villiers G., Wycherley, W., Etherege, G., Dryden, J., Otway, T., Vanbrugh, J., ... Farquhar, G. (1953). *Restoration Plays*. H. Bruce (Ed.). McGraw-Hill.
- Walkling, A. R. (2001). Court Culture and 'Absolutism' in Restoration England. *The Court Historian*, 6(3), 225-233. DOI: 10.1179/cou.2001.6.3.003
- Webster, J. W. (2005). *Performing libertinism in Charles II's court: Politics, drama, sexuality*. Palgrave Macmillan.
- Zimbaro, R. A. (1998). *At zero point: Discourse, culture, and satire in Restoration England*. University Press of Kentucky.

Стаття надійшла до редакції 30.04.2021 р.

ENGLISH HYPERBOLE IN CONTEMPORARY WOMEN'S FICTION PROSE (A STUDY OF SOPHIE KINSELLA'S NOVELS)

Mintsys E.

senior lecturer of the English Philology Department
Vasyl Stefanyk Precarpathian National University, Ivano-Frankivsk
ORCID 0000-0002-1891-4658

Mintis Iu.

PhD, associate professor,
Vasyl Stefanyk Precarpathian National University, Ivano-Frankivsk
ORCID 0000-0003-2150-4008

Pavliuk I.

PhD, associate professor,
Vasyl Stefanyk Precarpathian National University, Ivano-Frankivsk
ORCID 0000-0003-4414-974X

“Genuine art has the right for exaggeration.”
(V.V. Vinogradov)

The article presents findings of the ongoing project on the use of hyperbole in contemporary women's fiction prose, as one of the peculiarities of this genre. The novelty of our study consists in the fact that the genre characteristics and plot devices of romance novels have been abundantly dwelt upon in scholarly researches while the stylistic aspects of the genre have not been explicated enough. The texts constituting the empirical material for the research are the novels “Twenties Girl” and “Can You Keep a Secret?” by Sophie Kinsella, one of the bestselling contemporary English writers. The theoretical background of the research is based on the studies that were carried out by scholars whose field of expertise combines the issues related to literary criticism, context and rhetorical devices. Hyperbole being a typical feature of female writing, and there existing multiple taxonomies of hyperboles, the present study aims at defining peculiarities of the target trope, which is typical of female romance novel. Therefore, the focus in the given study is on the types of hyperbolic expressions, which prevail in the analysed text, i.e. quantitative hyperboles and adjectives-in-the-superlative-degree hyperboles. The research confirms that hyperbole is a context-dependent linguistic phenomenon. The results of the study are reflected in the quantitative and qualitative analysis of the hyperbolic occurrences. The former shows that among hyperboles-numerals, million is most frequently used in the female writing by contrast with the numerals fifty, ten thousand, bazillion, which are least frequently used. Qualitative analysis presents the taxonomy of semantic fields formed by adjectives-in-the-superlative-degree hyperboles (e.g. inanimate objects, behavior, relationships) and displays a high prevalence of occurrences of those from anthropological domain. Moreover, the study demonstrates that the numerical hyperbole's literal, objective-logical meaning denoting quantity becomes an intensifier and merges with the acquired in the context subjective-evaluative, more expressive meaning, with a positive or negative connotation.

Key words: *hyperbole, qualitative analysis, trope, quantitative hyperbole, superlative degree, women's prose.*

ГІПЕРБОЛА В СУЧАСНІЙ АНГЛОМОВНІЙ ЖІНОЧІЙ ХУДОЖНІЙ ПРОЗІ (НА МАТЕРІАЛІ РОМАНІВ СОФІ КІНСЕЛЛІ)

Мінцис Е.Є.

старший викладач,

Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника

Мінцис Ю.Б.

кандидат філологічних наук, доцент,

Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника

Павлюк І.Б.

кандидат філологічних наук, доцент,

Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника

У статті представлені результати дослідження щодо використання гіперболи у сучасній жіночій художній прозі як однієї з особливостей цього жанру. Новизна нашої розвідки полягає в тому, що жанрові характеристики та сюжетні прийоми романтичних романів є доволі ретельно досліджені в наукових працях, тоді як стилістичні аспекти жанру зазвичай залишалися поза увагою науковців. Емпіричним матеріалом дослідження слугували два романи сучасної англійської письменниці, авторки низки бестселерів, Софі Кінселлі “Twenties Girl” та “Can You Keep a Secret?”. Теоретичним підґрунтям дослідження стали наукові розвідки, які поєднують питання, пов’язані з літературознавством, контекстом та риторичними прийомами. Гіпербола є типовою рисою творчості жінок-письменниць, у творах яких використовуються численні таксономії гіпербол. Це дослідження спрямоване на визначення особливостей цільових образних висловів, які є притаманними жіночій романтичній прозі. Тож, основна увага в запропонованій статті приділяється типам гіперболічних виразів, які переважають у проаналізованих текстах, тобто кількісним гіперболам та гіперболам, вираженим прикметниками у найвищому ступені порівняння. Запропонована стаття підтверджує, що гіпербола є контекстно-залежним мовним явищем. Результати дослідження знайшли своє відображення в кількісному та якісному аналізі використання гіпербол. Перший показує, що серед кількісних гіпербол ‘мільйон’ найчастіше використовується жінками-письменницями, на відміну від числівників ‘п’ятдесят’, ‘десять тисяч’, ‘базільйон’, використання яких є мінімальним. Якісний аналіз представляє таксономію семантичних полів гіпербол, утворених прикметниками в найвищому ступені порівняння (наприклад, неживі предмети, поведінка, стосунки тощо), і виявив високу частоту використання антропологічних доменів. Крім того, було встановлено, що буквальне, об’єктивно-логічне значення гіперболи, вираженої числівником на позначення величини, стає інтенсифікатором і зливається з набутиим у контексті суб’єктивно-оцінним, більш виразним значенням, із позитивною чи негативною конотацією.

Ключові слова: гіпербола, якісний аналіз, троп, кількісна гіпербола, вищий ступінь порівняння, жіноча проза.

Introduction. Tropes, units of figurative language, have been in the focus of attention of many researchers who view them from different perspectives. Although hyperbole, one of the tropes known from ancient times, has been extensively used in various literary genres and everyday speech, it “has been overlooked <...> and neglected despite its ubiquity” (Mora, 2009: 25). Moreover, “hyperbole is usually treated as a minor trope which belongs with one or the other of the two dominant figurative uses of language, metaphor and irony” (Carston & Wearing, 2015).

Although in the literary world, women’s literature has traditionally been excluded from the canon of prominent authors and texts (Rende, 2008: 2), in recent years it has

acquired great popularity among female readership. Women's prose has its peculiarities, which are perceived on linguistic, compositional and genre levels and aims at rendering special female worldview and practices, and woman herself is central to it (Cawelti, 1976). Hyperbole is a typical feature of female writing, as women tend to be emotional and exaggerate things. "If you ask a woman to calm down, to shush, to show less emotion <...>, you are asking her to remove her essence. Life is emotion" (Orr, 2018). Therefore, **the present study is aimed at** analysing the peculiarities of hyperboles in women's fiction prose. Emphasis is laid on hyperbolic numerical expressions and the ones expressed by adjectives in the superlative degree.

According to I.R. Galperin (1977: 176), hyperbole is a "deliberate overstatement or exaggeration of a feature essential to the object or phenomenon". Another definition emphasises its stylistic value and views hyperbole as "an expression of emotional evaluation of reality by a speaker who is either unrestrained by ethical conventions or knows that exaggeration would be welcome", and is considered to be a typical feature of colloquial speech (Screbnev, 2000: 102-103). For Cano Mora (2004), hyperbole "is a form of extremity, an exaggeration that either magnifies or minimizes some real state of affairs". Snoeck Henkemans (2013: 1) defines it as "a rhetorical trope by means of which statements are made that are obviously exaggerated and thus untrue or unwarranted".

Various aspects of hyperbole are essential for the existing researches. Thus, we find that this trope is viewed from a semantic perspective, in the frame of "the semantic domain and fields which speakers exaggerate to reach a better understanding" of its nature and usage (Mora, 2009: 25). It is also considered from "a conversation analytic perspective by identifying its lexico-grammatical features, context of occurrence, and recipient perception" (Christodoulidou, 2011: 143). There are some studies, which focus on similarities and differences between hyperbole and such tropes as simile and irony. There exists an assumption that hyperbole differs from metaphor in terms of length, that metaphor can be both long and short but hyperbole is always short (Aljadaan, 2016: 1, 15). However, example (1) proves that this assumption can be sometimes erroneous:

(1) *I'm not talking about big earth-shattering secrets. Not the-president-is-planning-to-bomb-Japan-and-only-Will-Smith-can-save-the-world type of secrets.*

(Kinsella, *Can You Keep a Secret*, 2011: 9)

Although in (1) hyperbole is combined with metaphor and phrase epithet, it is an illustration of an extended hyperbole, consisting of a chain of hyperbolic units. Furthermore, Charles E. Cruise, classifying hyperboles according to the involvement of semantic domains, divided them into *basic* (if one domain is involved) and *composite* or *metaphorical* (if several domains are involved) (Cruise, 2019: 76). Thus, in example (1) we deal with the latter case.

Moreover, metaphor is not the only stylistic device, which accompanies hyperbole:

(2) *As Carry Ann climbed on to the bus that would take them from the airport to the resort she felt as though she had walked all the way from Gatwick to Turkey.*

(Manby, *Seven Sunny Days*, 2003: 21).

(3) *Sally was as beautiful as the legendary Nefertiti in her black wig with a blunt fringe <...>* (Manby, *Seven Sunny Days*, 2003: 39).

(4) *The feeling in Carrie Ann's cheeks right then was something more akin to the blistering, cracking heat that peels paint from woodwork in a house fire.*

(Manby, *Seven Sunny Days*, 2003: 221).

(5) *Jack Harper takes me to the grandest, poshest restaurant in the world.*

(Kinsella, *Can You Keep a Secret?* 2011: 9)

In (2) hyperbole is combined with simile, in (3) – with simile and allusion, in (4) – with simile and personification, and in (5) – with chain epithets.

There exist multiple classifications of hyperboles. For example, in Charles E. Cruise's article *Writing on the Edge: Paul's Use of Hyperbole in Galatians* (2019: 78- 79), the author refers to Spitzbardt's (1963) taxonomy, which includes numerical hyperboles, words of a hyperbolic nature (nouns, adjectives, adverbs, verbs), simile and metaphor, comparative and superlative degrees, emphatic genitive, emphatic plural and whole sentences. There is also mention that Claudia Claridge (2011) distinguishes between single-word, phrasal, clausal hyperboles, and considers repetition as a variety of hyperbole, too. McCarthy and Carter (1997) single out the following categories of hyperbole: expressions of number (plural forms); expressions of number (singular forms); words referring to large amounts/quantities; adjective modification; time expressions; size, degree and intensity. Cano Mora (2006: 101-108) states, that hyperbole is a subjective act; that it produces a contrast with reality; that the type of contrast established by hyperbole is one of magnitude; that it is an exaggeration, a form of extremity or excess; that it is twofold: auxesis vs. meiosis; that hyperbole may exaggerate a quantity or a quality; that it is not normally heard as a lie and exists independent of the speaker's intention, etc.

The novelty of the given research results from the fact that it is conducted in the framework of women's prose (also known as "chick lit", "romantic comedy", "funny women's fiction", "contemporary romance", etc.), an important part of popular culture whose genre characteristics and plot devices have been abundantly dwelt upon in scholarly researches while its stylistic aspects have not been explicated enough and have been only occasionally highlighted (e.g. Mintsys, 2011; 2012; 2014).

Data and Methods. The texts constituting the empirical material for the research are the novels *Twenties Girl* and *Can You Keep a Secret?* by Sophie Kinsella, one of the bestselling contemporary English writers famous for her *Shopaholic* series and other novels. The corpus comprises ninety-six hyperboles including fifty-three quantitative hyperboles expressed by cardinal, ordinal and substantivised numerals *fifty, ninety-five, thousand, ten thousand, million, fifty million, zillion, fifty-five zillion and bazillion* (see Table 1) and hyperboles expressed by the analytical forms of adjectives in the superlative degree (see Table 2) selected by means of the manual selection procedure. The methods used in the research are: descriptive method combined with observation and documentation methods (the data were identified in the text, documented and described systematically and accurately, then they were classified from a semantic perspective); in order to identify hyperbole in the fiction text, Hyperbole Identification Procedure (HIP) (Burgers et al, 2016: 163–178) has been

used by means of comparing the extensively argued definitions of hyperbole and defining other stylistic devices accompanying hyperbole; linguistic analysis (involves investigation of hyperboles expressed by ordinal, cardinal and substantivized numerals, by the analytical forms of adjectives in the superlative degree); the method of discourse analysis (it is applied in order to define the purposes and effects of the use of hyperbole in the literary context); the quantitative analysis of hyperbolic units helped to define the total number of hyperbole-based elements. Furthermore, the latter made it possible to show the frequency of hyperbolic occurrences in the text analysed. Indeed, the quantitative analysis clearly suggests that the frequency of hyperboles with the numeral *million* is much higher than with the rest of the numerals (Table 1). The data received as the result of qualitative analysis testify that the semantic fields of the hyperboles from anthropological domain, which are expressed by adjectives in the superlative degree, prevail. Among them, the most numerous are ‘Relationships and attitude’, ‘Facial expressions and body language’ and ‘Experience’ (Table 2).

Results and Discussion. The texts constituting the empirical material for the research are the novels *Twenties Girl* and *Can You Keep a Secret?* by Sophie Kinsella, one of the bestselling contemporary English writers famous for her *Shopaholic* series and other novels. The novel *Twenties Girl* has received 6,971 rave reviews on the Goodreads site (<https://www.goodreads.com/book/show/6063187-twenties-girl>). It was S. Kinsella’s friend’s advice that had her write her first ghost story, which appeared a moving story about a twenty-seven-year-old woman named Lara who is visited by Sadie, her late great-aunt’s ghost in the image of a girl from the twenties. With a romantic and humorous touch, the author describes their relationships, adventures and romance.

The novel *Can You Keep a Secret* is a humorous romance about a young woman Emma Corrigan who, due to her spontaneity and directness, found herself in various embarrassing situations. The book was filmed in 2019.

It is noticeable that both books comprise multiple stylistic devices making the texts highly emotional. One of the tropes, which stands out against the others is hyperbole. Being the most numerous of its types, quantitative hyperboles and those expressed by adjectives in the superlative degree, are foregrounded in the analysed text. Therefore, they are in the focus of our research.

We share some researchers’ assumptions about the importance of context in interpreting hyperbole: “context plays a central role in the perception of hyperbole” (Mora, 2006: 108), “hyperbole is a highly contextually determined phenomenon” (Claridge, 2011: 12). If a hyperbole is viewed out of context, it can be misinterpreted, i.e. “it is very difficult to judge an utterance as a hyperbole if it is decontextualized” (Aljadaan, 2018: 8).

The first type of the hyperboles discussed in the given study is made up of numerical hyperboles expressing “overstatements of number and quantity which are presented as a counterfactual claim” (Christodoulidou, 2011). Most of them present round numbers, which are synonymous to *much/many*. However, *zillion* and *bazillion* imply still a larger number, e.g. *countless*, *a myriad*.

Table 1

Quantitative hyperboles in the novels “Twenties Girl” and “Can You Keep a Secret?”

The type of the quantitative hyperbole	The number the hyperbolic occurrences	The ratio, %
<i>Million</i>	34	64,2%
<i>Zillion</i>	14	26,4%
<i>the others (bazillion, fifty, etc.)</i>	5	9,4%
Total	53	100

As shown in Table 1, the total number of the occurrences of quantitative hyperboles in the analysed novels is 53. The majority of them are expressed by *million/millions/millionth* (64,2%). The second numerous hyperbole of this kind is *zillion* (26,4 %). The other numerals *fifty, bazillion, ninety-five, etc.* constitute minority (9,4%).

The nouns which most frequently accompany the numerals are *time(s)* (25 occurrences, 47,2%) and *year(s)* (9 occurrences, 17%). The rest of the nouns are *lines, pound(s), things, steps, arguments, miles, dollars, jokes, questions, etc.*

There is an assumption that quantitative hyperboles lost their expressiveness due to long use and became trite or language hyperboles (Galperin, 1977, p. 176), clichés typical of colloquial speech. We have found such examples, however they are rather scarce (e.g. examples (6) and (7)):

(6) “*You know, Natalie would never have bothered tracking down a dog,*” says Kate suddenly. “*Never. Not in a million years.*”

(Kinsella, *Twenties Girl*, 2009: 139)

(7) “*Sadie,*” I write underneath the phone numbers, “*you’re a star. Thanks a million.*” (Kinsella, *Twenties Girl*, 2009: 430)

Nevertheless, our study demonstrates that the numeric hyperboles’ literal, objective-logical meaning denoting quantity, frequently merges with the acquired in the context subjective-evaluative, more expressive meaning, with a positive or negative connotation creating a bright image. Denoting a precise number, the numerals start to designate an indefinitely large number of things. Correspondingly, the hyperbolic effect results from upscaling or inflating the quantity of the objects described as well as amplifying the implied emotions. It suits the writer’s/speaker’s convenience to express the desired by means of synonyms-hyperboles (Polikarpova, 2011: 136). Indeed, such hyperboles are used to produce an impression on the reader/listener. As Claudia Claridge (2011: 1) states, “hyperbole deals not simply with the “description” of experience, but with the understanding and, especially, the evaluation of it, i.e., the subjective importance to oneself and it thus has an important affective component.”

Since hyperbole is a context-dependent linguistic phenomenon, the same quantitative hyperbolic expression can acquire different meanings in different contexts. E.g.: (8) ‘*Did you ever find that necklace of Sadie’s? The one you were looking for?*’

The necklace. Somehow, with Sadie gone, that all seems a million miles away now. (Kinsella, *Twenties Girl*, 2009: 370)

- (9) *I suppose it would be quite picturesque if lorries didn't keep rumbling by at **a million miles** an hour and three teenage boys weren't having a brawl under the bus shelter. I thought it was supposed to be quiet in the country.*

(Kinsella, *Twenties Girl*, 2009: 370)

In (8), the expression *a million miles* implies that the main character Lara who at her ghost-great-aunt's request had been looking for her necklace completely forgot about it after the latter had disappeared. Thus, the hyperbole highlights Lara's forgetfulness. As shown in (9), the same hyperbolic expression conveys Lara's disapproval of the conditions under which she was staying in the country, which were, contrary to her expectations, unsatisfactory because of the noise.

The rest of the ideas implied by the quantitative hyperboles, which occur in the analysed text have either positive (a) gratitude, persuasion, admiration, approval, defense, astonishment, or negative connotation (b) disapproval, impossibility, incredulity, indignation, dissatisfaction, puzzlement, refusal, embarrassment, confusion, remorse, dismay, despair, impatience. Clearly, the occurrences of numerical expressions with negative connotation prevail in the novels. They contribute to the dramatic effect and convey the main character's anxiety and the so called "emotional tornado".

The other part of our corpus of hyperbolic elements is made of adjectives in the superlative degree (Table 2). Among all the 43 examples of the hyperbolic type in question, 40 have positive connotation and only 3 – negative. As can be seen in Table 2, 13 (30.2%) adjectives-in-superlative-degree hyperboles are related to inanimate objects and ideas (10), whereas the majority of them, 30 (69.7%), are anthropocentric, and are compiled in such semantic fields characterising various aspects of human nature and activity as facial expression and body language 5 (11.6%) (11), behavior and manner 4 (9.3%) (12), experience 8 (18.5%) (13), appearance 3 (7.0%) (14), relations and attitude 6 (14.0%) (15), feelings and emotions 2 (4.7%) (16), cognitive abilities 2 (4.7%) (17). As seen from these data, the author is concerned with anthropocentric hyperboles rather than the ones related to the surrounding material world.

- (10) *'I've been shopping! I've just found you **the most divine little wrap**. You must buy it.'*

(Kinsella, *Twenties Girl*, 2009: 193)

- (11) *I've got the three of clubs, the four of hearts, and the ace of spades. I study them, then look up with my **most inscrutable expression**.*

(Kinsella, *Twenties Girl*, 2009: 317)

- (12) *I nod in my **most businesslike way** and follow them in.*

(Kinsella, *Twenties Girl*, 2009: 123)

- (13) *I've never heard a story like it. She's had **the most amazing, colourful life**.*

Sometimes fun, sometimes exciting, sometimes desperate, sometimes shocking.

(Kinsella, *Twenties Girl*, 2009: 412)

- (14) *She's gazing out at the gallery, her brow clear, her eyes a velvety dark green,*

like **the most beautiful goddess** you've ever seen. (Kinsella, *Twenties Girl*, 2009: 380)

(15) *I'd had **the most terrible row** with my parents. My father had stopped my allowance, the vicar called every second day, I was locked in my room every night.* (Kinsella, *Twenties Girl*, 2009: 154)

(16) *I've just met **the most delicious man.*** She hugs herself.
(Kinsella, *Twenties Girl*, 2009: 118)

(17) *Even as I'm speaking, **the most horrific thought** is hitting me. What if that's true?* (Kinsella, *Twenties Girl*, 2009: 189)

Table 2

Adjectives in the superlative degree as hyperboles

Semantic field	Hyperbolic phrase	The number of occurrences	Ratio %
Inanimate objects (clothes, accessories, places)	<ul style="list-style-type: none"> • the most important thing • the most exquisite carved dragonfly (jewellery) • the most beautiful thing • the most popular portrait • the most ludicrous headdress • the most divine little wrap • the most fascinating, historic, amazing city • the most important, ancient monument • the most popular painting • the most famous painting • the most amazing vintage dinner jacket • the most beautiful flower arrangement • the most fabulous outfit 	13	30.2%
Behavior and manner	<ul style="list-style-type: none"> • the most confident tones • the most professional manner • the most imposing, chilling voice • the most sarcastic voice 	4	9.3%
Facial expressions and body language	<ul style="list-style-type: none"> • the most professional smile • (nod in) the most businesslike way • the most penetrating eyes • the most inscrutable expression • the most ravishing smile 	5	11.6%
Experience	<ul style="list-style-type: none"> • the most sane option 	8	18.5%

	<ul style="list-style-type: none"> • the most excruciating experience • the most important phone call • the most loyal employee • the most amazing colourful life • the most fabulous outfits • the most fantastic career boost • the most excruciating silence 		
Appearance	<ul style="list-style-type: none"> • the most flattering picture • the most beautiful goddess • the most beautiful thing (about a woman) 	3	7.0%
Relationships and attitude	<ul style="list-style-type: none"> • the most important thing (about family) • the most ripping joke • the most terrible row • the most fragile chain • the most important thing (about relations) • the most obnoxious woman 	6	14.0%
Feelings and emotions	<ul style="list-style-type: none"> • the most delicious man • the most fun 	2	4.7%
Cognitive abilities	<ul style="list-style-type: none"> • the most horrific thought • the most promising idea 	2	4.7%
Total		43	100%

Furthermore, we claim that according to the involvement of semantic domains, the majority of the selected hyperboles based on adjectives in the superlative degree are identified as basic (18). They function as intensifiers and occur in the text in their denotative, objective-logical meaning accentuating quality or degree. However, in some instances, we deal with composite or metaphorical cases when several domains are involved (Cruise, 2019: 76) and hyperbole is combined with irony (19) and metaphor (20) which become as such only in a specific contextual environment. Moreover, as the analysis demonstrates, a combination of hyperbole + metaphor can be threefold if it is accompanied by simile and paradox (21).

(18) *London is one of **the most fascinating, historic, amazing** cities in the world.*

(Kinsella, *Twenties Girl*, 2009: 264)

(19) *I summon **the most ravishing smile** I can. (At least, I hope it's ravishing, as opposed to deranged-looking).*

(Kinsella, *Twenties Girl*, 2009: 346)

(20) *She was an amazing woman. She was sharp, funny, brave, outrageous <...> and she treated life as the most massive adventure.*

(Kinsella, *Twenties Girl*, 2009: 457)

(21) *She's gazing out at the gallery, her brow clear, her eyes a velvety dark green, like the most beautiful goddess you've ever seen.*

(Kinsella, *Twenties Girl*, 2009: 380)

Conclusion. The findings of the research make it possible to assume that hyperbole is a trope, which is foregrounded in female literary discourse. It contributes to creating bright images and makes the narration highly emotional. Hence, one of the common features of the taxonomies of hyperboles created by scholars comprises hyperbolic numerical expressions and hyperboles, which are expressed by adjectives in the superlative degree, thus these types of the stylistic device have become central in the given study.

Firstly, it has been acknowledged that hyperbole is a context sensitive device. Indeed, the same quantitative hyperbolic expression acquires different contextual meanings in different contexts (8), (9).

Secondly, we claim that the difference between hyperbole and metaphor cannot be accounted for in terms of length. Consequently, it is not the main criterion to apply as hyperboles can be lengthy, too (1). Moreover, being context-dependent linguistic phenomena, numerical hyperboles are not to be always considered as trite or language hyperboles. As seen from the current study, apart from having literal, objective-logical meaning denoting quantity and functioning as an intensifier, hyperboles acquire subjective-evaluative, more expressive meaning, which merges with the former one, thus, endowing the numerical element with stylistic value and positive or negative connotation. It has been found that in the analysed corpus the hyperboles emphasise gratitude, persuasion, admiration, indignation, defense, forgetfulness, impossibility, incredulity, disapproval, approval, warning, dissatisfaction, disgust, irony, sarcasm, etc.

Thirdly, as the data of the quantitative analysis of numerical hyperboles demonstrate (Table 1), the numeral *million* (68,6%) has been most frequently used in the female writing, while the numerals *fifty*, *ten thousand*, *bazillion* (2,9% each) have been least frequently used. It is striking that the hyperbolic assessment mostly occurs in the context related to human beings in the examples of hyperboles expressed by adjectives in the superlative degree (Table 2). Consequently, the occurrences of the hyperboles from anthropological domain prevail (69.8%), they are more than twice as numerous as those from still life domain (30.2%).

Finally, as can be seen from the current study, hyperboles can be twofold or threefold, i.e. based on other stylistic devices, the former on irony (18) or metaphor (19), whereas the latter – on metaphor and simile (20), or metaphor and paradox (21). We consider further research of hyperboles in women's fiction prose within the domain of Speech Act Theory to be of great interest.

Bibliography

- Aljadaan N. Understanding Hyperbole. *Arab World English Journal* (October, 2018), 1-31. Retrieved from https://www.researchgate.net/publication/328482053_Understanding_Hyperbole.
- Burgers Ch. et al. HIP A Method for Linguistic Hyperbole Identification in Discourse. *Metaphor and Symbol*, 2016. 31 (3), 163–178. Retrieved from https://www.researchgate.net/publication/304525790_HIP_A_Method_for_Linguistic_Hyperbole_Identification_in_Discourse.
- Carston R., & Wearing C. Hyperbolic Language and its Relation to Metaphor and Irony. *Journal of Pragmatics* 2015. 79, 79-92. Retrieved from <https://discovery.ucl.ac.uk/id/eprint/1461146/1/Carston-Wearing-Hyperbole-17Jan2015-Revised-CW-RC.pdf>.
- Cawelti J. *Adventure, Mystery and Romance: Formula Stories as Art and Popular Culture*. Chicago: University of Chicago Press, 1976. 344 p.
- McCarthy, M., & Carter, R. (2004) “There’s Millions of Them’’: Hyperbole in Everyday Conversation. *Journal of Pragmatics*, 36, 149–184. doi : [10.1016/S0378-2166\(03\)00116-4](https://doi.org/10.1016/S0378-2166(03)00116-4)
- Christodoulidou M. Hyperbole in Everyday Conversation. *Selected Papers from the 19th ISTAL*, 2009. 143-152. Retrieved from https://www.enl.auth.gr/symposium19/19thpapers/014_Christodoulidou.pdf.
- Claridge C. *Hyperbole in English: A Corpus Study of Exaggeration*. Cambridge: Cambridge University Press, 2011. 299. doi : [10.1017/CBO9780511779480](https://doi.org/10.1017/CBO9780511779480)
- Cruise E. Ch. *Writing on the Edge: Paul’s Use of Hyperbole in Galatians*. Eugene, OR: Pickwick Publications, 2019. 292 p.
- Galperin I. R. *Stylistics*, 2nd edition, revised. Moscow : Higher School, 1977. 334 p.
- Henkemans Snoeck A. F. The Use of Hyperbole in the Argumentation Stage. In D. Mohammed, & M. Lewiski (Eds.), *Virtues of Argumentation: Proceedings of the 10th International Conference of the Ontario Society for the Study of Argumentation (OSSA)*, 22-26 May 2013 Windsor, ON: OSSA 1-9. Retrieved from https://pure.uva.nl/ws/files/2140571/152630_use_of_hyperbole.pdf.
- Mintsys E. Ye. Compositional and Stylistic Peculiarities of Chick Lit. Мова. Культура. Комунікація: дух нової епохи у слові, тексті, семіосфері : *Матеріали V-ї Міжнародної наукової конференції (Чернігів, 24 квітня 2014 р.)*. Чернігів: Чернігівський національний педагогічний університет імені Т. Г. Шевченка. 2014. С. 60-62.
- Mintsys E. Ye. Peculiarities of Danielle Steel’s Style: Lexical Rhetorical Devices. *English in Globalised World/XVII TESOL–Ukraine Conference, March 15-16. Book of Papers*. Kamianets-Podilsky, 2012. P. 116.
- Мінціс Е.Є. Сучасний англомовний жіночий роман: структура та лінгвостилістичні особливості (на матеріалі прози Данієли Стіл). *Науковий вісник Волинського національного університету імені Лесі Українки: Філологічні науки. Мовознавство*. 2011. Частина 2, № 5. С. 85-89.
- Mora L. C. All or Nothing: A Semantic Analysis of Hyperbole. *Revista de Lingüística y Lenguas Aplicadas*, 25-35. Retrieved from https://www.researchgate.net/publication/28299696_All_or_Nothing_A_Semantic_Analysis_of_Hyperbole.
- Mora L. C. *At the Risk of Exaggerating: How Do Listeners React to Hyperbole?* Spain: Universitat de Valencia. Retrieved from <https://www.uv.es/anglogermanica/2003-2004/Cano.htm>.
- Orr K. The Problem with Women and Emotions. *The Sydney Morning Herald* (July 25, 2018). Retrieved from <https://www.smh.com.au/lifestyle/life-and-relationships/the-problem-with-women-and-emotions-20180725-p4ztkc.html>.
- Поликарпова Е.В. Семантическое переосмысление числительных на примере гиперболического употребления. *Rec. philologica*. Архангельск. 2000. Вып. 2. С. 70-72.
- Rende N. Bridget Jones, Prince Charming, and Happily Ever Afters: Chick Lit as an Extension of the Fairy Tale in a Postfeminist Society. *Senior Thesis*. Available from Senior Seminar Papers – Gender and Women’s Studies (<https://www.ideals.illinois.edu/handle/2142/5352>). URL: <http://hdl.handle.net/2142/5439>

- Screbnev Yu. M. Fundamentals of English Stylistics. *Textbook*. Moscow: Astrel AST, 2000. 224 p.
- Spitzbardt H. Overstatement and understatement in British and American English. *Philologica Pragensia*. 1963. 6. P.277–286.
- Улюра Г. А. Теоретико-методологічні засади гендерних студій у літературознавстві. *Гендерні студії в літературознавстві*. Запоріжжя : Запорізький національний університет, 2008. С. 6–20.

References

- Aljadaan, N. (2018) Understanding Hyperbole. *Arab World English Journal* (October, 2018), 1-31. Retrieved from https://www.researchgate.net/publication/328482053_Understanding_Hyperbole.
- Burgers, Ch. et al. (2016) HIP A Method for Linguistic Hyperbole Identification in Discourse. *Metaphor and Symbol*, 31 (3), 163–178. Retrieved from https://www.researchgate.net/publication/304525790_HIP_A_Method_for_Linguistic_Hyperbole_Identification_in_Discourse.
- Carston, R., & Wearing, C. (2015) Hyperbolic Language and its Relation to Metaphor and Irony. *Journal of Pragmatics* 79, 79-92. Retrieved from <https://discovery.ucl.ac.uk/id/eprint/1461146/1/Carston-Wearing-Hyperbole-17Jan2015-Revised-CW-RC.pdf>.
- Cawelti, J. (1976) *Adventure, Mystery and Romance: Formula Stories as Art and Popular Culture*. Chicago: University of Chicago Press, 344.
- McCarthy, M., & Carter, R. (2004) “There’s Millions of Them’’: Hyperbole in Everyday Conversation. *Journal of Pragmatics*, 36, 149–184. doi : [10.1016/S0378-2166\(03\)00116-4](https://doi.org/10.1016/S0378-2166(03)00116-4)
- Christodoulidou, M. (2011) Hyperbole in Everyday Conversation. *Selected Papers from the 19th ISTAL*, 143-152. Retrieved from https://www.enl.auth.gr/symposium19/19thpapers/014_Christodoulidou.pdf.
- Claridge, C. (2011) *Hyperbole in English: A Corpus Study of Exaggeration*. Cambridge: Cambridge University Press, 299. doi : [10.1017/CBO9780511779480](https://doi.org/10.1017/CBO9780511779480)
- Cruise, E. Ch. (2019) *Writing on the Edge: Paul’s Use of Hyperbole in Galatians*. Eugene, OR: Pickwick Publications, 292.
- Galperin, I. R. (1977) *Stylistics*, 2nd edition, revised. Moscow : Higher School, 334.
- Henkemans, Snoeck A. F. (2013) The Use of Hyperbole in the Argumentation Stage. In D. Mohammed, & M.Lewiski (Eds.), *Virtues of Argumentation: Proceedings of the 10th International Conference of the Ontario Society for the Study of Argumentation (OSSA)*, 22-26 May 2013 Windsor, ON: OSSA 1-9. Retrieved from https://pure.uva.nl/ws/files/2140571/152630_use_of_hyperbole.pdf.
- Mintsyś, E. Ye. (2014) Compositional and Stylistic Peculiarities of Chick Lit. *Mova. Kul'tura. Komunikačsiya: dukh novoyi epokhy u slovi, teksti, semiosferi : Materialy V-yi Mizhnarodnoi naukovoi konferentsii (Chernihiv, 24 kvitnia 2014 r.)*. Chernihiv: Chernihivs'kyi natsional'nyi pedahohichnyi universytet imeni T. H. Shevchenka., 60-62.
- Mintsyś, E. Ye. (2012) Peculiarities of Danielle Steel’s Style: Lexical Rhetorical Devices. *English in Globalised World/XVII TESOL–Ukraine Conference, March 15-16. Book of Papers*. Kamianets-Podilsky, 116.
- Mintsyś E.Ye. Suchasnyi anhlomovnyi zhinočhy roman: struktura ta linhvostylistychni osoblyvosti (na materialy prozy Daniely Stil). *Naukovyi visnyk Volyns'koho natsional'noho universytetu imeni Lesi Ukrainky: Filolohichni nauky. Movoznavstvo*, 2, 5, 85-89. (in Ukrainian)
- Mora, L. C. (2009) All or Nothing: A Semantic Analysis of Hyperbole. *Revista de Lingüística y Lenguas Aplicadas*, 25-35. Retrieved from https://www.researchgate.net/publication/28299696_All_or_Nothing_A_Semantic_Analysis_of_Hyperbole.
- Mora, L. C. (2003/2004) *At the Risk of Exaggerating: How Do Listeners React to Hyperbole?* Spain: Universitat de Valencia. Retrieved from <https://www.uv.es/anglogermanica/2003-2004/Cano.htm>.
- Orr, K. (2018) The Problem with Women and Emotions. *The Sydney Morning Herald* (July 25, 2018). Retrieved from <https://www.smh.com.au/lifestyle/life-and-relationships/the-problem-with-women-and-emotions-20180725-p4ztkc.html>.

- Polikarpova, E.V. (2000) Semanticheskoe pereosmyslenie chislitelnykh na primere giperbolicheskogo upotrebleniia. *Rec. philologica*, Arkhangelsk, 2, 70-72. (in Russian)
- Rende, N. (2008) Bridget Jones, Prince Charming, and Happily Ever Afters: Chick Lit as an Extension of the Fairy Tale in a Postfeminist Society. *Senior Thesis*. Available from Senior Seminar Papers – Gender and Women’s Studies (<https://www.ideals.illinois.edu/handle/2142/5352>). URL: <http://hdl.handle.net/2142/5439>
- Screbnev, Yu. M. (2000) Fundamentals of English Stylistics. *Textbook*. Moscow: Astrel AST. 224.
- Spitzbardt, H. (1963) Overstatement and understatement in British and American English. *Philologica Pragensia*. 6, 277–286.
- Uliura, G. A. (2008) Teoretyko-metodolohichni zasady gendernykh studiy u literaturoznavstvi. *Genderni studii v literaturoznavstvi*. 6-20. Zaporizhia : Zaporizkyi natsionalnyi universytet. (in Ukrainian)

Sources

- Kinsella, S. (2011) *Can You Keep a Secret?* London: Black Swan.
- Kinsella, S. (2009) *Twenties Girl*. London: Black Swan.
- Manby, Ch. (2003) *Seven Sunny Days*. London: Coronet Books.

Стаття надійшла до редакції 6.05.2021 р.

УДК 81'42

DOI: [https://doi.org/10.18524/2307-4604.2021.1\(46\).226603](https://doi.org/10.18524/2307-4604.2021.1(46).226603)

SPEECH ACTS ANALYSIS OF COVID-BASED EPIDEICTIC RHETORIC

Pasternak T. A.

candidate of philological sciences, associate professor,

National Academy of the Security Service of Ukraine

ORCID 0000-0003-0589-6881

The article is devoted to the analysis of speech acts of epideictic rhetoric in terms of pragmalinguistics. The research material encompasses official Covid-based speeches made by the top officials of the country: Boris Johnson, the Prime Minister of the United Kingdom, and Donald Trump, the former President of the United States of America. The subject of the study comprises performative utterances of the speakers from the perspective of their illocutionary force. The theoretical and methodological basis for the analysis was the Theory of Speech Acts by J. Austin, as well as the classification of illocutionary acts by J. Searle. The analysis of Covid-based speech acts revealed their representative directive character. We have found out that the use of representatives in these epideictic speeches is due to the global goal of the speakers, that is to quiet the hearers (carrying out perlocutionary effect). It is supposed that stating the inevitability of certain events and their patterns, positive predictions and personal beliefs of people in power make ordinary citizens (hearers) put up with certain restrictions and inconveniences. In the pragmatic aspect, the use of directives (the second frequently used by speakers) is justified by the situational goal – to encourage the hearers to comply with the rules in connection with the introduction of quarantine. We have also concluded that commissives are used twice less frequently compared with the representatives and directives as their usage is primarily connected with the risk for the speaker to make promises and guarantees in quite unpredictable and uncontrolled time. For top officials this also involves reputational losses in case the promises are broken. It should be noted, though, that the use of declaratives in such speeches is very common and relevant as the speakers have appropriate social status and authority for official statements, decrees or decisions of state importance. Thus, the felicity conditions of declarations can be met. According to the research results the lowest frequency of the use of expressives proves the seriousness of the situation where emotionality and uninformativeness are inappropriate.

Key words: *speech act, epideictic rhetoric, speech acts analysis, pragmalinguistics.*

АНАЛІЗ МОВЛЕННЄВИХ АКТИВ ЕПІДЕЙКТИЧНИХ ПРОМОВ ПРО COVID-19

Пастернак Т.А.

кандидат філологічних наук, доцент,

Національна академія Служби безпеки України

Стаття присвячена дослідженню мовленнєвих актив епідейктичного дискурсу з позиції прагмалінгвістики. Матеріалом аналізу слугувати офіційні промови про Covid-19 перших осіб держав: Бориса Джонсона, прем'єр-міністра Великобританії та Дональда Трампа, екс-президента Сполучених Штатів Америки. Предметом дослідження виступають перформативні висловлювання мовців, виокремлені з публічних промов, з позиції їх ілокутивної сили. Теоретико-методологічним підґрунтям для аналізу слугувала теорія мовленнєвих актив Дж. Остіна, а також класифікація ілокутивних актив Дж. Сьорля. Аналіз комунікативних актив досліджуваних епідейктичних промов виявив їх репрезентативно-директивну спрямованість. Було з'ясовано, що використання репрезентативів зумовлене глобальною метою мовців – заспокоїти слухачів, досягнувши, таким чином потенційного перлокутивного ефекту, оскільки констатація невідворотності певних подій і їх закономірностей, позитивні прогнози та особисті переконання статусної особи змушують слухачів змиритися з певними

обмеженнями і незручностями, сприйняти їх як належне. У прагматичному аспекті використання директивів (друге місце за частотністю використання мовцями) виправдане ситуативною метою – спонукати слухачів до виконання правил у зв'язку з уведенням карантину. Аналіз також виявив, що вдвічі менший відсоток уживання комісивів, порівняно з репрезентативами і директивами, зумовлений перш за все ризиком для мовця давати обіцянки і гарантії у такий непередбачуваний і неконтрольований час, а також небезпекою отримати репутаційні втрати у випадку невиконання обіцянок. Типовим для такого типу промов є вживання декларативів, оскільки мовці мають відповідний соціальний статус і повноваження для офіційних заяв, указів чи рішень державного значення. Таким чином, умови успішності декларативів можуть бути виконані. Найнижча частотність використання припадає на експресиви, що є виправданим серйозністю ситуації, де емоційність і неінформативність є недоречними.

Ключові слова: мовленнєвий акт, епідеїктичний дискурс, акто-мовленнєвий аналіз, прагмалінгвістика.

Introduction. One of the important aspects of linguistic pragmatics has largely been the Speech Act Theory (Kravchenko & Pasternak), founded by the British philosopher John Austin in 1955. In his work (Austin, 1962), the scientist developed the idea that certain utterances, which he called *performatives* (from the English “perform”), not only describe the reality and actions, but also carry out the actions themselves, being at its core speech acts. For example, in the utterance “*I am announcing the following additional actions: I am instructing the Small Business Administration to exercise ...*” the speaker is not only articulating a logically and grammatically correct sentence, but also is doing an action – gives instructions, that is performs a speech act. Thus, “speech act is something expressed by an individual that not only presents information but performs an action as well” (Wikipedia).

The research material encompasses official Covid-based speeches by the top officials of the country. The subject of the study comprises performative utterances of the speakers from the perspective of their illocutionary force.

Results and discussion. The essence of any speech act, including a performative one, consists in articulating the speaker’s utterance (locutionary act), addressing it to a hearer in a certain communicative situation and with a specific purpose (illocutionary act). Speech acts that are aimed at encouraging certain feedback from the hearer(s), primarily in their minds, are called perlocutionary acts. Since the felicity effect of a perlocutionary act can be estimated after its execution or non-execution, the subject of research in epideictic speeches can only be the potential, desired effect that the speaker implies in his/her speech act.

The most universal classification of illocutionary acts, which we relied on in our work, was proposed by the American philosopher and researcher John Searle (Searle, 1976). He identified 5 main classes of speech acts by illocutionary force: representatives or assertives, directives, commissives, expressive, and declaratives.

1. Representatives are informative acts that shoulder speaker’s responsibility for reporting certain state of affairs or for the truth of judgments and often contain speaker’s value judgement. Representative acts deliver factual information, make predictions, forecasts, statements, true judgments, descriptions, answers to questions, accusations, evaluations, characteristics, explanations, reports, etc.

2. Directives encourage the hearer to act or refrain from a certain action. This class includes prohibitions, requests, orders, instructions, appeals, etc.

3. Commissives impose on the speaker the obligation to perform the action that he/she has the desire and intention to perform. As examples can be promises, guarantees, oaths, intentions, etc.

4. Expressives show speaker's relevant attitude (emotional appeal) to the state of affairs to ensure compliance in a particular situation. Expressives demonstrate gratitude, pity, joy, justification, etc.

5. Declaratives are aimed at fixing certain state of affairs or changes in the world, society, etc. Examples are appointments, opening meetings, decisions, decrees, sentences, agendas, etc.

We have studied 152 speech acts in terms of their illocutionary force singled from the speeches of Boris Johnson, the Prime Minister of the United Kingdom (Johnson) and Donald Trump (Trump), the ex-President of the United States addressed to their nations about the COVID-19 pandemic. The analysis of speech acts of speakers revealed their *representative directive* character (see Fig. 1).

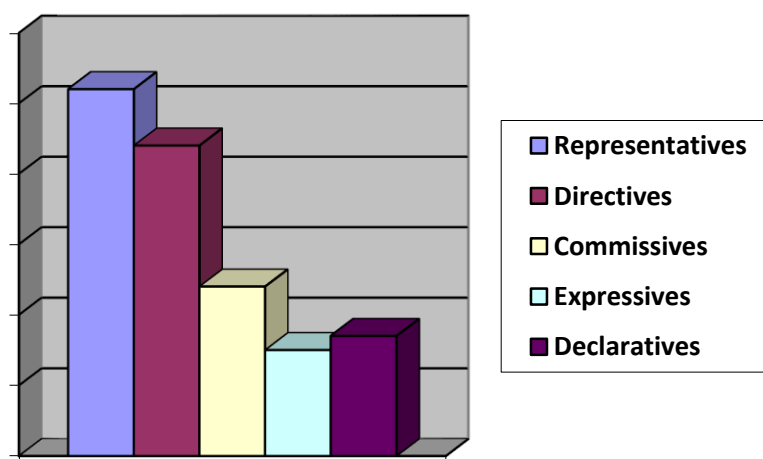

Figure 1. The ratio of illocutionary acts in epideictic rhetoric.

According to the illocutionary goal, the speakers most often used representatives for:

- presenting factual information about the state of affairs in the country and the world “*Today, the World Health Organization officially announced*”, “*the coronavirus outbreak that started in China and is now spreading throughout the world*”;
- describing the situation in the country in connection with the coronavirus pandemic “*It is now almost two months since the people of this country began to put up with restrictions on their freedom*”, “*We can see it all around us in the shuttered shops and abandoned businesses and darkened pubs and restaurants*”;

- reporting on taking appropriate measures “*I have consulted across the political spectrum, across all four nations of the UK*”, “*... we are marshaling the full power of the federal government and the private sector to protect the American people*”;
- stating generally known true facts “*From the beginning of time, nations and people have faced unforeseen challenges.... This is the way it always was and always will be*”.
- predictions and forecasts “*I am confident that ... we will significantly reduce the threat to our citizens and we will ... defeat this virus*”, “*If we are vigilant — and we can reduce the chance of infection, which we will — we will significantly impede the transmission of the virus*”;
- logical conclusions and personal convictions, such as accusations “*As a result, a large number of new clusters in the United States were seeded by travelers from Europe*”; evaluations “*Our team is the best anywhere in the world*”, “*No nation is more prepared or more resilient than the United States*”; explanations “*Because although we have a plan, it is a conditional plan*”; characteristics “*We have made fast progress on testing*”.

The use of representatives in these epideictic speeches is due to the global goal of the speakers, that is to quiet the hearers (carrying out perlocutionary effect). It is supposed that stating the inevitability of certain events and their patterns, positive predictions and personal beliefs of people in power make ordinary citizens (hearers) put up with certain restrictions and inconveniences.

In the pragmatic aspect, the use of directives (the second frequently used by speakers) is justified by the situational goal – to encourage the hearers to comply with the rules in connection with the introduction of quarantine through:

- calling to obey health and safety regulations: personal hygiene, maintaining social distancing, etc. “*For all Americans, it is essential that everyone take extra precautions and practice good hygiene*”, “*you should avoid public transport if at all possible – because we must and will maintain social distancing*”;
- kindly requesting to be careful and be aware of the risk of infection “*We must stay alert*”, “*we must also recognise...*”, “*The elderly population must be very, very careful*”;
- instructing on how to act in the current situation “*You can sit in the sun in your local park, you can drive to other destinations, you can even play sports but only with members of your own household*”, “*Wash your hands, clean often-used surfaces, cover your face and mouth if you sneeze or cough, and most of all, if you are sick or not feeling well, stay home*”;
- prohibiting certain actions due to imposed restrictions “*There will be exemptions for Americans who have undergone appropriate screenings, and these prohibitions will not only apply*”, “*we will be suspending all travel from Europe to the United States for the next 30 days*”;
- ordering to comply with quarantine rules “*You must obey the rules on social distancing and to enforce those rules*”, “*Now we must take the same action with Europe*”.

Commissives are used twice less frequently compared with the representatives and directives, as their usage is primarily connected with the risk for the speaker to make promises and guarantees in quite unpredictable and uncontrolled time. For top officials this also involves reputational losses in case the promises are broken. However, the speakers reinforce the achievement of the global and situational goal by commissions with illocutionary force of:

- promises “*I will soon be taking emergency action, which is unprecedented, to provide financial relief*”, “*we will increase the fines for the small minority who break them*”;
- guarantees “*I met with the leaders of health insurance industry who have agreed to waive all co-payments for coronavirus treatments, extend insurance coverage to these treatments, and to prevent surprise medical billing*”, “*And to ensure you are safe at work we have been working to establish new guidance*”;
- intensions “*I will be setting out more details in Parliament tomorrow*”, “*... if there are outbreaks, if there are problems, we will not hesitate to put on the brakes*”.

Since we have studied the epideictic speeches of the top officials of the country, it should be noted that the use of declaratives in such speeches are very common and relevant as the speakers have the appropriate social status and authority for official statements, decrees or decisions of state importance. Thus, the felicity conditions of declarations can be met: “*I signed into law an \$8.3 billion funding bill to help C.D.C.*”, “*I have decided to take several strong but necessary actions to protect the health and well being of all Americans*”.

According to the research results the lowest frequency of the use of expressives proves the seriousness of the situation where emotionality and un informativeness are inappropriate. Speakers mostly use expressives to thank for solidarity and support “*... it is thanks to your sacrifice we are now in a position to begin to move in steps to Level Three*”, “*God bless you, and God bless America. Thank you*”; “*And thanks to you we have protected our NHS*”.

We have found only a few utterances of expressives demonstrating compassion in order to establish psychological contact: “*And though we grieve for all those we have lost ...*”.

Conclusion. Thus, the theory of speech acts became a new tool of linguistic analysis in contemporary pragmalinguistics, enabling to go beyond a simple sentence as an object of study.

The hypothesis that the speech act is the basic unit of communication opens wide prospects for the study of pragmatic relationships, patterns of functioning and felicity conditions of communication.

Bibliography

- Kravchenko, N. & Pasternak, T. Politeness strategies via speech acts and conversational implicatures. *Science and Education a New Dimension. Philology*, 2016. 60-63.
- Austin J. L. How to do things with words. Oxford. 1962.
- Speech act. URL: https://en.wikipedia.org/wiki/Speech_act
- Searle J. R. A classification of illocutionary acts. *Language in Society*. 1976. Vol. 5. № 1. 1-23.

Prime Minister Boris Johnson has addressed the nation on coronavirus. URL: <https://www.gov.uk/government/speeches/pm-address-to-the-nation-on-coronavirus-10-may-2020>
Read President Trump's Speech on Coronavirus Pandemic: Full Transcript. URL: <https://www.nytimes.com/2020/03/11/us/politics/trump-coronavirus-speech.html>

References

Kravchenko, N. & Pasternak, T. (2016). Politeness strategies via speech acts and conversational implicatures. *Science and Education a New Dimension. Philology*, 60-63.
Austin, J. L. (1962). *How to do things with words*. Oxford.
Speech act. URL: https://en.wikipedia.org/wiki/Speech_act
Searle, J. R. (1976). A classification of illocutionary acts. *Language in Society*. Vol. 5. № 1. 1-23.
Prime Minister Boris Johnson has addressed the nation on coronavirus. URL: <https://www.gov.uk/government/speeches/pm-address-to-the-nation-on-coronavirus-10-may-2020>
Read President Trump's Speech on Coronavirus Pandemic: Full Transcript. URL: <https://www.nytimes.com/2020/03/11/us/politics/trump-coronavirus-speech.html>

Стаття надійшла до редакції 30.04.2021 р.

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ СУЧАСНОГО ЛІТЕРАТУРОЗНАВСТВА

УДК 821.09

DOI: [https://doi.org/10.18524/2307-4604.2021.1\(46\).234410](https://doi.org/10.18524/2307-4604.2021.1(46).234410)

ДЕЯКІ ОСОБЛИВОСТІ РОМАННОЇ ФОРМИ КАДЗУО ІШІГУРО («ЗАЛИШОК ДНЯ», «НЕ ВІДПУСКАЙ МЕНЕ»)

Силантьєва В. І.

доктор філологічних наук, професор,
Одеський національний університет імені І.І. Мечникова

Андрейчикова О. А.

асистент, Одеський національний університет імені І.І. Мечникова

У статті досліджуються ознаки девальвації гуманізму в сучасному суспільстві в контексті мультикультурного мислення (англійського – японського). Об'єктами дослідження є романи лауреата Нобелівської (2017 р.) і Букерівської (1989 р.) премій письменника Кадзуо Ішігуро «Залишок дня» і «Не відпускай мене». У романі «Залишок дня» англійський письменник японського походження успадковує і розвиває традицію англійського роману, але в той же час синтезує особливості англійської ментальності з принципами честі та служіння в кодексі самураїв «Бушідо». Тонка іронія, пов'язана з паралеллю «кодекс честі англійського дворянського і японського самурая», вважають автори статті, в найбільшій мірі пояснює логіку сюжетної дії твору. У статті також зазначається, що Кадзуо Ішігуро вдалося відобразити глибинну спільність постколоніальної «англійськості» з витонченим японським сприйняттям буття і обов'язку. Хоча сам автор у своїх інтерв'ю і коментарях часто наполягає на тому, що практично нічого не пам'ятає про Японію і що йому цікаво писати на загальнолюдські теми, це «практично» завжди має в його романах карколомний ефект. Роман «Не відпускай мене» допомагає зрозуміти, що особливістю цього твору є проголошення гуманізму як однієї з головних цінностей людства в будь-які часи та за будь-якими умовами. Зазначено, що ця ідея виявляється в конфліктних відносинах із сучасним тлумаченням поняття. Гуманістичні цінності в романі розкриваються також у внутрішніх роздумах героїні, стосунках героїв, вчинках героїв, причому автор навіть у нестандартній антиутопічній ситуації існування ідеалів, готовий розмірковувати про моральні основи, без яких людське життя є немислимим. До того ж, мотив відірваності людини від свого коріння, який дуже характерний для японської культури, проектується на сучасне європейське бачення проблеми.

Ключові слова: мультикультуралізм, англійськість, японськість, гуманізм, епоха відчуження.

SOME FEATURES OF THE NOVEL FORM OF KADZUO ISHIGURO (REMAINING OF THE DAY, DON'T LET ME GO)

Silantyeva V.I.

doctor of philological sciences, professor,
Odessa National I.I. Mechnikov University

Andreichykova O.A.

assistant, Odessa National I.I. Mechnikov University

The article examines the signs of devaluation of humanism in modern society in the context of multicultural thinking (English - Japanese). The objects of research are the novels of the Nobel (2017) and Booker (1989) Prize writer Kazuo Ishiguro - The Rest of the Day and Don't Let Me Go.

In The Rest of the Day, an English writer of Japanese descent inherits and develops the tradition of the English novel, but at the same time synthesizes the peculiarities of the English mentality with the principles of honor and service in the Bushido samurai code. The subtle irony associated with the parallel "code of honor of the English butler and the Japanese samurai," according to the authors of the article, largely explains the logic of the plot of the work. The article also notes that Kazuo Ishiguro managed to reflect the deep commonality of postcolonial Englishness with the refined Japanese perception of being and duty. Although the author himself in his interviews and comments often insists that he remembers almost nothing about Japan and that he is interested in writing on universal topics, this practically always has a shocking effect in his novels. The novel Don't Let Me Go helps to understand that the peculiarity of this work is the proclamation of humanism as one of the main values of mankind at any time and under any conditions. It is noted that this idea is manifested in a conflict with the modern interpretation of the concept. Humanistic values in the novel are also revealed in the inner thoughts of the heroine, the relationship of the heroes, the actions of the heroes, and the author, even in a non-standard anti-utopian situation of ideals, ready to reflect on the moral foundations without which human life is unthinkable. In addition, the motive of man's detachment from his roots, which is very characteristic of Japanese culture, is projected on the modern European vision of the problem.

Key words: *multiculturalism, Englishness, Japaneseness, humanism, era of alienation.*

Вступ. Творчість відомого сучасного письменника Кадзуо Ішігуро викликає постійний інтерес у сучасних літературознавців, зокрема, британських (Head 2002; Lodge 1992), українських (Н. Жлуктенко, Т. Кушнірова, А. Стівба, О. Усенко) і російських (Е. Белова, Н. Ватолина, О. Джумайло, Л. Софронова, С. Толкачов), які розглядають його твори як видатне явище не тільки британської літератури, а й світового мистецтва. Слід зазначити, що думки критиків в оцінці творів Кадзуо Ішігуро розділилися: одні виділяють в його творчості фантастичні елементи (К. Макдональд, С. Купер та ін.), інші акцентують увагу на сучасному контексті романів (К. Белова, А. Сидорова, Т. Селітріна), треті – розглядають його твори в руслі певних літературних течій, пов'язаних як із розвитком японської, так і британської літератури (І. Лобанов, О. Джумайло). Разом з тим, зараховуючи Кадзуо Ішігуро до представників літературного мультикультуралізму, критики недостатньо уваги приділяють відображенню гуманізму як загальнолюдської цінності і синтезу англійської ментальності з підтекстом японської ідентичності в творах цього автора. До них належать романи «Залишок дня» і «Не відпускай мене».

Результати і обговорення. Перш за все, слід звернутися до англомовних джерел, наприклад, до книги Д. Лоджа, що вийшла друком в 1992 р., в якій дається оглядовий опис творчості Ішігуро (Lodge 1992). Більш детальний аналіз творів Кадзуо Ішігуро міститься у фундаментальній праці Д. Хеда «Кембріджське введення в сучасну британську фантастику (1950-2000)». Досліджуючи романи письменника, критик розглядає їх у соціальному та історичному контексті, пов'язуючи з негостинною природою британського, та особливо англійського суспільства, яке показано як невідповідне цілям інтерактивного мультикультуралізму (Head 2002).

Однією з найбільш ґрунтовних праць, присвячених Ішігуро, також є книга ВайЧу Сім «Кадзуо Ішігуро». Крім огляду літературної біографії автора і більшої частини творчості письменника, в дослідженні представлені критичні дискусійні

статті, автори яких розглядають тексти Ішігуро у контексті таких понять сучасного літературознавства, як нарративна теорія, мультикультуралізм, постколоніальні нарративи, психоаналітична природа творів (Wai-chew 2010).

Аналізуючи наукові роботи українських авторів, слід звернути увагу на статтю О. Бойніцької, в якій роман Ішігуро «Залишок дня» розглядається в контексті особистої авторської та громадської історії (Бойніцька 2012). Об'єктом наукового аналізу в статті Н. Жлуктенко є топографія романів Ішігуро (Жлуктенко 2010). Серед багатьох публікацій також можна виокремити статтю Т. Кушнірової, яка досліджувала жанрові особливості роману Кадзуо Ішігуро (Кушнірова 2017). Крос-культурний аспект образу дворецького в романі «Залишок дня» аналізувала А. Стовба (Стовба 2020). Завершуючи огляд, звернемо увагу і на дослідження О. Усенко про міфопоетичний контекст романів Ішігуро (Усенко 2012).

Російське літературознавство, яке представлено іменами таких дослідників, як Е. Белова (Белова 2012), Н. Ватолина (Ватолина 2019), О. Джумайло (Джумайло 2007), С. Толкачов (Толкачов 2003), вважає за краще розглядати творчість Ішігуро а) в контексті мультикультуралізму; б) дослідити поетику і стиль англомовного японця; в) виокремити і проаналізувати специфічні особливості постмодерністського мислення письменника.

Підводячи підсумок сказаному, слід звернути увагу, що проблема синтезу англійської ментальності і японської ідентичності в романах Кадзуо Ішігуро далека від вирішення і потребує певних уточнень. Виходячи з цього, метою статті є подальше дослідження жанрової природи романів «Залишок дня» і «Не відпускай мене» в контексті глобальних проблем сучасності (гуманізм, менталітет, національна ідентичність).

Роман як жива літературна форма, здатна відображати приватне в широкому контексті загального, реагує на найменші зрушення в суспільній свідомості. Ще відносно недавно багато літературознавці передрікали традиційному роману, котрий склався в ХІХ столітті, близьку смерть. Але, виявляється, роман пристосувався до катаклізмів ХХ століття, він актуальний і зараз. Природно, зі зміненою формою подачі матеріалу (більш компактною, аскетичною і аллюзійно-контекстуальною) і синтезує можливості відразу декількох сучасних художніх напрямів.

Роман межі двох тисячоліть (ХХ-ХХІ ст.) має свої специфічні риси. Так як даний період оголошений часом кардинальної заміни ідеологем і загальноестетичних переваг, то, очікувано, на перший план в літературі висунулися жанри роману, які: а) показують антигуманну сутність сучасного суспільства; б) відволікають читача від гострих проблем часу за допомогою нових міфологем.

Першорядними в сучасному літературному процесі можна вважати положення роману-антиутопії, роману-притчі і роману-міфу. Практично всі автори означених жанрових форм одними з головних тем вважають, по-перше, необхідність зміни тотальної байдужості представників суспільства споживання; по-друге, протистояння антигуманним ідеям, домінуючим в сучасному світі; і

по-третє, відображення девальвації особистісного «я» і перетворення героя в «людину розгублену».

Перелік названих ідей реалізується в художніх системах, позначених рисами синтезу – йдеться про моделі роману постмодерністського і зразках творів «нового реалізму». Наприклад, постмодерністський роман Антонії Байєтт «Володіти» (1990) пропонує формулу світу, що увібрав в себе реальність і фантазію. Ця романна форма об'єднує як риси лицарського і готичного романів, так і ті розрізнені фрагменти, які змушують згадати про можливості модерністського роману «потoku свідомості». Характерно, що прийоми, знайдені класиками-модерністами Дж. Джойсом і М. Прустом, продовжують користуватися успіхом – нагадаємо про романи «Елементарні частинки» (1998) і «Можливість острова» (2005) Мішеля Уельбека. Герой такого роману вибирає саморефлексію як спосіб піти від хворобливої зовнішньої реальності, але тим самим прирікає себе на ще більші страждання, тому що чим менше у нього зв'язків з соціумом, тим менше шансів знайти себе в реальності. Опиняючись в екзистенційному вакуумі, такий герой занурюється в простір нескладних асоціацій і стрімко наближається до саморуйнування.

Свою позицію в сучасному літературному потоці відстоює роман реалістичного наповнення. Він відстоює не втечу «всередину себе», а боротьбу за своє еґо – найчастіше соціально девальвоване. У цьому плані, звичайно, письменницький досвід Ішігуро є дуже цікавим.

Незважаючи на те, що Ішігуро часто зараховують до послідовників мультикультуралізму і навіть до продовжувачів ідей і принципів постколоніальної літератури, сам він наполягає на тому, що практично нічого не пам'ятає про Японію і що йому цікаво писати на загальнолюдські теми, які розуміють і сприймають «своїми» читачі всього світу. Таким «загальнолюдським» романом став його «Залишок дня» / *TheRemainsoftheDay* (1989), присвячений лакейству як вирощеному і прийнятому на озброєння почуттю, здатному знищити людську особистість (Ішігуро 2019).

Роман «Залишок дня», безумовно, твір англійський, але з елементами японської культури. Відзначимо, що в ньому Ішігуро успадковує і розвиває велику традицію англійського роману Ч. Діккенса, У. Теккеря і сестер Бронте, його текст присвячений феномену «англійськості» – тому образу англійця і особливостям англійської життя, який склався у самих британців. Упродовж роману підкреслюється скромна чарівність і одночасно велич англійської природи, яка виступає метафорою англійськості. І хоча сам письменник неодноразово говорив, що пейзажні замальовки його цікавлять в меншій мірі, ці висловлювання слід віднести до описових пейзажів – в романі «Залишок дня» вони придбали відтінок віддаленого (тобто метафоричного) порівняння і узагальнення. Саме цей роман викликав хвилю суперечок в зарубіжній літературній критиці: одні вважали його «виключно англійським» (Lodge 1992, p. 155), інші ж стверджували, що автор знову пише про Японію, що під маскою «англійськості» він намагається пояснити європейцям японські цінності (Wai-chew 2010, pp. 106; 113-114).

Особливу роль в романі відіграє і образ ненадійного оповідача, знайомого всім сучасним постмодерністам. Але Ішігуро використовує цей образ дещо нетрадиційно: його Стівенс дуже нагадує оповідачів з романів Ч. Діккенса і Ш. Бронте: як і колишні персонажі, Стівенс ділиться своїми думками і спогадами, іноді помиляється в оцінках, але тим самим викликає до себе співчуття. Саме цю характерну рису «недостовірного наративу» зазначає, наприклад, Д. Лодж (Lodge 1992, p. 156).

Дотримуючись давньої англійської романної традиції, Ішігуро у душі характерології своїх вчителів достовірно розкриває характер дворецького. Його герой педантичний, точний, відданий своєму господареві настільки, що не може відійти від виконання своєї роботи навіть в той момент, коли вмирає його батько. Заради служіння він дозволяє коханій жінці назавжди поїхати з маєткою і почати нове життя. Стівенс свято вірить у своє покликання і не знаходить причин для особистого щастя. Навіть коли наприкінці роману він вирішує все змінити і їде до коханої жінки, навіть тоді свою поразку він сприймає покійно.

Маєток, будинок, деталі побуту, життя прислужників, господаря і його гостей Стівенс-оповідач описує зі скрупульозною точністю. Жодного разу йому не спало на думку засуджувати господаря, важливішим було стати ідеальним дворецьким. Звідси захоплення батьківським служінням, звідси ж піднесена розповіді про прислужника, який вбив тигра так, щоб не привернути увагу гостей хазяїна. Але ідеали Стівенса, зазначає автор роману, у новому часі викликає посмішку – колишня безмежна відданість тепер сприймається знеособленим лакейством. Тож письменник піднімає питання про цінності життя окремо взятої людини, питання про справжню і помилкову відданість. У той же час в образі Стівенса автор співставляє характерні ознаки англійської ментальності з принципами честі та служіння в кодексі самураїв «Бушідо». Японський підтекст твору простежується і в досить тонкій іронії, яку складно усвідомити європейському читачеві. Хоча б тому, що «сміх із серйозним обличчям» – один з характерних прийомів письменника Ішігуро.

Залишається загадкою, як англомовному японцеві вдалося відчутти і втілити в своєму творі дух епохи з архетипами постколоніальної Англії і з'єднати «англійське» з минулим, яке залишилося в Японії. Вдалося, можливо, тому, що в японській національній культурі, якій тривалий час була властива жорстка соціальна ієрархія, велике значення надається ритуальній стороні побуту і підпорядкування. І все ж, як нам здається, Ішігуро не ідеалізує імперську Англію, а всього лише знаходить в сучасності відгомони назавжди епохи, що відійшла і віддає їй належне меланхолійною, неспішною оповіддю.

Тема високої цінності людського життя знайшла свій подальший розвиток і в романі-притчі Кадзуо Ішігуро «Не відпускай мене» / *Never Let Me Go* (2005). Головна героїня Кеті Ш. – дівчина-клон, яка народжена лише для того, щоб стати віддати свої органи іншим. Вона розповідає про своє життя в навчальному закладі Хейлшем, про роки дитинства і юності серед таких же, як вона, клонів. Потім – про життя в котеджах як часу очікування «виїмок», а після – ще й про свою роботу помічником прооперованих донорів, що зазнають великі фізичні

страждання. Відзначимо також, що «помічником» Кеті була у своїх друзів, з якими виросла. Втім, і у Томмі, з яким товаришувала у дитинстві і якого покохала в юності.

Крім притчевих елементів роман «Не відпускай мене» несе в собі і ознаки антиутопії, а також фентезі, але насправді вони не так важливі для розуміння головної думки твору. Порівняно нові романні персонажі – клони – всього лише додають оригінальності сюжету, не будучи при цьому головним предметом обговорення в якості об'єктів технічного прогресу. Головним в романі «Не відпускай мене» стає питання про девальвацію загальнолюдських цінностей, зокрема, девальвації самого поняття «гуманізм».

Як виявилось, ХХ століття поставило під сумнів давно сформовані загальноєвропейські гуманістичні ідеали. Тоталітарні режими, війни, екологічні катастрофи, захоплення великими грошима та їх обожнювання, знецінюючи сенс життя маленької людини-одинака, внесли свою трагічну ноту у сприйняття проблеми. Сучасна роботизація всіх життєвих процесів змусила визнати: поступово людина перетворюється в маленький гвинтик великої системи, в бездушного виконавця чужої волі і ті, хто «зверху», привласнили собі це право.

Однією з головних цінностей людства в романі «Не відпускай мене» якраз і виступає людяність – служіння іншим людям, готовність завжди прийти на допомогу. Але в книзі Ішігуро ця стара ідея конфліктно співставляється з сучасним сприйняттям гуманізму (адже штучно створені люди-донори теж рятують чуже життя). І все ж Ішігуро дає зрозуміти: персонажі його твору спочатку були поставлені в положення «другосортних» людей, які позбавлені права на самостійність і особистісне (вільне) усвідомлення власного «я». Викладачі та вихователі Хейлшема спробували довести це «господарям життя», але поплатилися за це і кар'єрою, і власним здоров'ям.

В останніх розділах роману задача Хейлшема – довести світові, що діти-клони – це не тільки медичний матеріал, але й люди, здатні відчувати, співчувати, створювати зразки мистецтва, стає відомою читачеві і особливо болісною. Відзначимо при цьому, що в традиціях японської культури діти-клони, покійливо сприймаючи свою долю, не виявляють бажання змінити своє майбутнє – трагізм твору полягає в тому, що вони усвідомлено йдуть на жертву. Гуманістичні цінності в романі розкриваються також у внутрішніх роздумах героїні, стосунках героїв, вчинках опікунів і вихованців, причому автор навіть в такій ситуації існування ідеалів, готовий розмірковувати про моральні основи, без яких людське життя є немислимим.

Звернемо також увагу і на важливу для Ішігуро тему відірваності людини від свого коріння – сім'ї, батьківщини, суспільства. Його персонажі немовби з'являються «нізвідки» і так само зникають, їх особистості мають схематичний характер, не деталізуються, а лише маркуються окремими укрупненими рисами: прямолінійністю (Томмі), примхливістю і егоїзмом (Рут), добротою (Кеті) (Кушнірова 2017, с. 74). Такий літературний прийом характерний для японської культури і це засвідчує пошуки автором подібностей в громадських системах Сходу і Заходу.

Висновки. Обидва романи Кадзуо Ішігуро демонструють особливі форми художнього синтезу. Роман «потоків свідомості» у цього автора синтезується з класичним англійським романом маєтку («Залишок дня»). Одночасно в романі співіснують деякі особливості епопейної форми, що дає можливість сприймати розповідь дворецького як людини минулої епохи.

Роман-антиутопія «Не відпускай мене» набуває нового звучання, бо на перше місце виходить не стільки проблема науково-технічного прогресу, скільки глобальна тема втрати найважливіших основ буття – наприклад, сприйняття ідей гуманізму. Ця тема супроводжується сповідальними і дидактичними (притчовими) інтонаціями. Зазначимо також, що велика значущість теми не заважає письменникові вдаватися до можливостей детективної оповіді («розгадування таємниць»).

У кожному з романів лейтмотивом проходить тема координації англійської та японської культур. Це співставлення особливостей англійського сприйняття життя з принципами служіння в кодексі самураїв «Бушідо»; ритуалізація побуту і підпорядкування; служіння обов'язку; витончена самоіронія і т.п. Причому, якщо англійський контекст сприймається на змістовному рівні, то японський – проявляється на рівні поетології (загальний мінімалізм оповідної системи, особливості деталізації, засоби характеристики персонажів; вираження авторської інтенції та ін.).

Таким чином, світ-хаос, який так легко вписується в естетичний код постмодернізму, у Ішігуро набуває нового звучання, цей письменник не стільки констатує «сутінки богів», скільки нагадує про найважливіші складові людського життя.

Список літератури

- Белова Е. Н. Поетика романа Кадзуо Ісігуро «Не отпускай меня» (к проблеме художественного мультикультурализма): автореф. дис...канд. филол. наук: 10.01.03. Воронеж, 2012. 19 с.
- Бойницька О. С. Особиста та суспільна історія в романі Кадзуо Ішігуро «Залишок дня». *Мовні і концептуальні картини світу*: зб. наук. праць / відп. ред. О. І. Чередниченко. Київ : ВПЦ «Київський університет», 2012. Вип. 38. С.74–78.
- Ватолина Н. С. Японские и английские черты романа Кадзуо Исигуро «Не отпускай меня». *Гуманитарный научный вестник. Серия «Филологические науки»*. 2019. №4. С.7– 15.
- Джумайло О. За границами игры: английский постмодернистский роман: 1980 – 2000. *Вопросы литературы*. 2007. № 5. С. 7– 45.
- Жлуктенко Н. Ю. Топос у романах Кадзуо Ішігуро. *Літературознавчі студії*: зб. наук. праць / відп. ред Г. Ф. Семенюк. Вип. 26. Київ : КНУ; ВД Дмитра Бураго, 2010. С. 191–195.
- Ісігуро К. Не отпускай меня: Роман / пер. с англ. Л. Мотылева. Москва: Эксмо, 2020. 352 с.
- Ішігуро К. Залишок дня: Роман / пер. з англ. Г. Лелів. Київ: ВСЛ, 2019. 240 с.
- Кушнірова Т. В. Жанрові особливості роману «Не відпускай мене» Ішігуро Кадзуо. *Науковий вісник міжнародного гуманітарного університету. Серія «Філологія»*. 2017. №28. С.71–74.
- Стовба А. С. Образ дворецького в романе Кадзуо Исигуро «Остаток дня»: кросс-культурный аспект. URL: http://www-philology.univer.kharkov.ua/katedras/prof_sites/stovba/stovba_k_isiguro.pdf (дата звернення: 20.11.20).
- Толкачев С. П. Мультикультурный контекст современного английского романа: дис. доктора

філол. наук: 10.01.03. Москва, 2003. 381с.

Усенко О. П. Мифологема дома в творчестве Кадзуо Исигуро. *Вісник Дніпропетровського університету імені А. Нобеля. Серія «Філологічні науки»*. 2012. № 1 (3). С. 146–149.

Уэльбек М. Возможность острова/La Possibilit d' ne le. Москва: Иностранка, 2014. 448 с.

Уэльбек М. Элементарные частицы/The Elementary Particles. Москва: АСТ, 2014. 384 с.

Head D. *The Cambridge Introduction to Modern British Fiction, 1950–2000*. – Cambridge: University Press, 2002. 307 p.

Lodge D. *The Art of Fiction. Illustrated from Classic and Modern Texts*. London: Penguin Books, 1992. 240 p.

Wai-chew S. *Kazuo Ishiguro*. London – New York: Routledge, 2010. 187 p.

References

Belova, E. N. (2012). Poetika romana Kadzuo Isiguro «Ne otpuskaj menya» (k probleme hudozhestvennogo mul'tikul'turalizma): avtoref. dis... kand. filol. nauk: 10.01.03. Voronezh.

Boinitska, O. S. (2012) Osobysta tas spilna istoria v romani Kadzuo Ishiguro «Zalyushok dnia». *Movni i kontseptualni kartini svitu: zb. nauk. prats / vidp. red. O. I. Cherednichenko*. Kyiv: VPTs «Kyivskiy Universytet». Vip. 38.

Vatolina, N. S. (2019) Yaponskie i angliyskie cherty romana Kadzuo Isiguro «Ne otpuskaj menya». *Gumanitarnij Nauchnij Vestnik. Seria «Filologicheskie nauki»*. №4.

Dzhumaylo, O. (2007) Za granitsami igry: angliyskiy postmodernistskiy roman: 1980 – 2000. /Voprosy literatury. № 5.

Zhluktenko, N. Yu. (2010) Topos u romanakh Kadzuo Ishiguro. *Literaturoznavchi studii: zb. nauk. prats / vidp. red G. F. Semenyuk*. Vip. 26. Kiiv : KNU; VD Dmitra Burago.

Isiguro, K. (2020) Ne otpuskay menya: Roman / per. s angl. L. Motyleva. Moskva: Eksmo.

Ishiguro, K. (2019) Zalishok dnia: Roman / per. z angl. G. Leliv. Kiiv: VSL.

Kushnirova, T. V. (2017) Zhanrovi osoblivosti romanu «Ne vidpuskay mene» Ishiguro Kadzuo. *Naukoviy visnik mizhnarodnogo humanitarnogo universitetu. Seriya «Filologiya»*.

Stovba, A. S. (2020) Obraz dvoretskogo v romane Kadzuo Isiguro «Ostatok dnia»: kross-kulturnyy aspekt. URL: http://www-philology.univer.kharkov.ua/katedras/prof_sites/stovba/stovba_k_isiguro.pdf (data zvernennya: 20.11.20).

Tolkachev, S. P. (2003) Multikulturnyy kontekst sovremennogo angliyskogo romana: dis. doktora filol. nauk: 10.01.03. Moskva.

Usenko, O. P. (2012) Mifologema doma v tvorchestve Kadzuo Isiguro. *Visnik Dnipropetrovskogo universitetu imeni A. Nobelya. Seriya «Filologichni nauki»*. 2012.

Uelbek, M. (2014) Vozmozhnost ostrova/La Possibilit d' ne le. Moskva: Inostranka.

Uelbek, M. (2014) Elementarnye chastitsy/The Elementary Particles. Moskva: AST.

Head, D. (2002) *The Cambridge Introduction to Modern British Fiction, 1950–2000*. – Cambridge: University Press.

Lodge, D. (1992) *The Art of Fiction. Illustrated from Classic and Modern Texts*. London: Penguin Books.

Wai-chew, S. (2010). *Kazuo Ishiguro*. London – New York: Routledge.

Стаття надійшла до редакції 12.01.2021 р.

РЕЦЕНЗІЇ

Рецензія на монографію Варецької Ольги Олегівни
«Політичний критисайзинг у Німеччині й Україні : комунікативні
технології електоральної боротьби» / «Political Criticizing in Germany
and Ukraine: Communicative Technologies in Electoral Campaigns»
(Одеса: Фенікс, 2021. 218 с.)

Поточний етап розвитку дискурсології розширює наше розуміння такого складного й багатогранного феномену, як дискурс, водночас змінюючи завдання, що стоять перед дослідниками. Початкова – суто лінгвістична – дефініція дискурсу тлумачила його як текстову надбудову над синтаксичним рівнем мови. Його перехідне – комунікативне – визначення як мови у дії дозволило пояснити використання вербальних знаків у різних умовах спілкування. Сучасне розуміння дискурсу як суспільної практики висуває на перший план ідею про підпорядкованість мови екстралінгвальній діяльності людини, тобто спирається на постулат, що не мова визначає нашу активність, як то може видаватися прибічникам комунікативного підходу, а різноманітні види екстралінгвальної практики зумовлюють її функціонування й розвиток.

Саме сучасне розуміння дискурсу визначає актуальність рецензованої монографії, що вводить поняття політичного критисайзингу, який розглядається як набір стратегій і тактик критики, призначений для маніпулювання опонентами під час виборчих кампаній, для негативної оцінки їх якостей у парламентському та телевізійному дискурсах. Політичний критисайзинг і його стратегічна та тактична організація під час електоральної боротьби є цікавим і актуальним об'єктом досліджень у різних сферах знань – від філософії до іміджології, адже критика як форма зворотного зв'язку і засіб виявлення суперечностей, помилок і їх розбору з метою оцінювання постає філософським шляхом до пізнання істинності себе й інших, а також поширеним механізмом маніпуляції, який може зруйнувати позитивний імідж будь якого політика.

Монографія вперше пропонує визначення стратегій і тактик критики: перші тлумачаться як комунікативні моделі узагальненої дії політика-мовця, а другі розглядаються як моделі конкретної дії, підпорядковані певній стратегії. Авторка розрізняє два різновиди тактик: конструктивні, пов'язані з обговоренням, розбором помилок, аналізом їх причин, та деструктивні, що включають докір, засудження, образу, розгром. Інші новели роботи полягають у зіставному характері дослідження, що виявляється у встановленні спільних і відмінних рис втілення критисайзингу в політичних дискурсах Німеччини й України, та в значній увазі до взаємодії лексико-синтаксичних і просодико-кінесичних засобів, що особливо важливо на тлі майже повної відсутності в Україні робіт такого спрямування. Монографія пропонує дві нові класифікації: з одного боку, упорядковує лексико-синтаксичні засоби вербалізації стратегій експліцитної та імпліцитної критики, а з іншого, виокремлює просодико-кінесичні засоби реалізації стратегій конструктивної й деструктивної критики в німецькому й українському політичних дискурсах. Уперше вставлено, що

засоби вербалізації стратегії експліцитної критики указують на помилки, недоліки, несприятливі або негативні якості опонента, несхвальні результати політики, некоректні дії, осудливу реакцію на критику, порушення меж у діях опонента, образу. Виявлено, що стратегії імпліцитної критики реалізуються тропами, стилістичними фігурами, афоризмами й фразеологізмами. Засоби оформлення стратегій конструктивної й деструктивної критики уперше поділено на просодичні, що включають паузацію, темп мовлення, динамічні й тональні емфазі, та кінесичні, які охоплюють рухи рук, голови, тіла, міміку, що супроводжують мовлення політиків.

Авторка встановила, що деструктивна критика обмежена лише однією семантичною умовою – виявлення помилок за відсутності їх усунення. До спільних просодико-кінесичних засобів реалізації стратегій конструктивної та деструктивної критики для політиків обох країн зараховано тонально-динамічні емфазі на вербальних експлікатах критики й мовленневосупровідні жести, що їх акцентують. Проведене зіставлення вербалізації стратегій і тактик критики під час передвиборчих дебатів між політиками Німеччини й України засвідчило, що наші дальні сусіди послуговуються тактикою критики у формі докору, віддаючи перевагу розбору помилок, який мало використовується вітчизняними державними діячами. Натомість в українському політичному дискурсі поширені деструктивні тактики засудження й образи. Зіставний аудіовізуальний аналіз уперше засвідчив, що відмінна риса паравербального оформлення критики в промовах українських політиків – імпульсивні рухи голови, тіла, однієї чи обох рук, хоча державні діячі Німеччини застосовують спокійніший паравербальний апарат, приділяючи більше уваги вербальному складнику критичної оцінки.

Отже, результати проведеного аналізу свідчать про те, що універсальність критики в німецькому й українському передвиборчих дискурсах пов'язується зі стратегічним рівнем і поділом на конструктивну й деструктивну стратегії критики, а етноспецифіка німецького та українського політичного критисайзингу відображається на власне тактичному рівні. Вважаю, що поява цієї монографії безперечно сприятиме становленню нової галузі лінгвістики – політичного критисайзингу у взаємодії цілої низки характеристик дискурсу, що наближає нас до створення його комплексної моделі. Монографія буде в нагоді для дослідників у галузях політичної лінгвістики, контрастивної дискурсології, порівняльної типології німецької та української мов, практичної риторики.

Рецензент:

професор кафедри англійської філології,
перекладу і філософії мови
імені професора О.М. Мороховського
Київського національного лінгвістичного університету
доктор філологічних наук, професор

С.І. Потапенко

ВИМОГИ ДО ПУБЛІКАЦІЙ

Редакційна колегія приймає до публікації у збірнику статті, що містять теоретично вагомі й достовірні результати власних наукових досліджень, які виконані на високому професійному рівні із залученням останніх досягнень вітчизняної та зарубіжної філології. Статті повинні мати такі необхідні елементи:

Вступ (розкривається актуальність дослідження; здійснюється постановка проблеми та аналіз попередніх досліджень і публікацій; формулюються мета і завдання).

Методи та методики дослідження (висвітлюється процедура теоретико-методологічного та/або експериментального дослідження).

Результати та обговорення (викладається основний матеріал так, щоб була зрозумілою суть теоретичного та/або емпіричного дослідження; дискусії щодо висвітленої проблематики).

Висновки (здійснюється узагальнення результатів, передбачаються перспективи подальших досліджень).

Редакція Збірника у своїй діяльності керується наступними етичними принципами:

виконує вимоги Комітету з етики в публікаціях – Committee on Publication Ethics (COPE), Будапештської Декларації відкритого доступу до рецензованих наукових видань та наукових досліджень – Budapest Open Access Initiative (BOAI) та Берлінської Декларації про відкритий доступ до наукових і гуманітарних знань – Berlin Declaration Open Access to Knowledge in the Sciences and Humanities).

Основні мови – українська, англійська, німецька, іспанська. Кожна стаття супроводжується розширеним авторським резюме англійською мовою.

Під час подання рукопису до журналу автори повинні підтвердити його відповідність всім встановленим вимогам, вказаним нижче. В разі виявлення невідповідності поданої роботи пунктам цих вимог редакція повертатиме авторам матеріали на доопрацювання.

Це подання раніше не було опубліковане і не надсилалося до розгляду редакціям інших журналів

Технічне оформлення тексту статті

Поля: нижнє, верхнє, лїве, праве – 2 см.

Редактор: MS Word.

Гарнітура: Times New Roman, кегель (розмір) 14, інтервал – 1,5.

Текст набирається без переносів.

Стаття подається за такою СТРУКТУРОЮ:

УДК (по лївому краю)

НАЗВА СТАТТІ (по центру)

Ім'я та прїзвище автора (по центру)

Вчене звання, науковий ступїнь, посада (по центру)

Мїсце роботи, E-mail, ORCID та / або ResearcherID автора (по центру)

Анотації та ключові слова українською, англїйською мовами (кожна по 1800 знаків (230-250 слїв)

Ключові слова (5-8 слїв чи словосполучень).

Текст статті.

Список лїтератури.

References.

Першою наводиться анотація мовою, якою написана стаття. Перед анотаціями українською, англїйською мовами розміщується назва статті, прїзвище автора та інформація про нього відповідною мовою.

Ілюстрації (схеми, графіки, діаграми тощо) нумеруються у межах статті і супроводжуються підмалюнковими підписами, наприклад: Рис.1. Графік залежності показника *a* від показника *b*. Цифровий матеріал може оформлюватись у таблиці, які теж нумеруються в межах статті і супроводжуються назвою над таблицею по центру.

Окремі слова латиницею, що включені в кириличний текст, а також ілюстративні приклади виділяються курсивом, наприклад: Д. Артрїдж свого часу запропонував термінопоняття “*culturally and ideologically situated reader*”. Приклади, що складаються бїльше, нїж з одного речення, виокремлюються у абзац та друкуються із відступом 10-15 мм від лївого берегу. У разї наявності перекладу ілюстративної цитати він друкуються з таким саме відступом.

Вимоги до оформлення посилань на лїтературні джерела в тексті статті

Цитування та внутрїшньотекстове посилання на лїтературні джерела подаються відповідно до стилю (APA) з використанням дужок, наприклад: (Залевська, 2005). Якщо зазначається сторїнка джерела, то

вона подається через двокрапку (Залевська, 2005: 125). У списку літератури обов'язково мають міститися всі наукові джерела, прізвища авторів яких згадуються в тексті статті.

Вимоги до оформлення списку літератури

Список літератури оформлюється відповідно до вимог «ДСТУ 8302:2015. Бібліографічне посилання. Загальні положення та правила складання», що вступив в дію 01.07.2016). Список літератури не нумерується та друкується 12 кеглем, міжрядковий інтервал 1.

References оформлюється **відповідно до міжнародного стандарту APA (American Psychological Association (APA) Style)**, що можна зробити на сайтах автоматичного формування посилань:

- Citation Machine (<http://www.citationmachine.net/apa/cite-a-book>)

- <http://www.bibme.org/apa/book-citation/manual>

References не нумеруються та друкуються 12 кеглем, міжрядковий інтервал 1

Онлайнві транслітератори:

- Стандартна українська транслітерація (Паспортна КМУ 2010)

(<http://www.slovnky.ua/services/translit.php>)

- Стандартна російська транслітерація (<http://ru.translit.net/?account=zagranpasport>)

За наявності у цитованих джерелах DOI, даний цифровий ідентифікатор зазначається у відповідному посиланні.

Перевірити наявність DOI можна на сайті <https://www.crossref.org/>

Окремим файлом надаються дані про автора:

- 1) прізвище, ім'я, по-батькові (українською мовою згідно паспорту),
- 2) науковий ступінь,
- 3) вчене звання,
- 4) статус аспіранта, докторанта, пошукача (в разі наявності такого),
- 5) місце роботи і посада,
- 6) номер телефону, адреса, e-mail.

БАЗИ РЕФЕРУВАННЯ ТА ІНДЕКСУВАННЯ

Наукова періодика України" (НБУВ),

УРЖ «Джерело» (Ukrainian abstracting journal),

«Україніка наукова» (Bibliographic Database

"Ukrainika scientific"),

«Наукова періодика України» (УРАН),

Інституційний репозитарій Одеського національного університету ім. І. І. Мечникова

Українські наукові журнали, Ulrich's Periodicals Directory,

Index Copernicus Journals Master List, (ICV 2016: 62,95)

Google Scholar,

Base-search,

DOAJ,

Slavic Humanities Index

Всім статтям присвоюється цифровий ідентифікатор DOI

КООРДИНАТИ ВІДПОВІДАЛЬНОГО СЕКРЕТАРЯ:

доц. Строченко Леся Василівна

- телефон: +38 067 749 29 27

- E-mail: lesiastrochenko@gmail.com

Звертаємо Вашу увагу, що збірник розміщується на власному сайті

<http://rgnotes.onu.edu.ua>

Редакційна колегія

ЗМІСТ

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ СУЧАСНОГО МОВОЗНАВСТВА

АНГЛІЙСЬКІ ЗАПОЗИЧЕННЯ У ФРАНЦУЗЬКІЙ МОВІ В АСПЕКТІ КАНАДСЬКОГО БЛІНГВІЗМУ Алексєєва О.Б.	4
РЕПРЕЗЕНТАЦІЯ ОБРАЗ-СХЕМИ <i>КОНТЕЙНЕР</i> З ОРІЄНТАЦІЄЮ <i>ВСЕРЕДИНИ-ЗОВНІ</i> В АНГЛОМОВНОМУ ХУДОЖНЬОМУ ТЕКСТІ Бистров Я.В., Теслюк Л.В.	11
МОВНА СИТУАЦІЯ ЯК ФАКТОР РОЗВИТКУ АНГЛОМОВНОЇ ЛЕКСИКОГРАФІЇ ІНДІЇ: КОЛОНІАЛЬНИЙ ПЕРІОД Битко Н. С.	23
ЛЕКСИЧНІ ТРАНСФОРМАЦІЇ У ПЕРЕКЛАДІ РОМАНУ ТОНІ МОРРИСОН «ПІСНЯ СОЛОМОНА» Думчак І.М., Зварун І.П.	38
СВІТ ТЕКСТУ У ПОЕЗІЯХ МАЙКЛА СВОНА: ЧИТАЦЬКИЙ ВИМІР Кульчицька О. О., Малишівська І.В.	46
СИНТАКСИЧНА СИНОНІМІЯ ЯК ОДНА З ОСОБЛИВОСТЕЙ ІДІОСТИЛЮ АВТОРА (на матеріалі французької художньої прози ХХ – початку ХХІ століть) Лепетюха А. В.	56
ЛЕКСИЧНІ ЗАСОБИ ВЕРБАЛІЗАЦІЇ АНГЛОМОВНОГО КОНЦЕПТУ <i>HAIR</i> Мікава Н.М.	68
ВВІЧЛИВІСТЬ/НЕВВІЧЛИВІСТЬ У КОНФЛІКТНОМУ ДІАЛОГІЧНОМУ ДИСКУРСІ: ПРОСОДИЧНИЙ АСПЕКТ Пеліван О.К.	76
ДИСКУРСИВНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ ТЕКСТІВ АНГЛОМОВНИХ ТУРИСТИЧНИХ ПУТІВНИКІВ ПО УКРАЇНІ Прима В. В.	89
КОМПЛЕКСНИЙ КОНЦЕПТ <i>WORD / LANGUAGE / SPEECH</i> ЯК ФРАГМЕНТ НАЇВНОЇ КАРТИНИ СВІТУ (на матеріалі тлумачних і фразеологічних словників англійської мови) Смаглій В.М.	95
ОСОБЛИВОСТІ ВІДТВОРЕННЯ ЕМОЦІЙНОГО МОВЛЕННЯ ПЕРСОНАЖА У РОМАНІ ДЖ.С. ФОЄРА «EXTREMELY LOUD AND INCREDIBLY CLOSE» В ПЕРЕКЛАДІ УКРАЇНСЬКОЮ МОВОЮ Тиха У.І., Марчук Т.Л.	106

ДИСКУРСОЛОГІЯ: НАПРЯМИ І ЗАВДАННЯ (теоретичний огляд) Томчаковська Ю.О.	115
ІНФОРМАЦІЙНИЙ ПОТЕНЦІАЛ АНГЛОМОВНИХ ПОЛІКОДОВИХ СЛОВНИКОВИХ СТАТЕЙ Томчаковський О.Г.	122
ТОКСИЧНИЙ ПОЛІТИЧНИЙ ДИСКУРС У США Й УКРАЇНІ: КОГНІТИВНО-ДИСКУРСИВНІ КОНТРАСТИ Шкворченко Н. М.	127
ЛІНГВОПРАГМАТИЧНІ ЗАСОБИ РЕАЛІЗАЦІЇ САТИРИЧНИХ МЕТОДІВ У БРИТАНСЬКОМУ МЕДІЙНОМУ ДИСКУРСІ Юрчишин В. М.	135
<i>CREAM MERINGUES VS A DIVINE T-SHIRT: CATALAN IDENTITY IN THE SPANISH SPORTS DISCOURSE</i> Kotenko V.	150
DISCOURSE CATEGORIES: A CASE FOR ENGLISH RESTORATION DRAMA Marina O.	163
ENGLISH HYPERBOLE IN CONTEMPORARY WOMEN'S FICTION PROSE (A STUDY OF SOPHIE KINSELLA'S NOVELS) Mintsys E., Mintis Iu., Pavliuk I.	175
SPEECH ACTS ANALYSIS OF COVID-BASED EPIDEICTIC RHETORIC Pasternak T. A.	188
АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ СУЧАСНОГО ЛІТЕРАТУРОЗНАВСТВА	
ДЕЯКІ ОСОБЛИВОСТІ РОМАННОЇ ФОРМИ КАДЗУО ШІГУРО («ЗАЛИШОК ДНЯ», «НЕ ВІДПУСКАЙ МЕНЕ») Силантьєва В. І., Андрейчикова О. А.	194
Рецензія на монографію Варецької О.О. «Політичний критисайзинг у Німеччині й Україні : комунікативні технології електоральної боротьби» Потапенко С.І.	202
Вимоги до публікацій	204

Наукове видання

ЗАПИСКИ
З РОМАНО-ГЕРМАНСЬКОЇ
ФІЛОЛОГІЇ
Writings in Romance-Germanic Philology

Випуск 1 (46) 2021

Записки з романо-германської філології / (ред. Я.В. Бистров). Вип. 1 (46). Одеса: 2021. 208 с.
Українською, російською, англійською, німецькою, іспанською мовами

Затверджено до друку вченою радою Одеського національного університету імені І.І. Мечникова
(Протокол № 12 від 31.05.2021)

Адреса редколегії:
65058 м. Одеса, Французький бульвар, 24/26
Одеський національний університет, факультет РГФ, кімн. 109

Коректор Срьомченко С.В.
Макет Строченко Л.В.

Підписано до друку 31.05.2021 р.
Формат 70X108/16. Гарнітура Arial
Папіо офсет. Друк офсет. Ум.друк.арк.15
Зам. 355. Тираж 300 прим.

Віддруковано з оригінал-макета у видавництві
«ПолиПринт», м. Одеса, вул. Ак.Корольова, 33.
Тел.: (048) 794-64-50
E-mail: info@poliprint.od.ua